

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině

Mendelova
univerzita
v Brně

Výstup projektu Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) financovaného MK ČR, identifikační kód DF11P01OVV019, Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území (2011 – 2015).

Barbora Dohnalová
a kol.

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

**METODIKA IDENTIFIKACE
KULTURNÍCH ARTEFAKTŮ
V KRAJINĚ**

Barbora Dohnalová a kolektiv

2015

Výstup projektu Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) financovaného MK ČR pod identifikačním kódem DF11P01OVV019 Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území (2011–2015).

Brno: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav plánování krajiny, 2015

Certifikovaná metodika:

Autorský kolektiv: Ing. Barbora Dohnalová, Ph.D.
Ing. Barbora Fiřtová
doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D.
Ing. Jiří Dohnal, DiS.
Ing. Katarína Pavlačková

Odborní oponenti: prof. Ing. Ján Supuka, DrSc.
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva
Katedra záhradnej a krajinej architektúry
Tulipánová 7, 949 01 Nitra, Slovensko

PhDr. Michal Tryml
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Praha
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1

Foto na obálce: Prolínání kultur. Boží muka „U Antoníčka“ stojí na mohyle z doby bronzové. Od roku 2011 je součástí Mohelenské hadcové stepi také socha v noci fosforeskující krávy. Foto: J. Dohnal, 2015.

Obsah

Obsah.....	3
Úvod.....	5
Cíle metodiky.....	5
Možnosti využití metodiky aneb Návod k použití.....	6
Teoretická východiska.....	8
Vymezení pojmů.....	8
Metodická východiska	10
Dosavadní způsoby identifikace kulturních artefaktů	10
Identifikace kulturních artefaktů v krajině.....	12
Typologie kulturních artefaktů v krajině.....	12
Kulturní artefakty sakrální Č. kategorie: 100	13
Kulturní artefakty sepulkrální Č. kategorie 200	41
Kulturní artefakty memoriální Č. kategorie 300.....	44
Kulturní artefakty topografické Č. kategorie 400	49
Kulturní artefakty umělecké Č. kategorie 500	52
Kulturní artefakty umělecko-řemeslné Č. kategorie 600	53
Kulturní artefakty reliktní Č. kategorie 700	54
Kulturní artefakty technické Č. kategorie 800.....	56
Kulturní artefakty ostatní Č. kategorie 900	58
Evidence kulturních artefaktů	59
Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot.....	63
Závěr.....	67
Seznam použité literatury	68
Seznam použitých legislativních předpisů.....	70
Seznam příloh v textové části	71
Seznam obrázků v přílohách v textové části	72
Seznam publikací předcházejících metodice.....	80
Seznam závěrečných příloh	81

P10011

Úvod

Kulturní artefakt, jako dílo člověka a prvek zhmotňující kulturu, historii, společenský vývoj, tradice a zvyky obyvatel konkrétní krajiny, je pojem velmi široký. Potřeba identifikace kulturních artefaktů v krajině vychází ze současných problémů, se kterými se naše společnost potýká již mnoho desetiletí. Ztráta identity, sounáležitosti obyvatel s místem, kde žijí, a s krajinou, kterou obývají, se významně projevila již v polovině 20. století a čím dál více se prohlubuje. Zranitelnými a ohroženými se staly zejména objekty a prvky, které nejsou z hlediska památkových nebo přírodních hodnot dostatečně významné a jejichž konkrétní ochranu žádný zákon nedefinuje. Tento problém se projevuje ve zcela nedostatečné péči o mnohé z nich. Jde zejména o *drobné prvky*, které jsou pro dané místo a krajinu *jedinečné*. Často jsou v těchto drobných prvcích zhmotněny projevy běžných aktivit lidí při využívání krajiny a jejím přetváření – vymezení pozemků ploty, hraničními kameny a mezníky, označování cest milníky, kříži, kapličkami a božími mukami, uchování vzpomínky na významné místo či událost pomníky a památníky apod. V mnoha objektech se kromě užitekosti a účelu projevuje i víra či světonázor obyvatel krajiny. Funkčnost těchto objektů tedy nebyla a není jejich jedinou charakteristikou, významná byla, nebo by měla být, i jejich forma a estetický projev, které společně odrážejí souvislosti a propojení s místem, krajinou a regionem. Regionální formy lidové architektury ovlivnily např. ornamentiku použitou na kapličkách, na plotech, na náhrobnících apod.

Pro naplnění cílů předkládané metodiky tedy opustíme kulturní artefakty, kterými jsou tzv. *velké stavby* neboli *velká architektura* jakožto předmět zákonných opatření. Kulturní artefakty pro potřeby jejich identifikace definujeme jako **objekty a prvky drobné, s různou funkcí a různých forem, s významným vztahem k místu, které označují, a s estetickým projevem odhalujícím identitu obyvatel s tímto místem nebo krajinou spojenou.**

Cíle metodiky

Cílem navrhované Metodiky identifikace kulturních artefaktů v krajině je navrhnout jednoduchý nástroj pro hledání a nacházení prvků, které jsou pro danou obec, krajinu či region jedinečné, využitelný zejména orgány veřejné správy, ale i jednotlivci a zájmovými skupinami.

Prvotním účelem je objevit a identifikovat kulturně-historické hodnoty v podobě kulturních artefaktů a navrhnout jejich typologii. Formou typologie bude možná jednoznačná a jednoduchá identifikace kulturních artefaktů, která má za cíl obnovu jejich autenticity v terciární struktuře krajiny znovunalezením jejich kulturně-historické hodnoty.

Jejich následná evidence umožní vypracování přehledných podkladů k dalšímu využití. Na základě poznání širě projevů kulturně-historických hodnot v území bude možné najít i vhodnou formu při tvorbě nových prvků a vnášení novotvarů do krajiny či sídel.

Možnosti využití metodiky aneb Návod k použití

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině je určena zejména pro:

- orgány státní správy (územní samosprávné celky – obce, kraje), orgány ochrany přírody, ochrany kulturních památek a památkových území apod.
- jednotlivce – odborníky i laiky, obyvatele obcí a měst
- jednotlivce a skupiny – tvůrce nových prvků v sídlech a krajině
- zájmové skupiny – občanská sdružení, spolky se zájmem o vlastní obec a krajinu
- další

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině si klade za cíl stát se praktickým nástrojem pro:

- identifikaci opomíjených a zanikajících hodnot krajiny a objektů, které nejsou „velkými“ památkami, ale jsou projevem jedinečnosti krajiny
- jednoduché vyhodnocení a následnou evidenci kulturních artefaktů
- odůvodnění zachování objektu
- posouzení a stanovení podmínek pro formy ochrany a obnovy kulturních artefaktů, pro formy obnovy míst zaniklých kulturních artefaktů
- stanovení cílové charakteristiky krajiny jejími obyvateli, dle závazků plynoucích z Evropské úmluvy o krajině
- tvorbu nových prvků a vnášení novotvarů do krajiny či sídel a nalezení jejich vhodné formy na základě poznání širší projevů kulturně-historických hodnot v území

Praktická metodická poznámka

U některých typů kulturních artefaktů je bližší vysvětlení doplněno formou praktické metodické poznámky.

Pro účely identifikace kulturních artefaktů je možné zařadit je do jedné z devíti navržených typologických skupin: kulturní artefakty **sakrální, sepulkrální, memoriální, topografické, umělecko-řemeslné, umělecké, reliktní, technické** a **ostatní** (tab. 1). V každé typologické skupině je zvlášť vyčleněna i kategorie **místo zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu**, což je důležité zejména pro zachování individuální paměti konkrétních míst, případně obnovu a navrácení drobných objektů zpět na „jejich“ místo.

Typologické skupiny jsou označeny číselným kódem, a to 100 až 900, kdy první číslice vyjadřuje zařazení do typologické skupiny. Některé skupiny vyžadují podrobnější členění na úroveň kategorií, a to např. podle materiálových, technických a architektonických charakteristik nebo podle typického umístění či účelu. Ty jsou označeny v pořadí druhou číslicí v kódu, např. kříž (č. kategorie 110) je kategorií v skupině sakrálních kulturních artefaktů (č. 100). Třetí číslice vyjadřuje další podrobnější členění jednotlivých kategorií na úrovni typu, např. typ kříž u cesty (č. 113) – kategorie kříž (č. 110) – skupina sakrální kulturní artefakty (č. 100). Číselné kódy jsou uvedeny při popisu každé kategorie a v tab. 1.

Tab. 1. Kategorizace kulturních artefaktů v krajině.

Číslo a název typologické skupiny kulturních artefaktů	Číslo a název kategorie	Číslo a název typu
100 Sakrální	110 Kříž	111 Monolitický kamenný kříž
		112 Kohoutí kříž (Kříž <i>Arma Christi</i>)
		113 Kříž u cesty
		114 Vrcholový kříž
		115 Centrální kříž
	120 Boží muka	121 Boží muka kamenná sloupová/pilířová
		122 Boží muka zděná sloupová/pilířová
	130 Kaplička	131 Kaplička s vnitřním prostorem
		132 Kaplička výklenková
	140 Zvonička	141 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem
		142 Zvonička – kaplička výklenková
		143 Zvonička pilířová/sloupová
		144 Zvonička
		151 Socha/sousoší
	150 Architektonicko-figurální kompozice	152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším
		153 Sloup/pilíř s křížem
		154 Skupina soch
		161 Sakrální obraz
	160 Ostatní drobné sakrální objekty (DSO)	162 Schránka/výklenek se sakrálním objektem
		163 Kombinovaný DSO
		164 Jiný sakrální objekt
		171 Křížová cesta
	170 Soubor DSO	172 Skupina Kalvárie
		173 Jiná skupina DSO
200 Sepulkrální	180 Sakrální areál	
	190 Místo zaniklého/přemístěného sakrálního artefaktu	
	210 Náhrobník	
	220 Náhrobek	
	230 Soubor náhrobků	
	240 Mohyla	
	250 Hřbitov	
	260 Hrobka	
	290 Místo zaniklého/přemístěného sepulkrálního artefaktu	
	310 Votivní	
300 Memoriální	320 Oslavné	
	330 Pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva	
	390 Místo zaniklého/přemístěného memoriálního artefaktu	
	410 Hraniční	
400 Topografické	420 Polohopisné	
	430 U cest	
	490 Místo zaniklého/přemístěného topografického artefaktu	

500 Umělecké	590 Místo zaniklého/přemístěného uměleckého artefaktu	
600 Umělecko-řemeslné	690 Místo zaniklého/přemístěného umělecko-řemeslného artefaktu	
700 Reliktní	710 Samostatné objekty	
	720 Skupiny objektů	
	790 Místo zaniklého/přemístěného reliktního artefaktu	
800 Technické	810 Vodohospodářské	
	820 Komunikační	
	830 Těžební	
	840 Vojenské	
	850 Ostatní	
	890 Místo zaniklého/přemístěného technického artefaktu	
900 Ostatní		

Popis skupin, kategorií a typů kulturních artefaktů je doplněn obrazovou přílohou tvořenou fotografiemi konkrétních příkladů a zobecněnými schematickými nákresy¹ pro vydefinování hlavních rozlišovacích znaků.

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině má sloužit k jednoduchému vyhodnocení těchto prvků a jejich vazeb v krajině. Výsledky hodnocení by se měly stát vstupními podklady pro proces územního plánování, pro obnovu a dokumentaci a také tvorbu nových objektů². Nezbytné je akceptování konkrétního prostoru a jeho proměna na místo, *topos*. Na prvotní identifikaci následně navazuje evidence, nejčastěji formou jednoduchých evidenčních listů – příklady evidenčních listů pro kulturní artefakty jsou součástí Metodiky identifikace kulturních artefaktů. Evidence kulturních artefaktů – ať už formou evidenčních listů nebo tabulek, seznamů a databází – by se měla stát nezbytným podkladem např. pro vypracování územní studie, územního či krajinného plánu včetně koncepce uspořádání krajiny a pro stanovení cílových charakteristik krajiny v souladu se závazky plynoucími z Evropské úmluvy o krajině.

Věříme, že předkládaný návrh typologie a evidence kulturních artefaktů v krajině pomůže při identifikaci často opomíjených, avšak nesmírně cenných drobných objektů, dokládajících kulturní, sociální a historická specifika každé obce.

Teoretická východiska

Vymezení pojmů

Kulturní artefakt je možné definovat z různých pohledů. Složení slov *kultura* a *artefakt* otevírá natolik široké a početné významy, že je nezbytné je alespoň ve zkratce popsat.

¹ Nákresy objektů nejsou z prostorových důvodů v poměrovém měřítku.

² Pro potřeby památkové péče (zejména evidence a reprezentace prvků v mapových projektech) je podle *Základního členění třídy prvků na subtypy a druhy prvků* (SYROVÝ, SYROVÁ 2012, s. 21) možné kulturní artefakty zahrnout do skupiny č. 12 – Drobný objekt.

Slovo **kultura** pocházející z latinského *colere* (pěstovat) se pro označení vybraných lidských činností, zejména uměleckých, používá až od 16. století. Kromě tzv. vysoké kultury, zahrnující oblasti výtvarného umění, literatury, hudby, filozofie a náboženství apod., se k projevům tzv. nízké „lidové kultury“ řadí např. tradice a zvyky, lidová architektura, opět náboženství apod. Kultura je tedy všeobjímajícím pojmem, podle antropologa Clifforda GEERTZE (2000) je „sítí významů“, v nichž a s jejichž pomocí člověk žije, přijímá je od své společnosti a předává svým dětem. Kulturu vytváří sdílené hodnoty, symboly, způsoby chování a gesta. GEERTZ (2000) dokonce chápe kulturu jako podmínku specifičnosti lidského bytí a člověka jako tvora na kultuře plně závislého. Kultura v tomto širším významu tedy zahrnuje všechno to, s čím se člověk nerodí, ale co se musí naučit a přejímá od starších, co je spíše kolektivním a často anonymním nasrádaným dílem mnoha generací, co se udržuje tím, že o to lidé pečují a starají se, co dané společenství spojuje a zároveň odlišuje od jiných (KULTURA, 2014). Dnešní filozofie multikulturního a globalizovaného světa má jistě své výhody, ale nese s sebou i jistá rizika nepochopení a zániku tradičních hodnot. Vzniká jakási poměrně povrchní „globální“ civilizace, kde se lidé sice dokážou dohodnout v jednoduchých záležitostech, ale v bližším styku žijí dále ve svých vlastních rozmanitých kulturách. Z těchto důvodů se dnes, více než kdykoli v minulosti, stává potřebným a nezbytným identifikovat hodnoty a projevy vlastní kultury, které jsou odlišné nejenom mezi národy a regiony, ale i v měřítku konkrétních obcí a míst. Zachování jejich jedinečnosti je jediným možným způsobem předcházení jejich zániku.

Kulturní je tedy všechno, co je spojeno s lidskou existencí, činností, myšlením, postoji a názory jako projev odlišnosti a jedinečnosti konkrétní společnosti či společenstva lidí vázaných na konkrétní místo. Kultura souvisí i s duchovností, ke kulturním artefaktům tedy řadíme i **artefakty duchovní**, které vznikly jako projevy kultu.

Artefakt (z lat. *arte factus*, uměle udělaný) označuje libovolný objekt nebo proces, který vznikl lidskou aktivitou, na rozdíl od předmětů přírodních (Artefakt 2014). Existuje několik specifických významů tohoto slova v archeologii, ve výzkumu, ve výtvarném umění, v sociologii apod. Obecné chápání tohoto pojmu se vztahuje na předmět zájmu konkrétní vědecké disciplíny, umělecký předmět anebo výtvarné dílo. Je to zhotovená věc, která vyvolává v člověku prožitek (KULKA 2008, 20).

Kulturním artefaktem pro potřeby Metodiky identifikace kulturních artefaktů rozumíme takový objekt, který zhmotňuje jedinečnost kultury daného regionu, obce či místa, odráží její znaky, a upozorňuje tak na kulturně-historické hodnoty. Kulturní artefakty mají různé funkce, pocházejí z různých období, jsou zhotoveny z různého materiálu a v rozličných formách.

Určující je i vztah objektu – kulturního artefaktu a místa vyjeveného prostřednictvím vlastního **topos**. Místo a prostor hrají důležitou roli také v pohledu na krajinu, a to v jakémkoliv výkladu. Společnou charakteristikou všech výkladů je souvislost s *prostorem*, ve kterém se odehrávají konkrétní děje. Krajina je v období raného středověku určena jako pozemek obdělávaný jedním hospodářem, tedy prostor, který mohl člověk vnímat z jednoho konkrétního *místa* (SKLENIČKA 2003, 8). Nezbytný vztah *dění* a *místa* je zřetelný v anglickém *to take place*, což znamená konat se (kde a co). Konkrétní událost má tedy vztah ke konkrétnímu místu a to se stává „integrální součástí existence“, vyjadřuje totalitu, celek utvářený konkrétními věcmi (NORBERG-SCHULZ 1994, 9). Místo je tedy určené až lidskou interakcí. Vytvořit místo znamená vyjádřit podstatu bytí, najít významy potenciálně přítomné v každém prostoru a odкрыt je prostřednictvím symbolizace – stavbou, objektem, architekturou. Abstraktní poloha je tak přeměněná v místo a to je konkrétním označením

prostoru³ (ibid., 17-18, 50). HEIDEGGER (in NORBERG-SCHULZ 1994, 176) dokonce ztotožňuje místo a objekt: „Věci nejen že patří k místu, samy jsou místy.“ **Místa**, podobně jako krajina, jsou rovněž vymezená, ohraničená, opevněná jádra prostoru; místo a prostor jsou tedy propojené a nerozdělitelné (PLOS 2001, 60). Místo je utvářeno konkrétními věcmi a ty „určují charakter prostoru, který je podstatou místa“. (NORBERG-SCHULZ 1994, 8).

Problematika pojmu topická hodnota, tedy souvislost konkrétní památky a místa, je definována v Benátské chartě (1964), v článku 7: „Památky je neoddělitelná od historie, jíž je svědkem, a od prostředí, v němž je umístěna. V důsledku toho může být připsáno přemístění celku nebo části památky jen tehdy, když to vyžaduje záchrana památky, nebo z důvodů velkého zájmu národního nebo mezinárodního.“ Podmínky přemístění kulturní památky upravuje Zákon č. 20/1987 Sb. v § 18.

Pro typologii kulturních artefaktů a zúžení pojmu je důležitá topická hodnota objektu, tedy jeho vztah s konkrétním místem. Uchování informací o konkrétním místě, zachování odrazu nehmotného ve hmotné formě nám častokrát umožňují právě drobné kulturní artefakty. Ty by však měly být v souladu se svým topos, tedy se svým místem. Pokud dané místo nerespektují, stává se i sebelepší „umělecké dílo“ v daném prostoru nepatřičným, dokonce hraničícím s kýčem. Při identifikaci a následném hodnocení artefaktů je tedy nevyhnutelné krajinný prostor dobře znát a pochopit nejen historický vývoj, který ho formoval, ale i současné děje a procesy, které se v něm odehrávají.

Metodická východiska

Dosavadní způsoby identifikace kulturních artefaktů

V našich zemích všeobecně používaný pojem **drobná památka** vychází z německého *kleine Flurdenkmal*. Toto slovní spojení zahrnuje všeobecně drobné objekty, typické znaky ve volné krajině, drobné památky v exteriéru, nevztahuje se na objekty v intravilánu sídel. Významově je však tento pojem spíše spojený s drobnými kamennými památkami – kříže, hraniční kameny, mezníky, kruhové stély apod. HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001) rozdělují drobné památky podle jejich primárního účelu na památky topografické terénní (hraniční kameny a mezníky, příkopy, triangulační a zeměpisné památky), náboženské (kříže, boží muka, kaple a kapličky), památky spojené se smrtí (pomníky a bojiště) a památky archeologické (megalitické památky, obětní kameny). Z této typologie vychází i Metodika identifikace kulturních artefaktů, jednotlivé typy však doplňuje nebo upřesňuje (kulturní artefakty **topografické, sepulkrální, technické**) a definuje typy nové (**memoriální, umělecko-řemeslné, umělecké, reliktní, ostatní**). Také definuje i **místo zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu**, které je významné z hlediska zachování paměti a pochopení vztahu krajiny a do ní vložených objektů.

Typologie první a nejrozsáhlejší typologické skupiny – sakrálních kulturních artefaktů vychází z Metodiky kategorizace a hodnocení drobných sakrálních objektů (in MATÁKOVÁ 2011), která podrobně definuje jednotlivé typy drobných sakrálních objektů, podává zevrubný přehled jejich historického vývoje, upozorňuje na odlišnosti mezi jednotlivými typy a na základě nových poznatků a výzkumu v České republice a na

³ V českém překladu NORBERGA-SCHULZE (1994) je používán pojem prostředí, vhodnější spíše pro oblast krajinné ekologie. Pro potřeby definice vztahů kulturního artefaktu v širším kontextu používáme pojem „prostor“ tak, jak ho definuje PLOS (2001).

Slovensku doplňuje, koriguje a upřesňuje běžné, nicméně mnohdy mylné používání pojmů označujících konkrétní typy drobných sakrálních objektů. Takto obsáhlý materiál však není možné zahrnout do rozsahu předkládané Metodiky identifikace kulturních artefaktů, proto je pro případné upřesnění a doplnění potřebné sáhnout k původnímu pramenu.

Způsoby identifikace různých typů kulturních artefaktů se postupně vyvíjely spolu s vývojem památkové péče, která precizovala i formy evidence kulturních památek. V současnosti používá **Národní památkový ústav** podrobnou typologii kulturních a národních kulturních památek zahrnutých v Ústředním seznamu kulturních památek, který obsahuje i mnohé z drobných kulturních artefaktů⁴.

Vlastní typologii pro identifikaci kulturních památek používá i **Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska**⁵.

Konkrétními skupinami kulturních artefaktů se zabývají také úžeji zaměřené vědecké práce a další odborná literatura. Jejich přehled pro případné doplnění informací je součástí popisů jednotlivých typů kulturních artefaktů a seznamu použité literatury.

Novost navrženého postupu spočívá především ve skutečnosti, že předmětem kulturního a historického posouzení jsou drobné objekty architektury, řemeslné tvořivosti a uměleckého vypracování detailu v užité tvorbě, které svojí velikostí, rozsahem vyjádření nebo symbolickým významem nenaplnují kritéria nemovitých kulturních památek v příslušných kategoriích. Přesto tyto lidské výtvořiny (artefakty) – často sotva patrné a obtížně identifikovatelné – spoluvytvářejí kulturní identitu místa a jejich ztráta představuje především ztrátu jedinečnosti. Evidence a inspirace mizejícími drobnými objekty je proto důležitou součástí kulturní identity. Navržený postup doplňuje tuto dosud chybějící část do stávajícího systému památkové péče.

Přístupy k ochraně drobných kulturních artefaktů ve vybraných evropských zemích

Ochrana drobných kulturních artefaktů je v evropských zemích častěji morální než legislativní. Legislativní ochrana je zaměřena na vytváření seznamů nebo soupisů členěných na skupiny tzv. privilegovaných památek (památek národního významu). Drobné objekty související s identitou krajiny do nich zpravidla zahrnovány nejsou. Péče o drobné objekty spoléhá spíše na místní iniciativy než na státem zajištěnou péči a ochranu.

Rozdílný vývoj spolkových zemí v Německu měl za následek i rozdílný vývoj přístupu k ochraně památek. Památkové péče je v pravomoci jednotlivých spolkových zemí, v základních cílech se však shoduje. Jak uvádí HÁJEK, BUKAČOVÁ (2006, 125), během historického vývoje památkové péče se zde prosadila tendence konzervace památek ne z důvodu jejich krásy, ale proto, že jsou součástí národní existence. Stejně jako v ČR jsou za památky považovány nejen jednotlivé stavby a objekty, ale také jejich soubory, památkově

⁴ Evidence dle druhů nemovitých kulturních památek, 2011. In Koncepce památkové péče v České republice na léta 2011–2016. Praha: Odbor památkové péče Ministerstva kultury. Vyhledávání dostupné na serveru MonumNet: <http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>

⁵ Dostupné online: <http://www.historickasidla.cz/cs/dny-evropskeho-dedictvi/> v záložce „Přehled památek EHD“. Drobné kulturní artefakty jsou zařazeny v kategoriích: 1. Architektonické památky – architektonické doplňky (plastiky, kašny, pomníky...), 2. Sakrální architektura drobná (kapličky, boží muka, kříže...), 3. Sakrální architektura funerální (hřbitovní památky, židovské hřbitovy), 4. Militaria – fortifikační systém, pevnosti, 5. Archeologické památky, 6. Památná místa – koncentrační tábory, bojiště, místa setkání významných osob.

chráněná území, historické zahrady a parky a archeologické lokality. V německých zemích je významným důvodem pro zachování památek veřejný zájem „z důvodů historických, uměleckých, vědeckých, technických a národopisných“. Zásah do vlastnických práv v zájmu zachování a ochrany památky je kompenzován finanční pomocí jejich vlastníkům na péči o daný objekt.

Ve Francii existují kromě tzv. úředních seznamů památek také doplňkové seznamy, v nichž jsou zapsány památky „nižší hodnotové kategorie“. Kromě uvedených existuje také Seznam přírodních památek a chráněných míst, který zahrnuje kategorie tzv. zapsaného místa, vybraného místa či ochranné zóny (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2006, 126). Soupisy památkových objektů zahrnují také umělecká a technická díla (např. kanály, hydraulická zařízení, mosty, viadukty apod.), která jsou pro naše podmínky definována v předložené metodice. Rozhodovací proces je založen na vzájemné úzké spolupráci státu, obce a občana. Mimo státem financované obnovy památek vyčleňuje francouzský státní rozpočet prostředky na záchranu kultovních a civilních staveb (kaple, kalvárie, kříže, fontány, studny, pekařské pece apod.) ve specifické kategorii venkovské dědictví (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2006, 127).

Podobně jako v Německu je v Rakousku důležitým termínem památkové péče veřejný zájem. Stejně jako v ČR není v rezortním zákoně přímá zmínka o drobných kulturních artefaktech.

Drobné kulturní artefakty na Slovensku jsou podobně jako v ČR předmětem ochrany podle tzv. památkového zákona (Zákon NR SR č. 49/2002 Z. z., o ochrane pamiatkového fondu) pouze v případě, že jsou prohlášeny za národní kulturní památky. Na rozdíl od ČR, kde dosud existuje další členění prohlášených památek na kulturní a národní kulturní památky, je zde dle zmiňovaného zákona již pouze jedna kategorie, a to „národní kulturní památka“. Objekty, které nesplňují podmínky pro prohlášení, mohou být evidovány obcí jako „pamětihodnost obce“. Každá obec může mít vlastní seznam pamětihodností, které jsou pro ni významné z hlediska historického vývoje, regionální umělecké hodnoty, tradice apod.

Identifikace kulturních artefaktů v krajině

Typologie kulturních artefaktů v krajině

Jedním z cílů předkládané Metodiky identifikace kulturních artefaktů v krajině je návrh jejich typologie, podle které bude možné tyto objekty identifikovat. Navrhovaná typologie definuje konkrétní typy kulturních artefaktů a jejich rozlišovací znaky. Podle nich lze najít a identifikovat kulturně-historické hodnoty sídel i krajiny, přetavené zpravidla do malých forem jednotlivých objektů, a neopomenout je např. při návrzích na změny v území.

Typologie kulturních artefaktů sumarizuje různé typy drobných objektů, které vypovídají o kulturních, sociálních a historických specifikách dané lokality. Tyto se projevují ve formě objektů s různou funkcí. Podle funkce jsou také rozděleny a uspořádány do devíti hlavních **skupin** označených 100–900, které jsou dále rozčleněny na **kategorie** (tab. 1). Některé kategorie vyžadují podrobnější členění, a to např. podle jejich materiálových, technických a architektonických charakteristik nebo podle typického umístění či účelu. Jsou tak definovány podrobnější **typy**.

Ne vždy je možné konkrétní objekt identifikovat až na úroveň typu. Metodika identifikace kulturních artefaktů umožňuje identifikovat objekty pouze v rámci typologické skupiny.

Typologie kulturních artefaktů je prvním krokem pro identifikaci často opomíjených, drobných objektů, které však mnohdy mohou nést skryté významy a příběhy míst nebo i celých obcí či regionů. Pro správné zařazení objektu je v některých případech potřebná konzultace s odborníkem z oblasti památkové péče a historie umění. Správné typologické zařazení konkrétního objektu je důležité zejména pro pochopení významového kontextu; zákonitosti umisťování křížů jsou jiné než u soch světců nebo božích muk. Harmonický vztah objektu a místa je možný jen tam, kde jsou pochopeny i jejich významy. Jinak se krajina stává „nepochopitelnou“.

Na identifikaci navazuje evidence objektů, která je v Metodice identifikace kulturních artefaktů předložena formou evidenčních listů.

Následná typologie navazuje na dlouholetý výzkum zejména v oblasti sakrálních objektů a projevů zbožnosti v krajině, ale i jiných drobných objektů odkazujících na lokální kulturní a historická specifika obcí a regionů.

Kulturní artefakty sakrální

Č. kategorie: 100

Kulturní artefakty se sakrálním posláním jsou pro účely Metodiky definovány jako **drobné sakrální objekty**. Jsou zároveň nejrozšířenější, ale i nejsložitější kategorií kulturních artefaktů. Jsou různé jak z hlediska formy, umístění a dalších funkcí, které se k prvotní kultovní funkci přidávají, tak z hlediska početných variací jednoho typu podle regionální příslušnosti nebo oblíbenosti konkrétního vzoru. Navrhovaná typologie rozděluje drobné sakrální objekty do osmi hlavních skupin označených kódy 110–180, které dále člení na podrobnější typy (tab. 1). V každé z kategorií je popsán stručný historický vývoj a dějinné souvislosti, vzory a proměny, ale i problémy a nejasnosti při určování jednotlivých kategorií a typů.

HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001) i NUSEK, SVOBODA (2001) rozlišují primární a sekundární **funkce** drobných sakrálních objektů. Primární se váží na „záměr zřizovatele a jsou přímým odrazem důvodu“ vzniku objektu (NUSEK, SVOBODA 2001), sekundární funkce doplňují ty primární, mohou je změnit nebo zcela překrýt; jsou tedy funkcemi nezáměrnými.

Zviditelnění posvátnosti, víry či kultu souvisí s jednou z **primárních funkcí** drobných sakrálních objektů, s funkcí **kultovní**, náboženskou, sakrální. K ní se podle jednotlivých typů objektů přidávají další funkce, avšak tato prvořadá funkce „uspokojovat přirozené náboženské potřeby v rámci každodennosti“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 39) všechny ostatní vzájemně sceluje. Náboženskou funkci vnímají NUSEK, SVOBODA (2001) nejen ve smyslu náboženských praktik a rituálů, ale v širším smyslu jako znak křesťanské víry. V tomto smyslu tedy náboženská funkce vyplývá ze samotné podstaty sakrálních staveb. Mnohé objekty byly postaveny na památku určité historické události nebo jsou spojeny s konkrétními lidskými osudy, mají tedy také funkci **memoriální**, a nesou tak v sobě „silný duchovní a emocionální náboj“ (KOTALÍK in HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 10). Paměťová funkce drobných sakrálních objektů se dnes stává zásadním faktorem v procesech obnovy

paměti krajiny, především krajiny narušené a nevratně změněné.⁶ KLVAČ, MUSIL (2003, 17) vnímají drobné sakrální objekty zakotvené ve struktuře krajiny jako tlumočníky paměti krajiny ve dvou rovinách: objekty postavené na významných místech se staly symbolem jejich paměti nebo zdůrazňují význam místa jako vzpomínku na událost, která neměla být zapomenutá. Objekty s funkcí **votivní**⁷ jsou splněním zbožného slibu, vyjádřením vděku za vyslyšení prosb či prosby o odvrácení neštěstí. ČERVINKA (2004, 13) nazývá tyto objekty „votivní oratorium“. Objekty, které označovaly místa zločinu, měly být **výstrahou a upozorněním** pro kolemjdoucí. Kříže, boží muka, sochy světců s **ochrannou funkcí** stávaly na místech, která lidé považovali za nebezpečná (hory, rokliny, hřbitovy, opuštěná místa nebo místa vraždy či neštěstí). Za zvláště nebezpečné byly považovány křížovatky a rozcestí, kde byli pochováváni sebevrazi, zločinci, lidé neznámého náboženského vyznání i ti, kteří zemřeli náhlou či násilnou smrtí. Tím, že na tomto místě byl postaven drobný sakrální objekt, došlo ke smíření a lidé se i zde ocitli pod Boží ochranou (porovnej SABADOŠOVÁ 1998, TAKÁTSOVÁ 1997, WENCELOVÁ 2005, 10).

Funkce drobných sakrálních objektů se odlišují i podle toho, jestli jde o objekty lidového umění nebo umění oficiálních slohů. Protiklad oficiálního a lidového umění by však neměl být hodnotícím kritériem. „Odlišnost se neprojevuje v hodnotě, ale v charakteru těchto děl“ (GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ 1964). Díla oficiálních uměleckých slohů byla vytvářena v první řadě v podobě dominant v centrech měst s prvotní **estetickou** funkcí reprezentující církevní i světskou moc (nejčastější trojiční a mariánské sloupy, které byly zároveň v mnohých případech památníky obětem morových epidemií). Tyto výpravné objekty mají obvykle známého donátora, jehož jméno, erb nebo iniciály jsou zpravidla součástí výzdoby objektu. NUSEK, SVOBODA (2001, 51) interpretují tuto funkci jako **reprezentační**, protože vyjadřuje zbožnost, ale též i sociální status a majetkové poměry objednavatele. Naopak lidové umění je tvorbou spontánní a vzniklo z potřeb mimoestetických. Lidové sošky měly původně funkci apotropajní, ochrannou, **patronátní** (GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ 1964). Světcí – ochránci a patroni, se zobrazovali sochařským ztvárněním, u kterého nebyla důležitá forma, ale důvod a obsah (ZACHAROVÁ 2000, 26).

Drobné sakrální objekty se staly i důležitou součástí majetkoprávních vztahů (VOKÁLOVÁ 2008, 16), protože označovaly hranice pozemků, panstev, katastrů apod., podobně jako tzv. hraniční kameny (porovnej HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001). Jde tedy o funkci **administrativní**. SÁDLO (2005, 147) doplňuje, že v období středověku, kdy se krajina stává poprvé předmětem soukromého vlastnictví, nejsou ještě hranice tak pevné a ostré jako

⁶ V r. 2009 byla zpracována případová studie evokace zaniklých památek v oblasti hnědouhelných dolů Bílina v České republice, „Polyfunkční muzeum v otevřené krajině – Důl Bílina Nord“: pasportizace základních kulturních, historických a přírodních hodnot a tvorba základního generelu řešení území, jejíž základním principem byla obnova paměti krajiny prostřednictvím drobných památek (HÁJEK, MATÁKOVÁ, LANGAROVÁ, MAJEROVÁ, PŘEROVSKÝ 2009 publikovaná in HÁJEK, MATÁKOVÁ, LANGAROVÁ 2009). V r. 2010 na ni navázal územně plánovací podklad pro návrh na změnu ÚPD dotčených obcí: Obnovení poutní cesty klášter Osek – poutní místo Mariánské Radčice (HÁJEK et al. 2010). Porovnej také HÁJEK, MATÁKOVÁ, LANGAROVÁ 2010 a HÁJEK, MATÁKOVÁ, LANGAROVÁ, PŘEROVSKÝ 2010.

⁷ Z lat. „votum“ = zaslíbená věc, oběť, slib. Drobné předměty symbolického charakteru s jistým kultovním posláním, které byly darovány z vděku či jako splnění slibu, byly známy již v předkřesťanském období. V křesťanství se rozvinuly do podoby drobných sakrálních objektů i velkých sakrálních staveb věnovaných prostřednictvím církve Bohu (ZACHAROVÁ 2000, 1).

později v období baroka. Přitom je o pevné hranice pozemků velký zájem a výsledkem je strukturalizace krajiny: nejlepší hranicí je strom, mez, velký kámen, linie krovu, cesta, ohrada, kříž.

Zajímavou funkcí drobných sakrálních objektů je funkce **emotivní**, která souvisela především s výstavbou komplexů svatých vrchů, kalvárií a křížových cest a s pašijovými hrami, rozšířenými už od období středověku. Podle ČIČA et al. (2002, 18) byly na reakci diváka zaměřené už emocionální realistické výjevy kapliček prvního svatého vrchu vůbec, Sacro Monte di Varallo, jejichž cílem bylo v návštěvníkovi vyvolat patřičnou citovou odezvu a pocit, že je vlastně přímým účastníkem událostí Kristovy křížové cesty. Všechno bylo zaměřené na vytvoření dokonalé iluze a vrcholem těchto „představení“ se staly noční průvody, které iluzivní efekt ještě zvyšovaly. Silný citový zážitek ve věřících té doby ještě dlouho dozníval. Právě tyto živé obrazy, „*tableaux vivant*“ z Varalla, které stanovily hranice možností, kam až umění mohlo při ztvárňování pašiových scén přesáhnout, dosáhly svým inscenačním i řemeslným perfekcionismem krajní pól, který paradoxně nenašel odezvu v našich zemích (ČIČO et al. 2002, 18), a CÍLEK (2009, 62) ho nazývá „barokním multimediálním efektem“.

Druhotné funkce se postupem času k prvotním přidávají, doplňují je a někdy mohou také primární poslání objektu změnit (porovnej HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001; NUSEK, SVOBODA 2001), což POCHE et al. (1975, 479) nazývá „zákonem historické proměnlivosti obsahu a funkcí“.

S primární funkcí náboženskou souvisí i funkce **symbolická**. V čase vzniku drobného objektu však zpravidla nebyla tím hlavním důvodem, proto ji zařazujeme k funkcím sekundárním, i přesto že ve smyslu NORBERG-SCHULZE (1994, 169) „funkcí skutečných věcí je konkretizovat“, věci jsou vytvářeny proto, aby něco zjevovaly. Drobný sakrální objekt je znakem křesťanství, kultovním symbolem víry člověka minulých století i současnosti. Zároveň je symbolem v krajině ve formě vícevrstvého znaku (JANČURA, BOHÁLOVÁ 2003), který příběh krajiny koncentruje a „vypráví“. Mimořádná a nenahraditelná výpovědní hodnota symbolu se projevuje v ikonografii konkrétního objektu, v jeho patřičném umístění, ve spojení s konkrétním počtem, uspořádáním i druhem stromů apod. Drobný sakrální objekt jako „symbolické zakotvení dějin v krajině“ (MIKŠÍČEK 2005, 42) a poznání jeho skrytých vrstev nám umožňuje nahlédnout i do historie samotné krajiny. Význam, který je přenesený do konkrétního objektu prostřednictvím symbolu, „zjevuje kulturu“ (NORBERG-SCHULZ 1994, 170). Tím, že člověk „přenesení zažitý význam“ na konkrétní místo, stává se toto jeho „existenciálním centrem“, což souvisí s vnímáním krajiny jako domova.

Kdysi kultovní objekty jsou dnes hodnotné i výtvarně, a jako historické dědictví plní estetickou funkci. Jejich původní smysl je doplněný, změněný nebo zcela potlačený. Současná výpovědní hodnota těchto objektů a jejich funkce **informační a umělecko-historická** znamená, že drobné památky se stávají „prvním paměťovým médiem v procesu uvědomování si minulosti, tzv. materiální paměti“ (GOJDA 2000, 28). Jejich historická podstata též souvisí s jejich vztahem k určitým místům a událostem a prostřednictvím jejich umělecko-řemeslné podstaty je možné sledovat regionální typizaci drobných sakrálních objektů (MIKŠÍČEK 2005, 42). Podle NUSKA a SVOBODY (2001, 55) drobné sakrální objekty dokumentují cestní síť, náboženský vývoj a lidovou tvořivost regionu a jsou i indikátorem ekonomické síly obcí.

Dnes je významná i **environmentální** funkce, kdy bezprostřední okolí některých objektů zůstalo jediným ostrovem zeleně uprostřed pole (CUHROVÁ 2003, 46). VOKÁLOVÁ (2008, 60) též upozorňuje na významnou úlohu drobných sakrálních

objektů při obnově těchto vegetačních prvků. Funkce **estetická** byla vnímána od počátku vzniku drobných sakrálních objektů, které se staly námětem mnoha uměleckých děl hlavně v období romantismu, součástí literatury, malířství, písni (CUHROVÁ 2003, 47). Toto národní povědomí se dále rozvíjelo i v období meziválečném, kdy se tyto drobné sakrální objekty staly předmětem památkové ochrany (VOKÁLOVÁ 2008, 17). Ze současného pohledu se stává významnou i funkce **krajinotvorná** a **urbanistická**. Drobné sakrální památky jsou významným elementem „komponované krajiny zkrášlené malebnými jednotlivostmi či skupinami, které tvoří vizuální dominanty,⁸ kontrastní či komplementární doplňky krajinného reliéfu, body na trasách významných cest a jejich křižovatkách, orientační a hraniční značky či svérázná architektonická a sochařská díla intimních rozměrů“ (KOTALÍK in HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 10).

Drobné sakrální objekty jsou symbolem **identity** člověka s krajinou. Tu pak – prostřednictvím významu, který drobný sakrální objekt jako symbol koncentruje – vnímá jako svůj domov. Podle NORBERGA-SCHULZE (1994, 166–169) je význam objektu zároveň daný jeho vztahem k jiným objektům, nutně tvoří část celku a zahrnuje i pocit „náležitosti“.⁹ Krajinu lze potom vyjádřit a rozeznat prostřednictvím charakteristických rysů ve smyslu definice Evropské úmluvy o krajině.¹⁰ V tomto smyslu je drobný sakrální objekt charakteristickým znakem, který vytváří „jazyk krajiny“, ne však prostřednictvím slov, ale prostřednictvím obrazů (JANČURA 2005, 9). Identifikace s krajinou prostřednictvím drobného sakrálního objektu se projevuje i jeho postavením na místě, které člověk opouští, se kterým se loučí, aby ho právě kříž nebo kaplička zastupovaly tam, kde být nemůže¹¹ (porovnej HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 103).

S funkcí identifikační souvisí i potřeba **orientace** (porovnej LYNCH 2004, DROZENOVÁ 2001), a proto se charakteristickými místy drobných sakrálních objektů v krajině stala významná místa vnímatelná ze širokého okolí, místa na horizontu, na křižovatkách (porovnej KOTALÍK in HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 10), ale i při silnicích, signalizující jejich průběh (NUSEK, SVOBODA 2001), a na hranicích obcí, kde tvořila jakousi duchovní bránu.

Drobné sakrální objekty „svou nesmazatelnou pečetí lidské vůle, činů a událostí **humanizují krajinu**, dávají jí potřebný lidský rozměr“ (KOTALÍK in HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 10), upozorňují, že místo je zajímavé, jsou hmotnou vzpomínkou na události, příběhy, pověsti nebo smíření. Člověk, který krajinou prochází, si tyto vzpomínky vybavuje a potvrzuje svůj vztah k domovu (VOKÁLOVÁ 2008, 13).

⁸Situování drobných sakrálních objektů na vyvýšená místa, osamocené kopce a hory souvisí i s využitím těchto krajinných dominant jako center kultovních a pravděpodobně i rituálních praktik. Nálezy z Polska, které dokazují využití vrcholů hor ke kultovním obřadům jsou datované na přelom 1. tisíciletí. Vrch Říp situovaný uprostřed starého sídelního území Čech byl též součástí sakrální krajiny, pravděpodobně i centrem kultovních obřadů v dávné minulosti. (GOJDA 2000, 172–173).

⁹ Jedno z „Poutníkůvých pravidel“ Václava Cílka (CÍLEK 2002, 214–216), „Pravidlo rezonance“ vyjadřuje onen pocit náležitosti: „Důležitější je malé místo, se kterým souzním, než velké poutní místo, kde jsem jen návštěvníkem.“

¹⁰ Čl. 1: „Ochrana krajiny znamená činnosti směřující k zachování a udržení významných nebo charakteristických rysů krajiny vyplývajících z jejího historického dědictví a přírodního uspořádání a/nebo z lidské aktivity.“ (Evropská úmluva o krajině, 2000).

¹¹ „Na místě posledního pobytu nechali emigranti postavit na svoji věčnou památku s bolestí v srdci v opuštěné vlasti sochu či křížek... aby je něco zastupovalo tam, kde být nemohou.“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 103).

Sakrální kulturní artefakty mají především kultovní poslání, až ve druhém plánu můžeme mluvit o tom, s čím „pozemským“ souvisí. (APLETON 1996, 73).

Kříž

Č. kategorie: 110

Kříž je známým symbolem už od pravěku (BLAŽÍČEK, KROPÁČEK 1991, 114), jako dvojité spojení bodů ležících diametrálně naproti sobě sjednocuje extrémy, např. nebe a zem (HEINZ-MOHR 1999, 122). Rozpětí kříže na čtyři strany z něj udělalo mytické znamení rozšířené po celé Zemi v různých podobách a formách mnohých kultur (ZIEHR 1997, 8). Je tedy symbolickou anebo ozdobnou formou, v křesťanství představuje symbol utrpení, resp. osobu Ježíše Krista. Kříž je **nejstarší formou drobného sakrálního objektu** a jako symbol křesťanství se v našich zemích objevuje v období raného středověku.¹² V následujícím období vrcholného středověku v 13.–15. století se kříže vztyčují i v krajině, a to především kříže dřevěné (VÁCHA 2011). Exteriérové kříže se znázorněním ukřižovaného Krista se objevují zejména v období po Tridentském koncilu v první polovině 17. století. Kromě jednoduchých dřevěných jsou kříže stavěny i z jiných, trvanlivějších materiálů, z pískovce, vápence a mramoru, doplněny kovovými částmi. Kamenné kříže zpravidla na podstavcích představovaly monumentální formu krucifixu, který měl svými proporci a nápadnou architektonickou formou upoutat pozornost kolemjdoucích. Kromě kamenných se v období rozvoje hutnictví objevují i kříže kovové, na kamenných příp. zděných a omítnutých podstavcích. Jednodušší formy dřevěných křížů bývaly doplněné plechovým polychromovaným korpusem Krista. Zvláštní typovou skupinou kamenných křížů se staly kříže na sloupu, které jsou definované v kategorii 150 -- Architektonicko-figurální kompozice.

Použití materiálu, formy a ornamentiky křížů se stalo typickým pro menší regiony. KYSELKA (2001) uvádí příklad tzv. kadovských křížů z oblasti Vysočiny, na Slovensku jsou známé dřevěné dětvanské kříže (obr. 1).

Důvody stavění křížů v krajině se různí, tak jako se různí osudy lidí, kteří je stavěli. Sahají od prosté vizualizace víry formou jednoduchých křížků u cest až po funkci reprezentační, kterou plnily spíše rozměrově větší kamenné kříže zadávané na objednávku kamenickým mistrům. Poděkování za návrat z boje, za uzdravení či jiný zázrak, výstraha a upozornění na nebezpečná a tajemná místa, připomenutí oběti Ježíše Krista, znamení víry a spásy a nespočet dalších skrytých významů byly prvotním impulzem pro vztyčení kříže na místě spjatém s osudem konkrétního člověka, lidí, událostí apod.

Kříž (lat. *crux*) se skládá ze svislého kůlu a příčného břevna, resp. svislého a příčného ramena. Při znázornění ukřižování bývá v horní části svislého ramena *titulus*, tabulka s christogramem, tj. s nápisem INRI (*Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*, Ježíš Nazaretský král židovský) anebo IHS/JHS (*Iesus Hios Soter, Iesus Homine Salvator*, Ježíš Kristus Spasitel). Nejběžnějším typem křesťanského kříže u drobných sakrálních objektů je latinský kříž (*crux immissa*) s prodlouženým svislým ramenem (BLAŽÍČEK, KROPÁČEK 1991, 114; KOCH 1975, 125).

¹² Rozvoj křesťanství bývá tradičně spojován s příchodem sv. Cyrila a Metoděje. Dnes jsou však již známy nálezy dokumentující křesťanství na našem území už před tímto obdobím.

Odborná literatura¹³ definuje hlavní typy křesťanského kříže **podle tvaru** (příl. 100/49–100/52). V našich zemích se ve většině případů setkáváme s latinským křížem, poměrně často se jako samostatné objekty vztyčují i jetelové kříže, antonínské kříže bývají součástí kalvárie, patriarchální kříž, který se dostal i do slovenského státního znaku, bývá umisťován na vrcholech hor, stromový kříž se stal námětem exteriérových sochařských děl. Zajímavá je také typologie křížů z rakouského prostředí **podle důvodu vzniku**, jak ji definuje HULA (1947)¹⁴. Autor (ibid.) uvádí i typy křížů a sloupů stavěných řemeslnickými cechy anebo řemeslníky, doplněné znakem konkrétního cechu (kříže pekařské, kovářské, mlynářské, řeznické, vinařské apod.).

Navrhovaná kategorizace drobných sakrálních objektů rozděluje kříže do níže definovaných kategorií (příl. 100/54–100/58) **podle formy** (111 Monolitický kamenný kříž, 112 Kohoutí kříž) a **podle umístění** (113 Kříž u cesty, 114 Vrcholový kříž, 115 Centrální kříž). Při hodnocení sakrálních kulturních artefaktů je tedy možné konkrétní objekt zařadit do jedné z navrhovaných kategorií. Specifikace tvaru kříže, důvodu vzniku a ostatních charakteristik se uvádí v evidenčním listu konkrétního objektu, v části „Popis“.

U prvních dvou typů (111 Monolitický kamenný kříž, 112 Kohoutí kříž) je výrazným odlišujícím znakem forma, která je pro jejich identifikaci určující a důležitější než jejich umístění. Podle tohoto kritéria jsou vyčleněny zvlášť, i když by bylo možné je identifikovat i podle umístění jako další tři kategorie. Monolitické kamenné i kohoutí kříže bývají umístěny zpravidla u cest nebo u kostelů.

Kříž se stal i častým typem náhrobku. Pokud kříž označuje hrob, je objektem sepulkrálním a jeho kultová – sakrální, funkce není primární. V takovém případě ho zařazujeme do skupiny sepulkrálních artefaktů.

Monolitický kamenný kříž / křížový kámen

Č. kategorie: 111

Kategorie monolitický kamenný kříž/křížový kámen se v běžně používaných typologiích drobných sakrálních objektů nevyskytuje. Tento pojem uvádí okrajově JURMAN (2005) v souvislosti se smírčími kříži a kameny. Pojem smírčí kříž se používá poměrně často, ne vždy však správně. Označení monolitický kamenný kříž/křížový kámen je širší a je vhodné jej používat, pokud je prokázáno, že zkoumaný objekt není smírčím křížem/smírčím křížovým kamenem (obr. 2, 3, 4). Také jej používáme v případě pochybností, zda objekt je nebo není smírčím křížem/kamenem.¹⁵ Forma monolitických kamenných křížů/křížových kamenů je různá (příl. 100/53), vychází především z germánské kultury a tyto objekty jsou typické zejména v oblastech s bývalým německým osídlením. Kromě kamenných křížů a křížových kamenů jsou známy i kruhové stély. Jelikož konkrétní formy těchto objektů vychází z německého prostředí a mají ustálené pojmenování, kromě českých překladů jsou

¹³ BLAŽÍČEK, KROPÁČEK (1991, 114), HALL (1991, 238–239), HEINZ-MOHR (1999, 122–125), KOCH (1975, 125), URFUS et al. (2001, 18), ZIEHR (1997, 234).

¹⁴ 1. Kříže pro připomínku vojenských konfliktů, 2. Kříže spojené se smrtí: kříže „ubohých hříšníků, šibeniční a ortelové“, soudní a smírčí kříže, kříže na místech neštěstí, cholera kříže, 3. Kříže spojené s místy na hranici a votivní kříže, ochranné kříže, kříže patronů (podrobněji HULA 1947, MATÁKOVÁ 2011).

¹⁵ Výzkumu kamenných křížů se detailně věnuje URFUS et al. (2001) a jako instituce Společnost pro výzkum kamenných křížů.

v příl. 100/53 uvedeny i původní německá označení, která jsou významově přesnější než český překlad.

Smírčí kříže/smírčí křížové kameny jsou zejména objekty právního charakteru a jejich kultová – sakrální funkce není primární. Proto je zařazujeme do kategorie 330 Memoriální kulturní artefakty pietní, spojené se smrtí nebo s výkonem práva, kde jsou uvedeny i jejich rozlišovací znaky.

Kohoutí kříž (Arma Christi)

Č. kategorie: 112

Kohoutí kříž, resp. kříž *Arma Christi*, je specifickým typem kříže, většinou ve tvaru dvojokříže, který zobrazuje Krista s nástroji jeho umučení (obr. 5, 6), podobně jako mučednický sloup (obr. 83). Tento typ kříže byl oblíben především v německém Bavorsku. Kohoutí kříže nacházíme ojediněle i v našich zemích, a proto je vyčleňujeme v samostatné kategorii.

Kříž u cesty

Č. kategorie 113

Cesty jsou s umísťováním drobných sakrálních objektů spjaty zcela přirozeně. Umístění křížů u cest se stalo typickým znakem naší krajiny, počínaje již obdobím středověku. Kategorie kříž u cesty¹⁶ je obecnou kategorií, která umožňuje zařazení široké škály křížů odlišujících se materiálem, formou, funkcí apod. Primární je umístění u cesty, silnice, stezky, na místech, kudy člověk prochází.

Podle materiálu lze kategorii křížů u cest rozdělit na kříže dřevěné (obr. 9), kamenné (obr. 7), litinové, které jsou častou formou náhrobních křížů (obr. 137, 138), kombinované (obr. 8, 10, 11) apod. Litinové kříže na kamenných podstavcích vznikaly zejména v období tzv. lidového baroka v 19. století. **Podle formy** je lze rozdělit na kříže s korpusem (se zobrazením Kristova těla, tzv. krucifix, obr. 5, 7–10, 12, 13), jednoduché kříže bez korpusu (obr. 6, 18), kříže s podstavcem (obr. 5–8, 10–14) i bez podstavce (obr. 9, 15, 17, 18). Kříže u cest je možné rozlišovat i **podle funkce**. Pokud jsou poutnickým zastavením, CÓNOVÁ, LACKOVÁ et al. (1999, 117) je zařazují do kategorie tzv. *poutnických křížů* (obr. 11). Kříže u cest mají často i memoriální funkci, bývají doplněné nápisem, věnováním, datováním, mohou tedy být *kříži památnými*¹⁷ (obr. 12). Podobně jako další drobné sakrální objekty i kříže u cest mohou být objekty *votivními*, tedy postavenými *ex voto* – „ze slibu“ za vyslyšenou prosbu, z vděčnosti (obr. 13) apod. Vzhledem k množství specifických funkcí a dalších možných dělení podle různých kritérií jsou pro účely navrhované metodiky zařazeny do kategorie kříže u cest všechny kříže, které je možné považovat za drobné sakrální objekty a zároveň nepatří do žádné jiné z navrhovaných kategorií křížů.

¹⁶ Na Slovensku je obecně zažitým pojmem „prícestný“ kříž. Podle definice CÓNOVÉ, LACKOVÉ et al. (1999, 117) je umístěn zpravidla v extravilánu. Tato definice je však nepřesná a souvisí spíše se zažitým zvykoslovím. „Prícestným“ křížem je kromě křížů na vrcholech kopců, u kostelů a v sakrálních areálech více méně každý kříž, a to i v intravilánu sídel.

¹⁷ Pro správné zařazení konkrétního objektu do kategorie kříž u cesty je v případě křížů s memoriální funkcí nezbytné odlišit památný kříž u cesty od pomníku. Tento problém se stává aktuálním v případě, že kříž je postavený např. na památku obětem I. a II. světové války, je doplněn tabulí se jmény obětí, případně jiným textem. Pokud primárně zachovává formu kříže a kultovní funkci, zařazujeme jej do kategorie kříž u cesty. Pomník však představuje architektonický objekt, který může a nemusí být doplněn znakem kříže v jakékoliv podobě, zpravidla bez kultovní funkce. V takovém případě tento objekt není drobným sakrálním objektem.

Pro správné zařazení konkrétního objektu do kategorie kříž u cesty je v případě křížů s memoriální funkcí nezbytné odlišit památný kříž u cesty od pomníku. Pokud objekt primárně zachovává formu kříže a kultovní funkci (připomíná oběť Ježíše Krista), zařazujeme jej do kategorie kříž u cesty. Pokud neplní primárně sakrální funkci (připomíná padlé hrdiny apod.) a je spíš objektem, který může a nemusí být doplněn znakem kříže v jakékoliv podobě, zařazujeme jej do kategorie 300 Memoriální kulturní artefakty.

Vrcholový kříž

Č. kategorie 114

Kategorie vrcholového kříže zatím není běžně používaná, vytvoření samostatné skupiny však podnítily specifické postavení a účel těchto křížů. Za první kříž na výrazně vyvýšeném místě lze považovat zlatý kříž na pahorku Golgota v Jeruzalémě, který nechal postavit císař Konstantin na místě Kristova ukřižování už ve 4. století. Kříž symbolizoval zároveň císařský triumf a křesťanské znamení vítězství (ZIEHR 1997, 60). Ve středověku byl vztah člověka a přírody do velké míry určený strachem, především z temných a nepřístupných lesů a lesních tvorů, tzv. horror silvarum (LIBROVÁ 1988, 33). Kříže, které se v tomto období začaly stavět na vrcholech hor, se tak staly symbolem překonání strachu z temných sil a duchů, jejichž domovem byly podle středověkých pověr právě hory. V dnešní době jsou kříže stavěny na vrcholech hor jako znamení vítězství a „dobyť“ hory, podobně jako v období prvních křesťanů.

Vrcholové kříže jsou stavěny především na Slovensku, kde jsou – ve formě dvojitého tzv. patriarchálního kříže zároveň symbolem slovenské státnosti. V České republice jsou stavěny především v oblastech s dřívějším německým osídlením (obr. 14, 15).

Centrální kříž

Č. kategorie 115

Podobně jako kategorie 114 Vrcholový kříž ani kategorie 115 Centrální kříž zatím není běžně používaná. Umístění centrálních křížů vyplývá z jejich názvu a zařazujeme k nim:

- *Kříž v blízkosti jiné stavby, významově související* (u kostela, u kaple, v areálu kláštera, na nádvoří panského sídla, hradu, zámku), zpravidla před hlavním, resp. bočním vstupem (obr. 16, 17). Specifickým typem centrálního kříže je *misijní kříž*, který připomíná misie konané ve farnosti. Na tuto skutečnost nejčastěji odkazuje jednoduché datování na kříži, případně nápis ve smyslu „Spas svou duši“ apod. Misijní kříž má zpravidla formu jednoduchého dřevěného kříže bez korpusu (obr. 18). V případě jiného znázornění je možné doplnit toto v názvu a charakteristice konkrétního drobného sakrálního objektu.
- *Kříž jako samostatný centrální objekt* náměstí, centrálního prostoru obce apod. (obr. 19)
- *Hřbitovní kříž* je od období josefínských reforem součástí areálu hřbitova (VÁCHA 2011) anebo je umístěn před vstupní bránou na hřbitov (obr. 20). V případě větších hřbitovů bývá hřbitovní kříž umístěn před vstupní branou i na více místech v areálu hřbitova. Podobně jako v případě křížů u cest, hřbitovní kříž bývá obvykle doplněn korpusem.
- *Kalváriový kříž* je součástí areálu kalvárie s křížovou cestou. Do kategorie č. 115 ho zařazujeme jen tehdy, pokud je jediným objektem připomínajícím Kristovo ukřižování (obr. 21). Pokud je doplněn doprovodnými sochami (Panna Marie, sv.

Marie Magdalena, sv. Jan), resp. kříži s ukřižovanými lotry, zařazujeme celý tento soubor do kategorie 170 Soubor drobných sakrálních objektů – typ 172 Skupina kalvárie.

Boží muka

Č. kategorie 120

Boží muka jsou obvykle drobnou zděnou nebo z kamene vytesanou architekturou. Ústřední námět vychází z pašijového cyklu a jejich hlavním posláním je připomínat velikost oběti Spasitele. Z hlediska významového symbolizují sloup, při kterém byl podle rozhodnutí Piláta Pontského bičován Kristus¹⁸, což se stalo i základem architektonické formy těchto objektů.

Pokud jde o přesnou definici, kategorie božích muk je nejproblematictější ze všech kategorií drobných sakrálních objektů. Většina zažitých definic odkazuje především k architektonické formě božích muk: drobný objekt s dříkem ve formě sloupu nebo pilíře, na podstavci nebo bez něj, ukončený schránkou s křížem na štítu stříšky¹⁹. Tato všeobecná charakteristika však může být modifikovaná podle konkrétní formy božích muk a jejich architektonických článků; na podstavcích a dřících se mohou vyskytovat nápisy a niky, dříky mohou být ukončené hlavicemi, na kterých jsou umístěné schránky různých velikostí a tvarů, s otvory, nikami anebo jako plné kubusovité útvary apod.

Podle materiálu rozlišujeme dvě základní kategorie božích muk: kamenné a zděné; **podle formy**: sloupové a pilířové. Nelze jednoznačně určit, který typ a který materiál se pro stavbu božích muk používal dřív. Historicky jsou doložena jak pilířová kamenná boží muka ze 13. století, stejně tak zděná z období gotiky s malovanou výzdobou (VÁCHA 2011). Půdorysný typ božích muk záležel především na regionu a tradicích, k nejběžnějšímu půdorysu patřil kruh (sloupová boží muka) a čtverec (pilířová boží muka), často se zkosenými hranami, případně modifikovaný do tvaru hexagonu a oktogonu. V 19. století vznikala i pilířová boží muka s půdorysem rovnostranného trojúhelníku, která symbolizují Nejsvětější Trojici (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 61–62).

Výtvarná podoba jednotlivých stavebních prvků – dříku, hlavice, schránky, stříšky apod. – je dána slohovým obdobím vzniku objektu, regionálními specifiky, tvaroslovím tradiční lidové architektury apod.

Za vývojové předchůdce objektů božích muk považuje rakouský historik Franz Hula (1947) tzv. lampové sloupy. Zdroj světla v lucerně byl nahrazen sakrálním výtvarným námětem,²⁰ příp. byla pod vrcholovou schránkou umístěná menší nika na svíčku, a tak světelný zdroj mohl u některých objektů Božích muk přetrvat v doplňkové funkci.

Vývojové proměny, které se projevovaly na podobě božích muk, jsou spojeny také se způsobem uplatnění **obrazového nebo sochařského ztvárnění** zobrazovaných námětů nejen na stěnách a v nikách vrcholových schránek, ale i na dříku. Charakter nik zároveň předurčuje druh výzdoby. Hluboké niky a polokruhové výklenky byly určeny pro sochařskou výzdobu, do plochých nik byly osazeny obrazy malované na plech nebo reliéfy.

¹⁸ „Tu Pilát, aby vyhověl zástupu, propustil jim Barabáše; Ježíše dal zbičovat a vydal ho, aby byl ukřižován.“ (BIBLE 2009, Mk 15,15).

¹⁹ HÁJEK (2009, 18), CÍNOVÁ, LACKOVÁ et al. (1999, 132), BLAŽÍČEK, KROPÁČEK (1991, 34), KOCH (1975, 84), FROLEC, VAŘEKA (2007), NUŠEK, SVOBODA et al. (2001).

²⁰ Tuto teorii potvrzuje např. i BLÁHOVÁ (1980), HÁJEK (2009), PALOUŠOVÁ (2009), PUŠKÁR (1993), HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001, 61) a NUŠEK, SVOBODA (2001), kteří vývojové předchůdce rakouských *Totenleuchten* vidí ve francouzských *lanternes des mortes* pocházejících z 11.–12. století hlavně z oblasti Poitou a inspirovaných antickými pohřebními stélami (NUŠEK, SVOBODA 2001, 8).

Zobrazované náměty souvisely především s původní symbolickou a významovou náplní božích muk – přiblížit utrpení Krista prostřednictvím pašiového námětu. K nejrozšířenějším námětům patřilo Ukřižování a zobrazení Krista s trnovou korunou (Bolestný Kristus), k námětům souvisejícím s utrpením Krista také nástroje Kristova umučení, tzv. *Arma Christi*, Sedmibolestná Panna Marie, Pieta a pod. HÁJEK (2009) uvádí i námět Nejsv. Trojice a sv. Jana Křtitele. Podle výtvarného řešení zobrazují boží muka jeden až tři nebo čtyři výjevy z pašiového cyklu (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 58), případně vedle hlavního pašiového motivu i světce.

Kromě tradiční architektonické formy je pro zařazení konkrétního objektu do kategorie božích muk důležitý **význam jeho pojmenování**, které připomíná mučení Krista předznamenávající jeho křížovou cestu, smrt a zmrtvýchvstání. Vertikalita objektu evokuje sloup, u kterého byl bičován Kristus. Právě tento architektonický prvek je považován za hlavní znak božích muk, ať už ve formě sloupu či pilíře. Vertikální zasazení do terénu je zároveň alegorií vertikality životní dráhy, pozemského zániku a nesmrtelného vyústění lidského života (PALOUŠOVÁ 2009, 269).

Rozlišovacím znakem božích muk bývá někdy také jejich umístění, kdy typické situování těchto objektů je ve volné krajině, u cest, na křižovatkách, rozcestích, na hranicích (katastrů, intravilánu a extravilánu obcí apod.), na místech silně symbolických až dramatických. Zde také plní **funkci orientační**, jsou ukazateli cesty, znamením, že v blízkosti je sídlo. Jak uvádí HÁJEK (2009), situování božích muk na těchto místech naplňuje jejich symbolickou podstatu, kterou je výklad samotného děje, tedy utrpení Krista.²¹ Mohou však stát i v intravilánech měst, být součástí náměstí, křížení ulic, hřbitovů apod. BLAHOVÁ (1980) zdůrazňuje **urbanistickou funkci** božích muk, což ilustruje na příkladech rozboru vedut středověkých měst se zobrazením božích muk, kde téměř všechny tyto objekty jsou umístěny v extravilánu v bezprostřední blízkosti sídla.

Boží muka jsou často zaměňována za výklenkové kapličky, ale zde je na místě rozlišit prvotní poslání obou objektů, tedy jejich hlavní **obsahový námět**. Boží muka vznikala zejména v období středověku zaměřeném na zobrazování utrpení – martýria světců a umučení Krista se staly vděčnými náměty.²² Kapličky pak vznikaly především v období barokním, spojeným s rozvojem mariánského kultu a kultu světců. Tyto náměty byly zobrazovány sochařskou, reliéfní či malovanou výzdobou kapliček.

Boží muka jsou často zaměňována za výklenkové kapličky, ale na rozdíl od nich není prvotním posláním Božích muk poskytnout prostor pro modlitbu spojenou s úctou k jednomu světci, ale zobrazit pašiový námět.

Objekty božích muk jsou svou obsahovou náplní úzce spjaty s **důvody**, které vedly k jejich vzniku. Stěžejní námět utrpení Krista mohl být ještě posílen utrpením nebo smrtí člověka, na jehož památku byl takový objekt vztyčen. Historické literární texty kladou původ božích muk do raně křesťanského období. Známy text Alberta Chanovského, *Správa křesťanská s krátkým výkladem podstatnějších věcí, které každému křesťanu věděti hodně a náležitě*

²¹Rozcestí symbolizuje v křesťanském pohledu místo střetu života a smrti, přechod mezi životem pozemským a životem posmrtným. Zároveň je místem, kde se člověk rozhoduje, kterým směrem se vydá, a to ve fyzickém i v duchovním slova smyslu.

²²Hlavní námět utrpení mohl být doplněn zobrazením světce, ale ztvárnění světců ve formě obrazů, reliéfů a drobných soch obsahovou náplní a výzdobu božích muk jenom doplňovalo.

přísluší z r. 1710²³, který se stal základem vysvětlení důvodů stavění božích muk v současné literatuře (např. HÁJEK 2009, HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001 a mnoho jiných), však není možné brát zcela vážně²⁴. Chanovský s vervou vlastní období baroka i jezuitskému učení spojoval ideu stavění Božích muk již s účinkováním sv. Vojtěcha v 10. století, na jehož přání prý kníže Boleslav vydal nařízení na stavění „kamenných sloupů“ se znázorněním Božího umučení v každé obci. Tato informace však není podložena jinými historickými prameny, takže je možné ji dnes považovat spíše za barokní mýtus než za reálný fakt (VÁCHA 2011). Barokní tradice též odkazuje na souvislost božích muk s vojenskými událostmi a označení míst, na kterých byli pochováni padlí vojáci.²⁵ Toto tvrzení uvádí i HÁJEK (2009), zároveň však upozorňuje, že tento výklad není podložený důvěryhodnými písemnými záznamy.²⁶ Některá boží muka tak mohou být pomníky obětí vojenských konfliktů, podobně jako je známe z památníkové tvorby 20. století. Uložení ostatků padlých vojáků a vztyčení božích muk nad jejich hrobem je podle HÁJKA (2009, 13) zcela v souladu s tradiční kulturou a úctou k mrtvým. Kříže, kterými jsou boží muka obvykle ukončena, symbolizují v tomto výkladu mučednickou, násilnou smrt. Kromě označení hrobu mohou objekty božích muk stát i na místě, kde došlo k tragédii jednoho člověka, kde byl jeho život násilně ukončen, což potvrzuje i SABADOŠOVÁ (1998, 142). Na rozdíl od božích muk spojených s vojenskými konflikty však nejde o označení hrobu, ale pouze o memoriální označení místa tragédie.

Kategorizace drobných sakrálních objektů rozděluje boží muka podle materiálu a formy na kamenná a zděná, sloupová a pilířová (příl. 100/59–100/60).

²³Boží muka „V Čechách nejvíce rozmnoženy a po cestách jako i na branách městských postaveny jsou od knížete Boleslava Milostivého na přímlovu a napomenutí svatého Vojtěcha, biskupa pražského, aby města křesťanská byla od pohanských rozeznána, jako i aby tudy přetrženy byly všelijaké čáry, kouzla, ano i modlářství, které pohané ďáblům zvláště na rozcestí činili. Jako i proto, aby pocestní lidé... se víře křesťanské dokonaleji naučili. ... Pocestní také skrze pohledění na Boží muka, jestli pro unavení jsou v žízni, tedy upamatujíce se na žízeň Krista Pána, snáze ji strpí a Kristu Pánu obětují, jako i kteří těžká břemena nesou, vzpomenu, jak těžký kříž Kristus pro nás nesl a jemu za naše vykoupení poděkují. Zločinci také, když z města na popravu jdou, zastavují se u Božích muk a vzpomínají, že Kristus Pán byl pro nás z města na ohavnou smrti veden. Tak také na mnohých místech, když mrtvá těla k hrobu nesou neb vezou, zastaví se u Božích muk, za ně sa Pánu Bohu modlejí, ano i kde kostela neb hřbitovu posvěceného nemají, při Božích mukách sa pochovávají, neb skrze svatý kříž a skrze Boží muka i to blízké pole a obilí požehnáno, ano i ochráněno bývá. V Křížové dny pak se procesí k Božím mukám vede, a tu se modlitby konají a osení se požehnání dává, jako i když poutníci na některá svatá místa putují, při Božích mukách se zastavují a pokleknouc se modlejí. Když se nám udá minouti některá Boží muka, sejmuoce klobouk, můžeme Krista Pána... pozdraviti. Slušné také jest, abychom tehdaž znovu cestu a práci svou Pánu Bohu obětovali a dobrý úmysl, s kterým jsme tu cestu začali, zase obnovili.“ (In ZÍBRT 1931. Citované podle HÁJEK 2009, 13 a HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 58–59).

²⁴Albert Chanovský (*1581–†1643) byl řeholník, jezuita, který se po slibné kariéře rektora jezuitského gymnázia v Českém Krumlově a Klatovech rozhodl působit jako misionář v jižních Čechách. Období 17. století, ve kterém žil, bylo obdobím barokní mystiky, prosazování katolicizmu, víry v zázraky a zásluhy světců.

²⁵Hypotézu označení hrobu člověka objektem božích muk předkládá znovu Chanovský ve Správě křesťanské z r. 1710: „kde kostela neb hřbitovu posvěceného nemají, při Božích mukách sa pochovávají“ (In ZÍBRT 1931. Citováno podle HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 58–59).

²⁶ HÁJEK (2009) nachází však nápadnou shodu mezi výskytem konkrétního typu božích muk a historicky podloženým pohybem vojsk v krajině v době významných konfliktů v 17.–19. století (30letá válka 1618–1648, válka o rakouské dědictví 1740–1763, napoleonské války na zač. 19. století).

Boží muka kamenná sloupová/pilířová

Č. kategorie: 121

Různé typy se rozlišují podle slohového zařazení. PALOUŠOVÁ (2009) používá pro rozlišení jednotlivých typů metodu porovnání s architektonickými kamennými detaily církevní a světské architektury a boží muka rozděluje do dvou základních skupin podle formy dříku, na sloupová (obr. 22, 23, 24) a pilířová (obr. 25, 26). Boží muka kamenná mají formu jednoduchého kamenného sloupu nebo pilíře s patkou nebo bez patky, s dříkem a vrcholovou schránkou s nikou nebo ve formě lucerny.

Boží muka zděná sloupová/pilířová

Č. kategorie: 122

Vyvíjejí se jako specifický typ. Oproti kamenným Božím mukám jsou zděná Boží muka zpravidla mohutnější, což vyplývá z jejich materiálové podstaty (obr. 27–33). Základním hlediskem odlišujícím jednotlivé typové skupiny zděných Božích muk podle HÁJKA (2009) je zapojení vrcholové schránky do struktury stavby. Pro účely navrhované kategorizace drobných sakrálních objektů však toto hledisko není podstatné.

Kaplička

Č. kategorie 130

Pojem kaplička pochází z lat. slova *cappella/capella* (plášť), což souvisí s pláštěm sv. Martina z Tours. Ten byl od 7. století uchovávaný jako vzácná merovejsko-franská královská relikvie ve dvorním královském oratoriu, modlitebně, která podle něj dostala název Saint-Chapelle. Označení kaple/kaplička se tak začalo používat pro samostatné objekty, které se dispozicí přibližují kostelu, pro druhy malé architektury i součásti církevních staveb. V českém jazyce se tento druh stavby rozlišuje podle velikosti. Větší „kaple“ je sakrální stavba, většinou zděná s vnitřním vybavením (malý obraz, socha nebo obraz světce). V obcích, kde není kostel, bývá situována v jejich středu. „Kaplička“ je mimo jiné drobný sakrální objekt, příp. drobná sakrální architektura v krajině, oblíbená hlavně od období baroka (KOCH 1975, 113; FROLEC, VAŘEKA 2007, 110; CHODURA, KLIMEŠOVÁ, KŘÍŠŤAN 2001, 41). Kaplička je obecně malým křesťanským kultovním prostorem.

Kategorizace kapliček blíže specifikuje jen kultovní objekty menších rozměrů, které se stavěly z odlišných důvodů než větší církevní stavby – kaple. **Kaplička jako drobný sakrální objekt** se formuje především v barokním 17. století, v pobělohorském období, jako jeden ze symbolů rekatolizační „obnovy zbožnosti“ (NUSEK, SVOBODA 2001, HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001). Neslouží k vykonávání liturgických obřadů, její případný vnitřní prostor není rozvinutý, oltář, na kterém může stát socha světce – patrona, není vysvěcen a neuchovává se zde svátost oltářní. Kapličky se stávají typickým symbolem barokní krajiny a dodnes je nacházíme u cest ke kostelu, ke hřbitovu, na výrazných místech, na křižovatkách, ale i v centrálních prostorech sídel. Podobně jako boží muka sloužily i kapličky kromě své primární kultovní funkce i k dalším účelům; byly orientačními body, označovaly významná místa, prameny a především sloužily každodenní soukromé devoci.

Výzkumu **umísťování kapliček** do tzv. sítě podle specifické polohy se věnuje ŠTAJNOCHR (2005), který definuje přesné zákonitosti umísťování tzv. světských kapliček, jež byly zakládány a udržovány fundací farního společenství.²⁷ V konkrétních specificky lokalizovaných polohách, vytvářejících dokonce posloupnost, eviduje pět základních způsobů lokalizace (obr. 35):

²⁷ Nepatří sem kapličky zakládáné na místech spojených s důvody konkrétního jednotlivce (votivní kapličky) anebo zjevení či zázraku (poutní kapličky).

- centrální kaplička – tzv. „návesní“²⁸
- soukromá kaplička, exteriérové oratorium²⁹
- kaplička na hranici intravilánu a extravilánu³⁰
- kaplička při cestě v extravilánu ve specifických polohách – při hlavní cestě procházející sedlem, při hlavní cestě protínající vodní tok a při hlavní cestě u pramene
- kaplička u hranice katastru

I když tyto zásady nelze brát absolutně, výstižně sumarizují principy umísťování a nejčastější polohy kapliček v krajině, v sídlech i mimo ně. Štajnochrovy typy lokalizace zpřesňují tradičně užívaný pojem kaplička u cesty, kterým se běžně označují kapličky v blízkosti cest, v extravilánu i intravilánu, ale i v jiném prostředí, v polích (pokud např. cesta zanikla), nad prameny (častokrát v lesích) apod. Je však potřeba doplnit kategorii kapliček centrálních, za které můžeme, podobně jako v případě křížů, považovat i kapličky v blízkosti velkých sakrálních staveb (u kostelů zpravidla tzv. lurdské kapličky), které sice nejsou samostatným centrálním objektem, ale tento objekt doplňují. Kapličky mohou být také součástí areálu kláštera, nádvoří panského sídla, hradu, zámku, hřbitova, kalvárie, poutního místa apod.

HÁJEK (2009, 33) upozorňuje na **souvislost kapliček s poutními místy**, která ovlivňovala jednak situování těchto objektů na cestách vedoucích k poutnímu místu, jednak námět, který souvisel se zasvěcením poutního místa. Ke světcům, kteří se stali nejčastěji zobrazovaným ústředním námětem kapliček v souvislosti s regionálními tradicemi, zvyklostmi a oblíbeností, patřili sv. Jan Nepomucký, sv. Antonín Paduánský, sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Prokop, sv. Florián. S poutními místy souvisely tzv. **poklony**, drobné sakrální objekty, u kterých se lidé pokloní při své cestě k poutnímu místu. Na vizuální a významovou propojenost poklony a poutního místa upozorňuje ŠTAJNOCHR (2005, 58), který poklony považuje za místa prvního vizuálního kontaktu poutníka s cílem jeho cesty – poutním místem.³¹

Kaplička jako architektonický objekt se stala také přímou součástí poutních míst, kalvárií a křížových cest jako tzv. **zastavení**.

Ke specifickým typům podle námětu lze zařadit vedle kapliček zasvěcení³² kaple loretské³³ (obr. 39), lurdské³⁴ (obr. 37) a kaple Svatých schodů³⁵ (obr. 36) a Božího hrobu³⁶ (obr. 38).

²⁸ Situovaná ve skutečném středu sídla (sídla radiální formy – okrouhlice, tzv. návesní apod.) nebo na okraji intravilánu (sídla axiální formy, řadové) na tzv. horním konci, dolním konci apod. Centrální poloha kapličky souvisí se všeobecnými archaickými principy dominance středu a váží se k ní polohy dalších kapliček v blízkosti sídla.

²⁹ V podobě výklenku se sochou světce na čelní fasádě domu nebo kapličky na soukromém pozemku před domem v intravilánu sídla.

³⁰ Kapličky na hranicích sídel mají specifický projev devoce; při odchodu či návratu z cesty se věřící pokřížoval a vzdal úctu Bohu Otci, Synu, Duchu Svatému, Panně Marii či světcům, podle konkrétního sakrálního námětu.

³¹ V tomto smyslu jsou chápány poklony i v regionu východních Čech (FROLEC, VAŘEKA 2007, 219). Na jižní Moravě je poklonou obecně označována kaplička s výklenkem (FROLEC, VAŘEKA 2007, 219).

³² Kaplička zasvěcení zobrazuje námět kristologický, mariologický anebo hagiografický, tedy konkrétní ikonografický typ bez ohledu na architektonickou formu objektu.

Dalším kritériem, podle kterého je možné kategorizovat širokou skupinu kapliček, je **důvod a okolnosti jejich vzniku**, založení. Podle toho rozlišujeme např. kapličky *morové* a *cholerové*, postavené na památku obětí epidemie. Souvislost s poutními místy mají kapličky *poutnické*, *milostné* a *poklony*. Kapličky *votivní* jsou založené *ex voto* – zaslíbením, skutkem motivovaným konkrétní prosbou, poděkováním nebo kajícíností (obr. 51).

Navrhovaná kategorizace vychází z dělení NUSKA, SVOBODY (2001), kteří rozdělují kapličky do dvou základních skupin **podle formy**, a to na kapličky výklenkové a prostorové. Kategorie „prostorová“ kaplička je však nepřesná – každá kaplička je prostorová, proto v navrhované kategorizaci definujeme kapličky s vnitřním prostorem a kapličky výklenkové (příl. 100/61–100/63).

Kaplička s vnitřním prostorem

Č. kategorie: 131

Kaplička s vnitřním prostorem³⁷ je druh malé sakrální architektury bez liturgického programu. Má podobu drobné stavby s malým vnitřním prostorem, určeným na manipulaci, případně je možné do něj vstoupit (obr. 40–44). Vnitřní prostor je zpravidla vybaven jednoduchým mobiliářem a oltářní menzou a doplněn zobrazením patrona kapličky (světce, Panny Marie, kristologického námětu apod.). V menších obcích plní kapličky s vnitřním prostorem funkci kostela, bohoslužba se však neodehrává uvnitř, ale před kapličkou. Kapličky s vnitřním prostorem mohou být ve vrcholu doplněné zvoničkou – pak je zařazujeme do kategorie 140 Zvonička – typ 141 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem.

Kaplička výklenková

Č. kategorie: 132

Kaplička výklenková může z hlediska architektonického připomínat objekt božích muk. Má formu kamenného, častěji však zděného pilíře (obr. 45), resp. sloupu (obr. 46). Na rozdíl od božích muk je robustnější, půdorys se transformuje na obdélník, elipsu a běžné jsou i členité půdorysy. Centrem stavby je ústřední výklenek, nika s vyobrazením kristologického, mariologického nebo hagiografického námětu zasvěcení, která může být doplněna dalšími různě umístěnými výklenky (obr. 47–51). Důležitým rozlišovacím znakem kapličky a božích muk je přítomnost oltáříku, i v případě minimalistické, redukované formy podstavce pro sochu, obraz apod. Rozlišovací kritéria kapličky s výklenkem a božích muk uvádí HÁJEK (2009), NUSEK, SVOBODA (2001), HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001) a další. Tato

³³Loretánská kaple je drobnou stavbou, postavenou podle vzoru tzv. Santa Casy, domu Panny Marie v Nazaretu, který byl dle legendy zázračně přenesen do italského Loreta. Původní kaple byla v r. 1513–1527 upravena D. Bramantem do podoby mramorové klenotnice. Napodobeniny této klasické pozdně renezanční kaple se u nás objevují v pobělohorském období; nejstarší loreta v Čechách je z r. 1623 v Hájku u Unhoště (BUKOVSKÝ 2000).

³⁴Lurdská kaple/kaplička napodobuje jeskyni, ve které se v r. 1858 zjevovala Panna Marie sv. Bernadette Soubirousové ve francouzském městečku Lurdy. Nad pramenem, který se zde zázračně objevil, byla postavena kaple a Lurdy se staly místem zázračných uzdravení a obrácení. Ustálil se i typ lurdské kaple se sochou Panny Marie Lurdské, typickou bílým rouchem s modrou stuhou (MALÝ 1990).

³⁵Svaté schody (Sancta Scala, Heilige Stiege) symbolizují schodiště v paláci římského místodržitele Piláta Pontského v Jeruzalémě, po kterém opakovaně stoupal Ježíš pro rozsudek smrti.

³⁶Kaple Božího hrobu a Svatých schodů jsou zpravidla součástí kalvárie, rozšířeného cyklu křížové cesty – pašijové cesty, poutního místa apod. Mají specifickou architektonickou formu a jako samostatné kapličky se nevyskytují.

³⁷CÓNOVOU, LACKOVOU (1999) a HÁJKEM, BUKAČOVOU (2001) definovaná jako kaplička zavřená.

„pravidla“³⁸ však není možné brát absolutně, konkrétní objekt je potřebné pojmenovat na základě komplexu, ne jednotlivých vlastností.

Možným vodítkem pro rozlišení objektu kapličky výklenkové může být její základní funkce. Drobné výklenkové kapličky u cest se v našich zemích objevují v 17. století, kdy se prosazuje kult světců a Panny Marie. Právě umístění ústřední sochy světce či Panny Marie v kapličkách je jedním z rozlišovacích kritérií objektů kapliček a božích muk, u kterých je takové zobrazení jenom doplňující. Primární funkcí božích muk je připomenutí Kristovy oběti, s čímž souvisí jejich architektonická forma i hlavní zobrazovaný námět. Prvořadou funkcí kapliček je vzdát úctu světci nebo Panně Marii.

Problém s jednoznačným zařazením konkrétního objektu nastává v případě, když původní obrazový či sochařský námět zanikl a byl nahrazen jiným výjevem. V tom případě je nutné pátrat v archivních materiálech.

Podobu kapliček, ať už s vnitřním prostorem, nebo kapliček výklenkových, mají často i zastavení křížové a poutní cesty nebo cesty zasvěcení. Tyto soubory drobných sakrálních objektů (kategorie č. 170) a sakrální komplexy (kategorie č. 180) vyčleňujeme jako samostatnou skupinu, jednotlivé objekty zastavení však můžeme podle formy zařadit i do kategorie 131 či 132.

Zvonička

Č. kategorie 140

Primární funkcí objektů zvoníc a zvoniček je umístění zvonu. KUČA (2001, 8) definuje zvonici jako specifický druh stavby, která slouží především k umístění zvonu a manipulaci s ním – zvonění. Stojí přitom samostatně, většinou u kostela, méně často i v různé vzdálenosti od něj, vždy je však s kostelem funkčně spjatá. Zvonice plní funkce sakrální i profánní, podle KUČI (2001) je však rozhodující ta funkce, která souvisí s kostelem, tedy ohlašování bohoslužeb, dalších církevních událostí a též reálná či symbolická ochrana kostelního areálu, kdy zvonice mohla sloužit jako ochranná věž nebo zároveň jako brána. Zvonice též měly funkci informační – oznamování času, a výstražnou – při nebezpečí ohně, nepřátelského vpádu apod. Podobnými stavbami byly také „klopačky“ ve slovenských báňských městech a strážné věže „vartovky“ (KUHN 1982). Zvonění zároveň rytmizovalo život lidí, hlas zvonů je provázel po celý den – ráno a večer oznamoval „klekání“ nebo začátek bohoslužby či litanií, k poledni svolával k modlitbě „Anděl Páně“, oznamoval smrt a člověka provázel i na poslední cestě.

Ve městech se zvonice spolu s radnicí, školou a kostelem stala jedním z charakteristických prvků náměstí, a to zejména v období renezanace v 16. století. Ojedinele se zvonice stavěly už dříve, rozšířily se však hlavně v renezanci a baroku (KUHN 1982). Na venkově stávaly zvonice na výrazných místech v blízkosti kostela či na jiném dominantním místě obce. Nejvíce zvoníc bylo zřízeno po roce 1751, kdy Marie Terezie vydala tzv. ohňový patent, podle kterého musela mít každá obec zvon pro ohlášení případného požáru (KUČA 2001, 9). NUSEK, SVOBODA (2001, 29) doplňují, že vlastní požární nařízení vydávala

³⁸ HÁJEK (2009) např. uvádí jako charakteristické rozlišovací znaky kapličky a božích muk pro kapličky ústřední výklenek a použití více typů nik na jednom objektu. NUSEK, SVOBODA (2001) uvádějí opak – kapličky s jednou centrální nikou, boží muka s více. Ani jedna teorie však není pravidlem. Za tradiční rozlišovací znak je považován i půdorys – boží muka s pravidelnou dispozicí (kruh, čtverec, polygon), kapličky převážně obdélník (NUSEK, SVOBODA 2001, HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001). Toto však též neplatí, kapličky s polygonálním půdorysem jsou celkem běžnou architektonickou formou.

vrchnost pro své poddané už před touto reformou, ale poplach se podle nich vyhlašoval trubením nebo křikem. Nedůsledné respektování císařského nařízení dokazuje vydání obnoveného „řádu k ohlašování ohně“ Josefem II. roku 1787, což bylo zároveň novým impulzem pro stavění zvonice a zvoniček přímo v obcích.

KUČA (2001) rozděluje zvonice podle materiálu na dřevěné, zděné, smíšené (zděné s dřevěným zvonovým poschodím – polodřevěné, resp. polozděné) a ojedinělý typ zvonice – hrázděné. K dalším kritériím dělení zvonice patří např. konstrukční řešení zvonového poschodí a architektonická forma.

Od samostatně stojících zvonice, které jsou vždy funkčně spjaté s kostelem, je potřeba odlišit drobné **zvoničky** stavěné zpravidla tam, kde kostel není. NUŠEK, SVOBODA (2001) a FROLEC, VAŘEKA (2007, 357) sledují historický vývoj zvoniček od prostého zavěšení zvonu na hřídeli v přirozené rozsoše stromu, který podnítil vznik tzv. *vidláků* – jednoduché konstrukce z rozdvojeného kmene stromu se zvonovou stolicí, zvonem a stříškou. K zavěšení zvonu sloužily i *konstrukce dvou svislých nebo šikmých navzájem spojených sloupů*, mezi kterými byl na hřídeli zavěšený zvon, s kuželovou, resp. jehlanovou stříškou.

Kromě konstrukčního řešení drobných zvoniček připomínajících zvonové poschodí zvonice se zvony umísťují i do vrcholné části kapliček. Vzniká typ *zvoničky – kapličky s vnitřním prostorem* a *zvoničky – kapličky výklenkové*. Tyto drobné objekty tak plní i funkce obecné kapličky. Rozvíjejí se i zvoničky připomínající boží muka – sloup nebo pilíř s otevřenou vrcholovou schránkou se zvonem.

Navrhovaná kategorizace rozděluje zvoničky do čtyř základních skupin **podle formy** (přil. 100/64–100/66).

Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem

Č. kategorie: 141

Typ kapličky s vnitřním prostorem, konstrukce se zvonem je nástavcem kapličky ve formě věžičky (obr. 52).

Zvonička – výklenková kaplička

Č. kategorie: 142

Kaplička výklenková ve vrcholu doplněná konstrukcí se zvonem (obr. 53, 54).

Zvonička sloupová/pilířová

Č. kategorie: 143

Zvonička ve formě kamenného/zděného pilíře/sloupu, zpravidla na podstavci, ve vrcholu s otevřenou schránkou se zvonem, schránka krytá stříškou (obr. 55–57).

Zvonička

Č. kategorie: 144

Jednoduchá konstrukce, nesoucí zvonovou stolicí, často ve formě dvou sloupů se zvonem na hřídeli, se stříškou doplněnou křížem, tzv. *vidlák* (obr. 59). Kategorie 144 zahrnuje také všechny ostatní typy zvoniček, které není možné jednoznačně zařadit do kategorie 141–143, např. proto, že neplní sakrální funkci, nejsou zároveň kapličkami (obr. 58).

Architektonicko-figurální kompozice

Č. kategorie 150

Kategorie *architektonicko-figurální kompozice* zahrnuje početnou skupinu soch a sousoší světců (hagiografická ikonografie), ale i náměty ikonografie mariologické (zobrazení Panny Marie), kristologické (zobrazení Krista) a teofanické (zobrazení Boha a tří božských osob – Nejsvětější Trojice). Ústřední postava/postavy jsou umístěné na různém architektonickém základu, v našich zemích nejčastěji na podstavci nebo sloupu, časté jsou však také doprovodné prvky sloupů, pilířů, schodišťových stupňů, balustrád apod. V zavedené

terminologii kategorii *architektonicko-figurální kompozice* nenacházíme. Používá se přímo termín *socha světce* (Panny Marie apod.), *sousoší Nejsvětější Trojice*, *sloup se sochou/sousoším*, případně *světecký*, *mariánský*, *trojiční sloup* apod. (MAXOVÁ et al. 2009, CÓNOVÁ, LACKOVÁ 1999).

Popis a definice ikonografických typů zobrazení světců, Panny Marie, Krista, Boha a tří božských osob – Nejsvětější Trojice, je v příloze **I. Poznámky k ikonografii**. Rozlišovací znaky (atributy) světců jsou v přehledu v příloze **II. Patronace a atributy světců**.

Zobrazování a výskyt konkrétního **námětu** sakrální architektonicko-figurální kompozice souvisel s událostmi v církvi; otevření kanonizačního procesu sv. Jana Nepomuckého v roce 1719 a jeho svatořečení v roce 1729 znamenalo obrovský rozvoj jeho kultu, s čímž souvisí i množství soch tohoto světce v našich zemích; ustanovení svátku Immaculaty papežem Klementem XI. v roce 1708 znamenalo rozmach tohoto ikonografického typu apod. Zobrazování svatých, Panny Marie a Krista se stalo jedním z klíčových témat baroka, v období mezi Tridentským koncilem (1545–1563) a osvícenskou vládou Josefa II., kdy došlo k významným změnám v životě církve, k rušení řeholí, zabírání církevních majetků, zákazu poutí apod. (RUSINA ED. 1993).

V době po první světové válce, v období rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného Československa, byly mnohé sakrální objekty, především výpravné barokní sloupy, nespravedlivě považovány za symbol rekatolizačního náboženského útlaku vedeného Habsburky v pobělohorském období, čehož výsledkem byla vlna agrese a likvidace často vysoce kvalitních uměleckých děl. Ještě dnes však mnohé z nich plní svoje původní funkce, tvoří pevné pohledové středy náměstí, dominantní prvky ve vizuálních vazbách městského prostoru, nebo plní úlohu subdominanty v případě jejich umístění v blízkosti chrámu. Jsou díly trvalé hodnoty, nezávislé na jejich původním kultovním poslání.

Sochy světců jsou specifickou skupinou drobných sakrálních objektů, u které není možné jednoznačně definovat **pravidla umísťování**. Život světce, jeho účinkování, smrt, ale i zázraky, legendy a tradice související s jeho osobností, jsou předpoklady pro poznání vztahu konkrétního námětu a jeho umístění. Někteří světci jsou už tradičně spojeni s konkrétním místem (např. sochy sv. Jana Nepomuckého v blízkosti vodních toků a mostů), někdy se však objevují méně známé souvislosti, jejichž objevování poskytne člověku poznání života světce i života člověka, který jeho sochu postavil.

K tradičně nejoblíbenějším světcům patří sv. Jan Nepomucký, jehož sochy umístěné u mostů a v blízkosti vodních toků připomínají jeho smrt. Stal se také významným zemským patronem, jeho sochy proto nacházíme na nejvýznamnějších místech sídel, na náměstích, samostatně nebo jako součást mariánských nebo trojičních sloupů, někdy se dokonce setkáváme se sloupy s ústřední sochou tohoto světce. Jeho rozhodnutí obhájit řádnou volbu kladrubského opata se mu v konfliktu s králem Václavem IV. stalo osudným a jako generální vikář byl samolibým králem mučen a usmrcen. Světec se tak stal symbolem svědomitých rozhodnutí, můžeme ho proto najít na křižovatkách a rozcestích, kde se člověk rozhoduje, kterým směrem se vydá. Je též patronem bezpečného putování a šťastného návratu, proto stojí jeho sochy u cest spolu se sv. Kryštofem, patronem putujících a cestujících. U cest se

však objevují i další světci, sv. Antonín Paduánský, sv. Jiří, sv. Martin, sv. Mikuláš, archanděl Rafael a další, jejichž životní osudy nebo poslání byly spojené s cestou, s putováním apod.

Nejpočetnější skupinou světců jsou patroni zemědělců, ochránci úrody, zvířat, počasí apod. Vedle nejoblíbenějších, sv. Vendelína, patrona pastýřů, rolníků a ochránce stád, a sv. Urbana, patrona vinohradníků, se do zemědělských, vinařských oblastí a do oblastí chovu dobytka dostala celá galerie dalších světců, kteří měli zabezpečit ochranu životně důležité úrody či zvířat.

Ochranu majetku před požáry, povodněmi a živelnými katastrofami měli zabezpečit další světci, kteří našli svoje místo v intravilánech, pokud ne přímo v reprezentačním prostoru náměstí, tak zpravidla v jeho blízkosti, na cestě ke kostelu apod. V intravilánech měst i venkovských sídel měl svoje místo sv. Florián, ochránce před požáry, v blízkosti mostů a vodních toků sv. Jan Nepomucký.

Pietní prostory hřbitovů, případně cesty k nim, se staly charakteristickým místem námětů spojených s Kristovým ukřižováním, s Bolestnou Pannou Marií, najdeme tu i archanděla Michaela, který váží duše při posledním soudu. Většina kalváriových sousoší stojí u kostelů, někde i za obcí na místech evokujících představu jeruzalémské Golgoty.

Přehled známých a víceméně rozšířených soch světců spolu s jejich typickým umístěním je uveden v tab. 2.

Tab. 2. Sochy světců a jejich typické umístění. Převzato: Matáková (2011, 126).

Umístění	Ikonografický námět
Zemědělské oblasti, pole, pastviny	Anna, Antonín Paduánský, Barbora, Bartoloměj, Bernard z Clairvaux, Blažej, Egídius, Florián, Ignác z Loyoly, Izidor, Jakub Starší, Jan Evanjelista, Jan Křtitel, Jiří, Kateřina, Kryštof, Linhart, Markéta, Martin, Mikuláš, Notburga, Petr a Pavel, Pavel, Prokop, Rochus, Šebestián, Teodor, Vendelín, archanděl Michael, Kristus – Dobrý pastýř
Vinohrady	Bartoloměj, Donát, Ludmila, Marie Magdalena, Martin, Teodor, Urban, Václav, Vavřinec
Ovocné sady	Linhart, Jakub Starší, Kryštof
Lesy	Egídius, Hubert, Kryštof, Šimon Horlivec
Vodní toky, studny, prameny, rybníky	Donát, Florián, Jan Nepomucký, Hubert, Mikuláš, Kliment, Kryštof, Petr, Petr a Pavel, Šebestián
Cesty	Antonín Paduánský, Jakub Starší, Jan Nepomucký, Jiří, Kryštof, Martin, Mikuláš, archanděl Rafael
Rozcestí, mosty	Jan Nepomucký, Florián
Centrální prostory sídla	Cyril a Metoděj, Jan Nepomucký, Josef, Ludmila, Prokop, Václav, Vojtěch, Panna Marie, Nejsv. Trojice
Hřbitovy	Archanděl Michael, Panna Marie (Pieta, Bolestná, Sedmibolestná), Kristus (Bičování Krista, Bolestný Kristus, Ecce Homo, Nesení kříže, Odpočívající Kristus, Ukřižování, Kalvárie)

Pokud socha světce není na „odpovídajícím“ místě, neznamená to, že s ním nesouvisí. Je potřeba řídit se jeho ikonografií, životním příběhem či legendou související s jeho umístěním. Pro posouzení opodstatněnosti umístění světce na konkrétním místě je též důležité poznat nejen příběh světce, ale i příběh místa, jeho jedinečnost i širší kontext v prostoru.

Kromě ikonografických principů umísťování soch světců je možné za všeobecně platné považovat i pravidla umísťování soch světců v extravilánech, které uvádí ŠTAJNOCHR (2005).³⁹

Kategorizace kulturních artefaktů zahrnuje tři typy architektonicko-figurálních kompozic podle **architektonické formy** (příl. 100/67–100/71).

Socha/sousoší

Č. kategorie: 151

Sochy světců zpravidla stojí na architektonickém základě, na podstavci nebo na sloupu/pilíři (obr. 60–64, 66). Jsou také známy případy, kdy jsou sochy umístěné bez architektonického základu přímo v terénu, někdy jsou vytvořeny přímo ze skal (obr. 65, 67). Kromě podstavců můžou být sochy a sousoší umístěny také na jiných architektonických základech, např. na zděných a kamenných mostech, na ramenech schodišť (obr. 68), na pilířích ohradních zdí apod. Název objektu se vždy doplňuje podle ikonografie sochy/sousoší. Kategorie č. 151 definuje sochy/sousoší na menších základech – na podstavcích, na jiných drobných architektonických základech, ale také bez jakýchkoli architektonických základů. Sochy/sousoší umístěné na sloupech/pilířích jsou vyčleněné jako samostatný typ v kategorii č. 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším.

Jako rozlišovací kritérium sloupu/pilíře se sochou a sochy na podstavci lze použít výšku objektu (MAXOVÁ et al. 2009, 7); v případě sloupů a pilířů je výška různě tvarované podpory (sloupu, pilíře i s doplňujícími architektonickými prvky) minimálně o jednu třetinu větší než výška nesené sochy/sousoší.

Pro hodnocení kulturních artefaktů a jejich vazeb v krajinném prostoru je důležité jejich **umístění**. Sochy/sousoší situované v intravilánu měst a obcí plní především urbanistickou funkci, sochy/sousoší v extravilánu funkci krajinotvornou. Hledisko umístění je při hodnocení jejich významu a s tím souvisejících funkcí prvořadé a projevuje se v obraze obcí a měst, v jejich uspořádání, vnitřní struktuře i napojení na krajinný prostor.

Pro správné typologické zařazení objektu do kategorií 151, 152 a 153 je nezbytné definovat jednoznačný **rozdíl mezi sochou a sousoším**, což je zvláště v současném výtvarném umění problematické. V tradičním výkladu (KOSTRHUN 2010) je *sousoší* prostorovým útvarem sestaveným alespoň ze dvou *soch*, které by za jiných okolností mohly být i samostatnými, došlo by však k porušení jejich významové souvislosti. Význam slova *sousoší* je daný předponou *sou-*, která vyjadřuje explicitní souvislost částí tvořících jeden celek. BLAŽÍČEK, KROPÁČEK (1991, 195) doplňují, že kromě ideové a skladební provázanosti

³⁹1. Sochy/sousoší jako plenérové záštity v centrální poloze intravilánu nebo při východu z intravilánu u hlavní cesty (ochrana obce a jejích obyvatel), 2. Sochy/sousoší jako plenérové záštity hospodářských okrsků extravilánu (ochrana polí, vinic, sadů, lesů, rybníků apod.), v centrální, zpravidla vyvýšené, dominantní poloze okrsku nebo na jeho hranici (v případě ochrany pozemku v individuální držbě socha světe umístěná při vstupu na pozemek, na vlastní mezi, u cesty apod.); 3. Socha/sousoší jako plenérová záštita konkrétní hospodářské usedlosti (zpravidla u brány, u stodoly, u sýpky apod.), 4. Socha/sousoší jako plenérová záštita detašované sídelní jednotky (např. v blízkosti mlýnů a jiných hospodářských staveb); 5. Socha/sousoší jako záštita stád (sochy světců – patronů a ochránců stád situované u cest, kudy se pohybovala stáda, při východu z intravilánu apod.); 6. Socha/sousoší jako záštita zdrojů pitné vody (u pramene, studánky, městské studny apod.); 7. Socha/sousoší jako morová záštita a záštita proti ohni (v centrálním prostoru intravilánu, u východu z intravilánu, na náměstích, u bran apod.)

figur mají tyto společnou podnož nebo jsou umístěny na jiném společném útvaru. *Sochu* definujeme jako výtvarné dílo s figurálním námětem, jednu postavu, případně více neoddělených a neoddělitelných postav, na rozdíl od sousoší, jehož kompozici tvoří více figur. Hovoříme tedy o soše Panny Marie Madony, Immaculaty, Piety, Královny (andělů, nebes, Uherska) apod. Sousoším označujeme sousoší Nejsvětější Trojice⁴⁰, sousoší Kalvárie apod.

Objektová skladba sochy/sousoší na podstavci zahrnuje podstavec se soklem nebo bez něj, různě výtvarně řešený, doplněný nápisem, příp. ornamentem. Na této základně je umístěna socha světce, Panny Marie, Krista, sousoší světců, Nejsvětější Trojice, Kalvárie⁴¹ apod. Socha/sousoší může být doplněna/doplněno jednoduchým přístřeškem, ten je však jen doplňkovou součástí.

Sloup/pilíř se sochou/sousoším

Č. kategorie: 152

Kategorie sloupu a pilíře se sochou/sousoším rozlišujeme podle architektonické formy hlavního konstrukčního prvku, oba však vychází ze stejného vzoru. Archetyp sloupu jako významného prvku nacházíme už v mytologii starověkého Egypta i severských zemí. V antice byl sloup především nosným architektonickým prvkem a již v tomto období se objevují důvody a pravzory ke stavbě mariánských, trojičních sloupů, resp. sloupů se znázorněním světce ve vrcholu.⁴² Mariánský námět se ve vrcholu sloupu prosazuje už od 10. století (SLOUPY PANNY MARIE A NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE 2015), ale běžným se stal zejména v období protireformace po Tridentském koncilu (1545–1563).⁴³

V zemích, které byly součástí Habsburské monarchie, se mariánské, trojiční a světecké sloupy stavěly od poloviny 17. století jako dominanty centrálních městských prostorů. Za své rozšíření vděčí především protireformnímu hnutí v tomto období.

Z vývojového hlediska měly prvotní realizace sloupů se sakrálním námětem ve vrcholu podobu jednoduchého sloupu, nanejvýš byly obklopeny balustrádou. Vedle této jednoduché formy se od konce 17. století objevovaly i složitější a nové varianty, rozvíjely se do podoby velkorozměrných architektonických objektů s celou galerií soch a architektonických prvků na centrálním jádru. Rozšířeným a často napodobovaným typem se stal **tzv. oblakový sloup** (obr. 69, 70) podle vzoru vídeňského sloupu Am Graben z roku 1679–1700 (MAXOVÁ et al. 2009, 11). V souvislosti s rozvojem architektonické formy a jejího obsahového obohacování v období baroka a jeho příznačného iluzionismu se vytvářely

⁴⁰ Sousoším označujeme zobrazení Nejsv. Trojice ikonografického typu žaltářové trojice, která bývá zpodobněna zpravidla na vrcholech trojičních sloupů v centrálních prostorech měst. Ikonografický typ Trůn milosti, něm. *Gnadenstuhl*, je spíše sochou – vyskytuje se převážně v lidovém umění, na vrcholech sloupů a pilířů menších rozměrů ve venkovských sídlech.

⁴¹ Do kategorie 151 zahrnujeme Kalvárii pouze v případě, že jde o sousoší. Jednoduché, zpravidla kamenné nebo drobné litinové kříže doplněné doprovodnými postavami sv. Jana a Panny Marie zařazujeme do kategorie 110 Kříž.

⁴² V roce 113 byl dokončen Trajánův sloup na Trajánově fóru v Římě. Na sloupu byla původně umístěna socha orla, poté bronzová socha císaře, a od r. 1587 socha sv. Petra, která je tam dodnes (PIJOAN 1977). Podle vzoru Trajánova sloupu vznikly mnohé další po celé Evropě.

⁴³ Jedním z prvních byl sloup na Piazza Santa Maria Maggiore v Římě z r. 1614, který se stal vzorem pro mnohé sloupy v Itálii a dalších evropských zemích, především v Rakousko-Uhersku a Čechách, kde stavěli Habsburkové sloupy „vítězných Marií“ po vojenských a politických vítězstvích. Prvním sloupem tohoto typu na sever od Alp byl tzv. Mariensäule postavený v Mnichově roku 1638 na památku vítězství císařských vojsk nad českými stavy na Bílé hoře. Tento mariánský sloup se znázorněním Panny Marie Královny Nebes inspiroval zejména mariánské sloupy v Praze a Vídni.

vícestupňové podstavce s obelisky s doplněním reliéfy, erby, votivními texty, kartušemi, sochami a oblaky (obr. 70, 72, 73, 77, 78, 82), což evokovalo pronikání pozemského života spolu s prosbami donátorů do nebeské sféry.

Podnětů pro stavbu barokních sloupů bylo více. Některé byly vytvořeny jako symbol vítězství rekatolizace či vyhrané bitvy, mnohé další byly postavené z vděku za odvrácení morové epidemie nebo jiného neštěstí, přírodní katastrofy či jako památka na ně⁴⁴. Také se staly doklady úsilí zajistit si pomoc Nejsvětější Trojice, Panny Marie a svatých a získat tak spásu duše. Jejich objednateli byli zpravidla šlechtici, církevní a světská hodnostáři, či dokonce panovníci.

Podle **ústředního motivu** rozlišujeme sloupy mariánské (obr. 69, 73, 77, 80, 85), trojiční (obr. 70, 72, 81, 82) a světecké (obr. 71, 76, 78, 79). Podle **účelu**, pro který byly sloupy stavěny, je ŠÁŠKY (1987, 185) rozděluje na sloupy vítězných Marií, které byly stavěny jako památka na vítězství nad nepřítelem, morové sloupy pro připomenutí obětí epidemií nebo z vděčnosti za ochranu před nimi a votivní sloupy vyjadřující touhu po ochraně z různých důvodů.

Samotný objekt sloupu s ústřední postavou Panny Marie, světce či Nejsvětější Trojice ve vrcholu bývá doplněn sochami dalších světců. V případě morových sloupů nacházíme ochránce proti moru – nejčastěji sv. Rochus, sv. Šebestián, sv. Karel Boromejský a sv. Rozálie (obr. 72, 73, 82). Oblíbený byl také sv. Jan Nepomucký, patroni řehole, která v daném městě působila, patroni měst a hornictví (obr. 73, 74, 75) apod. Sochařskou výzdobu doplňovaly reliéfy vztahující se k morové epidemii nebo symbolizující hlad, mor a válku. Častým zobrazením doplňujícím vrcholový výjev Nejsv. Trojice se stala Panna Maria Immaculata – Neposkvrněná (obr. 63, 72, 82). Doprovodnými postavami barokních sloupů bývají i sochy patronů jejich zakladatelů (obr. 73).

Objektová skladba sloupu/pilíře se sochou/sousoším zahrnuje sokl s podstavcem, na který navazuje dřík ve formě pilíře (pravoúhlý, polygonální půdorys – obr. 72, 73, 77, 78, 86) nebo sloupu (kruhový půdorys – obr. 69, 70, 71, 79–85). Dřík je ukončený hlavicí a vrcholovým objektem. Podstavec i dřík mohou být doplněné výtvarnými prvky. Členění objektu na podstavec, pilíř/sloup a vrcholový objekt je však jasné a čitelné. Výrazný je princip vertikality, štíhlého vysokého objektu, který jednoznačně odlišuje sloupy/pilíře s objektem ve vrcholu⁴⁵ a sochy na podstavci.

Název sloupů/pilířů, které kromě vrcholového zobrazení obsahují i další sochy světců, se odvozuje jen od vrcholového objektu (např. Sloup se sousoším Nejsv. Trojice). Specifikace dalších soch se uvádí v evidenčním listu v popisu objektu.

Specifickým typem sloupu se sochou/sousoším je **tzv. Mučednický sloup** (obr. 83). Představuje sloup, u kterého byl mučený Kristus, a zobrazuje pašijové nástroje, tedy nástroje umučení, tzv. *Arma Christi* (klíny, pruty, biče, trnová koruna, oštěp, houba namočená v octu, případně i další předměty týkající se okrajových událostí – šátek, kleště, kostky apod.). Ve

⁴⁴ŠÁŠKY (1987, 187) uvádí, že po morové epidemii v roce 1680 bylo úředně doporučeno stavět mariánské sloupy, po epidemii v letech 1710–1712 sloupy Nejsvětější Trojice.

⁴⁵MAXOVÁ et al. (2009, 7) uvádí jako rozlišovací kritérium sloupu/pilíře se sochou a sochy na podstavci výšku objektu; v případě sloupů a pilířů je výška různě tvarované podpory (sloupu, pilíře i s doplňujícími architektonickými prvky) minimálně o jednu třetinu větší než výška nesené sochy/sousoší.

vrcholu sloupu je zobrazený kohout, v popředí někdy i trpící Kristus s trnovou korunou (KOCH 1975, 138, 159). Mučednické sloupy mohou být také redukovány jen na zobrazení *Arma Christi* (obr. 84).

Ve vrcholech sloupů se někdy objevují i další způsoby zobrazení sakrálních námětů, např. formou malovaných výjevů na plechových deskách (obr. 84, 85).

Sloup/pilíř s křížem

Č. kategorie: 153

Kromě vrcholových objektů soch a sousoší zařazujeme ke specifickému typu sloupů/pilířů i sloup/pilíř s křížem (obr. 86, 87). Tato kategorie se v dosavadní literatuře neuvádí. Dnes se často setkáváme se sloupy, jejichž původní vrcholový objekt zanikl a byl nahrazen jednoduchým křížem. Podobně jako sloupy s původními objekty křížů ve vrcholu, tak i sloupy se sekundárně doplněným křížem zařazujeme do kategorie 153. Zařazení do této kategorie umožní zaměřit se na podrobnější výzkum konkrétního objektu a odlišit i jeho primární funkci.

Skupina soch

Č. kategorie: 154

K typu skupina soch zařazujeme sochy, které stojí jako samostatné objekty, nicméně svým významovým uspořádáním tvoří skupinu (např. sochy Spících Apoštolů a Modlícího se Krista v zahradě Getsemanské – obr. 88). Skupina soch není součástí figurální výzdoby sloupů/pilířů, nejde ani o sousoší.

Ostatní drobné sakrální objekty

Č. kategorie 160

Zařazení dále definovaných objektů pod souhrnný název vyplývá ze skutečnosti, že se v krajině neobjevují v takovém množství a různosti jako výše definované objekty, případně není ustálené jejich pojmenování, a tak není možné jejich jednoznačné určení. Tato kategorie zahrnuje i objekty, které není možné určit jinak než zařazením do typu 164 Jiný sakrální objekt. V Evidenčním listu je pak možné zpracovat detailní popis. Metodika identifikace kulturních artefaktů rozlišuje čtyři typy objektů (příl. 100/72–100/74).

Sakrální obraz

Č. kategorie: 161

Obraz, reliéf apod. může být umístěný na stromě, na skále, na různém architektonickém základě (obr. 89–94) apod. Objekt může být různé velikosti, od subtilních obrázků až po velkorozměrná výtvarná díla. Sakrální obraz může být doplněn stříškou (obr. 92).

Schránka/Výklenek se sakrálním objektem

Č. kategorie: 162

Pokud je obraz nebo reliéf umístěn v kryté schránce, případně je ve schránce umístěna soška, považujeme tento objekt za schránku se sakrálním objektem, který blíže definujeme v názvu. Schránka může být, podobně jako sakrální obraz, umístěna na stromě, na skále, na sloupu i na jiném architektonickém základě (obr. 95–98). Může být doplněna další konstrukcí, přístřeškem apod. Známe i specifický typ skalních výklenků (obr. 94), někdy doplněných a upravených do podoby tzv. lurdské kapličky, která čerpá z námětu zjevení Panny Marie v Lurdech (obr. 99). Výklenky a schránky se sakrálními objekty jsou častou součástí průčelí domů a zobrazuje se v nich námět světecký, kristologický či jiný mariánský (obr. 100–103).

Kombinovaný drobný sakrální objekt**Č. kategorie: 163**

Kategorie zahrnuje tzv. *srostlice*, drobné sakrální objekty složené ze dvou a více různých typů. Jsou známé objekty, které vznikly splynutím božích muk a kapličky (obr. 104), kapličky a sloupu se sochou světce (obr. 105) apod.

Druhým typem jsou tzv. *dvojobjekty*, objekty sakrálně-profánní, které kombinují sakrální objekt s objektem profánním, který je zpravidla primární. Jde např. o pranýře a hraniční kameny, které byly později doplněny křížem nebo sochou světce (obr. 107, 108), šibenice doplněné v dnešní době křížem či jiným drobným sakrálním objektem (obr. 106) a také další kombinace sakrálních a profánních objektů (obr. 109).

Jiný sakrální objekt**Č. kategorie: 164**

Ostatní objekty, které nelze zařadit do žádné z uvedených kategorií (obr. 110, 111).

Soubor drobných sakrálních objektů**Č. kategorie 170**

Souborem drobných sakrálních objektů rozumíme komplex drobných sakrálních objektů uspořádaných podle ústředního námětu a významově spojených. Jednotlivé objekty, zpravidla v podobě zastavení, mívají stejnou nebo podobnou architektonickou formu, nemusí to však být pravidlem. Zároveň jde o jednoznačně identifikovatelnou skupinu, kam patří zastavení křížové cesty tvořící *křížovou cestu* (č. kat. 171) nebo objekty *skupiny kalvárie* (č. kat. 172), které zahrnují jen výtvarně ztvárněný výjev Ukřižování, zpravidla ve formě tří křížů, případně doprovodných postav. Zařazujeme sem také *Jiné skupiny drobných sakrálních objektů* (č. kat. 173), jednoznačně významově, architektonicky a funkčně propojených, např. *pašijové cesty* a *cesty zasvěcení*. Rozdíl oproti následující kategorii 180 Sakrální areál je ve významové a funkční náplni a s ní souvisejícím počtem a uspořádáním různých typů objektů (tab. 3, příl. 100/75–100/89). Obecně platí, že jeden nebo i více souborů drobných sakrálních objektů může být součástí sakrálního areálu.

Tab. 3. Kategorie 170 Soubor DSO a 180 Sakrální areál. K souborům DSO (170) zařazujeme jen typy křížové cesty, skupiny kalvárie a jiné skupiny DSO (např. pašijové cesty, cesty zasvěcení). Sakrální areál (180) je komplex typově různých objektů a staveb, tvořený různými typy uvedenými v levém sloupci, zpravidla jedním nebo i více soubory drobných sakrálních objektů a dalšími stavbami (podle Matáková 2011, 134).

	170 Soubor DSO	180 Sakrální areál
Křížová cesta	x	x
Skupina kalvárie (zobrazení scény Ukřižování)	x	x
Kalvárie (centrální areál se sakrálními stavbami a se skupinou kalvárie)		x
Jiná skupina DSO (Pašijová cesta, Cesta zasvěcení apod.)	x	x
Poutní cesta		x
Kalváriový/Poutní kostel		x
Kalváriová/Poutní kaplička		x
Kaplička se souvisejícím námětem (Kaplička Svatých schodů, Božího hrobu, Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení atd.)		x

Kategorie Soubor drobných sakrálních objektů se od ostatních kategorií (110–160) liší také mírou zpracování evidence; evidenční list se zpracovává pro soubor všech objektů daného souboru (příl. III/3), pro jednotlivé objekty se už samostatné evidenční listy nezpracovávají. Metodika identifikace kulturních artefaktů zařazuje k souborům drobných sakrálních objektů křížové cesty, skupiny kalvárie a jiné skupiny drobných sakrálních objektů (příl. 100/75–100/76).

Křížová cesta podle ústředního motivu nesení kříže zobrazuje Kristovu cestu na Kalvárii v Jeruzalémě. Původní počet 7 zastavení se v období baroka rozvinul a ustálil v cyklu 14 výjevů. Tento počet stanovili františkáni v roce 1540 na jeruzalémské křížové cestě (ZIEHR 1997, 176). Počet zastavení však může být různý, důležitý je tematický obsah jednotlivých výjevů, který v křížové cestě začíná odsouzením Ježíše Pilátem a vrcholí námětem ukládání Kristova těla do hrobu (obr. 38, 84). Zastavení odkazují k následujícím událostem:

1. Ježíš je odsouzen k smrti Pilátem Pontským
2. Ježíš přijímá kříž
3. Ježíš padá pod křížem poprvé
4. Ježíš potkává svou matku Marii
5. Ježíši pomáhá Šimon z Kyrény
6. Veronika podává Ježíši roušku
7. Ježíš padá pod křížem podruhé
8. Ježíš napomíná jeruzalémské ženy
9. Ježíš padá pod křížem potřetí
10. Ježíš je zbaven roucha
11. Ježíš je ukřižován
12. Ježíš na kříži umírá
13. Ježíš je sňat z kříže
14. Ježíšovo tělo je uloženo do hrobu

Novodobé křížové cesty často obsahují i 15. zastavení – Zmrtvýchvstání, resp. také Nanebevstoupení Krista. Jde o významový posun, kdy křížová cesta nekončí tragédií Kristovy oběti na kříži, ale radostnou událostí zázraku Zmrtvýchvstání, které symbolizuje naději na věčný život. I takové soubory jsou křížovými cestami.

Jednotlivé objekty křížové cesty mají podobu tzv. zastavení. *Zastavení křížové cesty* je součástí křížové cesty, drobný sakrální objekt s výtvarně ztvárněným námětem křížové cesty. Zastavení tvoří soubor různého počtu objektů (obvykle 14, soubor však může být zredukován či naopak rozšířen souvisejícím námětem). Pokud je soubor rozšířen a navíc číslován v jednom sledu, jde o pašiovou cestu.

Zastavení křížové cesty se souvisejícím námětem je součástí křížové cesty. Může mít podobu drobného sakrálního objektu s výtvarně ztvárněným doplňkovým námětem souvisejícím s hlavním cyklem zastavení křížové cesty v případě, že je soubor zastavení tematicky rozšířený (Getsemanská zahrada, Olivová hora, Svaté schody, Boží hrob apod.). Zastavení křížové cesty se souvisejícím námětem obvykle nejsou číslována (nejde tedy o pašiovou cestu). Typologicky mohou mít stejnou formu jako zastavení křížové cesty, nebo se mohou lišit.

Objekty jednotlivých zastavení křížové cesty zařazujeme do kategorií 110–160 (obr. 84, 88, 92, 93, 112–115).

Skupina kalvárie

Č. kategorie: 172

Pojmenování „kalvárie“ vzniklo podle stejnojmenného kopce v Jeruzalémě, na kterém byl podle svědectví evangelií ukřižován Ježíš Kristus⁴⁶; „calvariae locus“ v latině znamená „místo lebky“; z překladu aramejského „Golgota“ – místo Kristova ukřižování (FOUILLOUX 1992, 107).

Skupina kalvárie symbolizuje události Kristova ukřižování, bývá zobrazována volně vztyčeným křížem, někdy s Ukřižovaným a dvěma kříži s postavami lotrů Dismase a Gestase⁴⁷, často též s doprovodnými postavami scény Ukřižování, Pannou Marií, sv. Janem, sv. Marií Magdalenou, příp. i další postavou – sv. Marií Kleofášovou (obr. 116, 117, 118). Jednotlivé objekty skupiny kalvárie zařazujeme podle kategorií 110–160.

Jiná skupina drobných sakrálních objektů

Č. kategorie: 173

Kromě tradičních křížových cest a kalváriových výjevů mohou být drobné sakrální objekty uspořádány i do jiných skupin tvořících významově propojený celek. Příkladem jsou *pašijové cesty*, náměty zastavení však mohou vycházet i z mariánského cyklu nebo zobrazovat život světce, pak jde o *cestu zasvěcení*. V dnešní době však vznikají i další skupiny DSO s různými náměty.⁴⁸

Tyto objekty tvoří jednoznačně identifikovatelné skupiny. Jednotlivé objekty jsou propojené významově, architektonicky i funkčně. Zpravidla nestojí samostatně, ale jsou součástí sakrálních areálů.

Pašijová cesta je rozšířeným zobrazením pašijového cyklu, Kristovy cesty utrpení, která začíná scénou loučení Krista s matkou, Pannou Marií (obr. 114), případně námětem Kristus na Olivové hoře nebo Poslední večeře. Nacházíme zde také znázornění dalších scén z evangelií, které popisují Kristovo utrpení a očekávání smrti a Zmrtvýchvstání.⁴⁹

Zastavení pašijové cesty je součástí pašijové cesty, drobný sakrální objekt s výtvarně ztvárněným námětem pašijové cesty. Zastavení tvoří soubor o různém počtu objektů (rozšířený soubor křížové cesty) a typologicky mají různou formu podle kategorií 110–160. Jsou číslována v jednom sledu.

Cesta zasvěcení zobrazuje náměty ze života Panny Marie nebo světců formou zastavení. Může být samostatným celkem nebo doplňuje křížovou cestu v samostatném programu (Cesta Bolestné Panny Marie, Růžencová cesta, Cesta sv. Františka apod.). Zastavení jsou číslována v jednom sledu (obr. 119). Pokud doplňují křížovou cestu, jsou označena nezávisle na pořadí zastavení křížové cesty.

K jiným skupinám DSO zařazujeme i další soubory drobných sakrálních objektů významově spojených (obr. 120, 121, 122).

⁴⁶ „Nesl svůj kříž a vyšel z města na místo zvané ‚Lebka‘, hebrejsky Golgota.“ (Jn 19,17 – BIBLE 2009). Porovnej také Mt 27,33, Mk 15,22 a Lk 23,33 (BIBLE 2009).

⁴⁷ Evangelia Nového zákona jména lotrů neuvádějí. Jakub de Voragine ve své Zlaté legendě uvádí jména Dismas a Gesmas (VIDMANOVÁ 1984, 137).

⁴⁸ Např. Cesta Světla na Hostýně obsahuje 14 zastavení zobrazujících Velikonoční události od Ježíšova Zmrtvýchvstání po Seslání Ducha Svatého.

⁴⁹ Např. Jidášova zrada, Kristus před Kaifášem, Kristus před Herodem, Kristus před Pilátem, Oblékání roucha, Vysmívání se Kristu, Bičování Krista, Korunování trním, Ecce Homo, Nesení kříže, Setkání Krista s Veronikou, Přiblížení Krista na kříž, Stavění kříže, Ukřižování, Snímání Kristova těla z kříže, Oplakávání Krista, Ukládání do hrobu, Sestoupení Krista do předpekli, Zmrtvýchvstání, Tři ženy u Kristova hrobu, Setkání Krista s Marií Magdalenou (ROYT 2006, 223).

Sakrální areály tvoří komponované celky několika církevních staveb a drobných sakrálních objektů.⁵⁰ Patří sem poutní místa, svaté vrchy, kalvárie s křížovými a pašijovými cestami, areály křížových cest s vrcholovými objekty kalváriových kostelů a kapliček apod. (příl. 100/77–100/89). Tato kategorie se podobně jako kategorie 170 Soubor drobných sakrálních objektů hodnotí jako celek, evidenční list je vypracován pro soubor všech objektů sakrálního areálu (příl. III/3). Jednotlivé objekty je možné zařadit do kategorií 110–160 v rámci příloh, samostatné evidenční listy se však pro ně nezpracovávají.

Poměrně rozšířeným typem sakrálního areálu je **Kalvárie s křížovou cestou/s pašijovou cestou/s cestou zasvěcení** (obr. 123, 124).

Rozdíl mezi kalvárií a křížovou cestou (pašijovou cestou, cestou zasvěcení) je v jejich obsahové náplni. *Kalvárie* tvoří centrum celého sakrálního komplexu, který zahrnuje drobné sakrální objekty (skupina Kalvárie, kalváriové kapličky) i velké církevní stavby, jako je např. kostel nebo kaple se souvisejícím námětem křížové cesty (Kaple Svatých schodů, Boží hrob, Kaple Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení apod.). Kalvárie je situována většinou na přirozené nebo umělé vyvýšenině mimo sídlo, na okraji sídla nebo v sídle. Samotná koncepce kalvárie závisí na terénních podmínkách, na počtu architektonických objektů a na hlavní myšlence sakrálního komplexu. Setkáváme se s kalváriemi omezenými na skupinu Ukřižování až po výpravné a krajinářsky významné komplexy tradičně spojené s křížovými nebo pašijovými cestami.

Významnými sakrálními areály jsou také **poutní místa, svaté vrchy, svaté hory, svaté kopečky** apod. Putování patří od zrodu křesťanství k projevům, ve kterých se překrývá kanonická forma účty s lidovou zbožností. Nejdříve se putování uskutečňovalo na místa spojená s narozením, životem a smrtí Ježíše Krista (Jeruzalém, Betlém, Nazaret) a Panny Marie (Efez, Nazaret), později k místům hrobů mučedníků a světců (Santiago de Compostella, Řím, Tours), s čímž souvisel i rozvoj uctívání relikvií.⁵¹

Putování za posvátným, sakrálním je zastoupeno světem symbolů, bez kterých není možné vyjádřit identitu posvátného. Pouť symbolizuje pozemský život člověka, cestu člověka putujícího od narození ke smrti. Náboženskou poutí rozumíme putování se zbožným úmyslem na památné a posvátné místo jako ke zvláštnímu zdroji milosti. Tímto zdrojem byly milostné obrazy a sochy. Milostný obraz představuje objekt kultu, uctívány zejména pro vyslyšení „modliteb před ním přednesených“ a udělení milostí. Úcta se však nevzdává samotnému obrazu, ale znázorněné osobě (PETRI, BEINERT, 1996).

Nejstarší poutní cesty v Čechách pocházejí z 11. století (KUPKA 2007). Nejvýznamnějším poutním místem své doby v Čechách byla Stará Boleslav, místo mučednické smrti hlavního českého patrona, sv. Václava. Zvláštním fenoménem v našich zemích je barokní poutnictví, které se rozvíjelo v souvislosti s rekatolizací.⁵² Jedním

⁵⁰ Pro hodnocení kalvárií a křížových cest jakožto větších komponovaných sakrálních areálů byla zpracována metodika podle Lančariče (2009). Autor zde stanovuje kritéria hodnocení a diferenční znaky sakrálních komplexů a definuje architektonické, religiózní a krajinářské aspekty, jež doplňuje o náhled na památkovou ochranu, ochranu přírody a krajiny a novodobý jev jejich rekreačního využití.

⁵¹ Počátky putování na posvátná místa nacházíme však už v předkřesťanském období. Starý Zákon popisuje putování Izraelitů do míst, kde byla uchovávána archa úmluvy, návštěvu svatých apod.

⁵² Nově vznikající poutní místa byla zasvěcována tradičním světcům (sv. Kliment, sv. Peter a Pavel), patronům řádů (sv. Benedikt, sv. František), zemským patronům (sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Cyril a Metoděj), ale i morovým ochráncům, patronům míst apod. Oblíbenou se stala sv. Anna, ochránkyně rodiny, a sv. Josef. Rozšířil se kult sv. Jana Nepomuckého a neobyčejně silný byl též kult andělů

z hlavních znaků proměny poutnictví bylo jeho rozšíření mezi široké vrstvy obyvatelstva. Na rozdíl od putování ve středověku, kdy se na pouti vydávali většinou šlechtici a církevní představitelé, v období po skončení třicetileté války putují i prostí věřící.

Putování zanechalo významné stopy nejen v člověku, který absolvoval pouť, ale i v krajině, kudy poutníci procházeli. Ustálily se trasy poutních cest, provázené drobnými sakrálními objekty, poutními zastaveními s výjevy z Kristových pašijí, mariánských námětů, s obrazy ze života světců a také s kapličkami ke zbožnému rozjímání u hostinců a hospiců pro poutníky. K významným poutním cestám byly v 17. a 18. století sázeny aleje stromů. Systém cest byl záměrně vytvářen tak, aby poutní místo bylo dominantou širokého okolí. Poutě tedy pomáhaly urbanizovat krajinu, staly se nástroji její sakralizace. V závěru poutní cesty bývala situovaná tzv. poklona, tedy místo, odkud poutníci poprvé viděli poutní kostel, cíl své cesty (ROYT 2006, 214).

Poutní místo je místo, které se zejména díky konkrétnímu zázraku stalo cílem poutí. Smyslem poutě je pocítit stopy zázraku, který se na místě udál, poprosit Boha, světce, Pannu Marii o pomoc či uzdravení, poděkovat za vyslyšené prosby, příp. se podrobit pokání prostřednictvím námahy vynaložené na vykonání cesty. Charakteristický typ českého barokního poutního místa vznikl v 17. století⁵³ (obr. 128). Poutní místo se skládá z více typů drobných sakrálních objektů, které zařazujeme do kategorií 110–170 a zahrnuje i větší církevní stavby: poutní kostel, poutní kaple a kapličky (obr. 125, 126, 127) apod.

Poutní cesta představuje soubor zastavení souvisejících se zasvěcením poutního místa. Na rozdíl od cesty zasvěcení situované v jednom areálu nebo pašijové cesty s jedním námětem dosahuje poutní cesta délky několika či desítek kilometrů. Není vnímána jako kompaktní celek, jednotlivá zastavení jsou „směrovkami“ na cestě k poutnímu místu a mívají různé individuální náměty. **Zastavení poutní cesty** jsou primárně samostatnými drobnými sakrálními objekty, netvoří ucelený sakrální areál, zařazujeme je tedy do kategorií 110–160 (resp. 170, pokud je součástí poutní cesty soubor drobných sakrálních objektů).

Svatý vrch (svatá hora, svatý kopeček) je specifickým typem sakrálního areálu typického pro země střední Evropy. Podle vzoru italských svatých vrchů, *sacri monti*, se v průběhu 17. století rozvíjí idea svatých vrchů i v našich zemích (obr. 38, 114, 129, 130), přestože zde převládá koncepce kalvárií a křížových cest.

Místo zaniklého/přemístěného sakrálního artefaktu

Č. kategorie 190

Všechny funkce, které drobné sakrální objekty splňovaly v čase svého vzniku i které přibývaly postupem času, se v dnešní době proměňují a koncentrují do **topické hodnoty** objektu (HÁJEK 2008). Kříže, boží muka či sochy světců stojící uprostřed polí jsou dnes jediným dokladem existence starých cest a zároveň kultovním symbolem víry člověka minulých staletí. Zahrnutí kategorie 190 Místo zaniklého/přemístěného sakrálního artefaktu je důležité z hlediska evidence a následného způsobu zachování, označení konkrétního místa v terénu jednoduchým a nenápadným symbolem, v ideálním případě i jeho obnovy.

Drobný sakrální objekt mohl zaniknout z různých důvodů, buďto přirozeně zchátral, nebo byl zničen záměrně, byl odcizen apod. Na jeho umístění může odkazovat dochovaná doprovodná vegetace (nejčastěji mohutné listnaté dřeviny v symbolickém počtu 1–4),

(KUPKA 2007), archanděla Michaela a Andělů strážců. Nejsilnější byla nepochybně úcta k Panně Marii, jíž bylo zasvěceno nejvíc poutních míst.

⁵³Poutní kostel je obklopený ambitem s nárožními kapličkami a bránami, které jsou vyústěním poutní cesty (Svatá Hora u Příbrami, Římov, Bílá hora, Hájek apod., ROYT 2006, 214).

dochovaný základ objektu, torzo, ale i značka v historické mapě. Při výzkumu vycházíme především z map 1.–3. vojenského mapování a katastrálních map stabilního katastru, případně z dalších historických mapových podkladů.

Drobný sakrální objekt mohl být také přemístěn např. z důvodu zaniklého původního kontextu místa a jeho následné obnovy a je uložený ve sbírce muzea, galerie, v interiérech kostela či jinde v exteriéru.

100 Kulturní artefakty sakrální: 110 Kříž

1 Dětvanský kříž u silnice ve městě Dětva na středním Slovensku se vyznačuje ornamentikou typickou pro tento region.

110 Kříž: 111 Monolitický kamenný kříž/křížový kámen

2 Monolitický kamenný kříž v Ašském výběžku na hranici s Německem u významného bodu Trojstátí.

3 Monolitický kamenný kříž u Velké Bíteše.

4 Monolitický kamenný kříž v Mostku.

110 Kříž: 112 Kohoutí kříž

5 Kohoutí kříž v Kašperských horách.

6 Kříž Arma Christi v Jinošově. Zobrazení nástrojů Kristova umučení je redukováno na kopí, houbu naplněnou octem a tesařské hřeby.

110 Kříž: 113 Kříž u cesty

7 Kamenný kříž se sochou Panny Marie a reliéfem sv. Jana Nepomuckého u lesní cesty. Neratov, Bartošovice v Orlických horách.

8 Litinový kříž na kamenném podstavci. Prameny, Chebsko.

9 Dřevěný kříž u cesty u obce Vrbice.

110 Kříž: 113 Kříž u cesty

10 Litinový kříž z r. 1879 u cesty nedaleko Studénky.

11 Poutní tzv. Pánův kříž u Vamberk, Broumovsko.

12 Památný kříž v obci Hostětín.

13 Votivní kříž „U Barborky“, Budětsko – okres Prostějov.

110 Kříž: 114 Vrcholový kříž

14

14 Vrcholový kříž na hoře Radhošť je svou klasickou formou kamenného kříže s korpusem Krista, s nápisem na podstavci a drobnými ornamentálními prvky dnes již vzácností.

15 Vrcholový kříž na hoře Roklan na Šumavě.

15

110 Kříž: 115 Centrální kříž

16 Centrální kříž u kostela, Bartošovice v Orlických horách.

17 Centrální kříž u kostela, Rožnov pod Radhoštěm.

18 Misijní kříž u kostela sv. Jakuba v Petrovicích, Praha.

19 Kříž jako centrální prvek náměstí. Bouzov, okr. Olomouc.

110 Kříž: 115 Centrální kříž

20 Centrální hřbitovní kříž, Bartošovice v Orlických horách – Neratov.

21 Centrální kříž před Bazilikou Navštívení Panny Marie na Svatém kopečku u Olomouce navazuje na křížovou cestu.

120 Boží muka: 121 Boží muka kamenná sloupová/pilířová

22

22 Kamenná sloupová boží muka, Bílina.

23 Kamenná sloupová boží muka s výrazně zdobným podstavcem a hlavicí, Duchcov.

24 Barokní kamenná sloupová boží muka v Zahradě Kinských v Praze měla i funkci slunečních hodin – stín vrhala kopí v boku Krista a šíp v těle sv. Šebestiána.

23

24

120 Boží muka: 121 Boží muka kamenná sloupová/pilířová

25

25 Kamenná pilířová boží muka – památník rodiny Windisch-Grätzů, Štěkeň.

26 Kamenná pilířová boží muka ze 13. století, Telč. Kaplice plnila funkci lucerny.

26

120 Boží muka: 122 Boží muka zděná sloupová/pilířová

27 Zděná sloupová boží muka. Podstavec s výklenky, vrcholová hlavice s jedním výklenkem pro obraz.

28 Zděná sloupová boží muka, Zálezly (okres Prachatice). Podstavec jednoduchý, vrcholová hlavice s více výklenky.

29 Zděná pilířová boží muka, Velké Bílovice. Jednoduchý podstavec, vrcholová schránka se čtyřmi vyobrazeními, keramická glazovaná střešní krytina je typická pro region Břeclavska.

120 Boží muka: 122 Boží muka zděná sloupová/pilířová

30 Zděná pilířová boží muka, Žarošice. Výklenky pro sakrální námět jsou součástí dřívku.

31 Zděná pilířová boží muka, Kurdějov. Hlavice je oproti dřívku zúžena.

120 Boží muka: 122 Boží muka zděná sloupová/pilířová

32 Zděná pilířová boží muka, Libějovice.

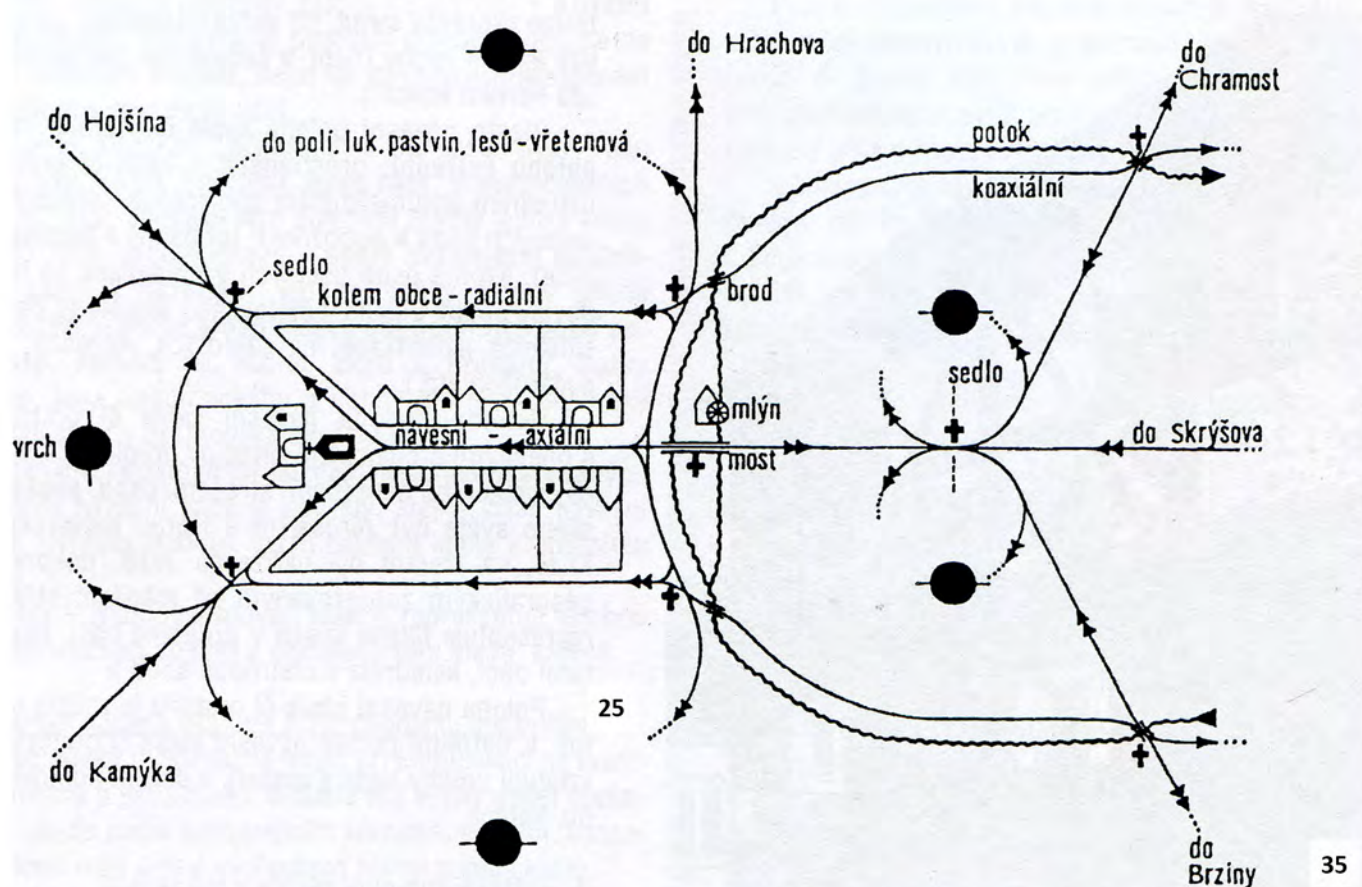
33 Zděná pilířová boží muka, Milovice.

34 Zděná pilířová boží muka, Vrbice. Objekt bez podstavce s oktogonálním půdorysem.

130 Kaplička

35 Schéma půdorysných vztahů sídla a umístění tzv. exteriérových oratorií (značeny křížkem): Centrální poloha kapličky u západního okraje sídla axiální formy, exteriérová oratoria ve výklencích domů, další oratoria umístěna na tzv. východiscích z obce, v sedlech, na křižovatkách. Dražkov – okres Příbram.

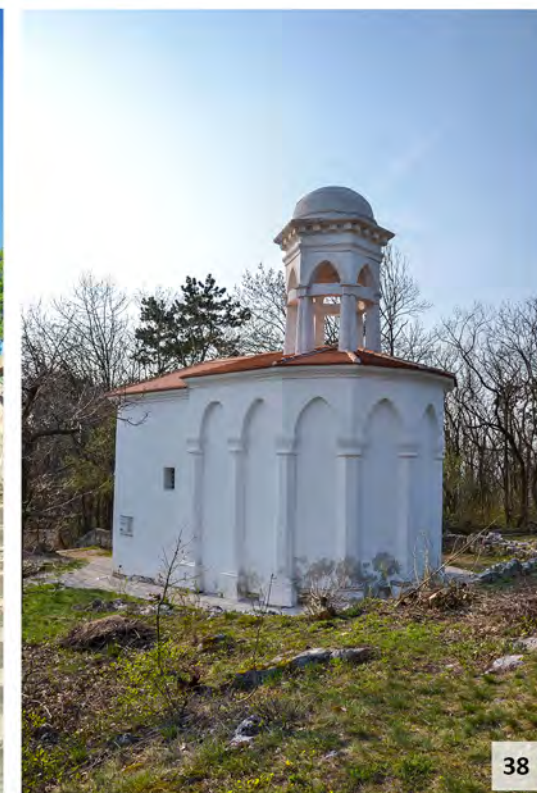

36 Kaple Svatých schodů, Hora Matky Boží, Králíky.

130 Kaplička

37 Lurdská kaplička, Chrenovec – Brusno, SR.

38 Kaple Božího hrobu podle jeruzalémského vzoru, Mikulov.

130 Kaplička: 131 Kaplička s vnitřním prostorem

40 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, netypického půdorysu, Velké Bílovice - Hradištěk.

41 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, do něhož je možné nahlédnout, Štramberk.

42 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, do něhož je možné vstoupit, Žarošice.

130 Kaplička: 131 Kaplička s vnitřním prostorem

43 Kaplička s vnitřním prostorem polootevřeným, Kutná Hora.

44 Kaplička s vnitřním prostorem otevřeným, střecha nesena sloupy/pilíři. Zastavení Jurkovičovy křížové cesty, Svatý Hostýn.

130 Kaplička: 132 Kaplička s výklenkem

45 Pozdně barokní kaplička ve tvaru čtyřbokého pilíře s dvojicí volutových křídel a reliéfními ornamenty pozdně barokních a rokokových tvarů. Původně kolem vedla cesta k morovému hřbitovu a na segmentových římsách byla patrně upevněna světla. V kruhových výklencích na podstavci jsou zobrazeny symboly víry, naděje a lásky a Kristův monogram. Hranice katastrů Liběšice a Chotíněves.

46 Drobná dřevěná výklenková kaplička, Slavkov u Brna.

47 Výklenková kaplička s jedním centrálním výklenkem, Husinec.

130 Kaplička: 132 Kaplička s výklenkem

48 Výklenková kaplička s plochými výklenky redukovanými do podoby kartuší pro fresku, trojúhelníkový půdorys. Libějovice.

49 Výklenková kaplička s více výklenky pro umístění doprovodných námětů, mezi Zvěstonínem a Božeticemi.

50 Výklenková kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého. Typické umístění světce na mostě. Malenice nad Volyňkou.

51 Votivní výklenková kaplička, ve výklenku pozůstatek litinového křížku. Náměšť nad Oslavou.

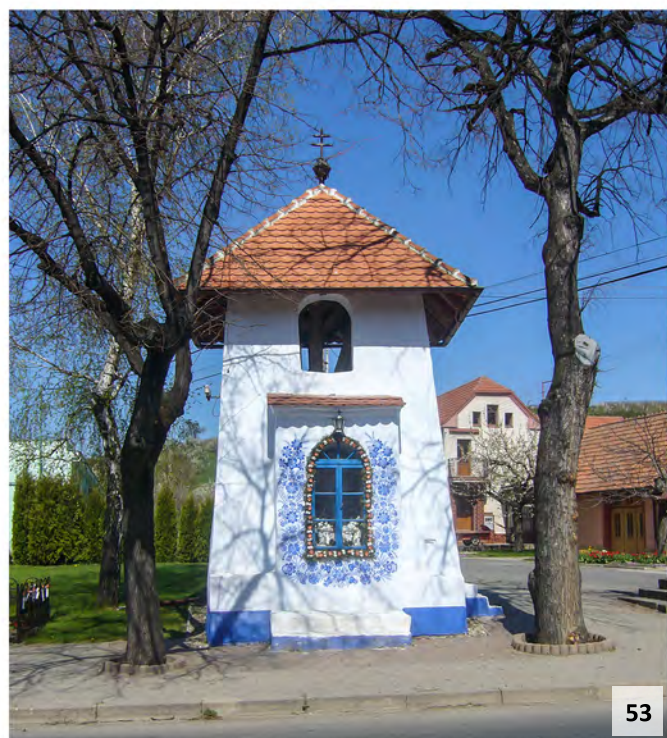
140 Zvonička: 141 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem

52 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem. Kaplička sv. Jana Nepomuckého s uzavřeným vnitřním prostorem, Nové Kestřany.

140 Zvonička: 142 Zvonička – kaplička s výklenkem

53 Výklenková kaplička se zvoničkou, Louka. Typická regionální ornamentika.

54 Zvonička – výklenková kaplička. Praha-Horní Počernice, Čertousy.

140 Zvonička: 143 Zvonička pilířová/sloupová

55 Sloupová zvonička, Průhonice.

56 Pilířová zvonička, Syneč.

57 Pilířová zvonička, Nouzín.

140 Zvonička: 144 Zvonička

58 Zvonička na Pustevnách. Vnitřní prostor zvoničky neplní funkci kapličky.

59 Dřevěná zvonička ve Vítkově u Štěkně.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 151 Socha/sousoší

60 Socha sv. Starosty na podstavci. Zahrádky u České Lípy. 62 Sousoší sv. Petra a Pavla. Bartošovice v Orlic, horách – Neratov.

61 Socha sv. Jana Nepomuckého na podstavci. Pavlov.

63 Sousoší Nejsv. Trojice – typ Žaltářová Trojice. Náměstí nad Osl.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 151 Socha/sousoší

64 Sousoší sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína Paduánského. Podstavec je součástí kamenné zdi. Malešov u Kutné Hory.

65 Socha sv. Máří Magdalény umístěná bez architektonického základu přímo v terénu u kaple Nejsv. Trojice. Ohařice, Jičínsko.

66 Sousoší sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 151 Socha/sousoší

67 Socha sv. Jana Křtitele vytesaná ze skály. Autor: Matyáš Bernard Braun. Braunův Betlém, Nový les u Žírče.

68 Socha Bičovaného a Trpícího Krista na ramenech schodiště Kalvárie, Ostré u Úštěka.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

69 Oblakový sloup se sochou P. Marie Immaculaty. Mikulov. 71 Sloup se sochou sv. Vavřince, Chotiněves.

70 Sloup se sousoším Nejsv. Trojice. Blíževedly.

72 Pilíř se sousoším Nejsv. Trojice – typ Žaltářová Trojice. Hustopeče.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

73 Pilíř se sochou Panny Marie Immaculaty jako připomínka morové epidemie. Kutná Hora.

74 Reliéf patronky horníků sv. Barbory v podstavci morového sloupu. Kutná Hora.

75 Sochy havířů se štíty ve spodní části morového sloupu odkazují na hornickou tradici města. Kutná Hora.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

76 Pilíř se sochou sv. Jana Nepomuckého. Most.

77 Pilíř se sochou Panny Marie Královny. Valašské Klobouky.

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

79 Sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého. Zaječí.

80 Sloup se sochou Panny Marie Piety. Neratov.

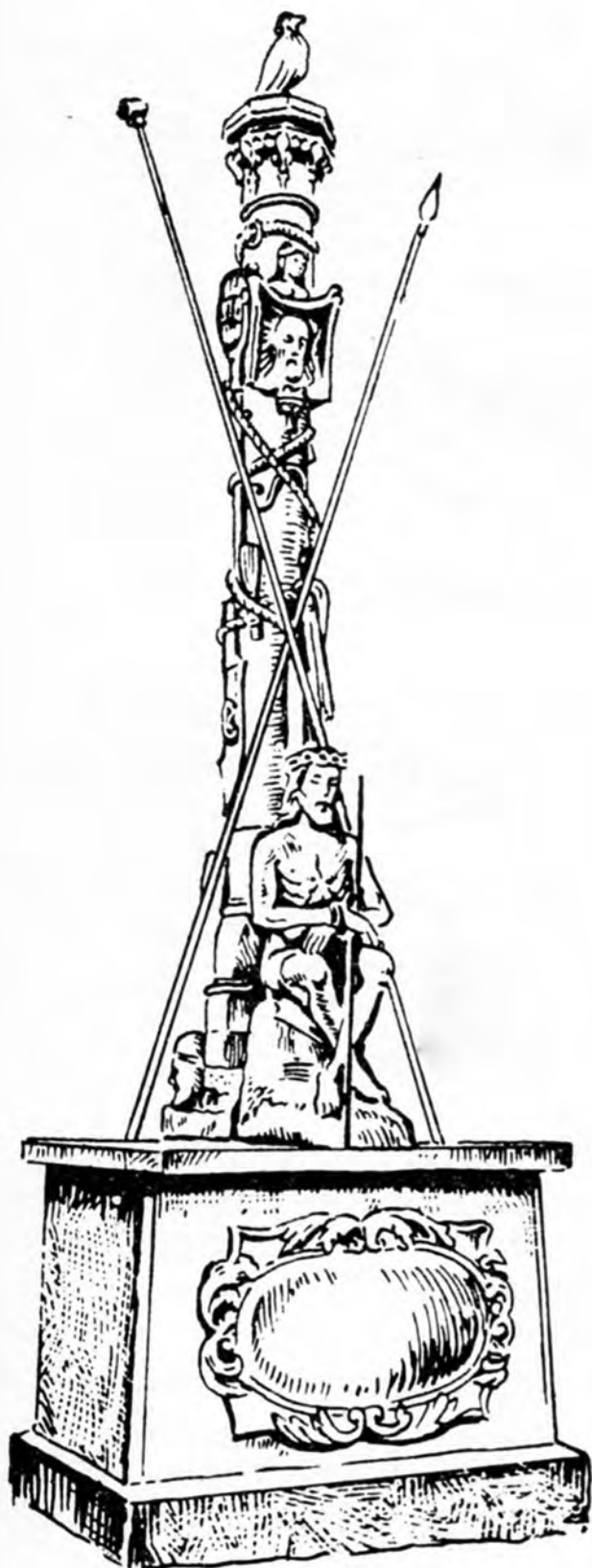

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

83 Mučednický sloup z 15. století s barokním podstavcem.

85 Sloup s vrcholovým zobrazením Panny Marie Bolestné. Štekeň.

84 Sloupy se znázorněním nástrojů umučení Krista ve vrcholu. Kaple Božího hrobu, pašijová cesta Římov.

83

85

84

150 Architektonicko-figurální kompozice: 153 Sloup/pilíř s křížem

86 Pilíř s křížem. Na rozdíl od kříže na podstavci je pilíř s podstavcem minimálně o jednu třetinu vyšší, než je výška kříže. Viničné Šumice.

86

87 Sloup s křížem. Žamberk.

87

150 Architektonicko-figurální kompozice: 154 Skupina soch

88 Skupina soch: Spící apoštolové a Kristus modlící se na Olivové hoře. Zastavení pašijové cesty, Římov.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 161 Sakrální obraz

89 Obraz sv. Peregrina. Neratov.

90 Obraz sv. Václava. Vrbice.

91 Svatý obrázek na stromě.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 161 Sakrální obraz

93 Sakrální obraz – reliéf. Zastavení křížové cesty, Nové Hrady u Litomyšle.

94 Detail reliéfu stigmatizace sv. Františka. Braunův Betlém, Nový les u Žirče.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 162 Schránka se sakrálním objektem

95 Schránka s mariánským obrazem. Brandýs nad Orlicí.

96 Schránka s obrazem sv. Františka. Heraldice, Třebíčsko.

97 Schránka s výjevem Zjevení Lurdské Panny Marie. Evropsky významná lokalita Nedakonický les.

98 Schránka s mariánským obrazem na Mladějovickém dubu.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 162 Schránka se sakrálním objektem

99 Výklenek s výjevem Zjevení Lurdské Panny **100** Výklenek s mariánským obrazem v ohradní zdi. Štěkeň.
Marie sv. Bernadetě. Bojnice, SR.

101 Výklenek s obrazem sv. Urbana v průčelí domu. Štěkeň.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 162 Schránka se sakrálním objektem

102 Výklenek se sochou Panny Marie Immaculaty. Úštěk.

103 Výklenek pro umístění sochy světce. Kestřany.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 163 Kombinovaný drobný sakrální objekt

104 Srostlice kapličky a božích muk. Mikulov.

105 Srostlice kapličky a pilíře se sousoším sv. Floriána a sv. Šebestiána.

106 Šibenice pod Spišským hradem doplněna křížem, SR.

107 Pozůstatek kamenného pranýře se svatým obrázkem. Šumava.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 163 Kombinovaný drobný sakrální objekt

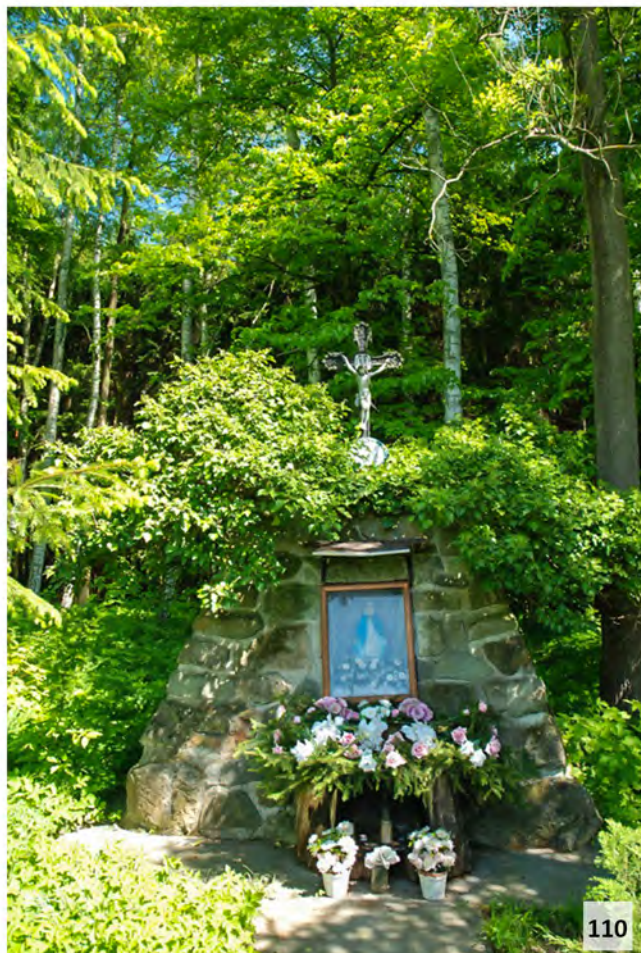
108 Pranýř doplněný sochou sv. Jana Nepomuckého. Chvalšiny.

109 Dvojobjekt: Kamenného Maňovického draka dal vytesat a doplnit křížem starosta Maňovic, Antonín Raška v roce 1905 jako poděkování Bohu za to, že se mu vrátil zrak alespoň na jedno oko. Maňovice.

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 164 Jiný sakrální objekt

110 Objekt s výklenkem se sochou Panny Marie Lurdské a s křížem. Evropsky významná lokalita Nedakonický les. Ostrožský les – Uherský Ostroh.

111 Objekt na odkládání svíček u hřbitovního kříže. Sebedražie, Slovensko.

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 171 Křížová cesta

112 Sloup se sochou Modlíciho se Krista. Zastavení pašijové cesty na Svatý kopeček u Olomouce.

112

113 Zastavení křížové cesty, kategorie 161 Sakrální obraz. Zlín-Velíková.

113

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 171 Křížová cesta

114 Zastavení pašijové cesty. Svatý kopeček v Mikulově.

115 Křížová cesta v Liběchově.

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 172 Skupina kalvárie

116 Kalvárie redukována do podoby třech křížů. NPP Křížky, obec Prameny.

117 Kalvárie pašijové cesty v Římově.

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 172 Skupina kalvárie

118 Skupina kalvárie je tvořena křížem s Ukřižovaným a zobrazením modlící se Panny Marie (dřevěná polychromovaná deska na podstavci). Římov.

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 173 Jiná skupina drobných sakr. objektů

119 Zastavení Cesty světla na Svatém Hostýně, kat. 161 Sakrální obraz. 14 zastavení meditační Cesty světla znázorňuje období církevního roku, které následuje po Zmrtvýchvstání a končí Slavností seslání Ducha Svatého.

120 Jiná skupina drobných sakrálních objektů. Lurdská kaplička, kříž s oltářní menzou a objekt formy kazatelny připomíná presbyterium kostela. Horní Dunajovice.

120

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 173 Jiná skupina drobných sakr. objektů

121 122 Jiná skupina drobných sakrálních objektů. Skalákova studánka, Maternice.

180 Sakrální areál

123 124 Kalvárie s křížovou cestou. Ostré u Úštěka.

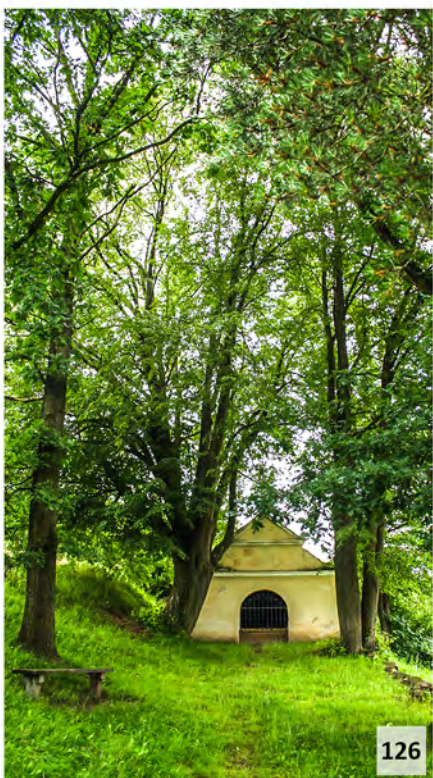
180 Sakrální areál

125 Třetí zastavení pašijové cesty – Stádní brána. Římov.

125

126 Čtvrté zastavení pašijové cesty – Dvůr Getsemanský. Římov.

126

127 Desáté zastavení pašijové cesty – Kristus Pán jde přes potok Cedron. Římov.

127

128 Areál poutního místa v Římově. Kostel sv. Ducha obklopen ambity.

128

180 Sakrální areál

129, 130 Sakrální areál se zastaveními pašijové cesty jako protipól města – symbolu světské moci. Svatý kopeček u Mikulova.

100 Kulturní artefakty sakrální: 110 Kříž

Hlavní typy křesťanského kříže podle tvaru. V našich zemích se ve většině případů setkáváme s latinským křížem, poměrně často se jako samostatné objekty vztyčují i jetelové kříže, antonínské kříže bývají součástí kalvárií, stromový kříž se stal námětem exteriérových sochařských děl, klínové a řecké kříže se používají jako hraniční znamení apod. Jiný typ kříže zahrnuje ostatní možné tvary a formy.

Převzato: Matáková (2011, 93–95).

1. Latinský kříž s prodlouženým svislým ramenem (lat. *crux immissa*), tvar kříže v půdorysu románských a gotických kostelů.
2. Řecký kříž se stejně dlouhými rameny (lat. *crux quadrata*), tvar kříže v půdorysu byzantských a syrských církevních staveb.
3. Antonínský (svatoantonínský) kříž (lat. *crux commissa*), známý ve starém Orientu i předkolumbovské Americe jako symbol středu světa, symbol síly slunce i deště proudícího z nebes; ve starověkém Egyptě spojovaný s Antonínem Velikým. Podle tradic byl tento kříž znamením, kterým se označovaly veřeje u dveří; poutnická hůl ve tvaru T se stala atributem Antonína Velikého a znakem mnišského řádu antonitů.
4. Petrský (svatopetrský, Petrův) kříž s příčným ramenem v dolní části kříže jako odkaz na ukřižování sv. Petra hlavou dolů.
5. Ondřejský (svatoondřejský, burgundský) kříž se stejně dlouhými rameny ve tvaru X jako odkaz na ukřižování apoštola sv. Ondřeje na tomto kříži (lat. *crux decussata* = znak pro číslo deset), původně symbol překřížených trámů oltáře pro zápalné obětiny; ondřejský kříž je ve světské oblasti častým domovním, cechovým nebo hraničním znakem.
6. Lotrovský (vidlicový, rozsochatý) kříž se používá pro zobrazení lotrů ukřižovaných po boku Krista v zobrazení kalvárie, někdy je na něm vyobrazený i Kristus; význam kříže je starší, poukazuje na strom života.
7. Lotrinský kříž, dvojkříž se dvěma stejně dlouhými příčnými rameny.
8. Patriarší (lorrainský) kříž, dvojkříž s horním příčným ramenem kratším (Slovenský znak). Jeho vývojem předchůdcem je latinský kříž s připojenou nápisovou tabulkou (*titulus*), což vedlo ke vzniku kříže se dvěma rameny. Patriarší kříž býval nesený před patriarchy, biskupy pěti významných diecézí středověkého křesťanství.
9. Papežský kříž, tři příčná ramena různé délky, od horního nejkratšího po spodní nejdelší, symbolizují kněžskou, učitelskou a pastýřskou funkci.
10. Jetelový kříž, se stejně dlouhými rameny nebo s příčným ramenem kratším, konce ramen ve tvaru trojlístku; symbolicky interpretovaný jako spojení Krista se znamením Nejsvětější Trojice.
11. Kardinálský (arcibiskupský) kříž, modifikace patriaršího a jetelového kříže.
12. Pravoslavný (ruský) kříž, trojramenný nebo dvojramenný, se spodním ramenem šikmým (symbol *suspendanea* – opěrky na nohy).

100 Kulturní artefakty sakrální: 110 Kříž

13. Egyptský (závěsný, kříž s ouškem) kříž, původně egyptský symbol života, hieroglyf ankh, což znamená život; obraz oživení a oplození země vycházejícím sluncem, znamení vody života; křesťanští Egypťané (Koptové) ho převzali jako znak životodárné Kristovy síly (lat. crux ansata).
14. Povýšený kříž, latinský kříž na dvojstupňovém základu.
15. Golgotský kříž, latinský kříž na půlkruhovém základu.
16. Hrotový kříž, latinský kříž se znázorněním hrotů na ramenou kříže.
17. Křížový (křížkový, opakovaný) kříž, na konci ramen jsou malé křížky, znásobení tvaru latinského kříže.
18. Berlový (berličkový) kříž, konce ramen se podobají tvaru berle; tvar antonínského kříže na všech čtyřech ramenou; nachází se už na byzantských mincích z období dynastie Merovejců, v 19. a 20. století byl opětovně s oblibou používán jako znak křesťanství.
19. Jeruzalémský kříž, do tvaru berlového kříže jsou vepsané čtyři křížky; odkaz na pět Kristových ran; stal se odznakem rytířů Svatého hrobu.
20. Kotvicový kříž, konce ramen ve tvaru kotvy; připomíná vyobrazení Krista v prvních staletích křesťanství.
21. Liliový kříž, ukončení ramen ve tvaru květu lilie.
22. Jablíčkový (terčový) kříž, ukončení ramen ve tvaru kruhu.
23. Kuličkový kříž, ramena po celé délce s kruhy.
24. Větvový kříž, šipky na ramenou kříže.
25. Toloský kříž.
26. Hvězdový kříž, čtyřcípá hvězda.
27. Pisánský kříž, ukončení ramen ve tvaru hrotu pera.
28. Koptský kříž.
29. Jakubský kříž.
30. Kristův monogram, složený ze začátečních písmen jména Ježíš Kristus, z řeckých písmen I a X (řecky ΙΗΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ).
31. Chrismon (konstantinský) kříž, Kristův monogram z řeckého písmene X (Chi) a P (Ró), začátečních písmen slova Christos (řecky ΧΡΙΣΤΟΣ). Po uznání křesťanství Konstantinem Velikým se zobrazování Kristova monogramu XP rozšířilo jako symbol prvních křesťanů.
32. Kříž s monogramem symbolizuje „V kříži je spása“.

100 Kulturní artefakty sakrální: 110 Kříž

33. Maltézský (johanitský) kříž, čtyři rozšiřující se ramena, na koncích vyřezaná v tupém úhlu.
34. Templářský kříž.
35. Klínový (tlapkový, tlapatý) kříž, ramena ve tvaru klínů směřují do středu kříže; ramena mohou být znázorněna i ve tvaru čtyř trojúhelníků dotýkajících se svými vrcholy.
36. Svastika (sluneční) kříž, prastaré znamení ohně a slunce, nejprve v Asii, později ve Skandinávii, u germánských národů (Thorovo kladivo); v buddhismu představuje klíč k ráji; v románské ornamentice je spojovaný s meandrovou linií, ochranným prostředkem proti ďáblu; mnohými kulturami považován za symbol rotace; na ranokřesťanských kamenných deskách a nástěnných malbách příležitostně zastupuje kříž (lat. crux gammata/gemmata – je složený ze čtyř obrácených řeckých háků, gamma/gemma).
37. Hákový kříž.
38. Kruhový (keltský) kříž, rovnoramenný kříž je vepsaný do kruhu, předkřesťanský symbol světla a slunce (u asijských národů, stejně tak u Germánů), symbol koloběhu ročních období a života vůbec.
39. Svěcený kříž.
40. Stromový kříž, strom života s listy, květy, plody nebo větrový kříž s jedním párem ořezaných větví.
41. Jiný typ kříže.

100 Kulturní artefakty sakrální: 110 Kříž

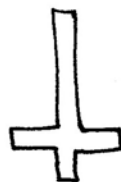
01. latinský

02. řecký

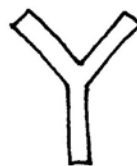
03. antonínský

04. peterský

05. ondřejský

06. vidlicovitý

07. lotrinský

08. patriarší

09. papežský

10. jetelinový

11. kardinálský

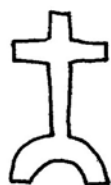
12. pravoslavný

13. závěsný

14. povýšený

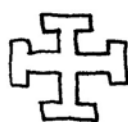
15. golgotský

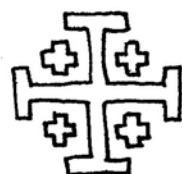
16. hrotový

17. opakovaný

18. berlový

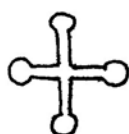
19. jeruzalémský

20. kotvový

21. liliový

22. jablíčkový

23. kuličkový

24. větvový

25. toloský

26. hvězdový

27. písánský

28. koptský

29. jakubský

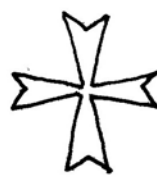
30. Kristův monogram I X

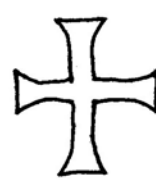
31. konstantinský, Kr. monogram X P

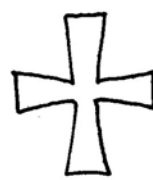
32. Kristův monogram

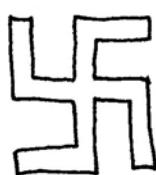
33. maltézský

34. templářský

35. klínový

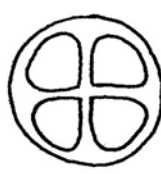
36. svastika

37. hákový

38. kruhový

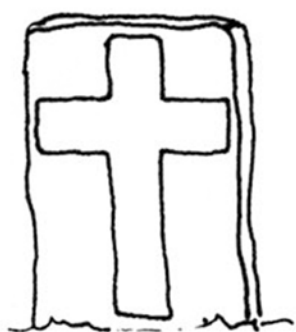
39. svěcený

40. stromový

41. jiný typ kříže

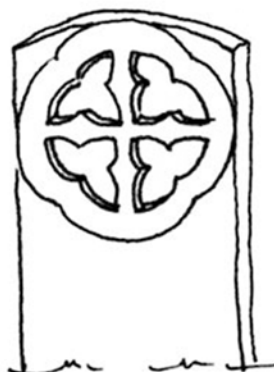
110 Kříž: 111 Kamenný kříž /Křížový kámen

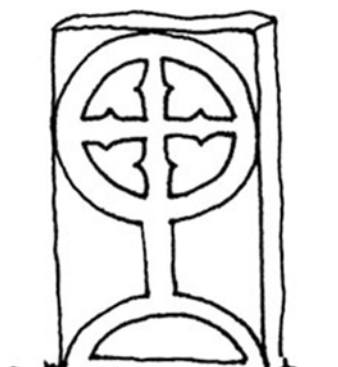
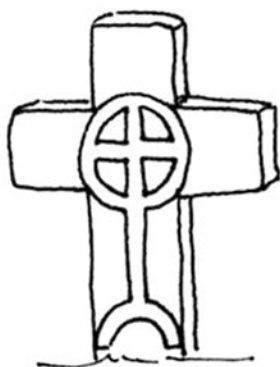
Křížový kámen (*Kreuzstein*)

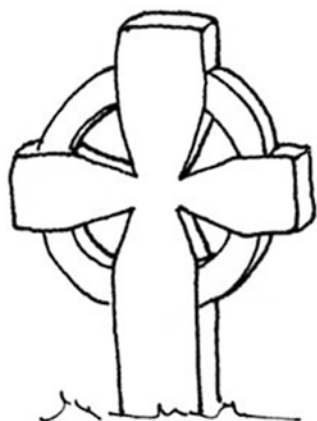
Kolesový kříž (*Radkreuz*),
kruhová stéla

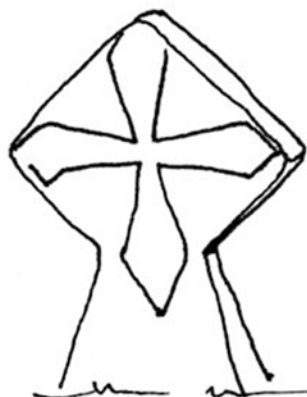
Kámen s kolesovým křížem
(*Radkreuzstein*)

Různé tvary kotoučového kříže (*Scheibenkreuz*), kruhová stéla

Prstencový kříž (*Ringkreuz*)

Jiné zvláštní formy kamenného kříže

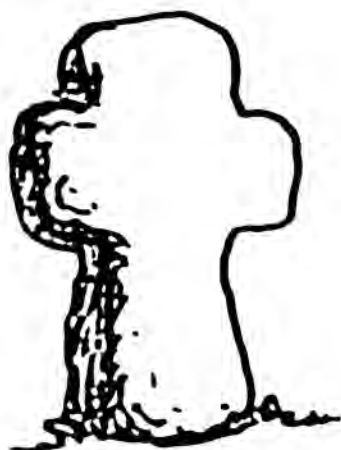

Kamenný kříž (*Steinkreuz*)

110 Kříž: 111 Monolitický kamenný kříž

Typické znaky:

- Kříž z jednoho kusu kamene, zasazený přímo v zemi.
- Bez jakýchkoli znaků nebo doplněn nápisem, reliéfem apod.
- Objekt, který není smírčím křížem, případně není prokázáno, že jde o smírčí kříž.

Monolitický kamenný kříž
bez znaků

Monolitický kamenný kříž
s nápisem

Monolitický kamenný kříž
se znakem/ znaky

110 Kříž: 112 Kohoutí kříž (*Arma Christi*)

Typické znaky:

- Hlavním námětem je zobrazení nástrojů Kristova umučení.
- Vyskytují se zejména v jižní pohraniční oblasti Čech.

Kohoutí kříž typický

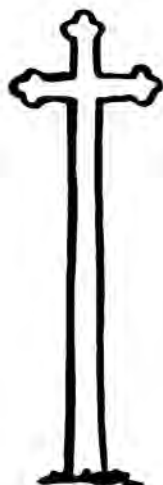

Kohoutí kříž redukováný

110 Kříž: 113 Kříž u cesty

Typické znaky:

- Podle materiálu – ze dřeva, kamene, litiny, kombinované.
- Podle formy – s korpusem, bez korpusu, s podstavcem, bez podstavce.
- Podle námětu – jen s korpusem Krista nebo i s doprovodným námětem.
- Podle funkce – poutnický, památný, votivní apod.
- Primárně zachovává formu kříže a kultovní funkci (připomíná oběť Ježíše Krista).

Kříž bez podstavce,
bez korpusu

Kříž bez podstavce,
s korpusem

Kříž bez podstavce, s korpusem
a s doprovodným námětem

Kříž s podstavcem,
bez korpusu

Kříž s podstavcem,
s korpusem

Kříž s podstavcem, bez korpusu,
s doprovodným námětem

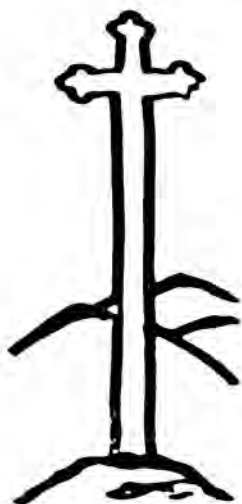

Kříž s podstavcem, s korpusem
a s doprovodným námětem

110 Kříž: 114 Vrcholový kříž

Typické znaky:

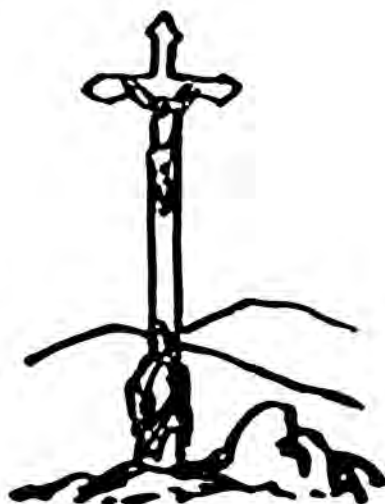
- Podle materiálu – ze dřeva, kamene, litiny, kombinované.
- Podle formy – s korpusem, bez korpusu, s podstavcem, bez podstavce.
- Podle námětu – jen s korpusem Krista nebo i s doprovodným námětem.
- Hlavní funkce – označení vrcholu hory křesťanským znamením.

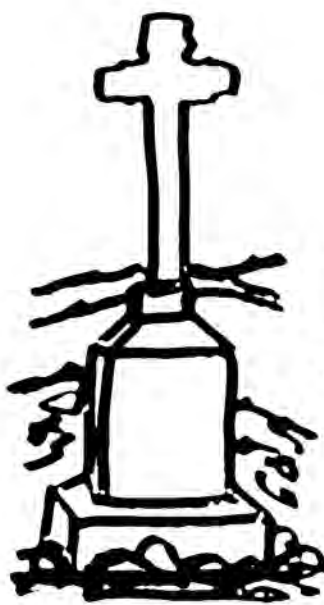
Kříž bez podstavce,
bez korpusu

Kříž bez podstavce,
s korpusem

Kříž bez podstavce, s korpusem
a s doprovodným námětem

Kříž s podstavcem,
bez korpusu

Kříž s podstavcem,
s korpusem

Kříž s podstavcem, bez korpusu
a s doprovodným námětem

Kříž s podstavcem, s korpusem
a s doprovodným námětem

110 Kříž: 115 Centrální kříž

Typické znaky:

- Podle materiálu – ze dřeva, kamene, litiny, kombinované.
- Podle formy – s korpusem, bez korpusu, s podstavcem, bez podstavce.
- Podle námětu – jen s korpusem Krista nebo i s doprovodným námětem.
- Typické umístění:

V blízkosti jiné stavby významově související (u kostela, u kaple, v areálu kláštera, na nádvoří panského sídla, hradu, zámku).

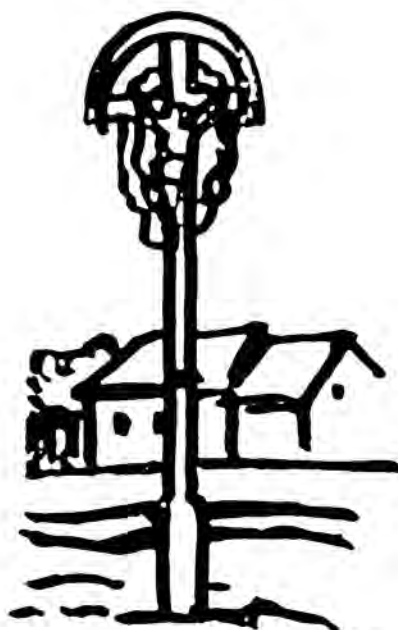
Samostatný centrální objekt náměstí, centrálního prostoru obce apod.

Hřbitovní kříž.

Kalváriový kříž – jen pokud je jediným objektem symbolizujícím výjev Ukřižování v areálu Kalvárie.

Kříž bez podstavce,
bez korpusu

Kříž bez podstavce,
s korpusem

Kříž bez podstavce, s korpusem
a s doprovodným námětem

Kříž s podstavcem,
bez korpusu

Kříž s podstavcem,
s korpusem

Kříž s podstavcem, bez korpusu
a s doprovodným námětem

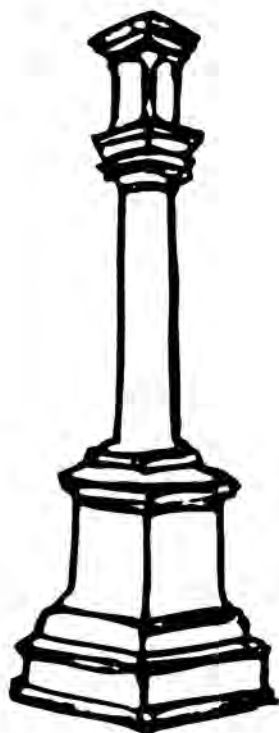
Kříž s podstavcem, s korpusem
a s doprovodným námětem

120 Boží muka

Typické znaky:

- Hlavní znak: vertikálnost sloupu/pilíře (vzorem je sloup, u kterého byl bičován Kristus).
- Ústřední námět vychází z pašijového cyklu, nejčastěji Ukřižování, Kristus s trnovou korunou (*Ecce Homo*), nástroje Kristova umučení (*Arma Christi*), Sedmibolestná Panna Marie, Pieta, také Nejsv. Trojice apod. (pokud původní námět zanikl, může být změněn).
- Doprovodné zobrazení: světci, Panna Marie.
- Hlavní funkce: připomínat velikost Kristovy oběti zobrazením pašijového námětu.
- Architektonická forma: drobný objekt s dřívkem ve formě sloupu nebo pilíře, na podstavci nebo bez něj, ukončený schránkou s křížem na štítu stříšky.
- Znak modifikován podle konkrétní formy božích muk a jejich architektonických článků (doplňené nikami, otvory, nápisy, hlavicemi apod.).
- Půdorys: kruh, čtverec, hexagon, oktagon, trojúhelník.
- Období vzniku: zejména středověk – zobrazování utrpení (martyria světců a umučení Krista).

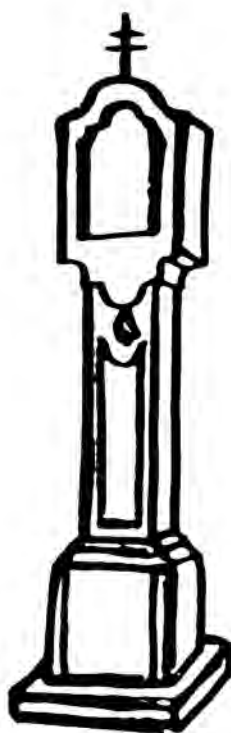
120 Boží muka: 121 Boží muka kamenná sloupová/pilířová

Boží muka kamenná
sloupová na podstavci

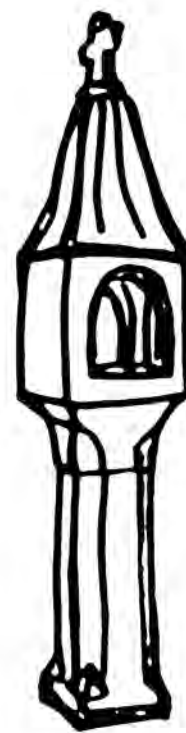
Boží muka kamenná
sloupová s redukováným
podstavcem

Boží muka kamenná
pilířová na podstavci
– půdorys čtverec

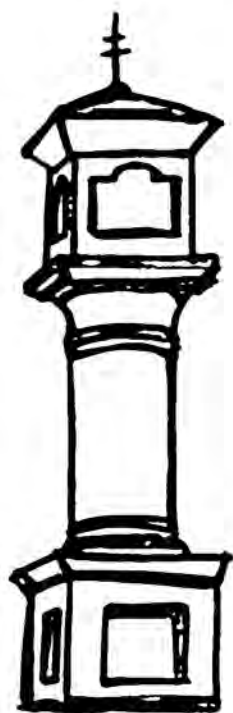

Boží muka kamenná
pilířová na podstavci
– půdorys oktagon

Boží muka kamenná
pilířová
bez podstavce

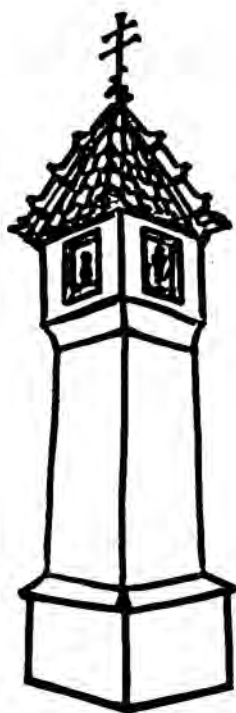
120 Boží muka: 122 Boží muka zděná sloupová/pilířová

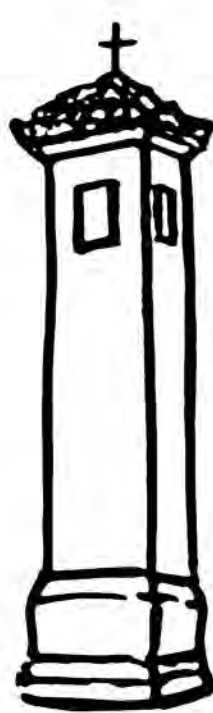
Boží muka zděná
sloupová
na podstavci

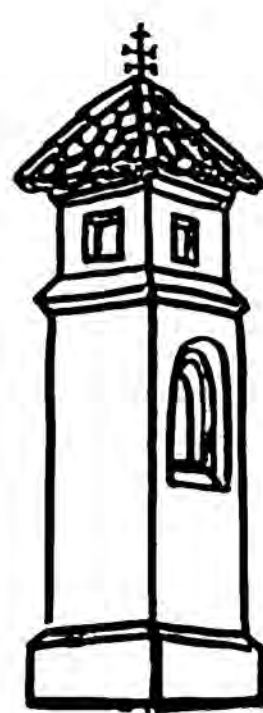
Boží muka zděná
sloupová
bez podstavce

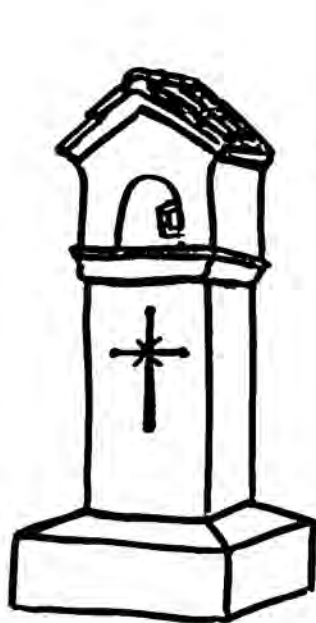
Boží muka zděná
pilířová
s podstavcem

Boží muka zděná
pilířová s podstavcem
sníženým

Boží muka zděná
pilířová s podstavcem
sníženým

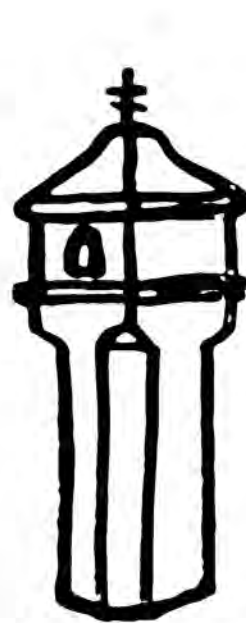
Boží muka zděná pilířová
s podstavcem
– půdorys obdélník

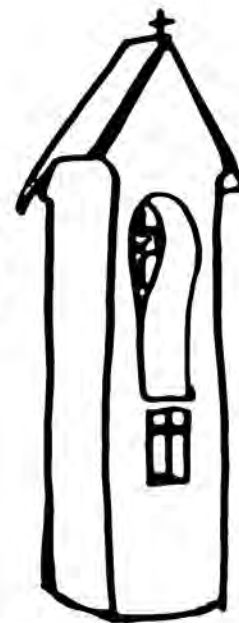
B. m. zděná pilířová
s podstavcem
– půdorys čtverec

B. m. zděná pilířová
s římsou, podstavec za-
zemněn – půdorys čtverec

B. m. zděná pilířová
bez podstavce
– půdorys oktagon

B. m. zděná pilířová
bez podstavce
– půdorys trojúhelník

130 Kaplička

Typické znaky:

- Hlavní znak: oproti božím mukám je kaplička zpravidla robustnější.
- Ústřední námět: zobrazení světce, Panny Marie.
- Doprovodné zobrazení: různé i pašijové náměty, např. Ukřižování.
- Hlavní funkce: vzdát úctu světcům, Panně Marii.
- Architektonická forma: různá, od objektů připomínajících boží muka až po rozměrově větší objekty.
- Půdorys: elipsa, obdélník, trojúhelník, další složené tvary.
- Období vzniku: zejména baroko – zobrazování světců, mariánské výjevy.

130 Kaplička: 131 Kaplička s vnitřním prostorem

Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným

Kaplička s vnitřním prostorem otevřeným

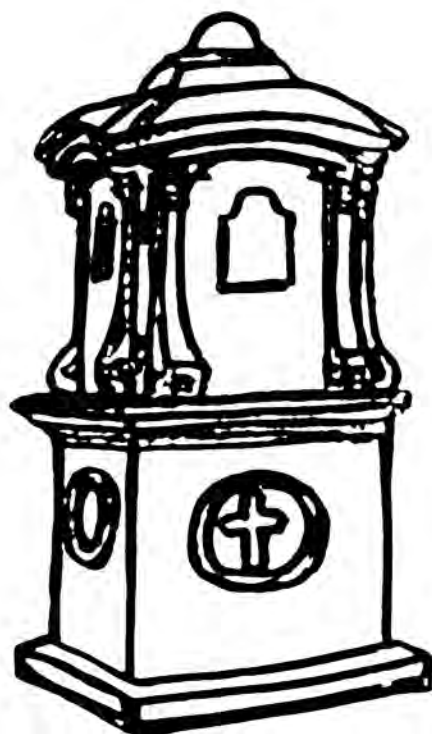
Kaplička výklenková

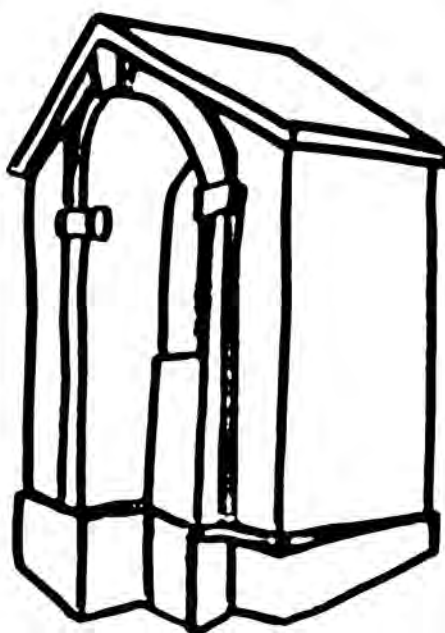
Kaplička výklenková

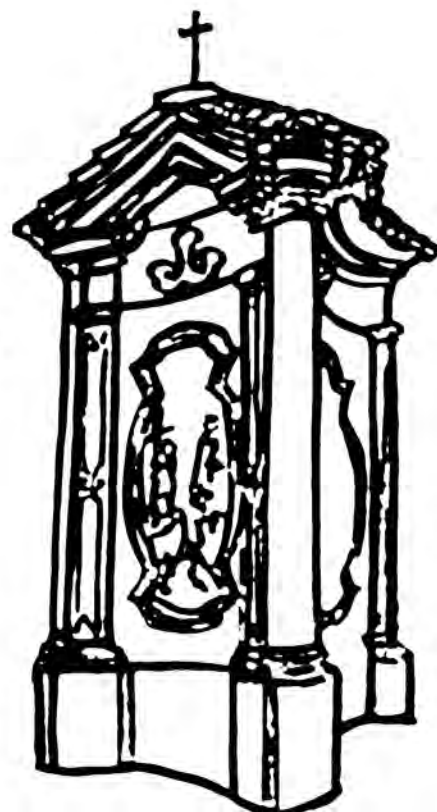
Kaplička výklenková

Kaplička výklenková
– výklenky ze všech čtyř stran,
formou připomíná boží muka

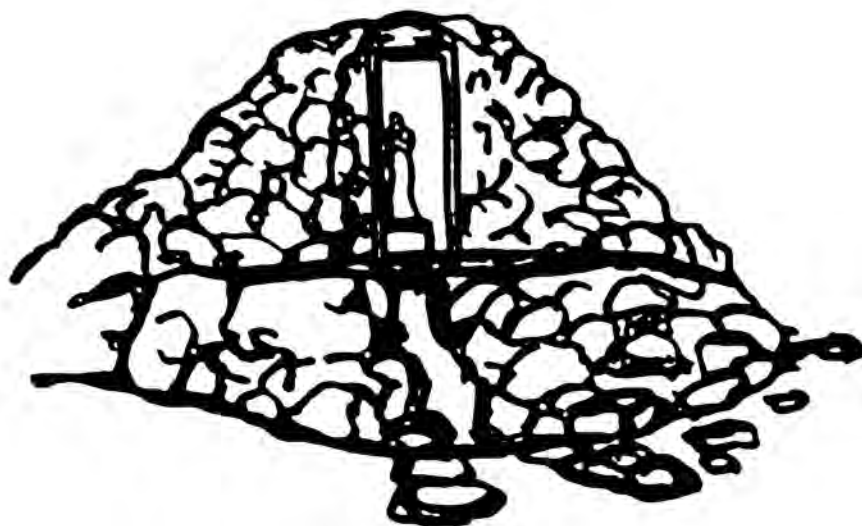

Kaplička výklenková
– výklenek umožňuje vstup

Kaplička výklenková
s plochými výklenky,
trojstranná

130 Kaplička: 132 Kaplička výklenková

Kaplička výklenková – lurdská,
napodobuje jeskyni

Kaplička výklenková – lurdská,
napodobuje jeskyni

140 Zvonička

Typické znaky:

- Hlavní znak a funkce: umístění zvonu.
- Ústřední námět: různý.
- Architektonická forma: různá, od objektů připomínajících boží muka až po rozměrově větší objekty.

140 Zvonička: 141 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem

Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným

Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem otevřeným

140 Zvonička: 142 Zvonička – kaplička výklenková

Zvonička – kaplička výklenková

Zvonička – kaplička výklenková
– výklenek umožňuje vstup

140 Zvonička: 143 Zvonička sloupová/pilířová

Zvonička sloupová

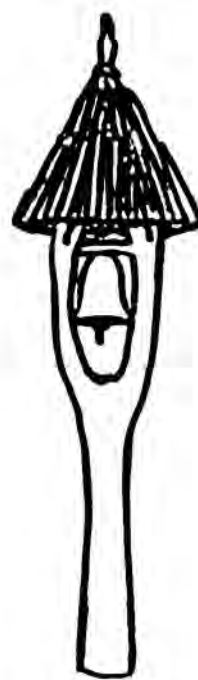
Zvonička pilířová

Zvonička – uzavřená dřevěná stavba

Zvonička – dřevěná

Zvonička – dřevěný vidlák

150 Architektonicko-figurální kompozice: 151 Socha/sousoší

Typické znaky:

- Ústřední námět: ikonografie mariologická, hagiografická, kristologická, teofanická.
- Socha: výtvarné dílo s figurálním námětem, jedna postava, případně více postav neoddělených a neoddělitelných.
- Sousoší: prostorový útvar sestavený alespoň ze dvou soch, které by za jiných okolností mohly být i samostatnými, došlo by však k porušení jejich významové souvislosti; explicitní souvislost částí tvořících jeden celek.
- Rozlišovací znak podstavce a sloupu/pilíře: výška sloupu/pilíře i s doplňujícími architektonickými prvky je minimálně o jednu třetinu vyšší než výška nesené sochy/sousoší.
- Objektová skladba sochy/sousoší na podstavci: podstavec se soklem nebo bez něj, různě výtvarně řešený (doplněný nápisem, příp. ornamentem), na něm umístěná socha/sousoší.
- Architektonická forma:
 - Socha/sousoší na podstavci.
 - Socha/sousoší bez architektonického základu.
 - Socha/sousoší s jiným architektonickým základem.

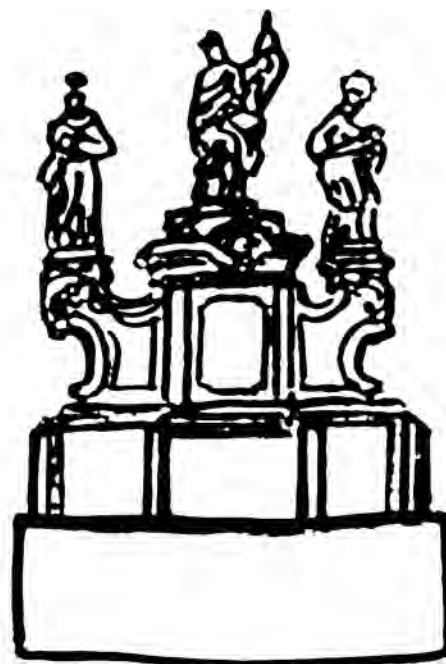
Socha na podstavci

Socha na podstavci

Sousoší na podstavci

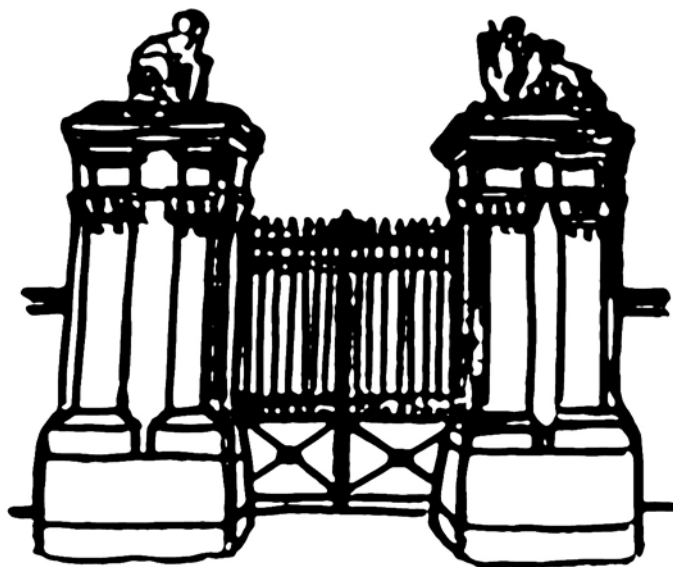
Sousoší na podstavci

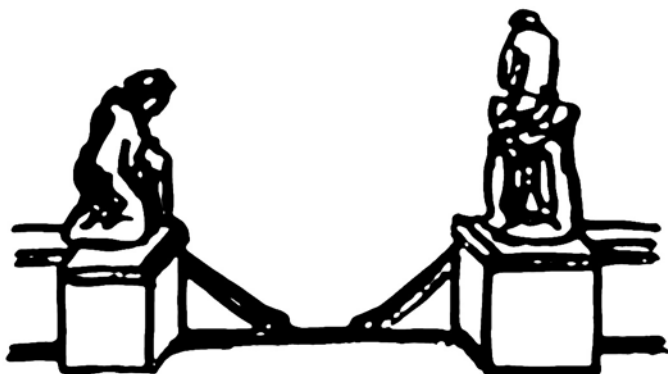
Socha
bez architektonického
základu

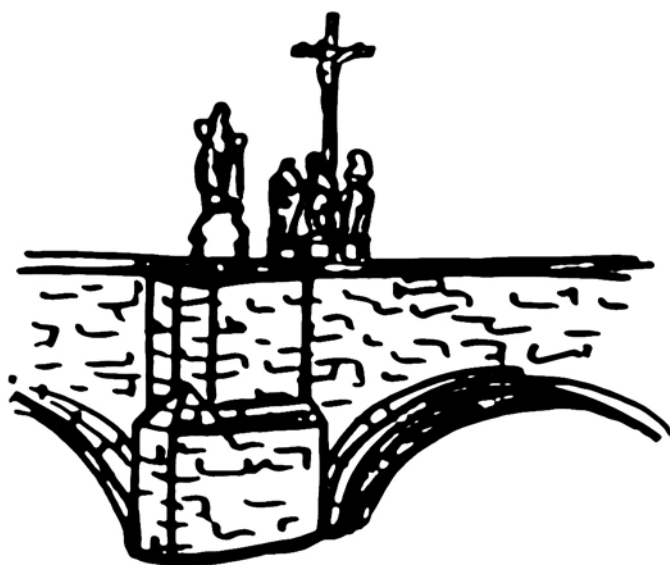
Sousoší
bez architektonického
základu

Socha s jiným architektonickým
základem

Socha s jiným architektonickým
základem

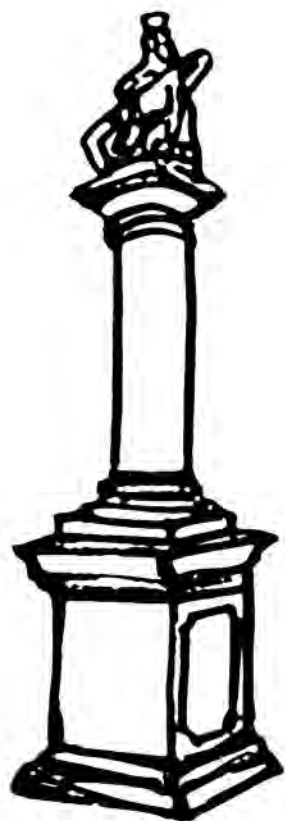

Sousoší s jiným architektonickým
základem

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

Typické znaky:

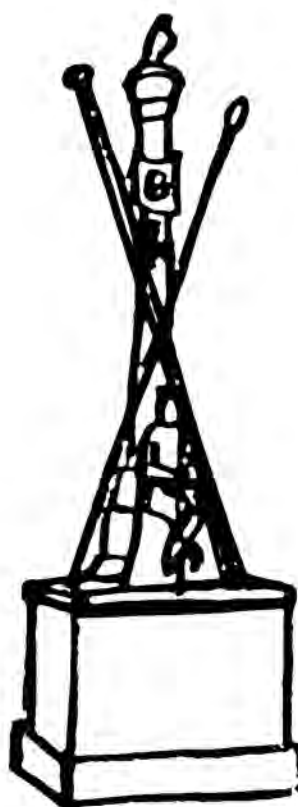
- Ústřední námět: ikonografie mariologická, hagiografická, kristologická, teofanická.
- Sloup: kruhový půdorys.
- Pilíř: půdorys polygonální (čtverec, trojúhelník apod.).
- Rozlišovací znak podstavce a sloupu/pilíře: výška sloupu/pilíře i s doplňujícími architektonickými prvky je minimálně o jednu třetinu vyšší než výška nesené sochy/sousoší.
- Objektová skladba sloupu/pilíře se sochou/sousoším: sokl s podstavcem, na který navazuje dřík ve formě pilíře nebo sloupu. Dřík je ukončený hlavici a vrcholovým objektem. Podstavec i dřík mohou být doplněné výtvarnými prvky. Členění objektu na podstavec, pilíř/sloup a vrcholový objekt je však jasné a čitelné. Výrazný je princip vertikality.
- Architektonická forma:
 - Sloup se sochou.
 - Sloup se sousoším.
 - Pilíř se sochou.
 - Pilíř se sousoším.
- Složitější typy architektonicko-figurálních kompozic s celou galerií soch a architektonických prvků na centrálním jádru.
- Další způsoby zobrazení sakrálních námětů ve vrcholech sloupů/pilířů (např. na plechových deskách).

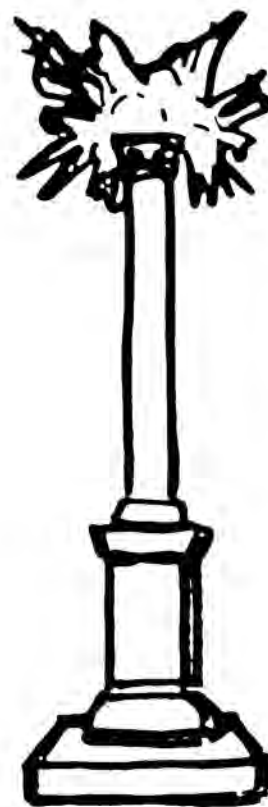
Sloup se sochou

Sloup se sochou – zobrazení
na plechové desce

Sloup se zobrazením
Arma Christi

Sloup se zobrazením
Arma Christi
– na plechové desce

150 Architektonicko-figurální kompozice: 152 Sloup/pilíř se sochou/sousoším

Sloup se sochou

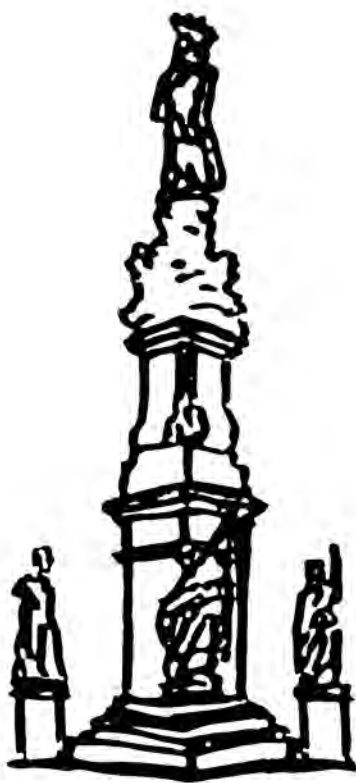
Sloup se sousoším

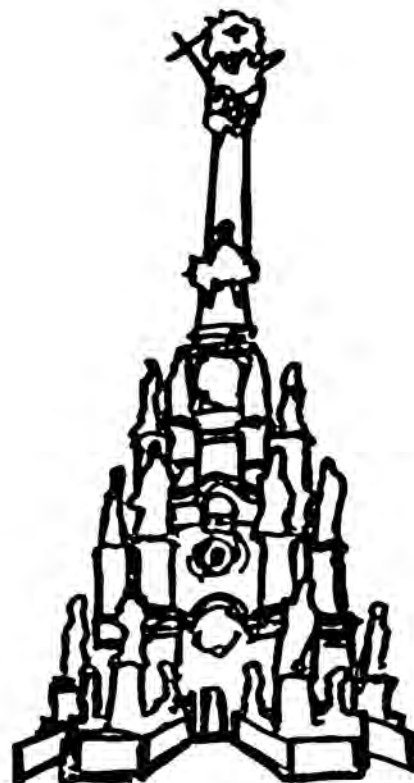
Sloup se sousoším

Pilíř se sochou

Pilíř se sochou

Pilíř se sousoším

150 Architektonicko-figurální kompozice: 153 Sloup/pilíř s křížem

Sloup s křížem

Pilíř s křížem

150 Architektonicko-figurální kompozice: 154 Skupina soch

Typické znaky:

- Sochy, které stojí jako samostatné objekty, nicméně svým významovým uspořádáním tvoří skupinu.
- Není součástí figurální výzdoby sloupů/pilířů, nejde ani o sousoší.

Skupina soch

160 Ostatní drobné sakrální objekty

Typické znaky:

- Objekty různé formy, bez ustáleného pojmenování, bez charakteristických znaků, podle kterých by je bylo možné zařadit do jiných kategorií.

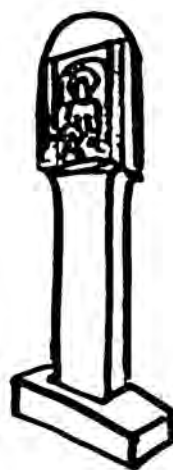
160 Ostatní drobné sakrální objekty: 161 Sakrální obraz

Typické znaky:

- Obraz, reliéf apod. umístěný na stromě, na skále, na architektonickém základě apod.
- Objekty různé velikosti, od subtilních po velkorysná výtvarná díla.
- Může být doplněn stříškou.

Sakrální obraz na stromě

Sakrální obraz na pilíři

Sakrální obraz – reliéf

Sakrální obraz na pilíři

Sakrální obraz na skále

Reliéf na skále

Sakrální obraz na architektonickém základu

160 Ostatní drobné sakrální objekty:

162 Schránka/výklenek se sakrálním objektem

Typické znaky:

- Obraz, reliéf, soška apod. umístěna v uzavřené schránce/výklenku.
- Schránka na stromě, na skále, na architektonickém základě apod.
- Výklenky se sakrálními objekty ve skalách.
- Výklenky se sakrálními objekty na průčelích domů.
- Schránka/výklenek mohou být doplněny stříškou a další konstrukcí.

Výklenek určený pro umístění sakrálního objektu

Výklenek se sakrálním objektem na průčelí domu

Schránka se soškou

Schránka s obrazem na pilíři

Skalní reliéf a výklenek

Skalní výklenek

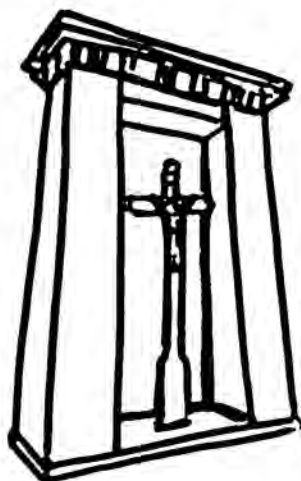
160 Ostatní drobné sakrální objekty: 163 Kombinovaný drobný sakrální objekt

Typické znaky:

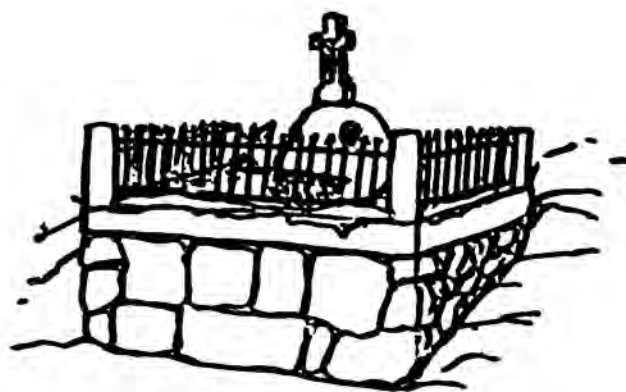
- Srostlice: drobné sakrální objekty složené ze dvou a více různých typů (objekt vzniklý splynutím božích muk a kapličky, kapličky a sloupu se sochou světce apod.).
- Dvojobjekt: objekty sakrálně-profánní, které kombinují sakrální objekt s objektem profánním, který je zpravidla primární.

Srostlice – boží muka a kaplička

Dvojobjekt – kříž pod šibenicí

Dvojobjekt – kříž na kamenném drakovi

160 Ostatní drobné sakrální objekty: 164 Jiný drobný sakrální objekt

Typické znaky:

- Ostatní objekty, které není možné zařadit do žádné z uvedených kategorií.

Křížek a Lurdská Panna Maria

170 Soubor drobných sakrálních objektů

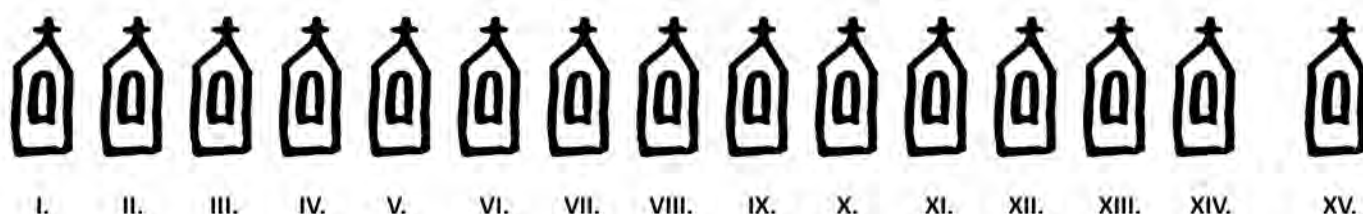
Typické znaky:

- Soubor drobných sakrálních objektů má jeden námět a objekty stejné nebo podobné architektonické formy.

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 171 Křížová cesta

Typické znaky:

- Tradičně 14 zastavení (novodobé křížové cesty mohou mít 15).
- Ustálený obsah (od Odsouzení Krista Pilátem po Ukládání do hrobu, resp. Zmrtvýchvstání).
- Pokud je zastavení méně, zobrazují tento obsah koncentrovaně.
- Zastavení číslována v jednom sledu.

Křížová cesta

170 Soubor drobných sakrálních objektů: 172 Skupina Kalvárie

Typické znaky:

- Centrální výjev Ukřižování: tři kříže různé formy, resp. doprovodné zobrazení scény Ukřižování – Panna Marie, sv. Jan, sv. Marie Magdalena.

Skupina Kalvárie – tři kříže, na prostředním Ukřižovaný

Skupina Kalvárie – tři kříže, na všech ukřižování, tři doprovodné postavy

170 Soubor drobných sakrálních objektů:

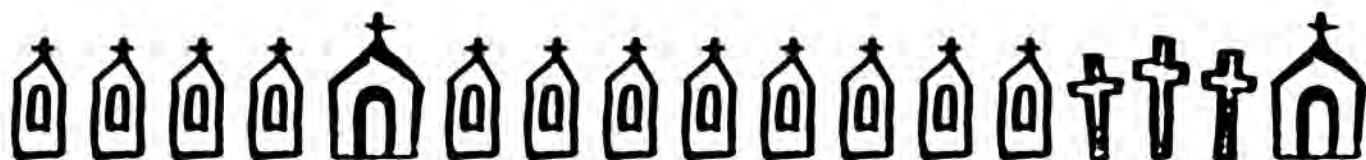
173 Jiná skupina drobných sakrálních objektů

Typické znaky:

- Pašijová cesta (rozšířený cyklus křížové cesty, zobrazuje události před Odsouzením Pilátem a po Ukládání do hrobu – např. Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení apod.).
- Cesta zasvěcení (život světce, mariánské výjevy, jiné náměty).
- Různý počet zastavení.
- Zastavení číslována v jednom sledu.
- Jednotná architektonická forma zastavení není podmínkou.

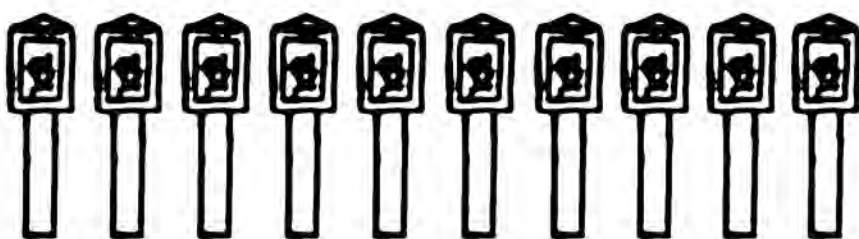

I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.

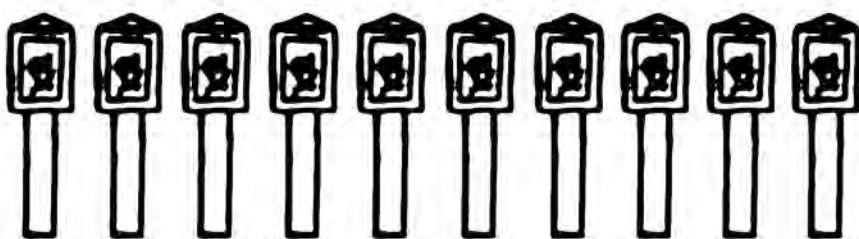

XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV.

Pašijová cesta

I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.

XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XIII. XIX. XX.

Cesta zasvěcení – např. zobrazení tajemství růžence radostného, bolestného, slavnostního a růžence světla

180 Sakrální areál

Typické znaky:

- Více námětů.
- Různá architektonická forma objektů.
- Více objektů uspořádaných do jednoho celku.
- Zpravidla jeden nebo více souborů DSO doplněných dalšími objekty, např. i velkými církevními stavbami.

180 Sakrální areál: Kalvárie s křížovou cestou (Ostré)

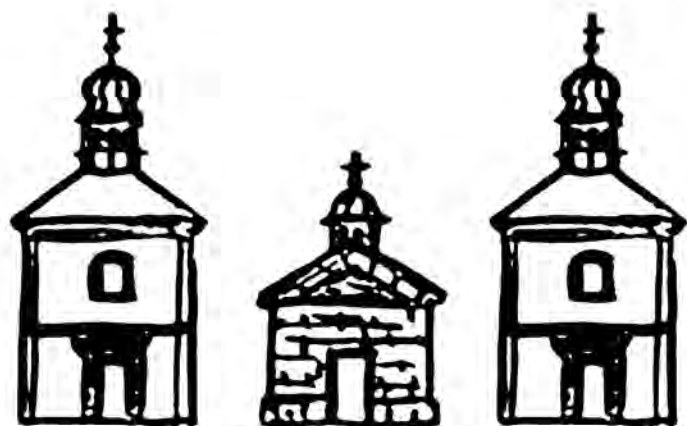
- Křížová cesta (č. kat. 171) – obsahuje 14 zastavení typu kaplička výklenková (č. kat. 132)
- Objekty se souvisejícími náměty:
 - Kaple Božího hrobu
 - Kaple Nalezení sv. Kříže
 - Kaple Povýšení sv. Kříže
 - Socha Modlíícího se Krista a Spících apoštolů v Getsemanské zahradě: Skupina soch (č. kat. 154)
 - Socha Bičovaného Krista (č. kat. 151)
 - Socha Trpícího Krista (č. kat. 151)

Křížová cesta – výklenkové kapličky

Socha Modlíícího se Krista a Spících apoštolů

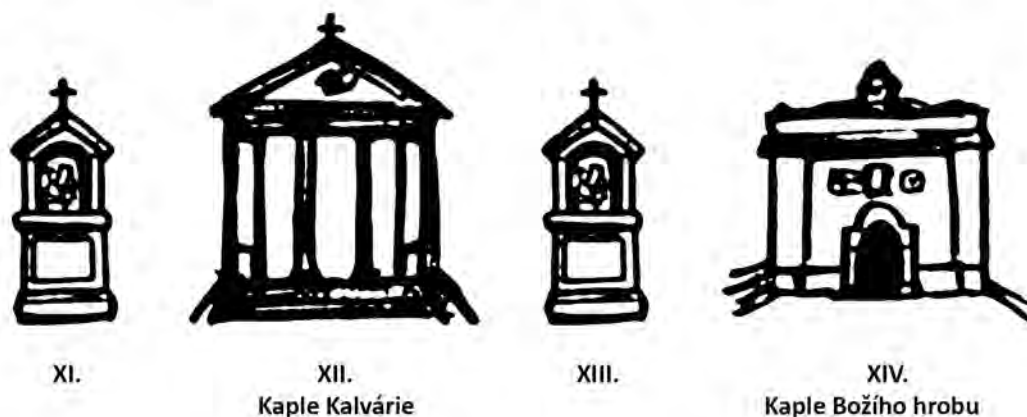
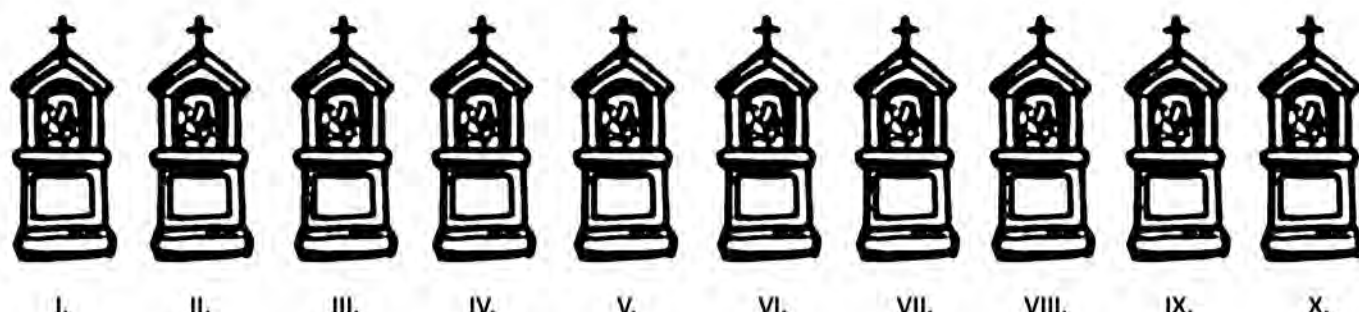
Kaple Povýšení sv. Kříže, kaple Božího hrobu, kaple Nalezení sv. Kříže

Socha Bičovaného Krista, socha Trpícího Krista

180 Sakrální areál: Kalvárie s křížovou cestou (Šluknov)

- Křížová cesta (č. kat. 171) – obsahuje 14 zastavení:
 - zastavení I.–XI., XIII.: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - zastavení XII.: Kaple Kalvárie
 - zastavení XIV.: Kaple Božího hrobu
- Objekty se souvisejícími náměty:
 - Grotta sv. Petra
 - Grotta sv. Máří Magdalény
 - Kaple Poslední večeře Páně
 - Kaple Bičování Krista
 - Kaple Žaláře Krista
- Skupina soch (č. kat. 154): Modlící se Kristus, Anděl, Spící Apoštolové (sv. Petr, sv. Jakub a sv. Jan) v Getsemanské zahradě
- Pomník Friedricha Schillera: Memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)
- Pomník obětem první světové války: Memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)

Grotta sv. Petra

Grotta sv. Máří Magdalény

180 Sakrální areál: Kalvárie s křížovou cestou (Šluknov)

Kaple Poslední večeře Páně

Kaple Bičování Krista

Kaple Žaláře Krista

Skupina soch (č. kat. 154): Modlící se Kristus, Anděl, Spící apoštolové (sv. Petr, sv. Jakub a sv. Jan) v Getsemanské zahradě

180 Sakrální areál: Svatý vrch (Mikulov)

- Pašijová cesta: Jiná skupina DSO (č. kat. 173) – obsahuje 15 zastavení v typech:

1. Loučení Krista s Pannou Marií: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 2. Kristus v zahradě Getsemanské: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 3. Spící apoštolové: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 4. Bičování Krista: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 5. Ježíš trnám korunován: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 6. Ježíš odsouzen a posmíván: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 7. Ježíš nese kříž: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131) – skalní
 8. Setkání Krista s jeruzalémskými ženami: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 9. Ježíš potřetí klesá pod křížem: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 10. Ježíše svlékají z roucha: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 11. Přibíjení na kříž: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 12. Zastavení se souvisejícím námětem: Kaple Panny Marie Bolestné (původně snad sv. Rozálie): kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 13. Zastavení se souvisejícím námětem: Kaple bez dochované dedikace (původně snad sv. Barbory): kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 14. Kaple Božího hrobu
 15. Kaplička bez dochované dedikace (původně snad Zmrtvýchvstání/Nanebevstoupení Krista): kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
- Zvonice
- Kaple sv. Šebestiána

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

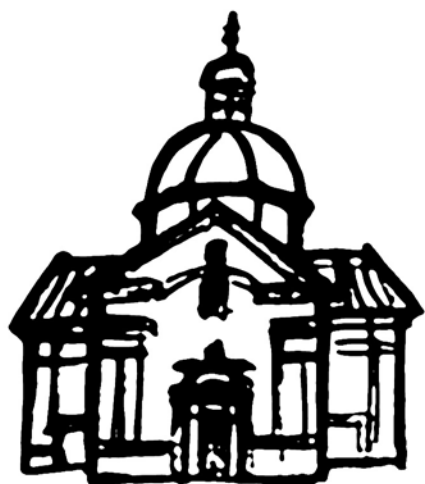
VII.

VIII.

IX.

Kaple sv. Šebestiána

Zvonice

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

XV.

180 Sakrální areál: Poutní místo (Římov)

- Pašijová cesta (č. kat. 173 – Jiná skupina DSO) – obsahuje 25 zastavení v typech:

- 1 – Loučení Krista s Pannou Marií: kaple
 - 2 – Poslední večeře Páně: kaple
 - 3 – Stádní brána: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 4 – Dvůr Getsemanský (Pustá ves): kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 5 – U smutné duše: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 6 – Olivetská hora (Getsemanská zahrada): Jiný soubor DSO (Anděl: kaplička výklenková č. kat. 132; Modlíci se Kristus a Spící apoštolové: Skupina soch č. kat. 154)
 - 7 – U Jidáše: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 8 – Malá kaple (Ježíš svázán/Ježíše odvádějí z Getsemanské zahrady): kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 9 – U chromého Žida (Kristův pád pod horou Olivetskou): kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 10 – Cedron (Kristus Pán jde přes potok Cedron): kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 11 – Kristus je tupen a kamenován: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 12 – Vodní brána: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 13 – U Annáše: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 14 – Kristus Pán veden ke Kaifášovi (U Děvečky): kaple
 - 15 – Malý Pilát: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 16 – U Heroda: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 17 – Velký Pilát: kaple
 - 18 – Kříž byl vložen Kristu na bedra: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 19 – Ježíš se setkává s nejmilejší Matkou: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 20 – Ježíš setkává Veroniku: kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 21 – Popravní brána (Ježíš setkává ženy jeruzalémské): kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 22 – Šimon Cyrenský pomáhá Pánu Ježíši nést kříž: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - 23 – Hora Kalvárie: skupina kalvárie (č. kat. 172)
 - 24 – Kristus Pán je sňat z kříže (Pieta): kaplička výklenková (č. kat. 132)
 - 25 – Boží Hrob: Jiná skupina DSO (č. kat. 173) zahrnuje: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
+ 2 sloupy s vrcholovými objekty (č. kat. 150 – Architektonicko-figurální kompozice)
- kostel sv. Ducha
- Loretánská kaple
- Pomník obětem druhé světové války – socha Panny Marie na podstavci: Memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)
- Sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého: Sloup se sochou (č. kat. 152)

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

XIX.

XX.

XXI.

XXII.

XXIII.

XXIV.

XXV.

180 Sakrální areál: Poutní místo (Hostýn)

- Tzv. Stará křížová cesta (č. kat. 171) – obsahuje 14 zastavení v typech:
 - I., II. zastavení: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - III.–X. zastavení: výklenková kaplička (č. kat. 132)
 - XI.–XIV. zastavení: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
- Jurkovičova křížová cesta (č. kat. 171) – obsahuje 14 zastavení v typech:
 - I., IV., XI. zastavení: sakrální obraz (č. kat. 161)
 - II., III., V.–X., XII., XIII. zastavení: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
 - XIV. zastavení je společné pro starou i novou Jurkovičovu cestu: kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131)
- Cesta světla (Cesta zasvěcení – č. kat. 173) – obsahuje 14 zastavení zobrazující Velikonoční události od Ježíšova zmrtvýchvstání po seslání Ducha svatého: sakrální obraz (č. kat. 161)
- Velké sakrální stavby:
 - Poutní chrám – Bazilika Nanebevzetí Panny Marie
 - Kaple sv. Jana Sarkandra
 - Klášter (budova fary)
 - Vodní kaple
 - Poutní domy
 - Anglická kaple (zaniklá)
- Drobné sakrální objekty:
 - Socha Božského srdce Páně: Socha na podstavci (č. kat. 151)
 - Socha sv. Cyrila: Socha na podstavci (č. kat. 151)
 - Socha sv. Metoděje: Socha na podstavci (č. kat. 151)
 - Socha sv. Anny: Sousoší na podstavci (č. kat. 151)
 - Socha sv. Antonín káže rybám: Socha na podstavci (č. kat. 151)
 - Socha sv. Ambrože: Socha na podstavci (č. kat. 151)
 - Centrální kříž (hřbitovní, č. kat. 115)
 - Centrální kříž (kamenný na podstavci, č. kat. 115)
 - Svatohostýnský světelný kříž: místo zaniklého sakrálního artefaktu (č. kat. 190)
- Hřbitov (č. kat. 250)
- Memoriální kulturní artefakty:
 - Pomník obětem první světové války (bronzová deska na zadní straně II. zastavení Jurkovičovy křížové cesty): memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)
 - Pomník obětem druhé světové války: memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)
 - Pomník obětem komunismu: memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)
 - Pomník RNDr. Rudolfa Plajnora: memoriální kulturní artefakty pietní (č. kat. 330)

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

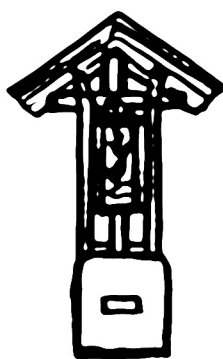
XII.

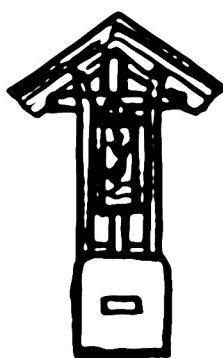
XIII.

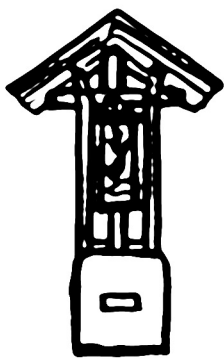
XIV.

V.

X.

XIV.

180 Sakrální areál: Poutní místo (Hostýn)

Bazilika Nanebevzetí
Panny Marie

Kaple sv. Jana Sarkandra

Klášter

Vodní kaple

Poutní domy

180 Sakrální areál: Poutní místo (Hostýn)

Socha Božského
srdce Páně

Socha sv. Cyrila

Socha sv. Metoděje

Socha sv. Anny

Socha sv. Antonín
káže rybám

Socha sv. Ambrože

Centrální kříž

Centrální kříž

Hřbitov

Kulturní artefakty sepulkrální

Č. kategorie 200

Slovo sepulkrální pochází z lat. sepulchrum/sepulcrum a označuje hrob, hrobku, náhrobek nebo místo pohřbení. CÓNOVÁ–LACKOVÁ (1999, 182) rozšiřují význam slova sepulkrální také na stavby sloužící k pohřebním obřadům, např. pohřební kaple, mauzolea, hřbitovní kaple a kostely, kostnice, márnice, židovské objekty ciduk hadin (dům smutku) nebo také drobnější objekty a součásti jiných staveb, např. krypty.

Obecně tedy jde o **místa, kde jsou uloženy ostatky pohřbených**, a o **objekty, které tato místa označují**.

Z hlediska funkčního rozděluje JEŽKOVÁ (2014, 45) sepulkrální památky na náhrobníky, které definuje jako „kamenné desky (většinou obdélné), které kryly vlastní hrob zemřelého většinou v úrovni podlahy nebo byly určeny k umístění na stěnu nad hrobem“ a náhrobky, jež jsou již „náročnější architektonické útvary, které byly postaveny nad hrobem nebo v rámci prostoru mimo něj, nachází se u stěny nebo volně stojící“. K dalším sepulkrálním památkám autorka zařazuje tumby, tj. schránky, pod kterými jsou umístěny hroby, epitafy – zpravidla desky s reliéfem, které připomínají památku zemřelého a nemusí mít přímou souvislost s vlastním hrobem, a náhrobní desky krypt, které uzavírají vstupy do hromadných rodinných hrobek (obr. 131).

Sepulkrálie je možné také rozlišovat podle výtvarného zpracování, námětu nebo formy. Např. figurální sepulkrálie zobrazují celou postavu zemřelého, u znakových tvoří hlavní část rodový znak, erb zemřelého doplněný krátkým informativním nápisem, u znakových-nápisových jsou obě části v rovnováze a u nápisových zaujímá nápisová část většinu plochy (JEŽKOVÁ 2014, 45).

Typologie kulturních artefaktů rozděluje sepulkrální kulturní artefakty do následujících kategorií.

Náhrobník

Č. kategorie 210

Krycí deska hrobu obvykle podélného tvaru, nejčastěji z kamene. Její funkcí je kryt vlastní hrob většinou v úrovni podlahy, terénu nebo mírně nad ním (obr. 132). Pokud je hrob ve zdi, je určena k umístění na ni. Tuto funkci měly původní náhrobní kameny, které hrob nejen kryly, ale i označovaly. Dnes se transformovaly do podoby náhrobků.

Náhrobek

Č. kategorie 220

Architektonický útvar nebo drobný objekt postavený nad hrobem nebo v rámci prostoru mimo něj. Označuje hrob, je zpravidla doplněn nápisem, znakem, vyobrazením apod. Forma náhrobků může být různá. Nejčastěji jsou to jednoduché vztyčené kamenné a betonové desky různých tvarů, mnohdy doplněné sochami, kříži apod. (obr. 133, 134). Náhrobkem může být i prostý kříž (obr. 135, 136), v minulosti nejčastěji litinový (obr. 137, 138), ale zachovány jsou i kříže dřevěné. Pokud jsou zachovány náhrobky, které svým vzhledem – formou, ornamentikou, materiálem – odráží regionální specifika místního kraje nebo obce, jde o významné kulturní artefakty (obr. 139, 140).

Náhrobky mohou být umístěny i mimo hřbitov, zejména pokud jsou posledními pozůstatky hřbitova zaniklého, a tvoří tak soubor náhrobků (kat. 230), ale mohou stát i samostatně a označovat hrob známého i neznámého člověka. Důležité je, že nejsou jen připomínkou místa, tak jako memoriální kulturní artefakty, ale označují reálný hrob (obr. 141).

Častým typem náhrobku je kříž. Pokud označuje hrob, je objektem sepulkrálním a zařazujeme ho do této kategorie. Jeho sakrální funkce není primární. Přestože forma kříže souvisí s křesťanstvím, do skupiny sakrálních objektů je v tomto případě nezařazujeme.

Soubor náhrobků

Č. kategorie 230

V případě, že zachovaných objektů náhrobků je více a nejsou součástí hřbitova, ale jsou např. posledními pozůstatky hřbitova zaniklého (obr. 142). Souborem náhrobků může být také označen prostor s náhrobky mimo hřbitov, např. vícero hrobů jedné rodiny, pokud nejsou součástí stavby rodové hrobky.

Mohyla

Č. kategorie 240

Mohyly jsou dnes již zpravidla archeologickými nálezy ve tvaru homolovitě navršeného násepu, dřevozemní nebo kamenozemní konstrukce, někdy i s kamenným obložení. Pozůstatky pohřbených bývají uloženy v úrovni souvěkého terénu, v hrobové jámě, případně v hrobové komoře pod nebo nad úrovní terénu. Jsou součástí mohylníků – mohylových pohřebišť nebo stojí samostatně. Mohyly, které jsou součástí archeologických nalezišť, k sepulkrálním kulturním artefaktům nezařazujeme.

Pokud je mohyla součástí archeologického naleziště, zařazujeme ji do skupiny archeologických kulturních artefaktů.

Jsou známé i mohyly, a to je případ sepulkrálního objektu, které formou respektují pravěké až středověké mohyly, ale tato forma byla zvolena pro označení hrobu významné osoby. Dělo se tak v nedávné minulosti, a upozorňovalo se tak na důležitost pohřbeného člověka, na jeho velkou oběť, kterou svou smrtí přinesl, na nesmyslnost jeho smrti apod. Může jít o objekt jednoduchý i architektonicky náročnější co do formy i velikosti. Součástí mohyly je hrob. Známa je mohyla Milana Rastislava Štefánika na Bradle, jejímž autorem je Dušan Samuel Jurkovič (obr. 143).

Pokud součástí mohyly není hrob, ale její funkce je připomenout smrt konkrétního člověka nebo lidí, zařazujeme takové objekty do skupiny memoriálních kulturních artefaktů.

Hřbitov

Č. kategorie 250

Pietní místa hřbitovů jsou, podobně jako např. soubory drobných sakrálních objektů nebo sakrální areály, prostorově rozlehlejší areály určené k pohřbívání. Z hlediska identifikace kulturních artefaktů jsou zajímavé zejména staré hřbitovy, kde se již nepohřbívá, také hřbitovy židovské (obr. 144), vojenské a symbolické (např. lidem, kteří zahynuli v horách).

Hrobka

Č. kategorie 260

Častým typem hrobek jsou hrobky šlechtických rodů stojící samostatně mimo hřbitov. Mohou plnit i funkci kaplí. Pokud stojí samostatně, jejich okolí mívá parkovou úpravu (obr. 145).

Místo zaniklého/přemístěného sepulkrálního artefaktu**Č. kategorie 290**

Místa pohřbívání měli v úctě lidé už od nejstarších dob. Pokud se stane, že objekt, který takové místo označuje, zanikne, zchátrá, je odcizen nebo je pro svou historickou hodnotu přemístěn např. do muzea, je důležité zachovat alespoň místo a respektovat ho při návrzích změn konkrétního prostoru.

200 Sepulkrální

131 Rodinná hrobka. Hřbitov v Kutné Hoře.

200 Sepulkrální: 210 Náhrobník

132 Epitaf – náhrobní deska s reliéfem upomíná na zemřelého, nemusí mít však přímou souvislost s vlastním hrobem. Kostel Nejsv. Trojice na vrchu Chotuc u Křince.

200 Sepulkrální: 220 Náhrobek

133 Náhrobek s reliéfem Ukřižovaného Krista. Zákupy.

134 Náhrobek – socha. Kutná Hora – Náměstí.

135 Náhrobek – kříž u kostelní zdi. Bílina.

136 Náhrobek – kamenný kříž. Rajnochovice.

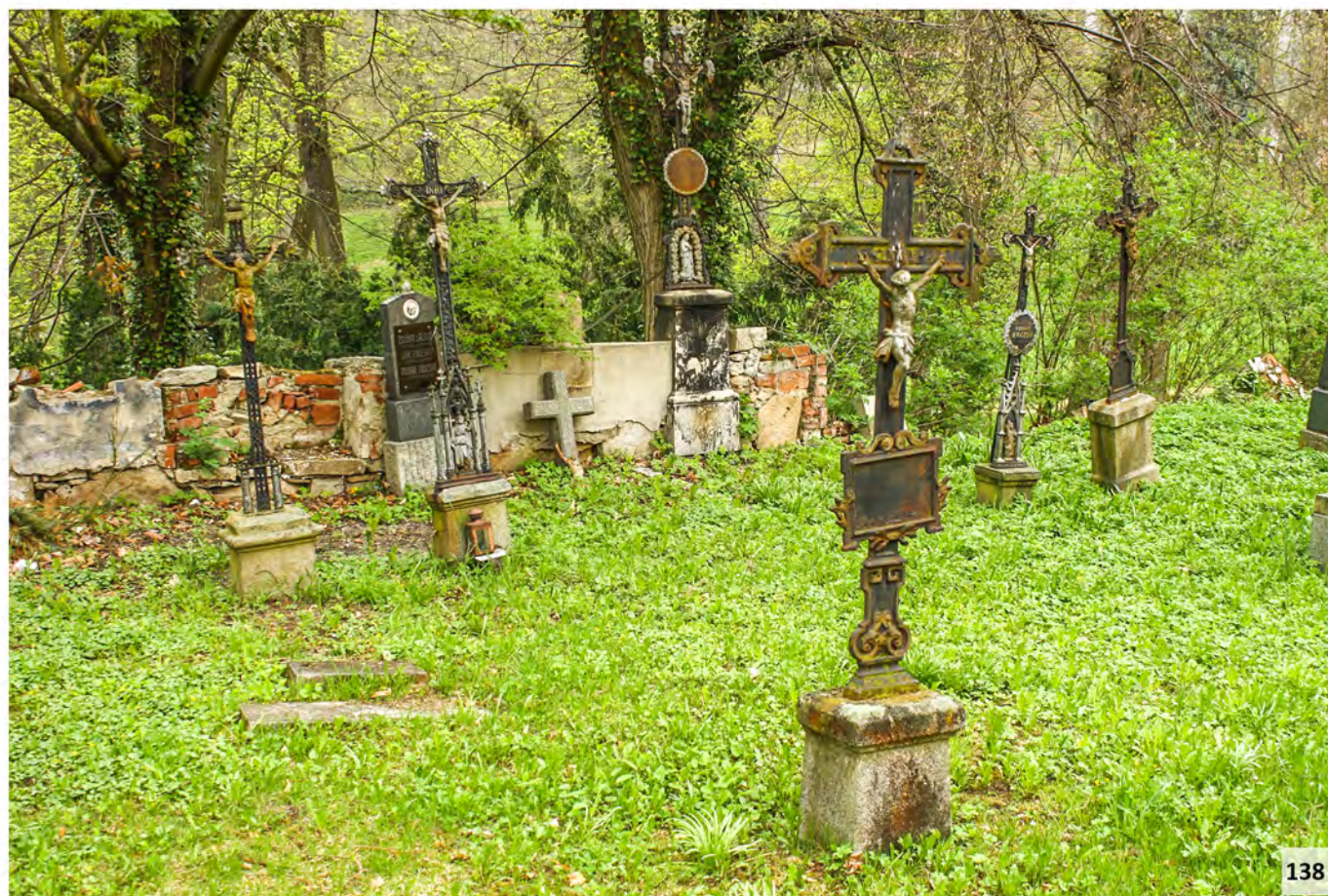

200 Sepulkrální: 220 Náhrobek

137 Náhrobek – litinový kříž ve spodní části doplněn zobrazením Panny Marie Piety. Štěkeň.

138 Náhrobky – litinové kříže na hřbitově ve Štěkni.

200 Sepulkrální: 220 Náhrobek

139 Typický náhrobek na hřbitově, poutní místo Lomec. **141** Náhrobek neznámého vojína padlého v bitvě u Tovačova, 1866.

140 Náhrobky doplněné leštěnými deskami s různými vyobrazeními. Tato forma je typická pro místní hřbitov, který je součástí poutního místa Lomec v jižních Čechách.

200 Sepulkrální: 230 Soubor náhrobků

142 Soubor náhrobků. Prameny, Chebsko.

200 Sepulkrální: 240 Mohyla

143 Mohyla Milana Rastislava Štefánika na Bradle v Myjavské pahorkatině.

200 Sepulkrální: 250 Hřbitov

144 Židovský hřbitov v Dolních Kounicích.

200 Sepulkrální: 260 Hrobka

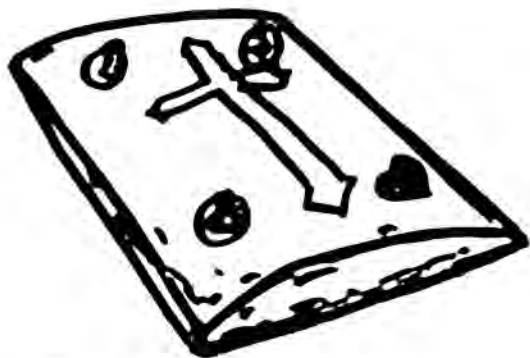
145 Rodová hrobka Haugwitzů. Náměšť nad Osavou.

200 Sepulkrální kulturní artefakty

Typické znaky:

- Místa, na kterých jsou uloženy ostatky pohřbených a objekty, které tato místa označují.
- Různé typy podle výtvarného zpracování, námětu nebo formy.
- Náhrobník: krycí deska hrobu; pokud je hrob ve zdi, náhrobník je umístěn na ni.
- Náhrobek: objekt označující hrob (kamenná/betonová deska, kříž, socha apod.).
- Soubor náhrobků: více náhrobků, které mohou být umístěny i mimo hřbitov a připomínají hřbitov zaniklý.
- Mohyla: homolovitě navršený násyp, někdy s kamenným obložením, označuje zpravidla hrob významné osobnosti nebo vojenské masové hroby.
- Hřbitov: prostorově rozlehlejší areál určený k pohřbívání (pro identifikaci kulturních artefaktů jsou zajímavé zejména staré hřbitovy, hřbitovy židovské, vojenské a symbolické.
- Hrobka: stavba připomínající kapli, může stát samostatně mimo hřbitov na místě významném např. pro daný šlechtický rod.

200 Sepulkrální kulturní artefakty: 210 Náhrobník

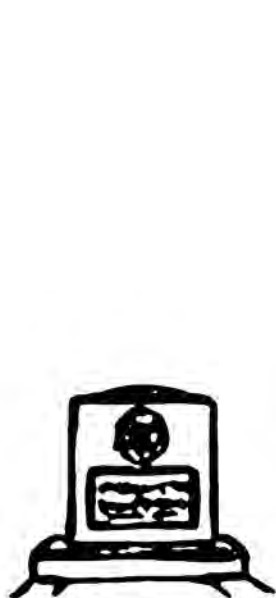

Krycí deska hrobu

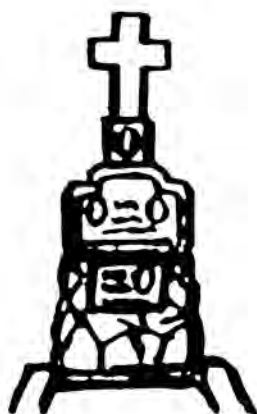

Krycí deska hrobu na zdi

200 Sepulkrální kulturní artefakty: 220 Náhrobek

Kamenná/betonová
deska označující hrob

Kamenná/betonová
deska doplněná křížem

Kamenná/betonová
deska doplněná sochou

Jednoduchý
kamenný kříž

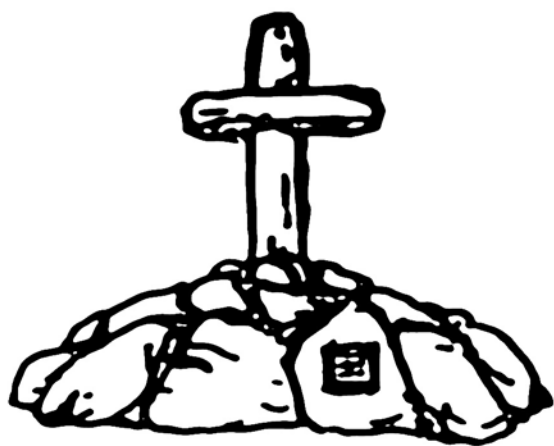
Litinový kříž

200 Sepulkrální kulturní artefakty: 230 Soubor náhrobků

Více náhrobků mimo hřbitov

200 Sepulkrální kulturní artefakty: 240 Mohyla

Mohyla

200 Sepulkrální kulturní artefakty: 250 Hřbitov

Hřbitov vojenský

Hřbitov židovský

Hrobka

Kulturní artefakty memoriální

Č. kategorie 300

Memoriální kulturní artefakty jsou objekty připomínající osobnosti, skutky lidí, události, různá výročí apod. Mívají zejména formu pomníků a památníků. Základ obou dvou pojmů odkazuje na to samé – *vzpomenout si, pamatovat si* někoho nebo něco důležitého.

Pomník je zpravidla menší formou umělecky ztvárněného objektu, jehož úkolem je veřejně připomenout historickou událost nebo historicky významnou osobu. Pomník může být umístěn na autentickém, památném místě. To však nemusí platit, pokud připomíná událost, která není vázána na jedno konkrétní místo (např. bojiště). Totéž nastává v případě, že připomíná osobnost, u níž není známo autentické místo narození, působení, úmrtí apod. (CÓNOVÁ, LACKOVÁ 1999).

Na rozdíl od památníků, pomníky jsou spíše objekty menších rozměrů umístěné v obcích, kde připomínají lidi nebo události důležité pro konkrétní obec.

Pomineme-li pomníky, které jsou typově bližší spíše sakrálním (sloupy se světci, sochy a sousoší světců, kříže apod.) nebo sepulkrálním památkám (náhrobky, mohyly apod.), je možné do této skupiny zařadit sochy a sousoší, obelisky, pamětní kameny a desky, památné stromy apod.

Památník je větším architektonicko-sochařským dílem, stavbou nebo expozicí. Jeho účelem je připomínat osobu nebo významnou historickou událost. Význam osobnosti či události zpravidla překračuje hranice obce a dosahuje až k úrovni národní a mezinárodní. To také podporuje i používání častého synonyma vycházejícího z angličtiny – *monument, monumentální*, jako něco výjimečného, nevšedního, a to velikostí i významem. Termín *monumentální* odkazuje k silnému symbolickému významu a fyzickému projevu konkrétního díla. Jako památníky bývají označovány i stavby nebo muzea s expozicemi věnovanými se k významné události (obr. 146, 147). Menší formou památníků jsou nejčastěji sochy, sousoší, fontány, pamětní kameny a desky. Památníkem může být i strom nebo alej (obr. 148). V zemích bývalého Česko-Slovenska jsou dodnes nejběžnějším příkladem památníků sochy osvoboditelů, partyzánů a vojáků, mnohdy zneužívané k propagaci politických ideologií. Mnohé z nich jsou však cennými uměleckými díly, dnes již také s historickou hodnotou, a škodí jim vnímání především v rovině ideologické.

Pro typologii memoriálních kulturních artefaktů je stěžejní účel, pro který byl pomník/památník jakékoliv formy postaven. Lze rozlišit memoriální artefakty votivní, oslavné a pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva.

Memoriální kulturní artefakty votivní

Č. kategorie 310

Drobné objekty votivního charakteru (lat. *ex voto* – *ze slibu*) jsou stavěny jako poděkování za záchranu, za odvrácení neštěstí, za uzdravení apod. Mívají často podobu drobného sakrálního objektu nebo památné desky, sochy, či jiného objektu. Pokud je votivní objekt jednoznačně sakrálního charakteru (kříž s tabulkou s nápisem, socha světce, kaplička apod.), zařazujeme ho do kategorie sakrálních kulturních artefaktů. Důvodem je právě primární funkce objektu a jeho charakter, který i nezainteresovaného kolemjdoucího oslovuje především svým kultovním posláním. Jedině bližším zkoumáním nebo poznáním okolností vzniku konkrétního objektu je možné odhalit i jeho votivní účel.

Pokud je votivní objekt jednoznačně sakrálního charakteru (kříž s tabulkou s nápisem, socha světce, kaplička apod.), zařazujeme je do kategorie sakrálních kulturních artefaktů.

Memoriální kulturní artefakty oslavné

Č. kategorie 320

Oslavné memoriální artefakty zachycují důležité údaje o významných událostech (obr. 156–160), výročích, osobnostech, ale i data budování různých objektů a cest. Mohou být také citovým vyznáním zřizovatelů (obr. 149) nebo odrážejí snahu zhmotnit místní tradované pověsti (obr. 150).

Rozšířenou skupinou memoriálních kulturních artefaktů oslavných jsou zejména jezdecké sochy (obr. 151), sloupy a pilíře se sochami, sochy na podstavcích (obr. 152, 153), oslavné vítězné sochy (obr. 154, 155) a osvobozenecká sousoší (obr. 156), obelisky (obr. 155), samostatně stojící architektonické nebo architektonicko-figurální kompozice (obr. 156, 157) apod. Oslavné artefakty nacházíme i v menších formách pamětních desek (obr. 158, 159), pilířů, pamětních kamenů (obr. 160), reliéfů ve skalách (obr. 161) apod. Jak zmiňuje HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001, 63), počátkem 20. století, v roce 1908, se po celé zemi bývalé rakousko-uherské monarchie stavěly pomníčky připomínající šedesáté výročí panování císaře Františka Josefa. U cest, kudy procházel, se tyčily drobné pamětní kameny s deskami s nápisy 1848–1908.

Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

Č. kat. 330

Kategorie pietních kulturních artefaktů je poměrně rozmanitá, jak formou (obr. 162–174), tak dalšími funkcemi, který takový objekt má nebo postupem času získává. Pietní kulturní artefakty připomínají smrt člověka nebo lidí. Neoznačují místo, kde je zemřelý pohřben, jejich umístění zpravidla na místo jeho smrti odkazuje.⁵⁴

K drobným i monumentálním památkám patří památky na bojištích, pomníky generálům i neznámým vojínům, jejichž osudy byly připomínány výročími. Tvorba pomníků a památníků podléhala dobové módě, a tak jsou známé empírové pomníky z dob napoleonských válek, kříže na bojištích prusko-rakouské války kolem Hradce, pomníčky padlým v první světové válce. HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001, 64) také uvádí, že „v době národních manifestací a třídních bojů se za památky prohlašovala bojiště husitská (Sudoměř), místa stávek a střelby do dělníků“, místa tragédií byla také označována monumentem (obr. 163).

Fakt, že taková místa známe, nám umožňuje poznávat a pochopit nejen příběhy lidí, ale i příběh krajiny, do které se jejich osud otiskl. Mnohdy mají podobu sakrálního objektu, nejčastěji kříže. Mohou to však být i velké architektonické formy, nebo dokonce celé areály (památníky koncentračních táborů, místa velkých tragédií apod.)

Kromě tradiční formy pomníků a památníků k pietním kulturním artefaktům zařazujeme zejména následující typy:

Pomník, památník

Menší a větší formy objektů připomínajících historické události anebo osoby důležité pro konkrétní obec (pomník, obr. 165, 166) nebo významem překračující hranice regionů i států (památník, obr. 163, 164), nejčastěji ve formě soch a sousoší, obelisků, pamětních kamenů, památných stromů a alejí, pamětních desek apod. Památníkem může být i větší architektonicko-sochařské dílo (obr. 164), stavby nebo expozice muzejního typu.

⁵⁴ Některé pomníky a památníky jsou však vztyčeny na místě masových hrobů mrtvých hrdinů padlých v bojích.

Pomník/památník – kříž

Pomníky připomínající zejména oběti válek mívají častokrát formu kříže. Je vhodné odlišit primární účel, pro který byl objekt postaven. Je to funkce sakrální – tedy upozornit na velikost oběti Spasitele – Ježíše Krista, nebo spíše funkce memoriální – připomenout osudy lidí, resp. jejich oběť? V prvním případě je takový objekt sakrálním artefaktem, ve druhém memoriálním (obr. 166).

Pokud objekt primárně zachovává formu kříže a kultovní funkci (připomíná oběť Spasitele), zařazujeme ho do kategorie 110 Sakrální kulturní artefakty – Kříž. Pokud neplní primárně sakrální funkci a je spíše objektem, který může a nemusí být doplněný znakem kříže v jakékoliv podobě, zařazujeme ho do kategorie 330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva.

Pomník/památník – mohyla

Mohyla je tradičně definována jako objekt, který označuje místo hrobu. V dnešní době se jako mohyla často označují i objekty, jejichž součástí hrob není a mají spíš funkci symbolickou či memoriální, jsou tedy památníky nebo pomníky. Známa je Mohyla míru u Slavkova připomínající jednak napoleonské vítězství, je však především památníkem všech padlých (obr. 146). Drobnější – spíše symbolická Mohyla na Bílé hoře byla postavena u příležitosti 300. výročí bitvy na Bílé hoře, v roce 1920 (obr. 167). Mohyla Hanče a Vrbaty připomíná tragický osud mistra lyžaře Bohumila Hanče a Václava Vrbaty zemřelých 24. 3. 1913 (obr. 168). Mohyla generála Milana Rastislava Štefánika stojí na místě, kde tragicky zahynul Štefánik spolu se svou italskou posádkou v důsledku zřícení letadla, ve kterém se vracel z italského Terstu na Slovensko (obr. 169). Prvotní funkcí těchto objektů tedy není funkce sepulkrální – označení hrobu, ale připomínka zemřelých, ať už padlých v boji, nebo zahynuvších jinou tragickou smrtí.

Pranýř, šibenice

Místa násilné smrti, na kterých stávaly šibenice (obr. 106), byla místy obávanými a opuštěnými. Vedly k nim cesty lemované božími mukami či křížky. Šibenice stávaly nedaleko měst s hrdelním právem a dnes, pokud jsou známe, jsou vnímány jako tajemná a magická místa. Tato místa výkonu práva stávala i u hranic a připomínala, „že pro zloděje a zbojníky zde platí zvláštní právní ustanovení – rychlé soudy a trest smrti“ (ŠMÍDA 2013). V historických mapách je označují místní názvy, např. „Šibeniční vrch“, „Galgenberg“, „Na Spravedlnosti“, „Stínadla“ apod. Jejich magičnost je často podpořena i jejich umístěním ve volné krajině, na vrchu s krásným výhledem, odkud mohl odsouzený ještě naposled spatřit svou zemi.

Naopak pranýře jako místa hanby bývaly umístěny v intravilánech měst (obr. 170). Tresty byly veřejné a potupu trestaného mělo vidět co nejvíce lidí. Pranýře bývaly typologicky podobné božím mukám, byly dřevěné, kamenné i zděné. Císař Josef II. v roce 1788 tento způsob trestání zakázal, a tak se dodnes dochovaly jen ojediněle (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 62).

Smírčí kříž, křížový kámen

Smírčí kříže mají zpravidla podobu monolitických kamenných křížů (přil. 100/53). Jsou však spojeny s násilnou smrtí konkrétního člověka a byly stavěny jako objekty právního charakteru. Mají tedy především memoriální funkci, na rozdíl od jiných kamenných křížů

s primárním kultovním posláním, které mohou mít misijní původ, označovat hranici a cestu nebo být symbolem rekatolizace⁵⁵.

I když může být forma smírčího kříže a jiného monolitického kamenného kříže stejná, pro správné zařazení je důležitá jeho primární funkce: smírčí kříže jsou objekty právního charakteru upomínající na smrt člověka, jiné monolitické kamenné kříže mají především kultovní poslání a zařazujeme je do kategorie sakrálních kulturních artefaktů.

Problematickostí jednoznačného zařazení mnoha kamenných křížů do kategorie *smírčí* vychází z množství nejednoznačných výkladů o jejich původu a funkcích. K hlavním atributům tzv. smírčího kříže zařazuje URFUS (in URFUS et al. 2001) souvislost takového objektu s písemnou tzv. smírčí smlouvou, dohodou mezi pachatelem, který někoho usmrtil, a příbuznými zavražděného⁵⁶. Tato zvyková, tedy ne zákonná, praxe se začala uplatňovat ve středověku, kdy se pomalu upouštělo od krevní msty – smrt za smrt. Viník mohl dostat možnost odčinit svoji vinu kromě jiného tím, že na místě činu postavil tzv. smírčí kříž. Tento typ kříže je z jednoho kusu kamene, vysoký cca 1 m, vsazený přímo do země (obr. 171). Na kříži může být vytesané znamení kříže, krátký text, letopočet, případně vražedný předmět (kopí, meč, sekera, kuše se šípem, oštěp, dyka apod.).

Pro jednoznačné zařazení monolitického kamenného kříže do kategorie smírčí je důležité také časové období vzniku kříže. Jak uvádí URFUS (in URFUS et al. 2001), počátek období, ve kterém měl zvyk stavět smírčí kříže význam pro výkon práva, není znám. Důležité je období, kdy tento zvyk zanikl. V našich zemích to bylo v první čtvrtině 17. století⁵⁷.

Při identifikaci většiny kamenných křížů smírčí smlouvy nenacházíme. Pokud není jisté ani období jejich vzniku před začátkem 17. století, není možné označit tyto kříže jako smírčí. Je proto vhodnější používat obecnější kategorii monolitický kamenný kříž a zařadit takový objekt k sakrálním kulturním artefaktům.

Kromě tradiční formy monolitického kamenného kříže může mít smírčí kříž i formu křížového kamene – kamenné tabule s vytesaným nebo jinak znázorněným znakem kříže (obr. 172). Méně častá je i kruhová stéla – kámen, kamenná tabule ve tvaru kruhu s vytesaným nebo jinak znázorněným znakem kříže⁵⁸.

Specifikace formy smírčího kříže (kříž, kámen, stéla) se uvádí v evidenčním listu konkrétního objektu v části „Popis“.

Pomníčky u cest

Jako se kdysi na místech neštěstí stavěly zejména kříže a boží muka, je dnes krajina plná drobných pomníčků u cest. Připomínají ty, kteří zahynuli při dopravních nehodách. Existují cesty a silnice, u kterých je takových pomníčků více. Kromě dopravních značek i tyto

⁵⁵ Možnosti výkladu o původu kamenných křížů sumarizuje WIESER (in URFUS et al. 2001), který také uvádí obecně aplikovatelnou spojitost s kultem kříže jako znamením smrti.

⁵⁶ Smírčí původ kamenných křížů je jednou z dostatečně prokazatelných teorií a souvislost stavění smírčích křížů se smírčími smlouvami podrobně vysvětluje URFUS (in URFUS et al. 2001). Porovnej i CÓNOVÁ, LACKOVÁ et al. (1999), HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001), JURMAN (2005).

⁵⁷ Koldínův zákoník z r. 1579 vytvořil předpoklady pro uplatnění veřejné iniciativy při řešení trestných činů. Po tomto období už kamenné kříže neměly právní význam (URFUS et al. 2001).

⁵⁸ Členění podle VÍTA (in URFUS et al. 2001, 17).

drobné objekty (obr. 173, 174) upozorňují na nebezpečné úseky. Velká většina z nich nemá uměleckou ani kulturně-historickou hodnotu.⁵⁹ Jejich hodnota tkví v připomínce, jednak člověka, který zahynul, a také místa, které je při nerespektování dopravních omezení nebezpečné nebo vyžaduje větší obezřetnost.

Místo zaniklého/přemístěného memoriálního artefaktu

Č. kategorie 390

Podstata memoriálního kulturního artefaktu tkví v připomínce. Pokud takový objekt zchátrá, je potřeba se zamyslet nad tím, jestli je v současnosti jeho odkaz nadále aktuální, nebo s přirozeným zánikem objektu zaniká i to, na co se mělo pamatovat. Je však potřeba si uvědomit, že to, co naše generace může považovat za neaktuální, může být naopak pro generace příští užitečné a obohacující. Při přemísťování memoriálních artefaktů je připomínka a zaznamenání původního místa nutností.

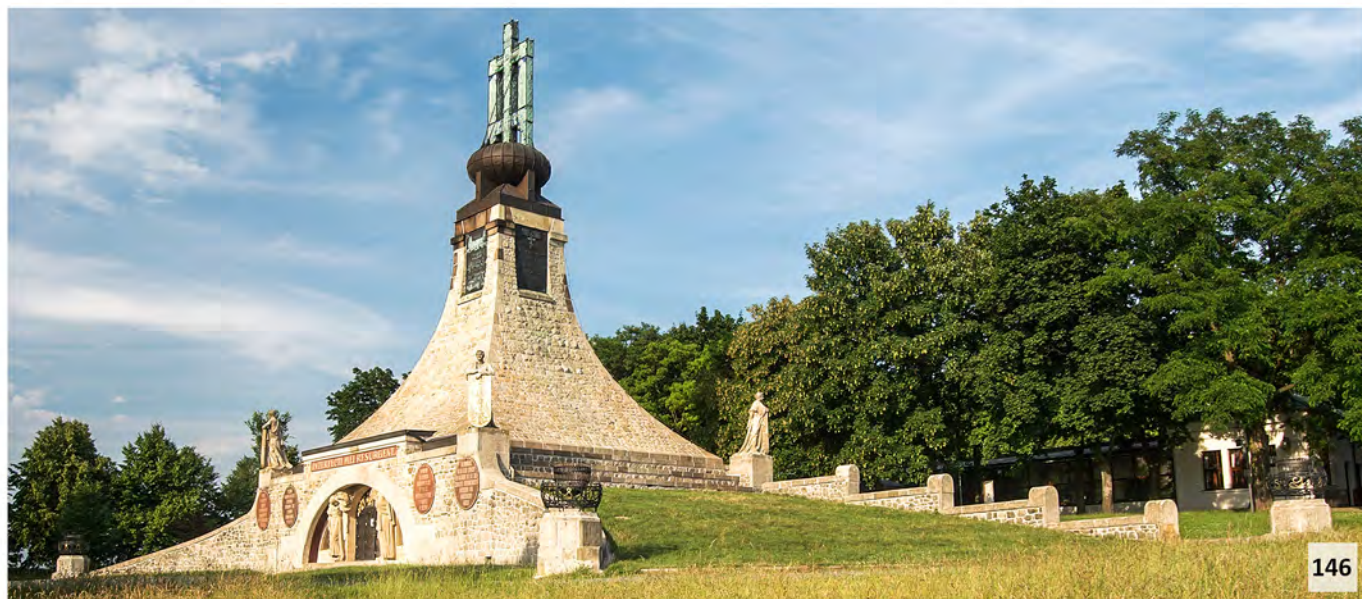
⁵⁹ Spíše naopak, v odborných kruzích se vedou diskuze o tom, jestli tyto objekty naši krajinu spíše nehyzdí. Jejich forma je mnohdy kýčovitá, daná vkusem toho, kdo pomníček postavil. Problémem je také fakt, že jde ve většině případů o „černé stavby“, stavěné bez povolení správce pozemků u cest a silnic. To může být problematické zejména u rozměrově větších objektů, velikostí podobných kapličkám. Někdy vznikají dokonce objekty podobné rodinným hrobkám.

300 Kulturní artefakty memoriální

146 Památník Mohyla míru.
Prace u Slavkova u Brna.

147 Památník Lidice z roku 1962 jako
připomínka vyhlazení obce nacisty.

148 Františkova alej u Mšena k památce
Františka Smýkala.

300 Kulturní artefakty memoriální: 320 Memoriální kulturní artefakty oslavné

149 Báseň Jana Skácela ve formě mozaiky, malá vodní elektrárna Nové Mlýny.

150 Klácelka u Liběchova. Sochařské dílo zobrazuje výjevy ze starých pověstí českých. Autor: Václav Levý.

300 Kulturní artefakty memoriální: 320 Memoriální kulturní artefakty oslavné

151 Jezdecká socha Jana Žižky z Trocnova v Příbyslavi.

152 Pomník popraveného rychtáře Jakuba Kubaty. Zbudov.

153 Pomník Karla Havlíčka Borovského v Jedovnicích.

154 Socha Jana Žižky z Trocnova u Sudoměře.

300 Kulturní artefakty memoriální: 320 Memoriální artefakty oslavné

155 Pomník generála Laudona. Veselí nad Moravou.

157 Památník Bible kralické, Kralice nad Oslavou.

156 Památník příchodu Rudé armády (k prvnímu výročí osvobození 9. 5. 1946). Kutná Hora.

300 Kulturní artefakty memoriální: 320 Memoriální artefakty oslavné

158 Pamětní deska Bitvy u Bachmače v Olomouci.

159 Vlčí deska – pomník posledního vlka na Vysočině.

160 Jubilejní kámen k 40 letům vlády Jana II. z Lichtenštejna, Adamov.

161 Rysí kámen ve Velkém kozím dole na saských hranicích upomíná na skolení rysa myslivcem Johannem Gottfriedem Puttrichem roku 1743.

161

300 Kulturní artefakty memoriální:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

162 Zderadův sloup v Brně.

163 Pomník obětem neštěstí na dole Nelson III. Osek u Duchcova.

164 Památník obětí náboženské zuřivosti a občanské války 1419–1421. Kutná Hora, Kaňk.

300 Kulturní artefakty memoriální:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

165 Pomník padlým v první světové válce. Rokytná.

166 Pomník padlým v první světové válce je doplněn křížem. Hlohovec.

167 Mohyla padlým v bitvě na Bílé hoře roku 1620. Bílá Hora, Praha.

300 Kulturní artefakty memoriální:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

168 Mohyla Hanče a Vrbaty. Vrbatovo Návrší, Krkonoše.

169 Mohyla generála Milana Rastislava Štefánika připomíná místo zřícení jeho letadla. Ivanka pri Dunaji, SR.

300 Kulturní artefakty memoriální:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

170 Pranýř v Rosicích.

171 Smírčí kříž „U Josífka“, Kurdějov. Ke smírčímu původu odkazuje text vytesaný na kříži.

172 Křížový kámen, Sedlice.

300 Kulturní artefakty memoriální:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

173 Pomníček u cesty a u vodního toku. Štěkeň.

174 Pomníček člověka zemřelého při dopravní nehodě. Žarošice.

300 Memoriální kulturní artefakty

Typické znaky:

- Objekty připomínající osobnosti, skutky lidí, události, různá výročí apod.
- Mívají zejména formu pomníků a památníků.
- Pomník:
Zpravidla menší forma umělecky ztvárněného objektu, jehož úkolem je veřejně připomenout nějakou historickou událost nebo historicky významnou osobu.
Může být umístěn na autentickém, památném místě.
Objekty menších rozměrů umístěné v obcích, kde připomínají lidi nebo události důležité pro konkrétní obec.
- Památník:
Větší architektonicko-sochařské dílo, stavba nebo expozice.
Účel: připomínat osobu nebo historickou událost, které svým významem zpravidla překračují hranice obce a dosahují až k úrovni národní a mezinárodní.

300 Memoriální kulturní artefakty: 310 Memoriální kulturní artefakty votivní

Typické znaky:

- Drobné objekty votivního charakteru (lat. ex voto – ze slibu) stavěny jako poděkování za záchranu, za odvrácení neštěstí, za uzdravení apod.

Pamětní deska

Socha

300 Memoriální kulturní artefakty: 320 Memoriální kulturní artefakty oslavné

Typické znaky:

- Zachycují důležité informace o významných událostech, výročích, osobnostech, ale i data budování různých objektů a cest.
- Mohou být také citovým vyznáním zřizovatelů nebo odrážejí snahu zhmotnit místní tradované pověsti.

Obelisk

Jezdecká socha

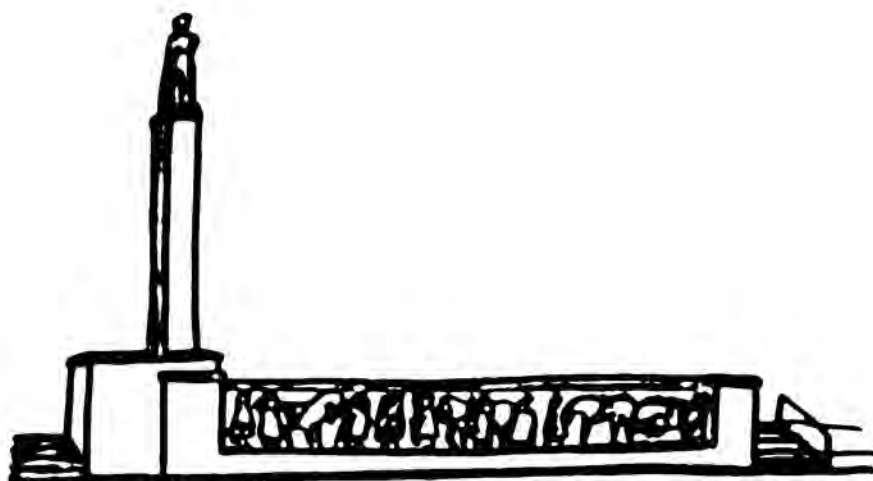
Sloup nebo pilíř
se sochou

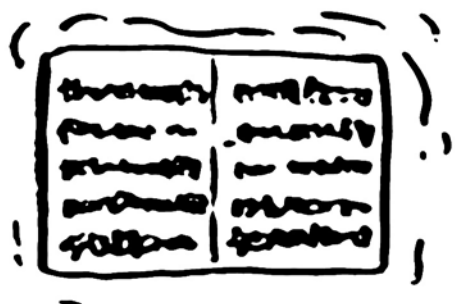
Socha na podstavci

Sousoší

Samostatně stojící architektonická/
architektonicko-figurální kompozice

Pamětní deska

Pamětní kámen

Reliéf ve skále

300 Memoriální kulturní artefakty:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

Typické znaky:

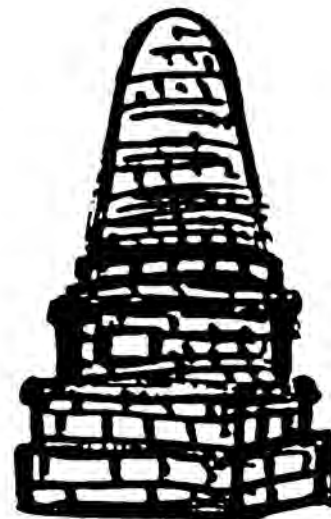
- Připomínají smrt člověka nebo lidí, neoznačují místo, kde je zemřelý pohřben, ale jejich umístění zpravidla odkazuje na místo jeho smrti.

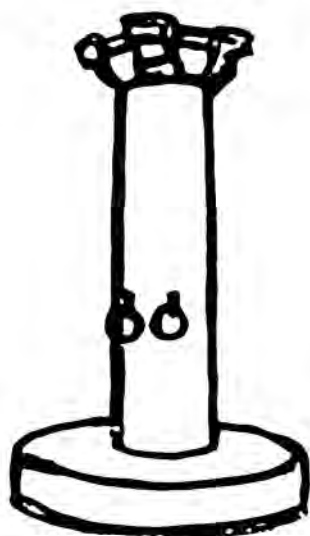
Pomník

Pomník – kříž

Pomník – mohyla

Pranýř

Šibenice

Smírčí kříž

300 Memoriální kulturní artefakty:

330 Memoriální kulturní artefakty pietní spojené se smrtí nebo s výkonem práva

Křížový kámen

Křížový kámen
– kruhová stéla

Pomníček u cesty

Kulturní artefakty topografické

Č. kategorie 400

Topografické kulturní artefakty nacházíme v krajině v různých drobných formách terénních památek. Plnily funkci praktické orientace a jejich vznik byl doprovázen právním aktem, často i s písemným vyjádřením. Např. vytyčení hranice bývalo doprovázeno rituálem, který měl své ustálené formy. Zahrnoval i tzv. mezní soud a přísahu svědka v košili v hrobě s drnem na hlavě (ZÍBRT 1914 in HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 49).

Topografické kulturní artefakty hraniční

Č. kategorie 410

Hraniční kulturní artefakty označují hranice, které oddělovaly státní útvary⁶⁰ (obr. 175), panství, obecní katastry (obr. 176), parcely apod. Stávaly i na mezích mezi polnostmi sousedů. Také kdysi vymezovaly např. hranice ploch dlouhodobě pronajatých od vrchnosti (tzv. *Raumricht*) nebo označovaly úseky břehů s právem rybolovu (BELISOVÁ 2011, 5). Tyto drobné bodové objekty označují hranice probíhající liniově a fixují je jednak tam, kde má hranice přirozený terénní průběh (hraniční příkopy, vodní toky, valy, zídky, kamenice, meze, remízky, cesty apod.), ale zejména na místech, kde v terénu znatelná není. V místech, kde hranice neprobíhala přirozeně, byla vytyčována zprvu navršenými hromadami zeminy nebo kamení, do nichž byli ukládáni „svědci“ – předměty, které nepodléhaly zkáze (hrnce s uhlím, kovové penízky, střepy, okuje, kusy cihel, hřebíky, oblázky, knoflíky, sklo apod.). Jinde se na hranicích vykopávaly jámy, do nichž se vkládala jinak zbarvená zemina.

Nejjednodušším mezníkem bývaly stromy. Ty se tzv. lizovaly, tedy označovaly tesanými znameními, vruby zvanými lizy (často znakem kříže), též písmeny či zaražením hřebů (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 66). Na Moravě se hraniční stromy „úhlavily“ – jejich koruny se uřízly, a takové stromy se pak nazývaly „úhlavé“ nebo krátce „hlava“.⁶¹ Jihozápadní česká hranice byla označována sekanými a vyřezanými pruhy kůry na stromech, zvaných „merky“. Toto značení se postupem času vyvíjelo ke konkrétním tvarům a již v roce 1381 je v popisu hornofalcké hranice zmíněno několik stromů označených vyřezanými kříži řeckými/latinskými, používaly se i kříže ondřejské (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 51). Tento způsob označování hranic zanikl v roce 1764, kdy bylo v habsbursko-wittelsbašské smlouvě dohodnuto již značení hranic zářezy do stromů nepoužívat. Došlo tak k velkému rozvoji používání hraničních kamenů.

Kamenné mezníky a hraniční kameny bývaly nápadné svou velikostí či tvarem a označovány různým způsobem. Kameny zasazované do země na hranici se nazývaly „sady mezné“, „sádky“ anebo „sadcvi“. První písemné informace o zasazování hranic jsou známe z roku 1215 (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 49). Mezníky mívaly tvar nahoře zakulaceného hranolu nebo kříže s vytesanými znaky majitelů pozemků.⁶² Mezníky a hraničníky bývaly označené tzv. *mezním znamením*. To mívalo nejčastěji podobu kříže, známá jsou však i kola,

⁶⁰ Historický trojmezí kámen označoval trojmezí mezi Českým královstvím na západě, Bavorským kurfiřtstvím na jihu a Pasovským biskupským knížectvím na severovýchodě. V době vztýčení hraničního kamene byl biskupem v Pasově Johann Philipp, kníže z Lambergu, a proto hraniční kámen nese na severovýchodní straně jeho erb se dvěma psy. Na západní straně kamene je český dvouocasý lev s číslem znaku a letopočtem 1772, na jižní straně pak znak bavorského knížectví (ŠMÍDA 2013).

⁶¹ Archivní doklady tyto zvyky dokládají od 16. století. V mapách stabilního katastru je možné najít označení hranice místním názvem, např. „u zhlaví výrovského“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 66).

⁶² Jak uvádí HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001, 49), mezníky bývaly často velké a těžké kameny, aby se jimi jen stěží pohnulo; jejich důležitost byla zdůrazněna váhou. „Bylo stanoveno, že kamenný mezník má být nápadný, odlišný od jiných kamenů velikostí či délkou, má být z jiného druhu kamene než podloží a má svoji polohou naznačovat orientaci na jiné mezníky.“

šípky, kalichy, znak srdce, vyhloubené misky, rýhy či jiné rytiny a řezby doplněné čísly (pořadová čísla mezníků – obr. 177) a letopočty. Byly používány také výstražné symboly mečů nebo sekyr, aby bylo jasné, jak bude potrestán ten, kdo by hraniční mezník přesunul.

Znamení mečů, sekyr apod. u smírčích křížů symbolizuje předmět, kterým byl dotyčný zavražděn. Stejné znamení na hraničních kamenech symbolizuje výstrahu a hrozbu potrestání toho, kdo by mezník přesunul.

V 17. století se uplatňují „mezníky s rodovými heraldickými symboly a iniciálami jmen vlastníků dominia“ (PETRÁŇ et al. 1995, 397, obr. 179). Mezníky mívaly i svá jména, odvozena od osob, polohy, události nebo tvaru (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 50). Svou formou někdy mohou připomínat jiné objekty, např. boží muka⁶³ (obr. 178).

Znamé jsou mezníky stabilního katastru, které – z důvodu vzniku ve velmi krátkém období – mají i ustálený obsah sdělení. Např. v oblasti Českého Švýcarska je to tlapatý kříž s pořadovým číslem a rokem mapování. Hranice Čech a Moravy byla označena tzv. tereziánskými hraničními kameny v roce 1750. Hraničníky mají jednotnou formu pylonu (obr. 180). V krajině se však vyskytuje mnoho dalších objektů označujících hranice, jejichž původ se dnes hledá velmi obtížně. Jako hraniční značky se dokonce používaly i šibenice, meče zaseknuté v zemi, dřevěné kříže a záseky z kmenů (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 52). V horách Šumavy byl např. v roce 1806 postaven při vytyčování hranic Bavorského království sloup bílomodré barvy, podle kterého dostal tento hraniční přechod název Modrý sloup. K označení hranic také sloužily balvany nápadné svým tvarem nebo velikostí nebo se mezní znamení tesala přímo do skal (obr. 183). V pohraničí jsou jako hraniční značky používány i tzv. pozemní hraniční značky s reliéfním označením v úrovni cesty, přes kterou probíhá státní hranice (obr. 181). Hraniční kameny a mezníky slouží k označení hranic i v současnosti (obr. 182).

Topografické kulturní artefakty polohopisné

Č. kategorie 420

Triangulační a zeměpisné památky mají, na rozdíl od hraničních znamení s majetkoprávním charakterem, zcela neutrální projev. Měřičské – triangulační body pocházejí z konce 18. a zejména z 19. století, kdy v českých zemích probíhalo geografické zaměřování. Trigonometrické zaměřování v letech 1824–1846 mělo za následek vznik dalších drobných objektů ryze funkční povahy (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 53).

Pro potřeby orientace lesníků v poleší byly zasazovány drobné kamenné objekty nazývané *Lagernummer*, které měly ustálenou podobu – ondřejský kříž s číslem stanoviště (BELISOVÁ 2011, 3).

Orientačními znameními se staly i drobné objekty označující zeměpisnou polohu, jako je např. průběh poledníků, rovnoběžek, střed České republiky (obr. 184), Evropy apod. K polohopisným kulturním artefaktům lze zařadit i objekty označující důležitá geografická místa, např. prameny řek (obr. 185).

⁶³ Objekt formy božích muk ve Hvozdu (obr. 178) byl podle výkladu z 16. století postaven na památku souboje dvou dřevorubců o ženu; tomu by nasvědčovaly dvě tesařské sekyry. PETRÁŇ et al. (1995, 397) uvádí, že jde o mezník. Sekyry v tomto výkladu mohou symbolizovat výstražné znamení.

Topografické kulturní artefakty u cest**Č. kategorie 430**

Drobné objekty doplňovaly cesty od dob, kdy vznikly. Významnější cesty byly dříve štětovány (obr. 187), případně opatřeny zídkami či patníky (ZEMÁNKOVÁ 2014, 26). Kromě patníků (obr. 186a, 188) jsou vzácnými relikty vedení starých cest např. milníky – sloupy nebo pilíře u dálkových cest a silnic s označením vzdálenosti v mílích (příl. 400/7), také směrovky (obr. 186), rozcestníky, mýtné brány apod.

Místo zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu topografického**Č. kategorie 490**

Podstatou drobných topografických objektů je označovat místa. Pokud takový objekt zanikne, zaniká i důvod, pro který byl postaven. Možná je nahrazen novým objektem, a místo tak zůstává zachováno. Pokud není, je opodstatněná jeho evidence v této kategorii.

400 Kulturní artefakty topografické: 410 Topografické kulturní artefakty hraniční

175abc Historický trojmezí kámen mezi Českým královstvím, Bavorským kurfiřtstvím a Pasovským biskupským knížectvím. Šumava.

176 Jednoduchý kamenný mezník. Hlohovec.

177 Mezník u Zemské brány na hranici katastru Bartošovic v Orlických horách.

400 Kulturní artefakty topografické: 410 Topografické kulturní artefakty hraniční

178 Mezník/boží muka ve Hvozdu s nejasnou funkcí.

179 Hraniční kámen na soutoku Moravy a Dyje. Hranice CZ/SK/AT.

180 Tereziánský hraničník z roku 1750. Jihlava.

181 Pozemní hraniční značka, nádraží Železná Ruda – Alžbětín.

400 Kulturní artefakty topografické: 410 Topografické kulturní artefakty hraniční

182ab Mezník na úbočí hory Špičnick (1351 m. n. m.) na Šumavě.

183 Hraniční znamení na stezce v okolí Modrého Sloupu na Šumavě.

400 Kulturní artefakty topografické: 420 Topografické kulturní artefakty polohopisné

184 Geografický střed České republiky.

185 Pramen Vltavy je označen symbolickou dřevorezbou.

400 Kulturní artefakty topografické: 430 Topografické kulturní artefakty u cest

186 Směrovka k objektu výtopny. Hostětín, Bílé Karpaty.

186a Drobné objekty na hrázi Lednických rybníků.

400 Kulturní artefakty topografické: 430 Topografické kulturní artefakty u cest

187 Štěťovaná cesta pod Vysokým Rohem. Sedlec, Břeclavsko.

400 Topografické kulturní artefakty

Typické znaky:

- Drobné terénní památky s funkcí praktické orientace.

400 Topografické kulturní artefakty: 410 Topografické kulturní artefakty hraniční

Typické znaky:

- Označují hranice, které oddělovaly státní útvary, panství, obecní katastry, parcely apod.
- Mohou stát na mezích (oddělení sousedních polností) nebo na bývalých hranicích ploch dlouhodobě pronajatých od vrchnosti (tzv. *Raumricht*), na hranicích úseků břehů s právem rybolovu apod.
- Označují hranice probíhající liniově a fixují je jednak tam, kde má hranice přirozený terénní průběh (hraniční příkopy, vodní toky, valy, zídky, kamenice, meze, remízky, cesty apod.), ale zejména na místech, kde v terénu znatelná není.
- Forma: strom zřezaný „na hlavu“, strom se znamením vyřezaným v kůře, kamenný mezník/hraničník s tzv. mezním znamením, číslem, letopočtem, dalšími nápisy, erby apod., balvany, nápadné svým tvarem nebo velikostí, mezní znamení vytesáno do skály.

Strom řezaný na hlavu

Strom s vyřtým znakem
řeckého kříže na kmenu

Mezník – nahoře zakulacený
hranol, kamenný

Mezník označený výstražnými
symboly

Mezník s erbem, nápisem

Tereziánský hraničník

400 Topografické kulturní artefakty:

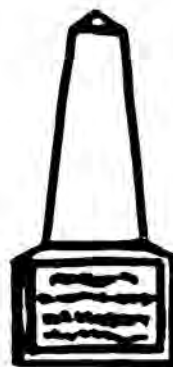
420 Topografické kulturní artefakty polohopisné

Typické znaky:

- Triangulační a zeměpisné památky: měřičské a triangulační body, objekty pro orientaci lesníků v polesí, drobné objekty označující zeměpisnou polohu (průběh poledníků, rovnoběžek, středu Čech a Evropy apod.).

Měřičský – triangulační bod

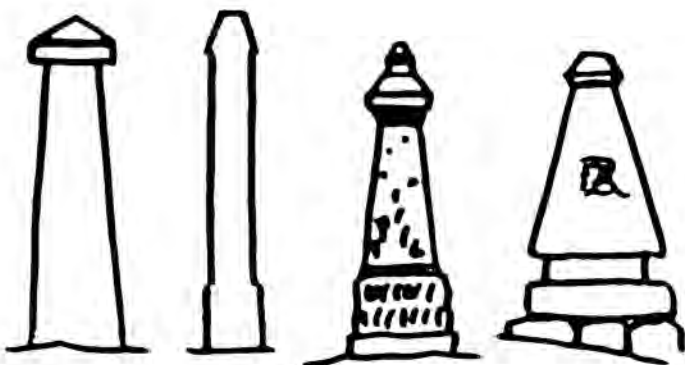
Drobný objekt označující zeměpisnou polohu

400 Topografické kulturní artefakty:

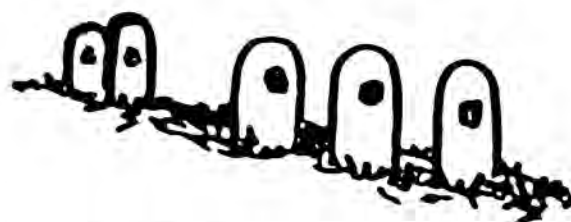
430 Topografické kulturní artefakty u cest

Typické znaky:

- Hlavní funkce: orientace a bezpečnost při projíždění cestou.
- Zidky, patníky, štětování cest, milníky, směrovky, rozcestníky, mýtné brány apod,

Milníky z horního Pojizeří.
Převzato: Vařeka – Frolec
2007, 157

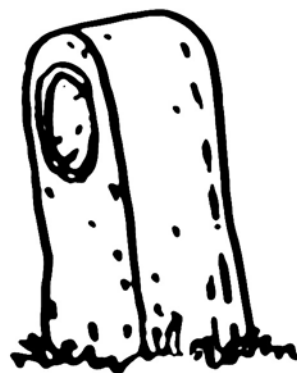
Betonové sloupky

400 Topografické kulturní artefakty:

430 Topografické kulturní artefakty u cest

Štětovaná cesta

Patník u cesty

Kulturní artefakty umělecké

Č. kategorie 500

Umělecký artefakt nebo výtvarné dílo je, co se týče výkladu pojmu, značně problematickou kategorií a souvisí s vnímáním umění a výtvarna jako takového. Jak uvádí KULKA (2008, 15), umění není možné definovat; zasahuje totiž tak širokou škálu lidského snažení, že jde spíše o postoj než o činnost nebo také o specifický typ mezilidského dorozumívání. Obecně lze na umění nahlížet jako na „užití jistých duchovních kvalit nebo manuální zručnosti při realizaci určitého díla“ a zároveň jako na „tvůrčí činnost člověka v protikladu k působení přírody“, SOURIAU (1994, 873). Uměleckým dílem může být věc, obraz, výraz, znak, či dokonce model – pojetí světa (KULKA 2008, 28). Ne všechno, co se dnes za umělecké dílo považuje, je však projevem umění. Pohledem Milana RÚFUSE (2002, 19) „bizarní obrazy a plody robustní fantazie“ sice vyvolávají obdiv, ale při něm taky zůstává. Nedostatek hluboké a vidící opravdovosti překáží více než nedostatek estetických prvků. Jako velké poslání, a dokonce povinnost umění RÚFUS (2002, 21) zdůrazňuje „důstojné naplnění duše člověka“⁶⁴ (obr. 189). „Čakám od umenia pravdu o človeku, pravdu, ktorá je taká zložitá a zároveň taká subtilná, že veda so svojím poznávacím aparátom predbežne nestačí ani na jej postihnutie, ani na jej vyslovenie.“ (RÚFUS 2002, 67). Umění autor také hodnotí jako „plod trpělivého vývoje, dlouhého dozrávání, jenž si generace předávají z ruky do ruky“ (RÚFUS 2002, 25).

Umění nemá být jen pouhým reprodukováním – mnohdy i realistickým napodobováním skutečnosti, umění musí být víc – pravdou samotnou, ne jenom její napodobeninou. A k pravdě se umění dopracovává přes krásu. Jednotný ideál krásy – jak tomu bylo napříč uměleckými směry – dnes již neexistuje. V současném postmoderním světě se umění pouští „do experimentů přesahujících oblast zobrazování a současně také vybízí k návratu k předmětnosti a k tradici“ (ECO ed. 2005, 426). A zejména směřování a navrácení umělecké tvorby k tradicím (obr. 273) je výzvou i v souvislosti s poznáváním a identifikací kulturních artefaktů, které tradice odrážejí.

Ke kulturním uměleckým artefaktům zařazujeme **objekty volného umění**. Účelem volného umění je především sebevyjádření a estetická komunikace (obr. 190), na rozdíl od užitého umění, které má primárně praktickou funkci. Užitě umělecké dílo je funkčním předmětem a jeho umělecko-komunikativní stránka je druhotná, ne však nevýznamná či zanedbatelná. Volné umělecké dílo je především znakem (obr. 191–194), prostředkem sdělování (KULKA 2008, 19).

Místo zaniklého/přemístěného uměleckého kulturního artefaktu

Č. kategorie 590

Místa zaniklých/přemístěných uměleckých kulturních artefaktů se vymezují jen v případech, kde je jejich poznání důležité, např. pro poznání vývoje sídla nebo krajiny. Typickým příkladem jsou drobné parkové objekty, které tvořily promyšlenou kompozici parku v konkrétním časovém a slohovém období a později zanikly.

⁶⁴ Křížová cesta 21. století v obci Stanovice nedaleko Kuksu je tvořena patnácti zastaveními od patnácti předních českých sochařů. Vznikla v roce 2008 a ztvárňuje příběh nadějí a utrpení člověka (obr. 189).

500 Kulturní artefakty umělecké

189 Křížová cesta 21. století, Kuks. Zastavení „Brána naděje“.

190 „Hlava“ sochaře M. Trpáka v Českých Budějovicích.

500 Kulturní artefakty umělecké

191 Kašna jako estetický prvek náměstí. Česká Lípa.

192 Reliéf na fasádě domu. Mikulov.

193 „Čertovy hlavy“ v kokořínských pískovcových skalách. Autor: Václav Levý, 1841–1846. Želízy u Liběchova.

500 Kulturní artefakty umělecké

194 Dominantní reprezentativní objekt Samsonovy kašny na náměstí v Českých Budějovicích.

194

500 Umělecké kulturní artefakty

Typické znaky:

- Umělecká díla, tzv. volné umění.
- Ne všechno, co se dnes za umění považuje, je projevem umění.
- Poslání umění: důstojné naplnění duše člověka.
- Účel volného umění: sebevyjádření a estetická komunikace.

Soudobé umělecké dílo

Manýristická kašna

Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

Č. kategorie 600

Kulturní artefakty umělecko-řemeslné jsou artefakty tzv. **užitého umění**, u kterého je na rozdíl od umění volného „tvůrčí představa vtělována do formy či výzdoby objektů určených k praktické potřebě“, (POCHE et al. 1975, 548). Vznikají procesem rukodělným i strojovým (průmyslovým). Vrcholným projevem užitého umění je umělecké řemeslo, u kterého se funkce snoubí s estetickým vjemem (POCHE et al. 1975, 549).

Jsou to tedy objekty s užitkovou funkcí, které svou formou a umělecko-řemeslným zpracováním odrážejí lokální nebo regionální specifika. Zařazujeme sem zejména drobné objekty lidové architektury s užitkovou funkcí, např. rumpály studní, dřevěné nebo kovové pístové pumpy studní (obr. 195–197) a vahadlové studny (obr. 198, příl. 600/7). Na vsi se pumpy užívaly až v 18. a 19. století. Voda se nabírala z pramene, mělké studánky nebo potoka, řidčeji se přiváděla i gravitačními vodovody. Za umělecko-řemeslné artefakty je možné považovat také zídky (obr. 199, 203), ploty a sloupky plotů (obr. 200, 201, 202, 204, příl. 600/7), brány a vrata (obr. 205–207), holubníky (obr. 208, 209), kláty⁶⁵ (obr. 210) apod. Estetickou i praktickou funkci plní také lavičky s projevy regionální ornamentiky nebo uměleckého slohu (obr. 211). K umělecko-řemeslným kulturním artefaktům lze také zařadit drobné objekty s ryze praktickou funkcí, které jsou již dnes často modifikovány a využívány jinak než byl jejich původní účel (obr. 212).

Místo zaniklého/přemístěného umělecko-řemeslného kulturního artefaktu Č. kategorie 690

Místa zaniklých/přemístěných umělecko-řemeslných kulturních artefaktů se, podobně jako u uměleckých artefaktů, vymezují jen v případech, kdy je jejich poznání důležité např. pro poznání vývoje sídla nebo krajiny.

⁶⁵ Špalkový úl užívaný ve včelařství před zavedením rozběrných včelích úlů. Na čelní straně může být zdoben řezbou nebo má podobu figury (VAŘEKA, FROLEC 2007, 113).

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

195 Pístová pumpa studny. Štěkeň, jižní Čechy.

196 Pístová pumpa studny. Moravský Krumlov.

197 Detail výzdoby pístové pumpy studny. Štěkeň, jižní Čechy.

198 Vahadlova studna ve skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm.

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

199 Kamenno-cihlová zeď. Štekeň, jižní Čechy.

200 Jednoduchý proutěný plot. Skanzen Rožnov pod Radhoštěm.

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

201 Sloupek rozpadajícího se plotu. Ostré, severní Čechy.

202 Drobný sloupek u oplocení kříže. Přítluky na jižní Moravě.

203 Pozůstatek cihlové zdi s dekorativně kladenými cihlami. Podivín, Břeclavsko.

204 Kamenné sloupky plotu. Ostré, severní Čechy.

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

205 Barokní brána bývalé bažantnice. Mikulov.

206 Detail kované hřbitovní brány v Podivíně pocházející ze zámeckého divadla v Lednici.

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

208 Dřevěný holubník, obec Doubí. Historická fotografie.

209 Zděný holubník. Vesce u Soběslavi.

210 Klát – špalkový úl, zdoben figurální řezbou. Skanzen Rožnov pod Radhoštěm.

600 Kulturní artefakty umělecko-řemeslné

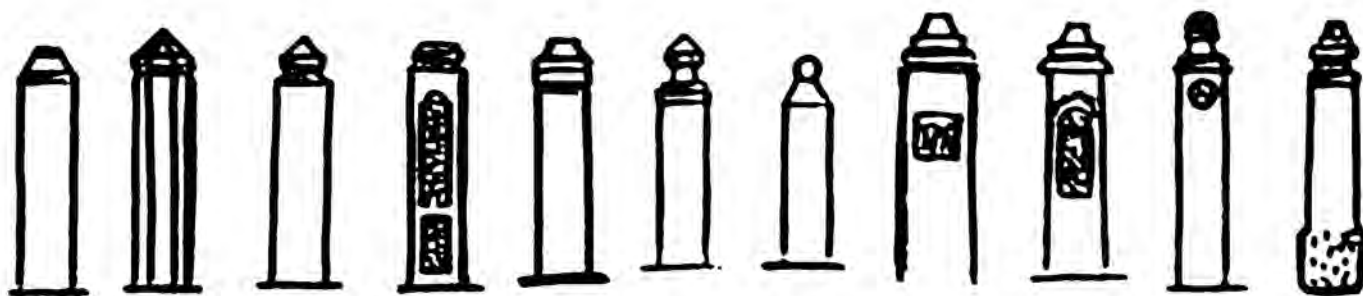
211 Lavička v zahradě zámku Kratochvíle v jižních Čechách. **212** Kamenný žlab pro napájení dobytka má dnes již spíše dekorativní funkci. Pouzdřany na jižní Moravě.

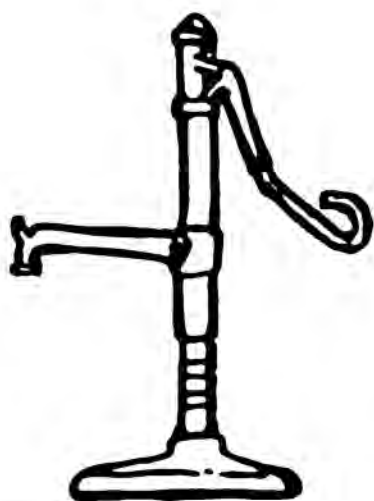
600 Umělecko-řemeslné kulturní artefakty

Typické znaky:

- Objekty tzv. užitého umění, funkční předměty, jejichž umělecko-komunikativní stránka je druhotná, ne však nevýznamná či zanedbatelná.
- Objekty s užitkovou funkcí, které svou formou a umělecko-řemeslným zpracováním odrážejí lokální nebo regionální specifika.
- Účel užitého umění: primárně praktická funkce, podpořena estetickým projevem objektu.

Pískovcové sloupky plotů venkovských usedlostí
ze středního Pojizeří z přelomu 18. a 19. století.
Převzato: Vařeka – Frolec 2007, 209

Pumpa

Studna – rumpál

Studna – okov
a vahadlo

Studna – pístová dřevěná,
pumpa vrtaná v kmenu

Včelí úl

Holubník

Brána hospodářské usedlosti

Vznik drobných památek – kulturních artefaktů, je v chronologické řadě započat **památkami archeologickými**. Nepsaná historie českých zemí začínala právě památkami „přednárodními a předkřesťanskými, pohanskými“. Staly se také „předmětem lidových pověstí a regionálních tradic, byť je jejich kultovní či astronomická a orientační funkce obtížně doložitelná“. (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 64–65).

K nejtajemnějším pohanským památkám patří tzv. **obětní kameny**, tradičně připisovány Keltům (obr. 214). Byly „tajemným krajinným prvkem, kolem něhož se rozvinula celá řada hypotéz, v nichž hrály roli balvany s miskovitými prohlubněmi, v lidových pověstech spojované často s otisky čertových stop“. (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 64). Balvany mohly být i orientačními znameními na cestách napříč Evropou.

Kamenné pravěké památky jsou nejstaršími památkami v českých zemích. Bývaly umísťované „na odlehlých a opuštěných místech, zřídka kdy poblíž osady, a přesto až dosud jsou tato místa uctívána a považována za posvátná“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 64). Významnost takových míst je dodnes zachována a podpořena umísťováním drobných objektů křesťanského kultu, křížů, kapliček, božích muk apod.

Bezpočet pověstí se vztahuje i ke kamenům tzv. **menhírového typu**, jež HÁJEK, BUKAČOVÁ (2001, 65) definují jako „lidmi vztyčené a neopracované kameny neznámého původu, stáří a účelu“. Nejznámější český menhir zvaný Zkamenělý pastýř se nachází u obce Klobuky. Jelikož se vrstvený červenočerný pískovec nikde v blízkosti nevyskytuje, je zřejmé, že 3 m vysoký kámen musela vztyčit lidská ruka. Původ kamene je však záhadný. Menhir pochází někdy z druhého tisíciletí před naším letopočtem. Pověst tvrdí, že Kamenný muž se každý rok pohne o krok malý jako zrnko písku, a až dorazí ke kostelu v Klobukách, bude konec světa (KUČERA 2009, obr. 215). Účel megalitických staveb zkoumali HELŠUS, HLUŠTÍK (1991), kteří na příkladu kamenných řad na návrší Rovina u Domoušic (tzv. kounovské řady) sumarizují přehled dosavadních hypotéz o jejich účelu.⁶⁶ Autoři také upřesňují lokality výskytu menhirů, především v oblasti středních a severozápadních Čech (obr. 213). Materiál menhirů je různý, zejména však pískovec a křemenec. Rozměrově dosahují výšky od 70 cm až do čtyř metrů, většina z nich odpovídá výšce lidské postavy (HELŠUS, HLUŠTÍK 1991, 59). Autoři také uvádí, že z hlediska časového zařazení jsou menhiry na našem území dílem keltské provenience.⁶⁷

Skupinu archeologických kulturních artefaktů významně rozšiřují i objekty a lokality, na kterých se uskutečnil archeologický výzkum a jež jsou evidovány jako tzv. **archeologické naleziště**.

K reliktním kulturním artefaktům zařazujeme i další **objekty**, které jsou v současnosti jen **v torzálním stavu**, např. zbytky obytných a drobných hospodářských stavení, také průmyslových, vojenských a dalších technických objektů čitelné už jen v základech (obr. 217–227).

⁶⁶ Autoři uvádí, že pokud jsou tyto památky pravěké, mohly sloužit jako meze polí, obranné zátarasy, astronomická pozorovatelna, přístávací dráha, kalendář nebo kultovní stavba v podobě závodíště, kopie západoevropského modelu, kultovního shromaždiště nebo obětiště. Pokud jsou starověké, mohly vymezovat posvátný háj, tržiště nebo meze plužin (HELŠUS, HLUŠTÍK 1991, 6).

⁶⁷ Tato datace je však jen výsledkem podrobné analýzy nepřímých důkazů; archeologickými metodami se dobu vztyčení ve většině případů určit nepodařilo (HELŠUS, HLUŠTÍK 1991, 59).

K reliktním kulturním artefaktům zařazujeme objekty archeologické i objekty zaniklé v nedávné minulosti, u kterých je možné identifikovat jejich pozůstatky v terénu.

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině vymezuje dvě kategorie reliktních kulturních artefaktů podle toho, jestli jde o objekty stojící samostatně nebo ve spojení s dalšími objekty.

Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

Č. kategorie 710

Jako samostatné reliktní kulturní artefakty lze hodnotit objekty, které jsou umístěny v krajině nebo v sídle samostatně, bez bezprostřední vazby na další. Příkladem jsou objekty archeologické – obětní kameny (obr. 214), menhiry (obr. 215) a další samostatně stojící archeologické památky, jejichž původ někdy nemusí být zcela objasněn.

Objekty, u kterých proběhl archeologický výzkum, mohou být na svém původním místě připomenuty různým způsobem, nejčastěji rekonstrukcí půdorysu.

Samostatně lze v krajině najít i jiné reliktní objekty, jež nemusí být nutně prozkoumány archeologicky, např. zbytky stavení, pokud stojí samostatně (obr. 216) – to je časté zejména v oblastech Sudet, kde lze v zaniklých osadách objevit např. základy domů, pozůstatky kaplí apod. (obr. 217–219). K reliktním kulturním artefaktům lze zařadit také další drobné objekty, rozpoznatelné a čitelné v náznacích (obr. 220–224).

Reliktní kulturní artefakty – skupiny

Č. kategorie 720

Ke skupinám reliktních kulturních artefaktů zařazujeme archeologická naleziště, nejčastěji sídliště, hradiště, kultovní okrsky a kamenné řady. Nejznámější a nejzachovalejší u nás jsou kamenné řady u Kounova (obr. 226). Podle mohutnosti stavby, rozmístění řad i plochy největších balvanů jsou považovány za stavbu prvních zemědělců z mladší doby kamenné, i když není vyloučen ani pozdější vznik. Podobají se obdobným stavbám v západní Evropě, kde největší kameny mimo řady určují směr nejkrainějších východů a západů slunce o letním a zimním slunovratu. Prehistorické kamenné aleje byly považovány také za závodíště nebo za ohraničení polí. Podle dosavadních průzkumů však převažuje názor, že řady měly astronomické využití jako pravěký kalendář. Stáří a účel řad však zůstává zahalen tajemstvím (KUČERA 2009). Skupiny reliktních kulturních artefaktů tvoří také posvátné kruhy, pohřebiště a další prehistorické a archeologické památky (obr. 227).

Kromě prehistorických a archeologických objektů lze za reliktní kulturní artefakty ve skupinách považovat i skupiny objektů zaniklých v nedávné minulosti, např. zaniklé vesnice s pozůstatky více stavení. Na mnoha místech lze také najít pozůstatky vojenských staveb (obr. 225).

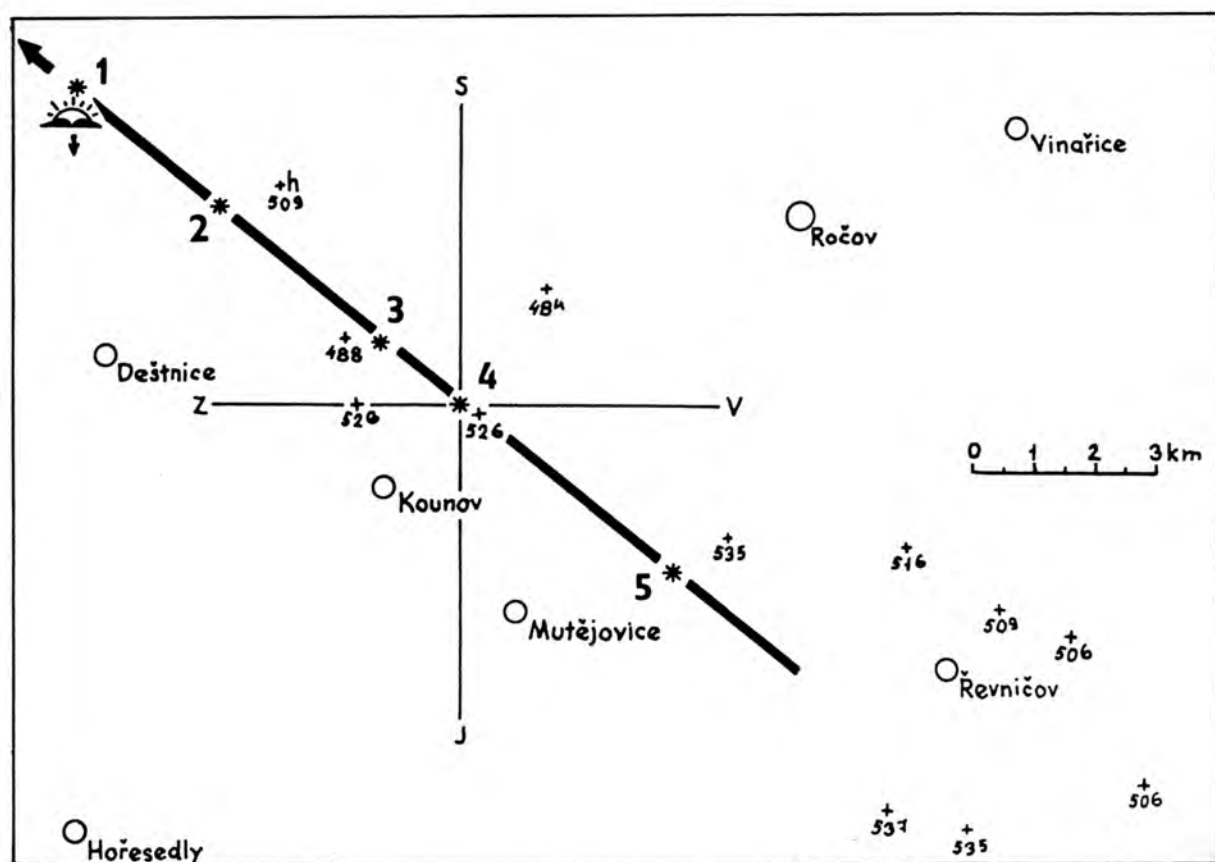
Místo zaniklého/přemístěného reliktního artefaktu

Č. kategorie 790

Mnohdy se stává, že místo, na kterém se v rámci archeologického výzkumu našly archeologické nálezy, není možné zachovat (např. vznik kamenolomů, povrchových dolů, staveb apod.). Území významné, dnes již zaniklé archeologické lokality bez dalších nálezových možností, v rámci které byly v minulosti zjištěny archeologické nálezy mimořádné hodnoty, může být označeno jako místo památné (CÓNOVÁ, LACKOVÁ 1999). V takovém případě jsou všechny nálezy přesunuty a uchovány na jiném místě, zpravidla v expozici nebo depozitu muzeí a výzkumných institucí.

700 Kulturní artefakty reliktní

213 Větší megalitické lokality na pomezí středních a severozápadních Čech. 1 – kamenné seskupení u Klučku, 2 – nečernické kamenné řady, 3 – kamenný kruh a řada na Špičáku, 4 – kounovské kamenné řady, 5 – kamenné kruhy u Hředel. Všechny uvedené lokality leží na jedné linii, která v zásadě odpovídá azimutu západu slunce při letním slunovratu.

213

700 Kulturní artefakty reliktní: 710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

214 Obětní kámen s miskovitou prohlubní na Smrkovci v Českém ráji.

700 Kulturní artefakty reliktní: 710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

215 Nejznámější český menhir – Zkamenělý pastýř u obce Klobuky u Slaného.

216 Terénní pozůstatek gloriety v Bořím lese u Břeclavi z 18. století odstraněného v 50. letech 20. století.

700 Kulturní artefakty reliktní: 710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

217 Zbytky obytného stavení v Sudetech. Bartošovice v Orlických horách – Neratov.

218 Torzo kaple, Zahrádky u České Lípy.

219 Torzo kaple sv. Jana Křtitele na vrchu Vysoká u Kutné Hory.

700 Kulturní artefakty reliktní: 710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

220 Prameniště u Nového dvora, Lednicko-valtický areál.

221 Místo bývalé nádržky na Roklanském potoce na Šumavě. Hráz byla zlikvidována v 60. letech 20. století.

700 Kulturní artefakty reliktní: 710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

222 Deska s reliéfním nápisem ve zdi u kostela sv. Petra a Pavla v Mimoní.

223 Náhrobek – kříž ve zdi hřbitova. Rokytná u Mor. Krumlova.

224 Zazděná Přešťovická hřbitovní brána na hřbitově ve Štěkni. Strakonicko.

700 Kulturní artefakty reliktní: 720 Reliktní kulturní artefakty – skupiny objektů

225 Základy stavby pohraniční roty, Modravské slatě na Šumavě.

226 Kamenné řady u Kounova, okr. Rakovník.

227 Rekonstrukce půdorysu kostela z 9. století je součástí archeologické lokality. Mikulčice–Valy.

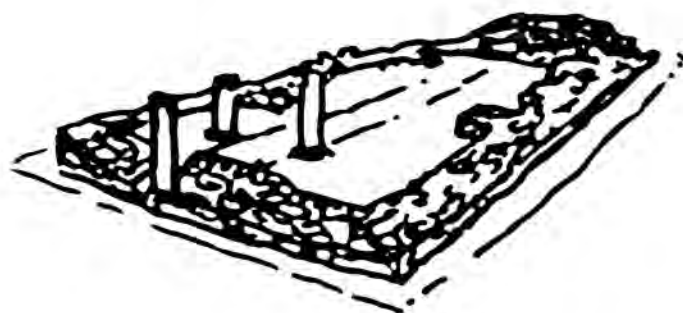
700 Reliktní kulturní artefakty

Typické znaky:

- Objekty archeologické, u nichž byl proveden archeologický výzkum (mohou být připomenuty formou rekonstrukce půdorysu).
- Další objekty, které zanikly v nedávné minulosti a jsou zachovány jen v torzálním stavu (ruiny, pozůstatky stavení) nebo jsou čitelné pozůstatky v terénu.
- Samostatné objekty: umístěny v krajině nebo v sídle samostatně; chybí bezprostřední vazby na další objekty.
- Skupiny: archeologická naleziště (nejčastěji sídliště, hradiště, kultovní okrsky), kamenné řady, posvátné kruhy, pohřebiště a další historické památky; také skupiny objektů zaniklých v nedávné minulosti, např. zaniklé vesnice s pozůstatky vícero stavení.

700 Reliktní kulturní artefakty:

710 Reliktní kulturní artefakty – samostatné objekty

Rekonstrukce půdorysu kostela

Obětní kámen

Menhir

Pozůstatky jednoho stavení

700 Reliktní kulturní artefakty:

720 Reliktní kulturní artefakty – skupiny

Kamenné řady

Posvátný kruh

Pozůstatky vícero stavení

Kulturní artefakty technické

Č. kategorie 800

Skupina drobných objektů, které plnily především ryze praktické funkce, není doposud zmapována tak dobře jako např. drobné sakrální památky. Jak uvádí CUHROVÁ (2003, 49), objekty profánní povahy nejsou vnímány jako „něco výjimečného, povzbuzujícího, něco, u čeho můžeme v tichu přemýšlet“, a také konstatuje, že „právě svou výpovědí o obyčejném hmotném způsobu života člověka jsou pro nás důležité“. I přesto, že nevznikaly primárně jako předměty umělecké povahy, jejich forma mnohdy odráží prosté estetické cítění a zručnost jejich tvůrců. Zejména vodohospodářské stavby ukazují také schopnost lidí vypořádat se s náročnými technickými problémy. Činnosti, kterým tyto objekty sloužily, zanechaly v krajině někdy méně nápadné, jindy výrazné stopy, které je možno právě jejich poznáním odkrývat, číst, interpretovat, a pochopit tak vývoj krajiny samotné. Častokrát jsou již v torzálním stavu, mnohé z nich je obtížné dohledat. Zejména ty menší nebyly značeny do map ani o jejich vzniku nebyly vedeny žádné záznamy. Přesto pokud se podaří takové objekty najít a identifikovat, mohou být cennými artefakty. Typologie technických kulturních artefaktů vychází z CUHROVÉ (2003, 49).

Technické kulturní artefakty vodohospodářské

Č. kategorie 810

Do skupiny technických kulturních artefaktů vodohospodářských řadíme drobné objekty, technické prvky, které souvisejí s budováním vodohospodářských staveb. Samotné stavby (mlýny, hamry, pily apod.) jsou již stavebními objekty a k drobným artefaktům je nezařazujeme. Drobné artefakty vodohospodářské jsou např. náhony, skluzy, stavidla (obr. 228, 230), vodní stupně, kanály, příkopy, klausy, průrvy (obr. 229), hráze a hrázky, studny (obr. 231, 232), studánky (obr. 234), objekty u pramenů (pokud nejsou tyto prameny svým významem považovány za důležité geografické body – obr. 233, 235), drobné vodní nádrže (obr. 236) a další drobné objekty.

Technické kulturní artefakty komunikační

Č. kategorie 820

Technické kulturní artefakty komunikační jsou nezbytnou součástí komunikací na místech, kde je potřeba překonat velké převýšení, vodní tok apod. Zařazujeme sem např. mostky (obr. 237a), lávky (obr. 237c), tunely (obr. 237b) a další.

Technické kulturní artefakty těžební

Č. kategorie 830

K technickým kulturním artefaktům těžebním zařazujeme drobné stavby a objekty, které vznikly v souvislosti s těžbou surovin. Jsou to např. seippy na rýžovištích, šachty (obr. 238), milíře, těžební věže apod.

Technické kulturní artefakty obranné

Č. kategorie 840

Technické kulturní artefakty obranné souvisejí s vojenskou činností a obranou území. Jsou to např. drobné vojenské stavby, bunkry a jejich pozůstatky (obr. 239), věže, pozorovatelný apod.

Technické kulturní artefakty ostatní

Č. kategorie 850

K ostatním technickým kulturním artefaktům zařazujeme mnohé další drobné objekty, které souvisejí např. se zemědělskou činností a chovem zvířat (kamenice, kamenné zídky, kamenné hromady, společné chlebové pece, oborohy, sušárny ovoce apod.), s loveckou činností (např. posedy, krmelce), reliktů lesní činnosti (např. lanovky), ale také rozhledny, altány, vyhlídkové stavby apod. (obr. 240–243).

Místo zaniklého/přemístěného technického artefaktu**Č. kategorie 890**

Místa zaniklých/přemístěných technických kulturních artefaktů není potřebné vymezovat u všech technických artefaktů. Je to relevantní např. u vojenských objektů, které tvořily ucelenou soustavu. Linie československého opevnění kopírovala hranice státu a zahrnovala tisíce objektů, které měly mezi sebou vzájemné vazby. Poznání míst objektů již zaniklých nám umožní znovu „složit“ celý systém a pochopit logiku jejich umístování.

800 Kulturní artefakty technické: 810 Technické kulturní artefakty vodohospodářské

228 Propust' s dřevěnou lávkou z Novozámeckého rybníka do Novozámecké průrvy. Zahrádky u České Lípy.

230 Stavidlo s lávkou. Štěkeň, Strakonicko.

229 Mnichovská průrva. Zahrádky u České Lípy.

800 Kulturní artefakty technické: 810 Technické kulturní artefakty vodohospodářské

231 Studna krytá dřevěným přístřeškem. Štramberk.

232 Nádrž na pitnou vodu – pozdněgotická tzv. kamenná kašna v Kutné Hoře.

800 Kulturní artefakty technické: 810 Technické kulturní artefakty vodohospodářské

233 *Fons salutis* v parku Studánka v Brně pod Petrovem.

234 Studánka v Bořím lese. Lednicko-valtický areál.

800 Kulturní artefakty technické: 810 Technické kulturní artefakty vodohospodářské

235 Červená studánka. Hlohovec, Břeclavsko.

236 Nefunkční vodní nádrž v zámeckém parku ve Štětkni, Strakonicko.

800 Kulturní artefakty technické: 820 Technické kulturní artefakty komunikační

237a Mostek v zámeckém parku Veltrusy.

237b Železniční podjezd u Valašských Klobouk.

237c Pašerácká lávka u Zemské brány. Bartošovice v Orlických horách.

800 Kulturní artefakty technické: 830 Technické kulturní artefakty těžební

238 Šachta po hlubinné těžbě uhlí. Povrchový důl Bílina.

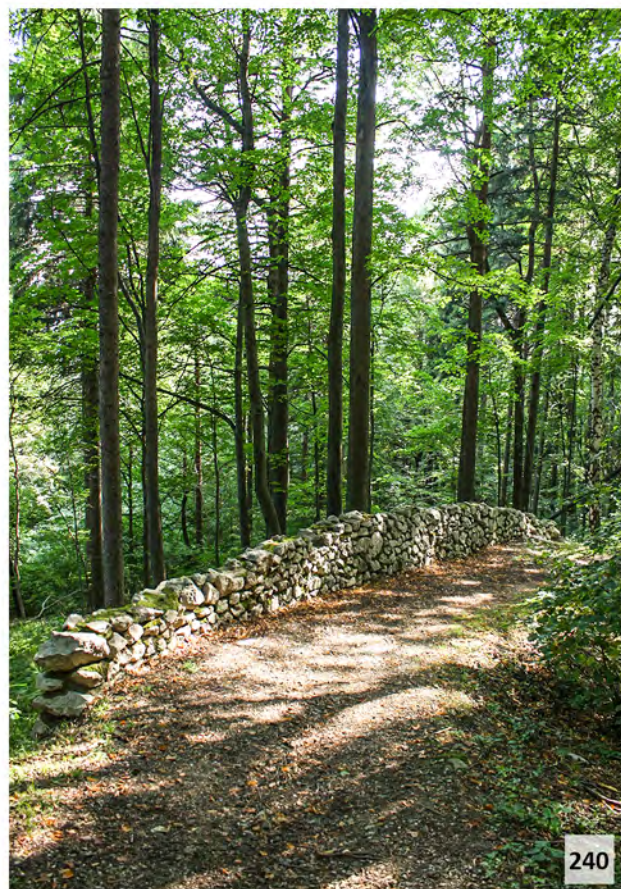
800 Kulturní artefakty technické: 840 Technické kulturní artefakty obranné

239 Betonový bunkr linie československého pohraničního opevnění. Bartošovice v Orlických horách.

800 Kulturní artefakty technické: 850 Technické kulturní artefakty ostatní

240 Kamenná zídka. Štramberk.

241 Větrák. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

242 Tyršův stožár. Dolní Kounice.

243 Váha. Přítoky u Kutné Hory.

800 Technické kulturní artefakty

Typické znaky:

- Drobné objekty, které plnily především ryze praktické funkce.
- Různé podle funkcí:

Vodohospodářské: drobné objekty, technické prvky, které souvisejí s budováním vodohospodářských staveb (náhony, skluzy, stavidla, vodní stupně, kanály, příkopy, klausy, průrvy, hráze a hrázky, studny, studánky, objekty u pramenů, drobné vodní nádrže apod.).

Komunikační: drobné objekty, které jsou součástí komunikací na místech, kde je potřeba překonat velké převýšení, vodní tok apod. (mostky, lávky, tunely apod.).

Těžební: drobné stavby a objekty, které vznikly v souvislosti s těžbou surovin (sejpy na rýžovištích, šachty, milíře apod.).

Obranné: souvisejí s vojenskou činností a obranou území (drobné vojenské stavby, bunkry a jejich pozůstatky, věže, pozorovatelný apod.).

Ostatní: další drobné objekty, které souvisejí např. se zemědělskou činností a chovem zvířat (kamenice, kamenné zídky, kamenné hromady, společné chlebové pece, oborohy, sušárny ovoce apod.), s loveckou činností (např. posedy, krmelce), relikty lesní činnosti (např. lanovky), ale také rozhledny, altány, vyhlídkové stavby apod.

800 Technické kulturní artefakty:

810 Technické kulturní artefakty vodohospodářské

Studánka

Stavidlo

800 Technické kulturní artefakty: 820 Technické kulturní artefakty komunikační

Mostek

Tunel

800 Technické kulturní artefakty: 830 Technické kulturní artefakty těžební

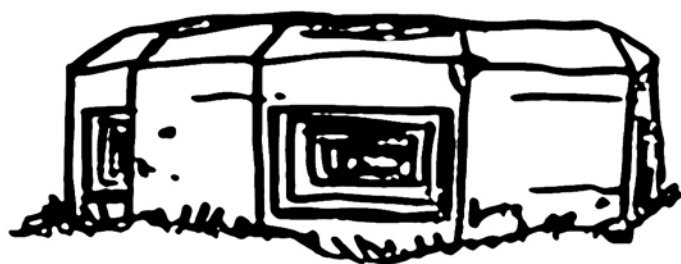

Šachta

Milíř

800 Technické kulturní artefakty: 840 Technické kulturní artefakty obranné

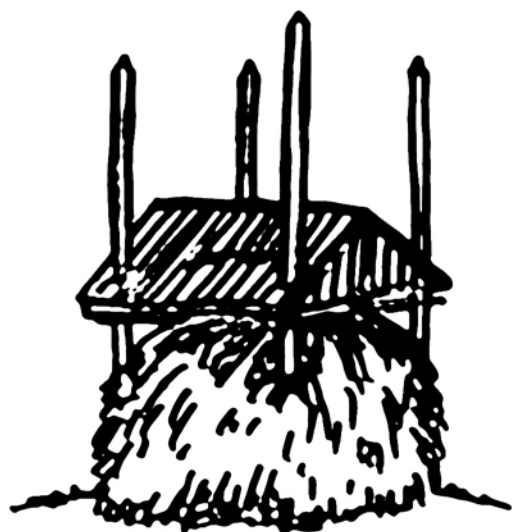

Pevňůstka lehkého opevnění

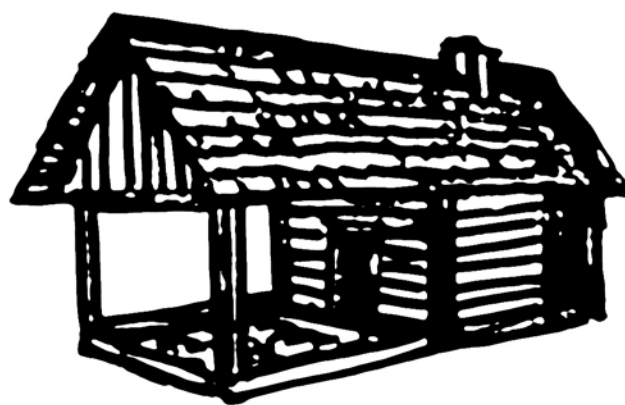

Pevňůstka lehkého opevnění

800 Technické kulturní artefakty: 850 Technické kulturní artefakty ostatní

Oboroh

Sušárna na ovoce

Kulturní artefakty ostatní

Č. kategorie 900

Neexistuje metodický materiál, který by mohl postihnout všechny kulturní artefakty. Pro případy, kdy nelze daný objekt zařadit k žádné z navržených typologických skupin, vymezuje Metodika identifikace kulturních artefaktů typologickou skupinu ostatních kulturních artefaktů (obr. 244–247). Pro tuto typologickou skupinu se kategorie místo zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu samostatně nevymezuje, lze sem zařadit všechny objekty včetně míst.

900 Kulturní artefakty ostatní

244 Strašáci jako projev místní lidové tvořivosti. Hlohovec.

245 Cesta Sluneční soustavou. Jičín.

900 Ostatní kulturní artefakty

Typické znaky:

- Případy, kdy nelze daný objekt zařadit k žádné z navržených typologických skupin.

Strašáci

Evidence kulturních artefaktů

Evidence kulturních artefaktů představuje soupis základních vlastností objektu formou tzv. Evidenčního listu, což umožňuje rychlé a jednoduché vyhodnocení konkrétního objektu. Účelem evidence kulturních artefaktů je např. odůvodnění zachování objektu, návrh jeho obnovy, ochrany, návrh a záměr na restaurování apod. Evidence kulturních artefaktů obce by se měla stát i nezbytným podkladem pro vypracování územní studie, územního či krajinného plánu včetně koncepce uspořádání krajiny a pro stanovení cílových charakteristik krajiny dle závazků plynoucích z Evropské úmluvy o krajině. Pro různé účely je potřeba sledovat a vyhodnotit různé vlastnosti kulturního artefaktu. Pro potřebu rekonstrukce konkrétního objektu je nutné vypracovat podrobnou charakteristiku, naopak pro vyhodnocení velkého množství objektů na sledovaném území je vhodnější jednoduché vyhodnocení a soupis základních vlastností objektu. Evidence kulturních artefaktů umožňuje vyhodnocení základních charakteristik.

Mnohé objekty jsou již evidovány v různých databázích. Zpravidla v každé obci jsou objekty evidované jako kulturní památky. V pohraničních obcích, kudy vedla linie československého opevnění, jsou evidovány vojenské objekty a bunkry. Tyto objekty mají svá evidenční čísla přidělena institucí, která je eviduje. Pro každou obec je však potřebné mít kompletní databázi všech kulturních artefaktů, bez ohledu na to, jestli objekt je evidován i jiným způsobem.

Pro základní hodnocení kulturních artefaktů byly navrženy evidenční listy tří typů (příl. III.):

- první typ pro kategorie objektů existujících (příl. III/1)
- druhý typ pro kategorie objektů zaniklých/přemístěných z důvodu absence informací (příl. III/2)
- třetí typ pro skupiny objektů (kat. č. 154 Skupina soch, 170 Soubor drobných sakrálních objektů, 180 Sakrální areál, 230 Soubor náhrobků, 250 Hřbitov a 720 Reliktní kulturní artefakty – Skupiny objektů), z důvodu více objektů hodnocených jako jeden celek (příl. III/3)

Položky navržené pro evidenční listy, na základě kterých je možné vypracování hodnocení, jsou uvedeny níže.

1. Číslo a název objektu

Identifikační **číslo objektu**, podle kterého může být dostupná kompletní databáze objektu včetně identifikace na mapových podkladech. Číslo objektu je dané číselným kódem katastrálního území, číselným kódem příslušné typologické skupiny a pořadovým číslem objektu v rámci typologické skupiny. Objekty v každé typologické skupině jsou číslovány zvlášť, aby bylo možné jejich evidenci doplňovat.

Šestimístné číselné kódy katastrálních území jsou dostupné v Územně identifikačním registru ČR, na stránkách www.uir.cz. Příklad jednoduchého seznamu s identifikačními kódy je v příloze IV. **Případová studie – Lednice.**

Název konkrétního kulturního artefaktu může být obecný (např. milník, menhir, smírčí kříž apod.) nebo konkrétní (např. socha sv. Floriána, sloup se sousoším Nejsv. Trojice, pomník obětem první světové války apod.). Název objektu může označovat i tradičně zažité pojmenování (např. Kříž „Pod lípami“).

2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typu objektu

Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typu kulturního artefaktu, je dáno metodikou identifikace kulturních artefaktů v tab. 1 (příklad identifikovaných objektů v příl. 4).

V případě větších celků (kat. č. 154 Skupina soch, 170 Soubor drobných sakrálních objektů, 180 Sakrální areál, 230 Soubor náhrobků, 250 Hřbitov a 720 Reliktní kulturní artefakty – Skupiny objektů), jsou tyto evidovány jako celek na jednom evidenčním listu (příl. III). Jednotlivé objekty – pokud je to účelné – jsou na samostatných listech v rámci příloh evidenčního listu označeny číslem kategorie a typu (např. zastavení křížové cesty formou výklenkové kapličky je evidováno jako kategorie č. 170 Soubor drobných sakrálních objektů, typ 171 Křížová cesta a objekt 132 Výklenková kaplička).

3. Administrativní začlenění objektu

Identifikace a začlenění drobných sakrálních objektů v rámci kraje, obce s rozšířenou působností, obce a katastrálního území. Katastrální území definováno šestimístním číselným kódem.

4. Ochranný režim objektu

Definuje formu ochrany objektu danou legislativně, především Zákonem o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., Zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. a mezinárodními dokumenty:

- KP = kulturní památka: objekt evidován v Ústředním seznamu kulturních památek ČR Národního památkového ústavu (s uvedením evidenčního čísla objektu v ÚSKP)
- PO = památková ochrana: objekt v památkově chráněném území (ochranné pásmo KP, památkové rezervace, památkové zóny, UNESCO)
- ÚO = územní ochrana: objekt v chráněné části krajiny (zvláště chráněné území, NATURA 2000, biosférická rezervace, přechodně chráněné území, významný krajinný prvek, územní systém ekologické stability apod.)
- N = objekt bez legislativní ochrany

5. Poloha

Bližší určení umístění objektu, místní část, ulice, souřadnice, číslo parcely.

6. Vlastník/správce

Vlastník/správce objektu podle Katastru nemovitostí. Pokud není znám, uvádí se vlastník/správce parcely, na které objekt stojí.

7. Vznik a historie objektu

Datování vzniku, případně obnovy.

Autor/objednatel objektu, pokud jsou známi.

Popis historického vývoje objektu, na základě dostupných pramenů, písemných, fotografických, kartografických záznamů, ústních podání apod.

8. Popis objektu

Stručný popis architektury objektu a jeho součástí.

Materiálové a technické zhotovení objektu je popsáno slovně a vyjádřeno číslem (tab. 4). Číslem je uveden hlavní, převládající materiál. Číselná specifikace je navržena pro jednoznačnou identifikaci a možnost zpracování statistických přehledů.

Technika znamená způsob výroby, technickou realizaci objektu a jeho součástí. V evidenčním listu popisujeme technologii výroby samotného objektu i jeho architektonických součástí:

- Kámen přírodní: tesání
- Kámen umělý: odlévání
- Zdivo: spárovaný kámen, spárovaná cihla, omítnuté zdivo, omítnutý kámen
- Dřevo: tesání, dřevořezba, truhlářská práce
- Kovy: železo – kování, tepání, válcování; litina – lití
- Krytina: keramická – taška, dřevěná – šindel, kovová – plech, průmyslové materiály – bitumen atd.

Tab. 4. Specifikace materiálu kulturního artefaktu. Značka 1–12 vyjadřuje převládající materiál objektu. Uvádí se v rámci položky „Popis objektu“ v evidenčním listu objektu slovně i číslem. Převzato: MATÁKOVÁ 2011, 146.

Číselná specifikace	Materiál
1	kámen – přírodní
2	kámen – umělý
3	zdivo nespecifikované
4	zdivo – kámen
5	zdivo – cihla
6	zdivo smíšené (kámen, cihla, jiné)
7	jiná stavební hmota (odlehčený pórobeton apod.)
8	dřevo
9	železo
10	litina
11	válcovaná ocel (plech)
12	novodobý kovový materiál (nerezavějící ocel, hliník apod.)
13	jiný materiál

Příklad č. 1:

Popis v evidenčním listu: kříž dřevěný – truhlářská práce na kamenném základě, s litým polychromovaným korpusem a plechovou stříškou. Číselná specifikace: 8

Příklad č. 2:

Popis v evidenčním listě: faksimilní odlitek sochy z umělého kamene, na podstavci z přírodního kamene na betonovém základu, s tepanými kovovými prvky (mučednický palmový list, svatozář), s kovanou konstrukcí oplocení. Číselná specifikace: 1, 2

9. Technický stav objektu

Popis technického stavu objektu vychází z Metodiky popisu movitých památek⁶⁸. Technický stav drobných sakrálních objektů definujeme podle následujících kategorií, příp. s dalším průvodním textem:

- dobrý (nehavarijní a nepoškozený)
- vyhovující (dobrý, mírně poškozený, bez vážnějších poruch)
- narušený (objekt s vážnými poruchami)
- dezolátní (objekt s vážnými poruchami, zachovaný jen torzálně)
- zaniklý (zachovaný jen v archivních materiálech, v ústním podání), objekt nezjištěný

⁶⁸ Interní materiál Pamiatkového úradu SR, metodika používaná při hodnocení stavebně-technického stavu kulturní památky.

10. Kontext objektu v prostoru

Začlenění objektu:

- objekt samostatný: není součástí většího významově spojeného celku (např. samostatné drobné sakrální objekty, memoriální kulturní artefakty, umělecké a umělecko-řemeslné artefakty apod.)
- součást většího celku – i zaniklého (dálkové poutní cesty, cesty ke kalváriím a křížovým cestám, poutním místům, linie československého opevnění apod.)

Lokalizace objektu:

- intravilán (náměstí, centrální prostor sídla, u kostela, hřbitov...)
- extravilán (vrchol kopce, u cesty, v poli, v lese, na mezi...)
- hranice intravilánu a extravilánu (vrchol kopce, u cesty, v poli, v lese, na mezi...)

11. Objekty souboru

V evidenčním listu kategorií souborů objektů: kat. č. 154 Skupina soch, 170 Soubor drobných sakrálních objektů, 180 Sakrální areál, 230 Soubor náhrobků, 250 Hřbitov a 720 Reliktní kulturní artefakty – Skupiny objektů.

Uvádí se zde přehled jednotlivých objektů souboru:

- číslo a název kategorie/typu souboru (např. 171 Křížová cesta)
- čísla objektů souboru: k číslu souboru se za středník doplňuje číslo objektů, které soubor tvoří (např. 679828/100/01-01, 679828/100/01-02, 679828/100/01-03 atd.)
- číslo a název kategorie/typu objektů souboru (např. 132 Kaplička výklenková)
- počet objektů (např. 14)

12. Literatura a prameny

Obsahuje všechny zdroje, ze kterých pocházejí použité informace – monografie, evidenční listy kulturních památek, dokumentace o restaurování, legendy, seznam map (historických i současných, na kterých je daný objekt zaznačen), ústní podání atd.

13. Přílohy

Na samostatných listech se společnou hlavičkou, číslované 1/x, 2/x až x/x. Přílohy obsahují mapový záznam lokalizace a prostorových vztahů, fotodokumentaci (detail, krajinné panorama), historické a současné fotografie, perokresby, legendy (v případě, že jsou obšírnější) vážící se k objektům, odkazy na další zdroje informací a archivní materiály atd.

14. Závěrečné údaje

Poznámky, jméno zpracovatele, datum.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

Vnímání projevů kultury, tedy také kulturních artefaktů, prošlo dlouhým a komplikovaným vývojem. Objekty, které lze dnes považovat za kulturní artefakty, plnily v čase svého vzniku ryze praktické funkce spjaté s jejich pragmatickým využitím. Paradoxně také objekty kultovní – sakrální – byly objekty funkčními, sloužily každodenní vizualizaci víry. Jde tedy o zodpovězení otázky – co pokládali lidé za projev kultury kdysi a jak ho chápeme dnes?

Největšími změnami prošlo vnímání kultovních objektů. Tyto změny souvisely především se změnami vnímání posvátnosti krajiny. Středověkou posvátnost koncentrovanou v interiérech chrámů a v krajině žitou jaksi přirozeně a bázlivě, vystřídala barokní sakralizace krajiny se svou promyšlenou strukturou míst označovaných kapličkami, kříži, božími mukami a sochami světců. Racionalistické osvícenství vneslo do krajiny profánní koncept a mnohá „posvátná místa“ byla překryta. Lidové baroko 19. století naopak náboženskou tradici obnovovalo a krajině vracelo posvátnost zhmotněnou v drobných sakrálních objektech. Novodobá desakralizace, a to nejen krajiny, ale i myšlení a vnímání symbolů člověkem, nastoupila po roce 1948, kdy násilná ateizace podpořena nekompromisními zásahy do kulturní krajiny souvisejícími s kolektivizací a združstevňováním, velkoplošnými prvky intenzivního zemědělství, zvyšujícím se podílem industriálních a sídelních objektů, nadměrnou exploatací, a tím i celkovou změnou krajinného rázu, zásadně ovlivnily i kontext sakrálních objektů v krajině. Člověk se vytratil z krajiny, s kterou byl v dennodenním kontaktu. S touto náhlou změnou zanikl i jeho vztah ke krajině a také vnímání krajiny jako domova.

HÁJEK, BUKAČOVÁ (2008, 129) rozlišují v období po roce 1945 pět etap podle míry působení negativních tendencí ve vztahu k drobným památkám obecně. **V první etapě**, v poválečném období, zůstávají i drobné památky na pokraji zájmu, což souviselo především s nezbytností zabezpečit základní existenční potřeby po ukončení války. **Ve druhé etapě**, v padesátých letech až do poloviny let šedesátých, je v rámci „posilování ateistické výchovy“ likvidováno velké množství zejména sakrálních objektů, čehož následkem mělo být odstranění jakýchkoli náboženských symbolů z krajiny, z domů i z duší. Výrazné změny se začaly projevovat nejdříve v oblastech, odkud byli vysídlováni původní obyvatelé, ať už to byly Sudety nebo území proměněná povrchovou těžbou uhlí. V pohraničních oblastech se mnohdy z drobných sakrálních objektů staly terče vojenského výcviku a z kostelních věží kulometná hnízda (PROCHÁZKA in SPURNÝ 2006, 86). Krajina tedy byla systematicky oprošťována od symbolů, stala se nečitelnou a opuštěnou (VOKÁLOVÁ 2008, 20). Už v této době se však snahy o likvidaci drobných památek překrývají s úsilím lidí zachovat je jako součást živé tradice (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2008, 129). **Ve třetí etapě**, ve druhé polovině šedesátých let, se objevují snahy o obnovu, opravu zejména větších objektů. Tyto tendence přetrvávají i **ve čtvrté etapě** sedmdesátých let, kdy se zároveň objevuje nový fenomén přemísťování drobných památek z „ohrožených“ lokalit polí a jejich koncentrace např. v blízkosti rekreačních chalup. **Pátá etapa**, druhá polovina osmdesátých let, je charakterizována „morálním spánkem“, lhostejností a také nedostatkem financí. Jsou zřetelné škody z nedbalosti a nevhodných oprav, mnohé objekty zanikají. **Po roce 1989**, v uvolněné atmosféře devadesátých let, nastala vlna tzv. ekonomického vandalizmu, kdy byly mnohé památky prodány do zahraničí, další zničeny nebo rozebrány na stavební materiál (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 17). Zájem o obnovu drobných památek se objevuje až v souvislosti se zvýšeným zájmem o krajinu deklarovaným podepsáním Evropské úmluvy o

krajině v roce 2000 ve Florencii. Obnova drobných kulturních artefaktů je však – na rozdíl od barokních náboženských důvodů – motivována spíše důvody kulturními, historickými, sociálními a také možností získání dotací.

V současném vnímání drobných kulturních artefaktů zaznamenáváme dva protichůdné názorové postoje. Prvním je **nezájem, ignorance, nerespektování výjimečnosti objektu nebo místa**, které vedou často k jeho zániku. Druhým trendem posledních let je **fascinace a znovuoobjevená výjimečnost** drobných objektů v krajině. Paradoxem v tomto směru je fakt, že i nadšení a zájem o obnovu objektu nebo zatraktivnění místa může způsobit jeho zánik. Neodborné zásahy do památek, nekonceptuální „zkrášlování“, vznik nových objektů bez souvislostí s místem, nepochopení a nevnímání ducha místa – *genia loci*, a prosazování vlastního „genia“, to vše způsobuje v krajině změny, které narušují její autenticitu. Tato místa se pak sice mohou stát „přitažlivými“ pro turisty i místní obyvatele, ale jejich vnitřní význam – mnohdy skrytý v zastavení, zamyšlení, vnímání duchovního odkazu – je nahrazen lacinou „povrchovou úpravou“ s rychlým efektem.

Fenoménem dnešní doby a zároveň smutným dědictvím doby minulé je **podceňování významu drobných kulturních artefaktů**, zejména těch kultovních. Tyto objekty vždy stávaly na místech významných nebo výjimečných. A ta jsou atraktivní i dnes pro umísťování „novodobých artefaktů“ – křižovatkám cest dominují informační tabule různých velikostí a provedení a autobusové zastávky. Pohledové horizonty jsou obsazeny velkoplošnými reklamami, centra měst a obcí letními terasami kaváren a parkovišti. U cest jsou místo křížů, božích muk, milníků či jiných drobných památek velkoplošné billboardy. Vytrácí se tak individualita míst, která kdysi byla pokládána za posvátná nebo výjimečná. Individuální topos se slévají do bezejmenných míst zanikajících v bezejmenném prostoru. Takto však nezanikají jenom drobné objekty. Alarmující je i situace větších komplexů, zejména některých kalvárií a křížových cest, které jsou zastavovány (např. hotel na Kalvárii, Jaroměřice u Jevíčka). Zastavování sakrálních areálů bylo poměrně běžným jevem v období před rokem 1989 a příkladů zcela nevhodně umístěných staveb potlačujících posvátnost prostoru je mnohem více. Zarážející je spíše dnešní situace, kdy se tak přirozeně „odsvěcují“ a degradují místa tichého rozjímání a stávají se **turistickou atrakcí**.

Památky jsou nabízeny na trhu cestovního ruchu jako komodity pro návštěvníky, jsou „globálním kulturním dědictvím, které se mění na atrakci“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 112). A když pak dojde ke komodifikaci symbolů, symbol regionální identity bude sice sloužit jako symbol, ale i komerční lákadlo. Nebezpečí dnešní doby ve vztahu k drobným kulturním artefaktům tkví v tom, že mnohá místa se můžou změnit v „konzumem vytvořený disneyland, kterému bude krajina se svými vůněmi a pachy, flórou a faunou na obtíž“ (GOJDIČ 2000, 244).

Funkce drobných kulturních artefaktů jakožto nástrojů turistického ruchu není možné zcela zavrhnout (PÁSKOVÁ in DEJMAL 2001, 73), měla by však zůstat funkcí doplňkovou, jinak dochází k **degradaci a inscenizaci** (obr. 270–272). Potřeba rozvoje turistického ruchu je však – v souvislosti s obnovami, „zkrášlováním“ a vznikem nových objektů – někdy dovedena až do extrému. Přilákat návštěvníka a upozorňovat na drobné kulturní artefakty je jako myšlenka správná, problematickou je však mnohdy forma, která původní účel objektu spíše potlačuje nebo ho zcela mění, a stává se tak kýčem (obr. 270, obr. na obálce).

Problém sounáležitosti drobného objektu s místem nebo krajinou se projevuje zejména u posuzování uměleckých děl umísťovaných na významných místech nebo na těch, které chceme, aby se významnými – navštěvovanými staly. Úlohou Metodiky identifikace

kulturních artefaktů v krajině není posuzovat kvalitu uměleckého díla. Je však potřeba upozornit na jeho souvislost s místem, na kterém takový objekt stojí, nebo spíše naopak – na narušení místa, které takový objekt může způsobit. **Novotvar v krajině**, která má za sebou dlouhý historický vývoj, by ho měl respektovat a odrážet. Slovy M. RÚFUSE (2002, 25): „Pokud chceš přinést něco nového, musíš si nejdříve osvojit to, co bylo před tebou.“ Na to se často zapomíná a do krajiny se dostávají „díla“ vypovídající o hodnotách jejich tvůrců, nikoli však o krajině, jejíž jsou součástí. Na hranici venkovské zástavby Hamrů nad Sázavou a města Žďáru nad Sázavou na pohledově exponovaném místě byl v 19. století postaven kamenný kříž. Dnes je nahrazen jednou z monstrózních betonových soch (obr. 270) a přesunut o pár metrů dál. Toto místo ztratilo svůj vnitřní význam, a byly mu tak odebrány jeho „obecně uznávané tradiční etické a estetické hodnoty“ (MATĚJKA 2010, 180). Tyto objekty se také stávají charakteristickými znaky krajiny. MATĚJKA (2010, 178) upozorňuje na problém subjektivity při posuzování výtvarných děl, kdy je potřeba oddělit a rozdílně posuzovat působení a význam objektu a jeho hmotný výsledek. Význam je mnohdy prostý – přilákat na místo lidi, ať už turisty, nebo místní obyvatele. Hmotný výsledek nechť posoudí kritici výtvarného umění. Drobné kulturní artefakty však hmotně dokládají a zvýrazňují paměť krajiny i duchovní citění jejích obyvatel. Jsou vnímány jako poselství, odkaz člověka v krajině. Bohužel, duchovní obsah objektů tohoto typu plně reflektuje „rozporuplnost dnešní doby a vztah ke hmotným a duchovním hodnotám“ (MATĚJKA 2010, 180).

V dnešní, změněné krajině je velmi cenná **topická hodnota drobných památek**, která vyjevuje jejich souvislost s místem, jež označují jako místo čímsi výjimečné. „Ale nové krajiny pohřbily ty staré a z pohřebiště starých krajin se drobné památky vynořují jako objekty bez toposu“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 94). Místa označována drobnými kulturními artefakty měla hodnotu symbolickou (křížovatky, rozcestí, mosty apod.), topografickou (orientační body), historickou – memoriální (připomenutí konkrétní události) apod. Dnes je jejich hodnota posílena o další rozměr – koncentrování paměti krajiny. Ta vytváří paměťovou stopu zhmotněnou v drobných objektech a jejich místech. Místo se tak mění v topos. Pojem „topický“ označoval v 19. století drobné terénní památky, které se postupem času vnořovaly do země, stávaly se tak součástí výjimečného, významného, důležitého místa. Krajina se měnila; drobné památky však během všech změn stály na „svých“ místech, a historie tak byla „zakotvena a garantována místem“ (HÁJEK, BUKAČOVÁ 2001, 16). Sama místa mnohé vypovídala i o krajině. Drobné objekty u cest, na hranicích, na vyvýšených místech nebo v centrálních prostorech sídel fungovaly v jasných prostorových, kompozičních, provozních, funkčních, významových i symbolických vztazích. MATÁKOVÁ (2011, 162–163) rozlišuje drobné kulturní artefakty podle stupně tzv. topické stálosti na topicky stálé objekty s doplňkovou výpovědní hodnotou⁶⁹ a s mimořádnou výpovědní hodnotou⁷⁰ v závislosti na tom, zda svým umístěním potvrzují vazby, které jsou zřejmé a dodnes zachované, nebo odhalují ty, které jsou již zaniklé.

⁶⁹ Topicky stálý objekt s doplňkovou výpovědní hodnotou stojí na svém původním místě. Určuje a potvrzuje vztahy, které jsou stále zřejmé a dodnes zachované. Např. kaplička v centrálním prostoru sídla, kříž anebo boží muka na hranici katastrů, socha sv. Vendelína (patron pastýřů), sv. Linhart (patron zemědělců) apod. u polních cest a cest na pastviny apod. (MATÁKOVÁ 2011, 162).

⁷⁰ Topicky stálý objekt s mimořádnou výpovědní hodnotou stojí na svém původním místě. Je nesmírně cenný v tom, že odhaluje vztahy dnes již zaniklé a zároveň fixuje místo kdysi významné a vypovídá o něm. Např. kříž, boží muka, kaplička nebo socha světce uprostřed polí. Objekt je nepřístupný, cesta, která k němu vedla, byla rozorána. Tento drobný objekt je tedy znamením zaniklé

V minulosti ani dnes není ničím neobvyklým **přemísťování drobných objektů** z různých důvodů. Topická stálost objektu je tak narušena a objekt zbaven svého kontextu, do kterého byl postaven a s kterým byl neoddělitelně spjat. Zachována zůstává pouze hmotná podstata objektu. Přemístění je však často jedinou možností záchrany drobné památky. Např. v Podkrušnohoří, kde zanikla celá sídla, byly drobné památky přemísťovány tzv. **záchrannými transfery** na místa starších, zaniklých objektů, které tak znovu připomínají, nebo na místa nová, kde vytvářejí novou paměťovou stopu, nový topos. Kromě záchranných transferů jsou drobné objekty často přemísťovány i **svévolnou účelovou manipulací**, např. z důvodu stavby domu nebo jiného objektu, jež nerespektuje původní drobný objekt apod.

Přemísťování drobných objektů, jež jsou kulturními památkami, řeší Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších změn v § 18 a přemístit ji lze jen s předchozím souhlasem krajského úřadu po vyjádření odborné organizace státní památkové péče.

Obrazová příloha (obr. 248–276) ilustruje stěžejní problémy zachování kulturních hodnot v podobě drobných kulturních artefaktů:

1. Změna kontextu místa (obr. 248–259).
2. Nezáměr, degradace, záměrné ničení artefaktů (obr. 260–264).
3. Neodborné a nevhodné opravy, úpravy, doplňky (obr. 265–266).
4. Nadmíra informací a vizuální degradace (obr. 267–269).
5. Nevkus, prosazování vlastního „genia“, inscenizace (obr. 270–273).
6. Nově vznikající a obnovované objekty respektující tradice a místní specifika (obr. 274–276).

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

1. Změna kontextu místa

248 Kříž na křižovatce již není jediným orientačním prvkem. Brandýs nad Orlicí.

250 Zastavení křížové cesty. Dolní Kounice.

249 Socha sv. Michaela Archanděla. Zahrádky u České Lípy.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

1. Změna kontextu místa

251 Hranice intravilánu a extravilánu obce atraktivní pro firemní objekty. Podivín.

253 Pašijová cesta v konfliktu se zástavbou. Římov.

252 „Ztracen“ v krajině. Šakvice.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

1. Změna kontextu místa

254 Sloupky a elektrické vedení jako vizuální problém. Podivín. 255 Památník versus vysílač na vrchu Kaňk u Kutné Hory.

256 Barokní brána bývalé bažantnice je dnes pouze dekorativním objektem. Mikulov.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

1. Změna kontextu místa

257 NPP Křížky. Prameny, Chebsko. Porovnej s obr. 116.

259 Nevhodná obnova kapličky a konflikt funkcí prostoru. Libějovice.

258 Zastavení „Hora Kalvárie“ za zahrádkou. Římov.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

2. Nezájem, degradace, záměrné ničení artefaktů

260 Chátrající bývalé zemědělské družstvo a boží muka. Nejdek u Lednice, Břeclavsko.

261 Kdysi reprezentační nádvoří s nikou a reliéfem dnes využíváno jako zadní trakt domu. Mikulov.

260

261

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

2. Nezájem, degradace, záměrné ničení artefaktů

262 Busta Bedřicha Smetany. Národní sad, Štramberk.

264 Chátrající výklenková kaplička s reklamou. Štěkeň u Strakonice.

263 „Graffiti“ kříž. Pítluky.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

3. Neodborné a nevhodné opravy, úpravy, doplňky

265 Tradiční brána statku nahrazena plechovými vraty. Podivín.

266 Kříž u cesty pohltila nevhodná výsadba nepůvodních dřevin. Velké Bílovice.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

4. Nadmíra informací a vizuální degradace

267 Park „U Floriána“. Brno.

268 Sousoší Panny Marie Pomocné je „chráněno“. Dolní Věstonice.

269 Pohansko u Břeclavi. Lednicko-valtický areál, UNESCO.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

5. Nevkus, prosazování vlastního „genia“, inscenizace

270 Hamroň. Na hranici venkovské zástavby Hamrů nad Sázavou a města Žďáru nad Sázavou na pohledově exponovaném místě, byl v 19. století postaven kamenný kříž. Dnes je nahrazen jednou z monstrózních betonových soch Michala Olšiaka a přesunut o pár metrů dál. Toto místo ztratilo svůj vnitřní význam a stalo se pouze povrchní turistickou atrakcí. Hamry nad Sázavou.

270

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

5. Nevkus, prosazování vlastního „genia“, inscenizace

271 Dehonestace umělecké výzdoby domu. Veselí nad Moravou.

272 Kterého se bát více? Vysoká u Kutné Hory.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

5. Nevkus, prosazování vlastního „genia“, inscenizace

273 Jedno ze zastavení „Ježíškovy stezky“ v okolí pohraniční obce Boží Dar na Chomutovsku. Který „Ježíšek“ je ten pravý – ten, který nosí dárky, anebo ten na kříži?

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

6. Nově vznikající a obnovované objekty respektující tradice a místní specifika

274 Kamenný kříž sochaře Stanislava Malého respektuje barokní tradici a symboliku. Vysoké Mýto.

275 Obnova kapličky a křížku respektuje tradiční jednoduchost sakrálních objektů. Břehyně.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

6. Nově vznikající a obnovované objekty respektující tradice a místní specifika

276 Kříž – brána, Dukovany. Autor: Ing. arch. Ivo Pavlík, 2010. Objekt připomíná místo křížení tří cest, dnes již zaniklých, kde kdysi stával kříž. Dnešní kříž je „součástí brány, která v sobě nese novou symboliku – je pomyslnou hranicí mezi životem a smrtí. Je místem, za kterým je možno být rozptýlen“.

Závěr

Metodika identifikace kulturních artefaktů má ambici stát se nástrojem pro odkrývání, uvědomování si a poznávání mnohdy nenápadných prvků, které jsou však svým významem nesmírně cennými nositeli informací o tradicích, regionálních či místních specifikách, o událostech a lidech, o kterých se nikde nepíše, nebo o místech, která nejsou značena na mapách. Prohlubování poznání vlastní krajiny je zároveň prohlubováním identifikace s prostorem, ve kterém žijeme. Ve smyslu Evropské úmluvy o krajině (2000), která říká, že krajina „znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů“, je poznání vlastní krajiny nezbytné pro správné rozhodování o případných změnách v území.

Drobné kulturní artefakty jsou součástí kulturní identity každé krajiny, ať už na úrovni regionu nebo malé venkovské obce. Krajíně i sídlům dávají řád, jsou důležitými znaky prostorových vztahů a vazeb, vypovídají mnohé o dávné i současné organizaci krajiny, o praktickém i duchovním životě jejích obyvatel, o místech výjimečných i všedních, o lidech, o událostech... Obecně – samy jsou pamětí krajiny.

Cílem předkládané metodiky je navrhnout jednoduchý nástroj využitelný zejména orgány veřejné správy, ale i jednotlivci a zájmovými skupinami při hledání a nalézání prvků, které jsou pro danou obec, krajinu či region jedinečné. Na základě navržené typologie je možná prvotní identifikace kulturních artefaktů a jejich následná evidence. Znovuobjevením jejich kulturně-historické hodnoty lze také obnovit autenticitu těchto prvků v terciární struktuře krajiny a na základě poznání šíře projevů kulturně-historických hodnot najít i vhodnou formu při tvorbě nových prvků a vnášení novotvarů do krajiny či sídel.

Metodika identifikace kulturních artefaktů není materiálem definitivním a uzavřeným. Lidská tvořivost, vynalézavost a fantazie bývá nevyzpytatelná, a tak mnohé objekty není možné jednoznačně identifikovat. Pro tyto případy zůstává otevřená typologická skupina „Ostatní kulturní artefakty“, která umožňuje evidovat všechny další, pro danou obec specifické kulturní artefakty.

I přesto že předkládaná metodika navrhuje typologické skupiny a popisuje jednotlivé objekty a jejich rozlišovací znaky, nechává také na uvážení hodnotitele, které objekty do své evidence zařadí a které ne. To, zda konkrétní objekt je nebo není kulturním artefaktem, je do jisté míry dáno mírou poznání kulturních specifik sídla a krajiny a také subjektivním úsudkem. Projevy kultury a jejich rozmanitost totiž není možné metodicky ošetřit zcela. Také proto je identifikace kulturních artefaktů prvním krokem k následnému bádání a dalšímu poznávání vlastní krajiny.

Seznam použité literatury

- APPLETON, J. 1996. The Experience of Landscape. 1.vyd. Midsomer Bortin: Bookcraft (Bath) Ltd. 282 s. ISBN 0-471-96233-3
- ARTEFAKT [online]. 2014. In Wikipedie: Otevřená encyklopedie: [citováno 11. 08. 2014]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Artefakt>
- BELISOVÁ, N. 2011. Drobné památky v Českém Švýcarsku. Krásná Lípa: Správa Národního parku České Švýcarsko. 16 s.
- BLAŽÍČEK, O. J., KROPÁČEK, J. 1991. Slovník pojmů z dějin umění. Praha: Odeon
- BLÁHOVÁ, Z. 1980. Drobná pozdně gotická architektura na Moravě. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Brně
- BIBLE 2009. Česká biblická společnost. [online]. Design & aplikace: Daniel Kvasnička ml. Web: www.biblenet.cz
- BUKOVSKÝ, J. 2000. Loretánské kaple v Čechách a na Moravě. Praha: Libri. ISBN 80-7277-015-2
- CÍLEK, V. 2002. Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán. 231 s. ISBN 80-86569-29-2
- CÍLEK, V. 2009. Makom – kniha míst. Praha: Dokořán. 2. doplnené vyd. ISBN 978-80-7363-120-8
- CUHROVÁ, T. 2003. Významné prvky v krajině – odraz kulturního života. In Veda mladých: Zborník I. medzinárodnej vedeckej konferencie v Račkovej doline. Nitra: SPU, FZKI. ISBN 80-8096-262-9. s. 45–51
- CUHROVÁ, T. 2004. Kamenné zídky, mezníky a hranečníky. Odraz kulturního života našich předků. Zahrada - park - krajina 2004, č. 1, s. 28–32
- CÓNOVÁ, I., LACKOVÁ, D. et al. 1999. Terminologický slovník unifikovaných názvov urbanizmu, architektúry a nehnuteľných výtvarných diel. Bratislava: Pamiatkový ústav, nepubl.
- ČERVINKA, P. 2004. Česká sakrální krajina. In Ledvina, P. ed. Venkovská krajina 2004. Brno: ZO ČSOP Veronica. s. 11–14. ISBN 80-239-2822-8
- ČÍČO, M. et al. 2002. Kalvárie a křížové cesty na Slovensku. Bratislava: Pamiatkový ústav
- DEJMAL, I. ed. 2001. Tvář naší země – krajina domova. Lomnice nad Popelkou: Česká komora architektů
- DROZENOVÁ, W. 2001. Krajina jako metafora. In Tvář naší země – krajina domova. Sv. 3. Duchovní rozměr krajiny. Lomnice nad Popelkou: Studio JB pro Českou komoru architektů. ISBN 80-86512-04-5
- ECO, U. ed. 2005. Dějiny krásy. Praha: Argo
- FOUILLOUX, D. et al. 1992. Slovník biblické kultury. Praha: Ewa edition. 320 s. ISBN 80-900175-7-6
- FROLEC, V., VAŘEKA, J. 2007. Lidová architektura – Encyklopedie. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 428 s. ISBN 978-80-247-1204-8
- GEERTZ, C. 2000. Interpretace kultur. Praha
- GOJDA, M. 2000. Archeologie krajiny. Praha: Academia. 238 s. ISBN 80-200-0780-6
- GOJDIČ, I. 2000. Urbanizmus, architektúra a krajina. In Životné prostredie. Roč. 34, 2000, č. 5. s. 240–245
- GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ, A. 1964. Slovenské ľudové sošky. Bratislava: Spolok slovenských výtvarných umelcov
- HÁJEK, T. 2008. Drobné sakrálné objekty. Osobná komunikácia 8. 5. a 21. 10. 2008
- HÁJEK, P. 2009. Zděná Boží muka v Jižních Čechách. České Budějovice: Národní památkový ústav. 243 s. ISBN 978-80-85033-16-8
- HÁJEK, T., BUKAČOVÁ, I. 2001. Příběh drobných památek. České Budějovice: Studio JB. 137 s. ISBN 80-900903-9-7
- HÁJEK, T., BUKAČOVÁ, I. 2008. Příběh drobných památek. 2. vyd. České Budějovice: Studio JB. 144 s. ISBN 80-900903-9-7
- HALL, J. 1991. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Mladá fronta. [Dictionary of Subjects and Symbols in Art. 1974. Publisher: John Murray]. 520 s. ISBN 80-204-0205-5
- HELŠUS, J., HLUŠTÍK, A. 1991. Kamenné otazníky aneb Megalithy v Čechách. Praha: Nakladatelství Svojtka a Vašut. ISBN 80-85521-01-6
- HEINZ-MOHR, G. 1999. Lexikon symbolů. Praha: Volvox Globator. 318 s. ISBN 80-7207-300-1
- HULA, F. 1947. Die Bildstöcke, Lichtsäulen und Totenleuchten Österreichs. Ein Einblick in ihren Ursprung, ihr Wesen und ihre stilistische Entwicklung. Verlag Helene Poeh, Wien
- CHODURA, R., KLIMEŠOVÁ, V., KŘISTAN, A. 2001. Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří
- JANČURA, P. 2005. Európsky dohovor o krajine. Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia. ISBN 80-88850-74-6
- JANČURA, P., BOHÁLOVÁ, I. 2003. Symboly v krajine stredného Spiša. In Enviromagazín. Roč. 8, č. 2. Banská Bystrica: SAŽP, MŽP SR. s. 18–19

- JEŽKOVÁ, A. 2014. Memoriální a sepulkrální kultura šlechty na Boskovicku v období raného novověku. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- JURMAN, H. 2005. Smírčí kameny na Vysočině. 3. doplněné vyd. Žďár nad Sázavou: SOkA, 142 s.
- KLVAČ, P., MUSIL, L. 2003. O paměti křížů, Božích muk a kapliček. Veronica, roč. 17, č. 5, s. 17–20.
- KOCH, W. 1975. Malý lexikón architektúry. 2. vyd. Bratislava: Tatran.
- KOSTRHUN, P. 2010. Socha a súsošie. Brno: Mendelova univerzita, Ústav zahradní a krajinářské architektury. E-mailová komunikácia 4. 8. 2010.
- KUČA, K. České, moravské a slezské zvonice. 2. vyd. Praha: Libri, 2001. 379 s. ISBN 80-7277-018-7.
- KUČERA, Z. [online]. 2009. Menhiry na českém území. In Foto Česko: Stránka věnovaná fotočlánkům o toulkách po zemích českých. [citováno 28. 05. 2015]. Dostupný z WWW: http://www.fotocesko.cz/scripts/admin/clanek_zobraz.phtml?claid=6
- KUHN, I. 1982. Renesančná architektúra na Slovensku. Bratislava: Veda.
- KULKA, J. 2008. Psychologie umění. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing, a.s. 440 s. ISBN 978-80-247-2329-7, s. 27–28.
- KULTURA [online]. 2014. In Wikipedie: Otevřená encyklopedie: [citováno 11. 08. 2014]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kultura>
- KUPKA, J. 2007. Barokní poutní krajina. In Zahrada – Park – Krajina 3–4/2007. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu. s. 33–36. ISSN 1211-1678.
- KYSELKA, I. 2001. Význam drobných krajinných prvků, zkušenosti s jejich obnovou u nás i v zahraničí. In DEJMAL, I. ed. Tvář naší země – krajina domova. Lomnice nad Popelkou: Česká komora architektů, 2001, s. 29–34.
- LANČARIČ, Š. 2009. Krajinno-architektonické a religiόzne aspekty Kalvárií a návrh ich funkčnej obnovy. Autoreferát dizertačnej práce. Katedra záhradnej a krajinnej architektúry Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita.
- LIBROVÁ, H. 1988. Láska ke krajině? Brno: Blok. 168 s.
- LYNCH, K. 2004. Obraz města: The Image of the City. 1. vyd. Praha: BOVA Polygon. 224 s. ISBN 80-7273-094-0.
- MALÝ, V. ED. 1990. Matka Cirkvi Blahoslavená Panna Mária. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 160 s. ISBN 80-85128-14-4.
- MATÁKOVÁ, B. 2011. Drobné sakrálné objekty v krajine Hornej Nitry. Dizertačná práca. Brno: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta.
- MATEJKA, P. 2010. Problémy posuzování zásahů do krajinného rázu na příkladu výtvarných děl v krajině. In Vorel, I., Kupka, J. eds. Aktuální otázky ochrany krajinného rázu. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04537-4.
- MAXOVÁ, I. et al. 2009. Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Jihočeském kraji. Praha: Národní památkový ústav. ISBN 978-80-87104-33-0.
- MIKŠÍČEK, P. 2005. Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvlášť. In Tvář naší země – krajina domova. Sv. 3. Identifikace s místem a krajinou jako základ Evropy regionů. Lomnice nad Popelkou: Studio JB pro Společnost pro krajinu. ISBN 80-86512-30-4.
- NORBERG-SCHULZ, CH. 1994. Genius loci: K fenomenologii architektury. Praha: Odeon. 221 s. ISBN 80-207-0241-5.
- NUSEK, J., SVOBODA, J. et al. 2001. Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim. 132 s. ISBN 80-86327-16-7.
- PALOUŠOVÁ, Z. 2009. Kamenná boží muka v jižních Čechách a přilehlé Moravě. České Budějovice: Národní památkový ústav. 304 s. ISBN 978-80-85033-17-5.
- PÁSKOVÁ, M. 2001. Dědictví pro turismus nebo turismus pro dědictví. In DEJMAL, I. (ed). Tvář naší země – krajina domova. Sv. 2. Lomnice nad Popelkou: Česká komora architektů, 2001, s. 73–76.
- PLOS, I. 2001. Architektura – Prostor a čas – krajina. In Tvář naší země – krajina domova. Sv. 3. Duchovní rozměr krajiny. Lomnice nad Popelkou: Studio JB pro Českou komoru architektů. ISBN 80-86512-04-5.
- PETRAŇ, J. et al. 1995. Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, Vydavatelství Karolinum. 469 s. ISBN 80-7184-085-8.
- PETRI, H., BEINERT, W. 1996. Učení o Marii. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 631 s.
- PIJOAN, J. 1977. Dějiny umění 2. Praha: Odeon. 320 s.
- POCHE, E. et al. 1975. Encyklopedie českého výtvarného umění. Praha: Academia. 616 s.
- PUŠKÁR, J. 1993. Baroková exteriérová plastika Hornej Nitry: Diplomová práca. Bratislava: VŠVU.
- ROYT, J. 2006. Slovník biblické ikonografie. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0963-0.
- RUSINA, I. (ed). 1993. Svätci v strednej Európe: Heilige in Zentraleuropa. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR a Slovenská národná galéria. ISBN 80-85188-11-2.
- RÚFUS, M. 2002. Život básne a báseň života: Úvahy o umení. Bratislava: Literárne informačné centrum.

- SABADOŠOVÁ, E. 1998. Sakrální objekty v životním prostředí vidieka: Malá sakrální architektura. In: Životné prostredie. Roč. 32, 1998, č. 3. s. 140-142.
- SÁDLO, J. 2005. Krajina a revoluce. Praha: Malá Skála. ISBN 80-86776-02-6.
- SKLENIČKA, P. 2003. Základy krajinného plánování. 2. vyd. Praha: Naděžda Skleničková. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.
- SLOUPY PANNY MARIE A NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE. 2015. [online]. [cit. 2015-04-30]. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Sloupy_Panny_Marie_a_Nejsvětější_Trojice
- SOURIAU, E. 1994. Encyklopedie estetiky. Praha: Victoria Publishing.
- SPURNÝ, M. et al. 2006. Proměny sudetské krajiny. 1. vyd. Praha: Antikomplex. 238 s. ISBN 80-86125-75-2.
- SYROVÝ, J., SYROVÁ, Z. 2012. Prostorová identifikace v památkové péči. Interní metodika popisující standard pro jednotnou identifikaci předmětů ochrany a zájmů památkové péče. Web: https://iispp.npu.cz/doc_admin/docOverview.htm
- ŠÁŠKY, L. 1987. Príspevok k typológii barokových exteriérových diel na Slovensku. In Problémy umenia 16.–18. storočia na Slovensku: Zborník referátov zo sympózia. Bratislava: Veda, s. 180–193.
- ŠMÍDA, Z. 2013. [online]. Šumava napotřetí – východní Modravské slatě. [citováno 18. 04. 2015]. Web: <http://zdeneksmida.blogger.cz/ZAJIMAVOSTI-ROZHLEDY-NAVRATY/Sumava-napotreti-vychodni-Modravske-slate>
- ŠTAJNOCHR, V. 2005. Světské, votivní, poutní kaple a oratoria, polohy kaplí a oratorií. In Památková péče na Moravě: Monumentorum Moraviae tutela: kulturní krajina. Brno: Národní památkový ústav, s. 49–62
- TAKÁTSOVÁ, J. 1997. Sochy svátců na Oravě. In Pamiatky a múzeá. Roč. 1997, č. 1. Bratislava: SNM a NPKC. s. 34–37.
- URFUS, V. et al. 2001. Kamenné kříže Čech a Moravy. Praha: Argo. ISBN 80-7203-370-0.
- VÁCHA, Z. 2011. Kategorizácia drobných sakrálnych objektov. Brno: Národní památkový ústav. Osobná komunikácia 3. 2. 2011.
- VIDMANOVÁ, A. (ed). 1984. Jakub de Voragine: Legenda aurea. 2. vyd. [Jacobi a Voragine: Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta, rec. Dr. Th. Grässe, 3. vyd., 1890 Vratislav]. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 317 s.
- VOKÁLOVÁ, M. 2008. Drobné sakrální památky, jejich obnova a funkce v současné české krajině. Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno.
- ZACHAROVÁ, D. 2000. Votivní exteriérová plastika v městském a dedinském prostředí trnavského regionu: Diplomová práce. Trnava: Trnavská Univerzita.
- ZEMÁNKOVÁ, L. 2014. Analýza historických krajinných struktur. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně: Zahradnická fakulta v Lednici.
- ZIEHR, W. 1997. Kříž: Symbol – Zobrazování – Význam. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 239 s. ISBN 80-7192-288-9.
- WENCELOVÁ, K. 2005. Drobné památky na Křivoklátsku: Písemná práce k postupové zkoušce. Praha: Universita Karlova.

Seznam použitých legislativních předpisů

- BENÁTSKÁ CHARTA. Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel. Benátky 1964. [online]. [cit. 2015-04-30] Web: <http://www.restauro.cz/archiv/Bencharta.htm>
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O KRAJINĚ. Florencie 2000. [online]. [cit. 2015-04-30] Web: http://www.mzp.cz/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva
- ŽÁKON O STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČI č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších změn
- ŽÁKON O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších změn

Seznam příloh v textové části

Sakrální kulturní artefakty

100/1–100/48: Sakrální kulturní artefakty. Fotodokumentace.

100/49–100/52: Sakrální kulturní artefakty. Hlavní typy křesťanského kříže podle tvaru. Převzato: MATÁKOVÁ (2011, 93–95).

100/53: Sakrální kulturní artefakty. Typy kamenných monolitických křížů, křížových kamenů a stél. Kresba: B. Dohnalová, 2011.

100/54–100/89: Sakrální kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Sepulkrální kulturní artefakty

200/1–200/6: Sepulkrální kulturní artefakty. Fotodokumentace.

200/7–200/10: Sepulkrální kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Memoriální kulturní artefakty

300/1–300/11: Memoriální kulturní artefakty. Fotodokumentace.

300/12–300/16: Memoriální kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Topografické kulturní artefakty

400/1–400/5: Topografické kulturní artefakty. Fotodokumentace.

400/6–400/8: Topografické kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

400/7: Topografické kulturní artefakty. Milníky z horního Pojizeří. Podle: VAŘEKA, FROLEC 2007, 157. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Umělecké kulturní artefakty

500/1–500/3: Umělecké kulturní artefakty. Fotodokumentace.

500/4: Umělecké kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Umělecko-řemeslné kulturní artefakty

600/1–600/6: Umělecko-řemeslné kulturní artefakty. Fotodokumentace.

600/7–600/8: Umělecko-řemeslné kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

600/7: Umělecko-řemeslné kulturní artefakty. Pískovcové sloupky plotů venkovských usedlostí ze středního Pojizeří z přelomu 18. a 19. století. Podle: VAŘEKA, FROLEC 2007, 209. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Reliktní kulturní artefakty

700/1–700/6: Reliktní kulturní artefakty. Fotodokumentace.

700/7–700/8: Reliktní kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Technické kulturní artefakty

800/1–800/7: Technické kulturní artefakty. Fotodokumentace.

800/8–800/10: Technické kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Ostatní kulturní artefakty

900/1: Ostatní kulturní artefakty. Fotodokumentace.

900/2: Ostatní kulturní artefakty. Kresba: B. Fiřtová, 2015.

Seznam obrázků v přílohách v textové části

Sakrální kulturní artefakty

- 1 Dětvanský kříž. Kříž u silnice ve městě Dětva na středním Slovensku se vyznačuje ornamentikou typickou pro tento region. Foto: B. Dohnalová, 2005.
- 2 Monolitický kamenný kříž v Ašském výběžku na hranici s Německem u významného bodu Trojstátí (Česká republika – Bavorsko – Sasko). Foto: D. Lacina, 2015.
- 3 Monolitický kamenný kříž u Velké Bíteše. Foto: D. Lacina, 2006.
- 4 Monolitický kamenný kříž v Mostku. Tradičně je nazýván smírčím křížem. Reliéfní značka jednoduchého řeckého kříže však symbolizuje spíše hraniční znamení, kříž mohl kdysi sloužit jako mezník – to však není prokázáno. Podle tradice dochované ústním podáním si o něj lidé brousili srpy při práci na poli. Foto: K. Leschingerová, 2014.
- 5 Kohoutí kříž v Kašperských horách. Foto: Pavel Polák, 2014. Licence: CC BY-SA 4.0, Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kašperské_Hory,_kohoutí_kříž.JPG. Zdroj: Wikimedia Commons
- 6 Kříž Arma Christi v Jinošově. Zobrazení nástrojů Kristova umučení je redukováno na kopí, houbu naplněnou octem a tesařské hřeby. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 7 Kamenný kříž se sochou Panny Marie a reliéfem sv. Jana Nepomuckého u lesní cesty. Neratov, Bartošovice v Orlických horách. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 8 Litinový kříž na kamenném oktogonálním podstavci. Prameny, Chebsko. Foto: D. Lacina, 2015.
- 9 Dřevěný kříž u cesty u obce Vrbice. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 10 Litinový kříž na kamenném podstavci z r. 1879 u cesty nedaleko Studénky. Foto: J. Šulcová, 2015.
- 11 Poutní tzv. Pánův kříž u Vamberžic, Broumovsko. Foto: J. Šulcová, 2015.
- 12 Památný kříž v obci Hostětín připomíná padlé v první a druhé světové válce. Zachovává primárně formu kříže a kultovní funkci, jako sakrální objekt byl postaven na památku. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 13 Votivní kříž „U Barborky“. Budětsko, okres Prostějov. Nápis „Věnováno na poděkování, že Božská moc zachránila mě 13. června 1928 touto cestou jedoucího od předčasné smrti“ praví, že kříž byl postaven jako poděkování za záchranu života poté, co splašené koně strhly statkáře pod vůz naložený kamením. Foto: J. Komárek. Licence: CC BY-SA 4.0, Web: http://jirikomarek.net/web/Soubor:Kříž_naproti_odbočce_z_hlavní_silnice_na_Slavíkov,_Budětsko,_okres_Prostějov.jpg. Zdroj: JiriKomarek.net
- 14 Vrcholový kříž na hoře Radhošť je svou klasickou formou kamenného kříže s korpusem Krista, s nápisem na podstavci a drobnými ornamentálními prvky dnes již vzácností. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 15 Vrcholový kříž na hoře Roklan na Šumavě. Foto: Z. Šmída, 2015.
- 16 Centrální kříž u kostela, Bartošovice v Orl. horách. Kamenný kříž doplňují postavy Panny Marie a sv. Jana, jde tedy o zobrazení Kalvárie. Doprovodné postavy nejsou samostatnými objekty, aby tvořily kategorii 170 Soubor drobných sakrálních objektů – typ 172 Skupina Kalvárie, proto tento objekt zařazujeme do kategorie 110 Kříž. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 17 Centrální kříž u kostela, Rožnov pod Radhoštěm. Na kříži jsou zobrazeny nástroje Kristova umučení, ty však plní pouze doplňkovou funkci k zobrazení Ukřižování. Nejde tedy o typ kříže Arma Christi, jelikož tato ornamentika není primární. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 18 Misijní kříž u kostela sv. Jakuba v Petrovicích, Praha. Foto: Anonymus, 2010. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Misijní_kříž#/media/File:Petrovice,_kostel_svatého_Jakuba,_misijní_kříž.jpg. Zdroj: Wikimedia Commons.
- 19 Kříž jako centrální prvek náměstí. Bouzov, okr. Olomouc. Foto: J. Komárek, JiriKomarek.net, Licence: CC BY-SA 4.0, Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kříž_na_náměstí,_Bouzov,_okres_Olomouc.jpg. Zdroj: Wikimedia Commons
- 20 Centrální hřbitovní kříž, Bartošovice v Orlických horách, Neratov. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 21 Centrální kříž před Bazilikou Navštívení Panny Marie na Svatém kopečku u Olomouce navazuje na křížovou cestu. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 22 Kamenná sloupová boží muka, Bílina. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 23 Kamenná sloupová boží muka s výrazně zdobným podstavcem a hlavicí, Duchcov. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 24 Barokní kamenná sloupová boží muka v Zahradě Kinských v Praze měla i funkci slunečních hodin – stín vrhala kopí v boku Krista a šíp v těle sv. Šebestiána. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 25 Kamenná pilířová boží muka – památník rodu Windisch-Grätzů, Štěkeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 26 Kamenná pilířová boží muka ze 13. století, Telč. Kaplice plnila funkci lucerny. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 27 Zděná sloupová boží muka. Podstavec s výklenky, vrcholová hlavice s jedním výklenkem pro obraz. Foto: D. Lacina, 2012.

- 28 Zděná sloupová boží muka. Podstavec jednoduchý, vrcholová hlavice s více výklenky. Zálezly, okr. Prachatice. Foto: D. Lacina, 2012.
- 29 Zděná pilířová boží muka, Velké Bílovice. Jednoduchý podstavec, vrcholová schránka se čtyřmi vyobrazeními, keramická glazovaná střešní krytina je typická pro region Břeclavska. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 30 Zděná pilířová boží muka, Žarošice. Výklenky pro sakrální námět jsou součástí dřívku. Foto: D. Lacina, 2012.
- 31 Zděná pilířová boží muka, Kurdějov. Hlavice je oproti dřívku zúžena. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 32 Zděná pilířová boží muka, Libějovice. Architektonická forma objektu zachovává tradiční členění (podstavec, dřík, vrcholová schránka, stříška), avšak obdélníkový půdorys signalizuje vývojový přechod k typu výklenkové kapličky. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 33 Zděná pilířová boží muka, Milovice. Objekt bez podstavce (původní podstavec pravděpodobně pod úrovní terénu), dřík s výklenky doplněn římsou. Foto: D. Lacina, 2010.
- 34 Zděná pilířová boží muka, Vrbice. Objekt bez podstavce s oktogonálním půdorysem. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 35 Schéma půdorysných vztahů sídla a umístění tzv. exteriérových oratorií (značeny křížkem): Centrální poloha kapličky u západního okraje sídla axiální formy, exteriérová oratoria ve výklencích domů, další oratoria umístěna na tzv. východiscích z obce, v sedlech, na křižovatkách. Dražkov – okres Příbram. Převzato: Štajnochr (2005, 51).
- 36 Kaple Svatých schodů, Hora Matky Boží, Králíky. Foto: L. Marková, 2004.
- 37 Lurdská kaplička, Chrenovec – Brusno, SR. Foto: B. Dohnalová, 2007.
- 38 Kaple Božího hrobu podle jeruzalémského vzoru, Mikulov. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 39 Kaple Loreta u Jičína je centrem komponované krajiny, tzv. Mariánské zahrady Františka Josefa Šlika. Loretánské kaple zpravidla nestojí samostatně, ale bývají součástí poutních míst. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 40 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, netypického kruhového půdorysu. Velké Bílovice, Hradištěk. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 41 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, do něhož je možné nahlédnout, Štramberk. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 42 Kaplička s vnitřním prostorem uzavřeným, do něhož je možné vstoupit. Žarošice. Foto: D. Lacina, 2010.
- 43 Kaplička s vnitřním prostorem polootevřeným, Kutná Hora. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 44 Kaplička s vnitřním prostorem otevřeným, střecha nesena sloupy/pilíři. Zastavení Jurkovičovy křížové cesty, Svatý Hostýn. Foto: D. Lacina, 2011.
- 45 Pozdně barokní kaplička ve tvaru čtyřbokého pilíře s dvojicemi volutových křídel a reliéfními ornamenty pozdně barokních a rokokových tvarů. Původně kolem vedla cesta k morovému hřbitovu a na segmentových římsách byla patrně upevněna světla (podle: Kocourek, J. 2006. Český atlas – Severní Čechy. Praha: Freytag & Berndt). V kruhových výklencích na podstavci jsou zobrazeny symboly víry, naděje a lásky a Kristův monogram. Hranice katastrů Liběšice a Chotíněves. Foto J. Dohnal, 2014.
- 46 Drobná dřevěná výklenková kaplička, Slavkov u Brna. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 47 Výklenková kaplička s jedním centrálním výklenkem. Husinec. Foto: D. Lacina, 2012.
- 48 Výklenková kaplička s plochými výklenky redukovanými do podoby kartuší pro fresku, trojúhelníkový půdorys. Libějovice. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 49 Výklenková kaplička s více výklenky pro umístění doprovodných námětů, mezi Zvěstonínem a Božeticemi. Foto: D. Lacina, 2012.
- 50 Výklenková kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého. Typické umístění světce na mostě. Malenice nad Volyňkou. Foto: D. Lacina, 2012.
- 51 Votivní výklenková kaplička, ve výklenku pozůstatek litinového křížku. Nápis na podstavci: „Na vděčnou paměť šťastného zachránění svých manželů 28. října 1908 Leopoldina hraběnka Podstatzká-Liechtensteinová rozená hraběnka Thunová, Marie hraběnka Mittrowská rozená hraběnka Bavorovská, Žofie hraběnka Haugwitzová rozená hraběnka Bavorovská.“ Náměšť nad Oslavou. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 52 Zvonička – kaplička s vnitřním prostorem. Kaplička sv. Jana Nepomuckého s uzavřeným vnitřním prostorem, Nové Kestřany. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 53 Zvonička – výklenková kaplička. Praha – Horní Počernice, Čertousy. Foto: Anonymus, 2009. Licence: CC BY-NC-ND 3.0. Web: <https://geolocation.ws/v/1/5448792560983591825-5448793406219845490/p20-h-poernice-zvonika-ertousy/en>
- 54 Výklenková kaplička se zvoničkou, Louka. Typická regionální ornamentika. Foto: Anonymus, 2007. Licence: Public domain. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Louka_HO_kaplička.JPG.
- 55 Sloupová zvonička. Průhonice. Foto: B. Dohnalová, 2008.
- 56 Pilířová zvonička. Syneč. Foto: Anonymus, 2010. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Syneč_zvonička.JPG
- 57 Pilířová zvonička. Nouzín. Foto: J. Šulcová, 2014.

- 58 Zvonička na Pustevnách. Vnitřní prostor zvoničky neplní funkci kapličky. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 59 Dřevěná zvonička ve Vítkově u Štěkně. Foto: B. Fiřtová, 2011.
- 60 Socha sv. Starosty na podstavci. Zahrádky u České Lípy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 61 Socha sv. Jana Nepomuckého. Podstavec tvoří výrazný architektonický prvek objektu. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 62 Sousoší sv. Petra a Pavla. Podstavec je doplněn doprovodnými reliéfními zobrazeními světců. Bartošovice v Orlických horách, Neratov. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 63 Sousoší Nejsv. Trojice – typ Žaltářová Trojice. Podstavec je doplněn sochou Panny Marie Immaculaty. Náměšť nad Oslavou. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 64 Sousoší sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína Paduánského. Podstavec je součástí kamenné zdi. Malešov u Kutné Hory. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 65 Socha sv. Máří Magdalény u kaple Nejsv. Trojice. Ohařice, Jičínsko. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 66 Sousoší sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 67 Socha sv. Jana Křtitele vytesaná do skály. Postava světce oděného ve velbloudí kůži ležícího na poušti. Beránek je atributem sv. Jana Křtitele. Autor: Matyáš Bernard Braun. Braunův Betlém, Nový les u Žirče. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 68 Socha Bičovaného a Trpícího Krista na ramenech schodiště Kalvárie Ostré u Úštěka. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 69 Sloup se sochou Panny Marie Immaculaty, typ oblakový sloup. Dřík sloupu je zahalen v oblacích. Nádvoří zámku v Mikulově. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 70 Sloup se sousoším Nejsv. Trojice, typ oblakový sloup. Sloup stojí na dvoustupňovém podstavci, který je spolu s balustrádou doplněn sochami světců. Blíževedly. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 71 Sloup se sochou sv. Vavřince, Chotíněves. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 72 Pilíř se sousoším Nejsv. Trojice – typ Žaltářová Trojice. Podstavec se sochami sv. Rocha vpravo, sv. Šebestiána vlevo a sv. Rozálie v těle podstavce. Výklenek odkazuje na jeskyni, ve které světice žila a zemřela. Hustopeče. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 73 Pilíř se sochou Panny Marie Immaculaty postaven v letech 1713–1715 v Kutné Hoře je připomínkou morové epidemie. Na podstavci jsou sochy morových patronů, sv. Karla Boromejského (v popředí), sv. Šebestiána (vlevo), sv. Rocha (v pozadí) a sv. Františka Xaverského (vpravo, patron stavitele sloupu Františka Bauguta). Ve spodní části jsou sochy havířů se štíty, které odkazují na hornickou tradici města. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 74 Reliéf patronky horníků sv. Barbory v podstavci morového sloupu. Foto J. Dohnal, 2012.
- 75 Sochy havířů se štíty ve spodní části morového sloupu odkazují na hornickou tradici města. Kutná Hora. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 76 Pilíř se sochou sv. Jana Nepomuckého. Most. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 77 Pilíř se sochou Panny Marie Královny. Valašské Klobouky. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 78 Pilíř se sochou sv. Jana Nepomuckého. Kutná Hora – Sedlec. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 79 Sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého. Zaječí. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 80 Sloup se sochou Panny Marie Piety. Bartošovice v Orlických Horách – Neratov. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 81 Sloup se sochou Nejsv. Trojice – typ Trůn Milosti. České Budějovice. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 82 Sloup Nejsv. Trojice v Mikulově. Vrcholové sousoší Nejsv. Trojice je nesen trojicí sloupů, které odkazují na centrální výjev. Morový sloup je doplněn sochami morových patronů – sv. Karel Boromejský (vpravo), oblíbený sv. Jan Nepomucký (vlevo) a sochou Panny Marie Immaculaty. Foto: B. Dohnalová, 2007.
- 83 Mučednický sloup z 15. století s barokním podstavcem. Převzato: Koch (1975, 138).
- 84 Sloupy se znázorněním nástrojů umučení Krista ve vrcholu. Kaple Božího hrobu, pašijová cesta Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 85 Sloup s vrcholovým zobrazením Panny Marie Bolestné. Štekeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 86 Pilíř s křížem. Na rozdíl od kříže na podstavci je pilíř s podstavcem minimálně o jednu třetinu vyšší, než je výška kříže. Viničné Šumice. Foto: Anonymus, 2012. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/ViničnéŠumice>
- 87 Sloup s křížem. Žamberk. Foto: Anonymus, 2013. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Žamberk-sloup-s-křížem-u-mostu-v-Hluboké-ulici2013.jpg>
- 88 Skupina soch: Spící Apoštolové a Kristus modlící se na Olivové Hoře. Zastavení pašijové cesty, Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 89 Obraz sv. Peregrina. Bartošovice v Orlických horách, Neratov. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 90 Obraz. Sv. Václava, patrona českých zemí a ochránce vinařů. Vrbice. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 91 Svatý obrázek na stromě. Foto: D. Lacina, 2009.
- 92 Sakrální obraz. Zastavení Jurkovičovy křížové cesty s výjevem Ukřižování, Svatý Hostýn. Foto: D. Lacina, 2011.
- 93 Sakrální obraz – reliéf. Zastavení křížové cesty. Nové Hrady u Litomyšle. Foto: B. Fiřtová, 2013.

- 94 Detail reliéfu na skále: Stigmatizace sv. Františka. Braunův Betlém, Nový les u Žirče. Foto D. Smetanová, 2012.
- 95 Schránka s mariánským obrazem. Brandýs nad Orlicí. Foto: K. Leschingerová, 2014.
- 96 Schránka s obrazem sv. Františka. Heraldice, Třebíčsko. Foto: D. Lacina, 2014.
- 97 Schránka s výjevem Zjevení Lurdské Panny Marie. Evropsky významná lokalita Nedakonický les. Foto: D. Lacina, 2011.
- 98 Schránka s mariánským obrazem na Mladějovickém dubu. Foto: B. Fiřtová, 2010.
- 99 Výklenek s výjevem Zjevení Lurdské Panny Marie sv. Bernadetě. Bojnice, SR. Foto: B. Dohnalová, 2007.
- 100 Výklenek s mariánským obrazem v ohradní zdi. Štěkeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 101 Výklenek s obrazem sv. Urbana v průčelí domu. Štěkeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 102 Výklenek se sochou Panny Marie Immaculaty. Úštěk. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 103 Výklenek pro umístění sochy světe. Kestřany. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 104 Kombinovaný drobný sakrální objekt – srostlice. Kaplička a boží muka. Mikulov. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 105 Kombinovaný drobný sakrální objekt – srostlice. Kaplička a pilíř se sousoším sv. Floriána a sv. Šebestiána. Florianikapelle, St.Margarethen – Burgenland, Rakousko. Foto: Anonymus, 2011. Licence: CC BY-SA 3.0 AT. Web: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Margarethen_-_Florianikapelle.JPG
- 106 Kombinovaný drobný sakrální objekt – dvojobjekt. Šibenice pod Spišským hradem doplněna křížem, SR. Foto: B. Dohnalová, 2005.
- 107 Kombinovaný drobný sakrální objekt – dvojobjekt. Pozůstatek kamenného pranýře doplněn svatým obrázkem. Šumava. Foto: M. Flekalová, 2011.
- 108 Pranýř z roku 1690 později doplněn sochou sv. Jana Nepomuckého. Chvalšiny. Foto: M. Hlávka, 2011. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pranýř>
- 109 Kombinovaný drobný sakrální objekt – dvojobjekt. Kamenného Maňovického draka nechal vytesat ze skály a doplnit křížem starosta Maňovic, Antonín Raška v roce 1905 jako poděkování Bohu za to, že po oslepnutí se mu vrátil zrak alespoň na jedno oko. Maňovice. Foto: B. Fiřtová, 2014.
- 110 Objekt s výklenkem se sochou Panny Marie Lurdské a s křížem. Evropsky významná lokalita Nedakonický les. Ostrožský les – Uherský Ostroh. Foto: D. Lacina, 2011.
- 111 Objekt na odkládání svíček u hřbitovního kříže. Sebedražie, SR. Foto: B. Dohnalová, 2008.
- 112 Sloup se sochou Modlíciho se Krista. Zastavení pašijové cesty na Svatý kopeček u Olomouce. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 113 Zastavení křížové cesty, kat. 161 Sakrální obraz. Zlín – Veliková. Foto: D. Lacina, 2011.
- 114 Zastavení pašijové cesty zobrazuje námět Loučení Krista s matkou, kat. 132 Výklenková kaplička. Následují tzv. skalní kapličky, kat. 131 Kaplička s vnitřním prostorem. Svatý kopeček v Mikulově. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 115 Křížová cesta v Liběchově. Foto J. Dohnal, 2014.
- 116 Kalvárie redukována do podoby třech křížů. NPP Křížky, obec Prameny, Chebsko. Foto: D. Lacina, 2015.
- 117 Kalvárie redukována do podoby třech křížů. Národní přírodní památka Křížky, obec Prameny. Foto: D. Lacina, 2015.
- 118 Skupina kalvárie je tvořena křížem s Ukřížovaným a zobrazením modlíci se Panny Marie (dřevěná polychromovaná deska na podstavci). Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 119 Zastavení Cesty světla na Svatém Hostýně, kat. 161 Sakrální obraz. 14 zastavení meditační Cesty světla znázorňuje období církevního roku, které následuje po Zmrtvýchvstání a končí Slavností seslání Ducha Svatého. Text a foto: Cesta světla a pouť Matice svatohostýnské. Web: http://www.hostyn.cz/aktuality_10_2.htm
- 120 Jiná skupina drobných sakrálních objektů. Lurdská kaplička, kříž s oltární menzou a objekt formy kazatelny připomíná presbyterium kostela. Horní Dunajovice. Foto: D. Lacina, 2012.
- 121 Jiná skupina drobných sakrálních objektů. Skalákova studánka Maternice. Vodu ze studánky považovali lidé za léčivou, snad až zázračnou a jako projev vděčnosti sem zavěšovali svaté obrázky. V posledních letech bylo místo pojato jako duchovní památník nejbližšího okolí. Místní umělci a patrioti, sdružení do Spolku přátel Maternice, vdechli místu podmaňující atmosféru a přenesli sem pověsti, události i tragédie nejbližšího okolí. Foto: J. Šulcová, 2015
- 122 Jiná skupina drobných sakrálních objektů. Skalákova studánka Maternice. Kříž, socha Anděla s knihou a odkazem na Zjevení Janovo: „Já jsem Alfa i Omega, počátek i konec. Tomu, kdo žízní, dám napít zadarmo z pramene vody živé.“ Zj 21,6 (BIBLE 2009). Vpravo kaplička se sochou sv. Floriána. Foto: J. Šulcová, 2015.
- 123 Kalvárie s křížovou cestou, Ostré. Křížová cesta (č. kat. 171) obsahuje 14 zastavení typu kaplička výklenková (č. kat. 132). V popředí Skupina soch (č. kat. 154) – socha Modlíciho se Krista a Spících Apoštolů v Getsemanské zahradě. Foto: J. Dohnal, 2014.

- 124 Kalvárie s křížovou cestou, Ostré. Objekty se souvisejícími náměty: socha Bičovaného Krista (č. kat. 151) a socha Trpícího Krista (č. kat. 151). Foto: J. Dohnal, 2014.
- 125 Třetí zastavení pašijové cesty – Státní brána (č. kat. 131 – kaplička s vnitřním prostorem). Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 126 Čtvrté zastavení pašijové cesty – Dvůr Getsemanský (Pustá ves), (č. kat. 131 – kaplička s vnitřním prostorem). Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 127 Desáté zastavení pašijové cesty – Kristus Pán jde přes potok Cedron (č. kat. 132 – výklenková kaplička). Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 128 Areál poutního místa v Římově. Kostel sv. Ducha obklopen ambity. Stěny ambitů jsou zdobené nástěnnými malbami, závěsnými obrazovými cykly s mariánskými a kristologickými symboly loreťanských litaní a s vyobrazením milostných soch a obrazů uctívaných v zemích Koruny české a v dalších zemích střední Evropy. To patří také k základním znakům charakteristického typu českého barokního poutního místa. Dřevěné polychromované sochy jsou přemístěny z kaplí pašijové cesty. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 129 Svatý kopeček v Mikulově, jedno ze zastavení pašijové cesty. Pohled na město se zámekem, který tvoří protipól sakrálnímu komplexu a symbolizuje světskou moc. Foto J. Dohnal, 2015.
- 130 Svatý kopeček v Mikulově, jedno ze zastavení pašijové cesty – kaplička s vnitřním prostorem (č. kat. 131). Pohled na vrchol Svatého kopečku. Pašijová cesta obsahuje 15 zastavení kapliček s vnitřním prostorem i výklenkových. Centrálními stavbami jsou Kaple sv. Šebestiána a zvonice podle vzoru italské campanilly. Foto J. Dohnal, 2015.

Sepulkrální kulturní artefakty

- 131 Rodinná hrobka. Hřbitov v Kutné Hoře. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 132 Epitaf – náhrobní deska s reliéfem připomíná zemřelého, nemusí mít však přímou souvislost s vlastním hrobem. Kostel Nejsv. Trojice na vrchu Chotuc u Křince. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 133 Náhrobek s reliéfem Ukřižovaného Krista. Zákupy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 134 Náhrobek – socha. Kutná Hora – Náměť. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 135 Náhrobek – kříž u kostelní zdi je pravděpodobně posledním pozůstatkem zrušeného hřbitova nebo byl ke kostelu přemístěn. Bílina. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 136 Náhrobek – kamenný kříž. Rajnochovice. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 137 Náhrobky – litinové kříže na hřbitově ve Štěkni. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 138 Náhrobek – litinový kříž ve spodní části doplněn zobrazením Panny Marie Piety. Štěkeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 139 Typický náhrobek na hřbitově. Poutní místo Lomec v jižních Čechách. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 140 Náhrobky doplněné leštěnými deskami s různými vyobrazeními. Touto formou jsou typické pro místní hřbitov, který je součástí poutního místa Lomec v jižních Čechách. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 141 Náhrobek neznámého vojína padlého v bitvě u Tovačova, 1866. Foto: D. Lacina, 2009.
- 142 Soubor náhrobků. Prameny, Chebsko. Foto: D. Lacina, 2015.
- 143 Mohyla Milana Rastislava Štefánika na vrchu Bradlo v Myjavské pahorkatině. Spolu s generálem M. R. Štefánikem jsou zde pohřbeni i italský seržant U. Merlino a střelec G. Agginiti, kteří byli posádkou havarovaného letadla. Autorem mohyly je Dušan Samuel Jurkovič. Foto: M. Hlauka, 2008. Licence: copyright. Web: [http://sk.wikipedia.org/wiki/Mohyla_Milana_Rastislava_Stefánika_\(Bradlo\)](http://sk.wikipedia.org/wiki/Mohyla_Milana_Rastislava_Stefánika_(Bradlo))
- 144 Židovský hřbitov. Dolní Kounice. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 145 Rodová hrobka Haugwitzů. Náměšť nad Oslavou. Foto: M. Flekalová, 2012.

Memoriální kulturní artefakty

- 146 Památník Mohyla míru. Prace u Slavkova u Brna. Foto: Anonymus, 2011. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mohyla_míru
- 147 Památník Lidice byl vystaven v roce 1962 jako památka na vyhlazení Lidic nacisty, v místech nad bývalou obcí. Foto: Anonymus, 2009. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Památník_Lidice
- 148 Františkova alej u Mšena k památce Františka Smýkala. Foto: P. Hofman, 2015.
- 149 Báseň Jana Skácela ve formě mozaiky. Malá vodní elektrárna Nové Mlýny. Foto: J. Dohnal, 2015.
- 150 Klácelka u Liběchova. Sochařské dílo zobrazuje výjevy ze starých pověstí českých. Autor: Václav Levý. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 151 Jezdecká socha Jana Žižky z Trocnova (autor Bohumil Kafka, 1935). Foto: Anonymus, 2012. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Jezdecká_socha_Jana_Žižky_z_Trocnova_\(Přibyslav\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Jezdecká_socha_Jana_Žižky_z_Trocnova_(Přibyslav))
- 152 Pomník popraveného zbudovského rychtáře Jakuba Kubaty. V pověsti je líčen jako lidový hrdina, o čemž praví nápis na pomníku: „Kubata dal hlavu za Blata.“ Zbudovská Blata, jižní Čechy. Foto: B. Fiřtová, 2010.

- 153 Pomník Karla Havlíčka Borovského v Jedovnicích. Foto: J. Plch, 2009. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Havlicek_Jedovnice.jpg
- 154 Socha Jana Žižky z Trocnova u Sutoměře, na místě, kde husité porazili královské vojsko 25. 3. 1420. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 155 Pomník generála Laudona připomínající obelisk na architektonickém základu cihlové bašty symbolizující turecké opevnění. Veselí nad Moravou. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 156 Památník příchodu Rudé armády (k prvnímu výročí osvobození 9. 5. 1946). Kutná Hora. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 157 Památník Bible kralické. Kralice nad Oslavou. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 158 Pamětní deska Bitvy u Bachmače v Olomouci. Foto: M. Maňas, 2005. Licence: CC BY 3.0. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Československé_legie
- 159 Vlčí deska – pomník posledního vlka na Vysočině. Foto: J. Tur, 2007. Licence: CC BY-ND 3.0. Web: <http://www.panoramio.com/photo/88078964>
- 160 Jubilejní kámen k 40 letům vlády Jana II. z Lichtenštejna, Adamov. Foto: Anonymus, 2009. Licence: CC BY 3.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lichtenštejnský_kámen,_Adamov.JPG
- 161 Rysí kámen ve Velkém kozím dole na saských hranicích upomíná na skolení rysa myslivcem Johannem Gottfriedem Puttrichem v roce 1743. Podle: Belisová 2011. Foto: Anonymus, 2012. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Luchsstein\(1743\)_2012-2.JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Luchsstein(1743)_2012-2.JPG)
- 162 Zderadův sloup v Brně formou připomíná boží muka a označuje místo zavraždění králova poradce Zderada ze Švabenic. Foto: Anonymus, 2006. Licence: Public domain. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zderadův_sloup.jpg
- 163 Pomník obětem neštěstí na dole Nelson III., kdy večer 3. ledna 1934 došlo k explozi důlních plynů a zahynulo zde 142 horníků. Autor pomníku: Karel Pokorný. Foto: M. Sýkora, 2009.
- 164 Památník obětí náboženské zuřivosti a občanské války 1419–1421, „Pro vzpoury a stranickou nenávist krváceli zde katolíci i kališníci.“ Kutná Hora, Kaňk. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 165 Pomník padlým v první světové válce. Rokytná, Moravský Krumlov. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 166 Pomník padlým v první světové válce je doplněn křížem. Hlohovec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 167 Mohyla na Bílé hoře, Praha. Foto: B. Dohnalová, 2008.
- 168 Mohyla Hanče a Vrbaty. Vrbatovo Návší, Krkonoše. Foto: Anonymus, 2010. Licence: Public domain. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vrbatovo_návší
- 169 Mohyla generála Milana Rastislava Štefánika připomíná místo zřícení jeho letadla. Autor objektu je, stejně jako Štefánikovy mohyly na Bradle, Dušan Jurkovič. Foto: Anonymus, 2008. Licence: Public domain. Web: http://sk.wikipedia.org/wiki/Mohyla_generála_Milana_Rastislava_Štefánika
- 170 Pranýř. Rosice. Foto: L. Pauzová, 2012. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pranýř>
- 171 Smírčí kříž „U Josífků“, Kurdějov. Ke smírčímu původu odkazuje text vytesaný na kříži. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 172 Křížový kámen, Sedlice. Foto: D. Lacina, 2011.
- 173 Pomníček u cesty a vodního toku. Štěkeň. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 174 Pomníček připomíná kromě člověka zemřelého při dopravní nehodě také místo, na kterém je potřeba být obezřetný. Žarošice. Foto: D. Lacina, 2011.

Topografické kulturní artefakty

- 175abc Historický trojmezí kámen mezi Českým královstvím, Bavorským kurfiřtstvím a Pasovským biskupským knížectvím, s příslušnými erby a znaky. Foto: Z. Šmída, 2013.
- 176 Jednoduchý kamenný mezník. Hlohovec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 177 Mezník s číslem u Zemské brány na hranici katastru Bartošovic v Orlických horách. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 178 Mezník/boží muka ve Hvozdu nemá jasný původ a funkci. Foto: Anonymus, 2014. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hvozdu_-_boží_muka_pod_obcí_2.JPG
- 179 Hraniční kámen na soutoku Moravy a Dyje. Hranice Česka, Slovenska a Rakouska. Foto: M. Jičínský, 2009.
- 180 Tereziánský hraničník z roku 1750. Jihlava. Foto: M. Szala, 2014. Licence: CC-BY-SA-4.0. Web: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jihlava_\(Iglau\)_-_Hraniční_kámen.JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jihlava_(Iglau)_-_Hraniční_kámen.JPG)
- 181 Pozemní hraniční značka na hraničním vlakovém nádraží Železná Ruda-Alžbětín/Bayerisch Eisenstein. Foto: Z. Šmída, 2013.
- 182ab Hraniční kámen na úbočí hory Špičník (1351 m. n. m.) na Šumavě. Foto: Z. Šmída, 2013.
- 183 Hraniční znamení na stezce v okolí Modrého Sloupu na Šumavě. Foto: Z. Šmída, 2013.
- 184 Geografický střed České republiky. Foto: Anonymus, 2008. Licence: Public domain. Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Číhošť>
- 185 Pramen Vltavy označený symbolickou dřevořezbou. Foto: M. Flekalová, 2010.

- 186 Směrovka k objektu výtopny. Hostětín, Bílé Karpaty. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 186a Drobné objekty na hrázi Lednických rybníků. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 187 Štětovaná cesta pod Vysokým Rohem. Sedlec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.
 188 Patník u polní cesty. Hlohovec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.

Umělecké kulturní artefakty

- 189 Křížová cesta 21. století, Kuks. Zastavení „Brána naděje“. Autorka: Jaromíra Němcová. Foto: D. Smetanová, 2012.
 190 Objekt „Hlava“ sochaře Michala Trpáka v Českých Budějovicích. Foto: B. Dohnalová, 2012.
 191 Kašna jako estetický prvek náměstí. Česká Lípa. Foto: J. Dohnal, 2014.
 192 Reliéf na fasádě domu. Mikulov. Foto: J. Dohnal, 2014.
 193 „Čertovy hlavy“ v kokořínských pískovcových skalách. Autor: Václav Levý, 1841–1846. Želízky u Liběchova. Foto: J. Dohnal, 2014.
 194 Dominantní reprezentativní objekt Samsonovy kašny na náměstí v Českých Budějovicích. Foto: B. Dohnalová, 2012.

Umělecko-řemeslné kulturní artefakty

- 195 Pístová pumpa studny. Štěkeň, jižní Čechy. Foto: B. Dohnalová, 2013.
 196 Pístová pumpa studny. Moravský Krumlov. Foto: J. Dohnal, 2014.
 197 Detail výzdoby pístové pumpy studny. Štěkeň, jižní Čechy. Foto: B. Dohnalová, 2013.
 198 Vahadlová studna. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 199 Kamenno-cihlová zeď. Štěkeň, jižní Čechy. Foto: B. Dohnalová, 2013.
 200 Jednoduchý proutěný plot. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 201 Sloupek rozpadajícího se plotu. Ostré u Úštěka, severní Čechy. Foto: J. Dohnal, 2014.
 202 Drobný sloupek u oplocení kříže. Přítluky na jižní Moravě. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 203 Pozůstatek cihlové zdi s dekorativně kladenými cihlami. Podivín, Břeclavsko. Foto: B. Dohnalová, 2011.
 204 Kamenné sloupky plotu. Ostré, severní Čechy. Foto: J. Dohnal, 2014.
 205 Barokní brána bývalé bažantnice. Mikulov. Foto: J. Dohnal, 2013.
 206 Detail kované hřbitovní brány v Podivíně pocházející ze zámeckého divadla v Lednici. Foto: B. Dohnalová, 2011.
 207 Vrata s dřevořezbou. Mikulov. Foto: J. Dohnal, 2013.
 208 Dřevěný holubník, obec Doubí. Historická fotografie. Web: <http://www.treben.cz/fotoalbum/historicka-fota/fotografie-obce/holubnik-doubi.html>
 209 Zděný holubník. Vesce u Soběslavi. Foto: Anonymus, 2013. Licence: CC BY-SA 4.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vesce_holubník.JPG
 210 Klát – špalkový úl, zdoben figurální řezbou. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Foto: B. Dohnalová, 2009.
 211 Lavička v zahradě zámku Kratochvíle v jižních Čechách. Foto: B. Dohnalová, 2012.
 212 Kamenný žlab pro napájení dobytka má dnes již spíše dekorativní funkci. Pouzdřany na jižní Moravě. Foto: J. Dohnal, 2013.

Reliktní kulturní artefakty

- 213 Větší megalitické lokality na pomezí středních a severozápadních Čech. 1 – kamenné seskupení u Klučku, 2 – nečernické kamenné řady, 3 – kamenný kruh a řada na Špičáku, 4 – kounovské kamenné řady, 5 – kamenné kruhy u Hředel. Všechny uvedené lokality leží na jedné linii, která v zásadě odpovídá azimutu západu slunce při letním slunovratu. Převzato: HELŠUS, HLUŠTÍK (1991, 48).
 214 Obětní kámen s miskovitou prohlubní na Smrkovci v Českém ráji. Foto: Anonymus, 2011. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Smrkovec_obětní_kámen.jpg
 215 Nejznámější český menhir – Zkamenělý pastýř u obce Klobuky. Foto: Anonymus, 2004. Licence: Public domain. Web: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klobuky_CZ_Zkamenely_pastyr_093.jpg
 216 Terénní pozůstatky gloriety v Bořím lese u Břeclavi z 18. století odstraněného v 50. letech 20. století. Foto: J. Dohnal, 2014.
 217 Zbytky obytného stavení v Sudetech. Bartošovice v Orlických horách – Neratov. Foto: B. Dohnalová, 2010.
 218 Torzo kaple, Zahrádky u České Lípy. Foto: J. Dohnal, 2014.
 219 Torzo kaple sv. Jana Křtitele na vrchu Vysoká u Kutné Hory. Foto: J. Dohnal, 2011.
 220 Prameniště u Nového dvora. Lednicko-valtický areál. Foto: J. Dohnal, 2013.

- 221 Místo bývalé nádržky na Roklanském potoce – likvidace hráze v 60. letech minulého století. Šumava. Foto: Z. Šmída, 2015.
- 222 Deska s reliéfním nápisem ve zdi u kostela sv. Petra a Pavla v Mimoni. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 223 Náhrobek – kříž ve zdi hřbitova. Rokytná – Moravský Krumlov. Foto: B. Dohnalová, 2014.
- 224 Zazděná Přeštovická hřbitovní brána na hřbitově ve Štěkni. Strakonicko. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 225 Základy staveb sloužících pohraniční rotě. Modravské slatě na Šumavě. Foto: Z. Šmída, 2015.
- 226 Kamenné řady u Kounova. Foto: Anonymus, 2009. Licence: Public domain. Web: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kamenné_řady_Kounov
- 227 Rekonstrukce půdorysu kostela z 9. století je součástí archeologické lokality. Mikulčice – Valy. Foto: Mercy from Wikimedia Commons, 2008. Licence: CC BY-SA 3.0. Web: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mikulčice>

Technické kulturní artefakty

- 228 Propust' s dřevěnou lávkou z Novozámeckého rybníka do Novozámecké průrvy. Zahrádky u České Lípy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 229 Mnichovská průrva. Zahrádky u České Lípy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 230 Stavido s lávkou. Štěkeň, Strakonicko. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 231 Studna krytá dřevěným přístřeškem. Štramberk. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 232 Nádrž na pitnou vodu – pozdněgotická tzv. Kamenná kašna v Kutné Hoře. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 233 Fons salutis (Pramen zdraví) v parku Studánka v Brně pod Petrovem. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 234 Studánka v Bořím lese. Lednicko-valtický areál. Foto: J. Dohnal, 2013.
- 235 Červená studánka. Hlohovec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 236 Nefunkční vodní nádrž v zámeckém parku ve Štěkni, Strakonicko. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 237a Mostek v zámeckém parku Veltrusy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 237b Železniční podjezd u Valašských Klobouk. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 237c. Pašerácká lávka u Zemské brány. Bartošovice v Orlických horách. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 238 Šachta po hlubinné těžbě uhlí. Povrchový důl Bílina. Foto: B. Dohnalová 2011.
- 239 Betonový bunkr linie československého pohraničního opevnění. Bartošovice v Orlických horách. Foto: B. Dohnalová, 2010.
- 240 Kamenná zídka. Štramberk. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 241 Větrák. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 242 Tyršův stožár. Dolní Kounice. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 243 Váha. Přítoky u Kutné Hory. Foto: J. Dohnal, 2011.

Ostatní kulturní artefakty

- 244 Strašáci jako projev místní lidové tvořivosti. Hlohovec, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 245 Cesta Sluneční soustavou. Jičín. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 246 Prezentace metod archeologického výzkumu. Pohansko u Břeclavi. Foto: J. Dohnal, 2013.
- 247 Novodobá interpretace tradičních umělecko-řemeslných prvků fasády domu. Prace u Brna. Foto: B. Dohnalová, 2013.

Kulturní artefakty v krajině – problém zachování hodnot

- 248 Kříž na křižovatce již není jediným orientačním prvkem. Brandýs nad Orlicí. Foto: K. Leschingerová, 2014.
- 249 Socha sv. Michaela Archanděla. Zahrádky u České Lípy. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 250 Zastavení křížové cesty. Dolní Kounice. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 251 Hranice intravilánu a extravilánu obce atraktivní pro firemní objekty. Podivín. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 252 „Ztracen“ v krajině. Šakvice. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 253 Zastavení pašijové cesty v konfliktu se zástavbou. Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 254 Sloupky a elektrické vedení jako významný vizuální problém. Podivín. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 255 Památník obětí nepokojů v 15. století versus vysílač na vrchu Kaňk u Kutné Hory. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 256 Barokní brána bývalé bažantnice je dnes pouze dekorativním objektem. Mikulov. Foto: J. Dohnal, 2013.
- 257 NPP Křížky. Prameny, Chebsko. Porovnej obr. 116. Foto: D. Lacina, 2015.
- 258 Zastavení „Hora Kalvárie“ za zahrádkou. Římov. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 259 Nevhodná obnova kapličky a konflikt funkcí prostoru. Libějovice. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 260 Chátrající bývalé zemědělské družstvo a boží muka. Nejde u Lednice, Břeclavsko. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 261 Kdysi reprezentační nádvoří s nikou a reliéfem dnes využíváno jako zadní trakt domu. Mikulov. Foto: J. Dohnal, 2013.
- 262 Busta Bedřicha Smetany. Národní sad, Štramberk. Foto: B. Dohnalová, 2009.

- 263 „Graffiti“ kříž. Přítluky. Foto: B. Dohnalová, 2008.
- 264 Chátrající výklenková kaplička s reklamou. Štěkeň u Strakonice. Foto: B. Dohnalová, 2013.
- 265 Tradiční brána statku nahrazena plechovými vraty. Podivín. Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 266 Kříž u cesty pohltila nevhodná výsadba nepůvodních dřevin. Velké Bílovice. Foto: B. Dohnalová, 2012.
- 267 Park „U Floriána“. Brno. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 268 Sousoší Panny Marie Pomocné je „chráněno“. Dolní Věstonice. Foto: J. Dohnal, 2013.
- 269 Pohansko u Břeclavi. Lednicko-valtický areál, UNESCO. Foto: B. Dohnalová, 2009.
- 270 Hamroň. Na hranici venkovské zástavby Hamrů nad Sázavou a města Žďáru nad Sázavou na pohledově exponovaném místě byl v 19. století postaven kamenný kříž. Dnes je nahrazen jednou z monstrózních betonových soch Michala Olšiaka a přesunut o pár metrů dál. Toto místo ztratilo svůj vnitřní význam a stalo se pouze povrchní turistickou atrakcí. Hamry nad Sázavou.
- 271 Dehonešace umělecké výzdoby domu. Veselí nad Moravou. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 272 Kterého se bát více? Vysoká u Kutné Hory. Foto: J. Dohnal, 2012.
- 273 Jedno ze zastavení „Ježiškovy stezky“ v okolí pohraniční obce Boží Dar na Chomutovsku. Který „Ježíšek“ je ten pravý – ten, který nosí dárky, anebo ten na kříži? Foto: B. Dohnalová, 2011.
- 274 Kamenný kříž sochaře Stanislava Malého respektuje barokní tradici a symboliku. Vysoké Mýto. Foto web: <http://static.panoramio.com/photos/original/26697969.jpg>
- 275 Obnova kapličky a křížku respektuje tradiční jednoduchost sakrálních objektů. Břehyně. Foto: J. Dohnal, 2014.
- 276 Kříž – brána, Dukovany. Autor: Ing. arch. Ivo Pavlik, 2010. Objekt připomíná místo křížení třech cest, dnes již zaniklých, kde kdysi stával kříž. Dnešní kříž je „součástí brány, která v sobě nese novou symboliku – je pomyslnou hranicí mezi životem a smrtí. Je místem, za kterým je možno být rozptýlen.“ Podle: <http://www.ivopavlik.cz/idea.htm>. Foto: J. Dohnal, 2015.

Seznam publikací předcházejících metodice

- HÁJEK, T., MATÁKOVÁ, B., LANGAROVÁ, K., MAJEROVÁ, S., PŘEROVSKÝ, O. 2009. Polyfunkční muzeum v otevřené krajině – Důl Bílina Nord. Pasportizace základních kulturních, historických a přírodních hodnot a tvorba základního generelu řešení území. Praha: Project Solutions, s.r.o.
- HÁJEK, T., MATÁKOVÁ, B., LANGAROVÁ, K. 2009. Východiska a principy územní studie „Polyfunkční muzeum v otevřené krajině – Důl Bílina Nord“. In Urbanismus a územní rozvoj. Roč. 12, č. 6, s. 12–21. ISSN 1212-0855.
- HÁJEK, T. et al. 2010. Obnovení poutní cesty klášter Osek – poutní místo Mariánské Radčice. Územně plánovací podklad pro návrh na změnu ÚPD dotčených obcí (či pro územní řízení) ve věci obnovení poutní cesty klášter Osek – poutní místo Mariánské Radčice.
- KUČERA, P. et al. 2014. Úmluva o krajině: důsledky a rizika nedodržování Evropské úmluvy o krajině. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014. 183 s. ISBN 978-80-7375-967-4.
- KULIŠŤÁKOVÁ, L., FLEKALOVÁ, M., KUČERA, P., MATÁKOVÁ, B., SALAŠOVÁ, A., ŠTĚPÁNOVÁ, D. Komponované krajiny. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita, 2011. 78 s. ISBN 978-80-7375-536-2.
- MATÁKOVÁ, B. 2006. Drobné sakrální objekty v krajině – význam miesta. In: Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach 2005: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Trnava: FF TU. s. 186–197. ISBN 80-8082-084-8.
- MATÁKOVÁ, B. 2008. Topická hodnota ako predpoklad zachovania drobných sakrálnych pamiatok -- princípy kategorizácie a metodiky hodnotenia. In Tvár našej zeme -- krajina domova. Dodatky. 1. vyd. Praha a Průhonice: Společnost pro krajinu a Česká komora architektů, 2008, s. 41–47. ISBN 978-80-86512-43-3.
- MATÁKOVÁ, B. 2009. The role of religious masterworks in the regeneration of urban centres. In Regenerating Urban Core: Publication of the YTK/IFHP Urban Planning and Design Summer School 2008. 1. vyd. Helsinki: Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies. s. 74–87. ISBN 978-951-22-9979-9
- MATÁKOVÁ, B. 2010. Drobné sakrální objekty a jejich význam v krajině. In Vorel, I., Kupka, J. eds. Aktuální otázky ochrany krajinného rázu. Praha: ČVUT. s. 84–93. ISBN 978-80-01-04537-4.
- MATÁKOVÁ, B. 2011. Drobné sakrální objekty v krajině Hornej Nitry. Dizertačná práca. Brno: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta.
- VÍTOVSKÁ, D., MATÁKOVÁ, B., KULIŠŤÁKOVÁ, L. 2012. Minulost, současnost a budoucnost drobných sakrálních objektů v krajině – křížová cesta v Křešíně. In DROBILOVÁ, L. Venkovská krajina 2012. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 227–233. ISBN 978-80-244-3098-0.

Seznam závěrečných příloh

I Poznámky k ikonografii. Převzato: MATÁKOVÁ (2011, 113–125).

II Přehled patronací a atributů světců, umisťovaných v exteriéru v podobě sochařských výtvarných děl. Převzato: MATÁKOVÁ, 2011.

III/1 Evidenční list existujícího kulturního artefaktu

III/2 Evidenční list zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu

III/3 Evidenční list souboru kulturních artefaktů

IV Případová studie – Lednice. Příklad seznamu kulturních artefaktů pro obec Lednice, katastrální území Lednice na Moravě, číselný kód k. ú. 679828. Foto: J. Dohnal, 2014–2015.

Hagiografická ikonografie

Úcta k světcům od počátků křesťanství vnitřně souvisela s tajemstvím Krista a jeho oběti. Světcí, kteří trpěli spolu s Kristem a spolu s ním jsou oslavováni, dávají věřícím příklad, který člověka přitahuje prostřednictvím Krista k Bohu Otci (SCHAUBER – SCHINDLER 1994, XIII). První doklady o liturgické úctě k svatým nacházíme už v polovině 2. století. Úcta k svatým byla v počátcích spojena zejména s **mučedníky**, kteří byli zpočátku uctíváni jen v církevní obci, kde se nacházel jejich hrob. Později se úcta k světcům přenesla i do jiných obcí prostřednictvím relikvií. Na úroveň mučedníků byli brzy postaveni i **apoštolové**, uctívání v místě, kde byli pohřbeni nebo kde působili. Podobně jako mučedníci a apoštolové byli uctíváni i **vyznavači, významní biskupové a církevní učitelé, asketové a panny**, jejichž život se vyznačoval odříkáním a byl tak považován za druh nenásilného mučednictví. Počátky mariánské liturgické úcty jsou prokazatelné až později po uctívání mučedníků a apoštolů.¹ V raném středověku, v období do 10. století, počet světců výrazně vzrostl a byl zaveden oficiální proces svatořečení (SCHAUBER – SCHINDLER 1994, XIII). V tomto období postupného přechodu z pohanského kultu ke křesťanství se právě světcí stali jakousi náhradou slovanského (pohanského) kultu démonů. Ti uměli člověku uškodit i pomoci. Aby se jim nově prosazovaní světcí co nejvíc přiblížili a získali tak přízeň obyvatelstva, museli převzít některé z jejich dobrých vlastností a ujmout se funkce ochránců (ZACHAROVÁ 2000, 33) před neštěstím a přírodními katastrofami. Světcům byly přiděleny specializace na různé úkoly, stali se též patrony cechů a sdružení. Ve vrcholném středověku došlo až k nekontrolovatelnému nárůstu uctívání svatých, množilo se uctívání relikvií. V 16. století vystoupili proti uctívání a zobrazování světců a Panny Marie kazatelé reformních církví, v některých oblastech vypukly vlny obrazoborectví, jejichž následkem bylo ničení obrazů, soch, ostatků světců i liturgických předmětů. Změna nastala po nástupu protireformace, s ukončením Tridentského koncilu v r. 1563, který přijal dekrety o uctívání svatých a jejich ostatků a dekret o obrazech (RUSINA ED. 1993, 18). Na základě těchto dekretů se měli věřící uchýlovat pod ochranu světců, následovat je v cnostech, uctívat je jako vzory, ne pro „božskou sílu“ obrazů.

V období baroka se sílící rekatolizace stala významným podnětem rozvoje výtvarného umění pro náboženské účely. Sochy světců se z chrámů dostaly i do exteriéru sídel jako významné urbanistické a krajinotvorné prvky. Důvodem byla snaha oživit úctu k Marii jako matce Krista a Panně, a spolu s ní i k svatým, protože reformace obě tyto náboženské představy napadala. K mariánským obrazům, které využívaly ikonografické typy vytvořené již ve středověku, se připojila celá galerie světců, patronů a ochránců. Vedle čerstvě kanonizovaných se znovuobjevuje i množství středověkých světců zobrazovaných nově podle barokních principů, a také světcí z jiných regionů a kultur. (RUSINA ED. 1993, ŠÁŠKY 1987). Prvotním úkolem světců bylo znovuoživení středověké víry ve „společenství svatých“ a vzájemné působení církve bojující (věřící na zemi), trpící (duše v očistci) a vítězné (světcí na nebesích). Důležité bylo především obnovení víry, že světcí na nebesích mohou

¹ Nejstarší liturgický text obsahuje koptský papyrus ze 3. století: „Utíkáme se k tvému milosrdenství, Boží Rodičko, neodmítej v nouzi naše prosby, ale vysvobod' nás z nebezpečí, ty jediná čistá a požehnaná.“ Ve 4. století se objevuje připomínka Panny Marie ve všech východních anaforách a v římském kánonu. Po koncilu v Efezu r. 431 narůstá počet mariologických textů v teologii i liturgii (SCHAUBER – SCHINDLER 1994, XIII).

pomáhat bojující církvi jako pomocníci v duchovních i tělesných potřebách a zároveň jako ochránci před přírodními katastrofami (ŠÁŠKY 1987, 184).

Důležitým úkolem světců byla ochrana a **patronát nad třemi základními pilíři hospodářství a prosperity krajiny** – řemeslnou výrobou, obchodem a zemědělstvím. Významným rozvíjejícím se průmyslovým odvětvím střední Evropy bylo hornictví, jehož hlavní patronkou se stala sv. Barbora. Ochranu zemědělských činností měli zajistit patroni zemědělství, sv. Vendelín, sv. Isidor, sv. Notburga, sv. Leonard, ve vinařských oblastech zejména sv. Urban, sv. Martin, sv. Bartoloměj a mnoho jiných. Jejich úkolem bylo zabezpečit úspěšný rok a ochránit úrodu nebo dobytek před jakoukoliv nepřízní.

Sociální stabilitu a prosperitu země narušovaly především koncem 17. a počátkem 18. století morové epidemie, které se staly vážným důvodem k prosbám o záchranu. Lidé se utíkali k tzv. morovým světcům, sv. Šebestiánovi, sv. Rochovi, sv. Karlu Boromejskému a sv. Rozálii. Ochranu před morem měli zajistit také „osvědčení“ patroni a ochránci, sv. Barbora, sv. Blažej, sv. Jiří, sv. Kryštof, sv. Antonín Paduánský a další, oblíbení v jednotlivých regionech.

U zobrazování světců se kromě soch setkáváme i se seskupeními svatých, která jsou dána teologicko-ikonografickým programem, ideovou příbuzností, patronátem apod. V období baroka se stal znovu populárním námět středověkého seskupení **14 svatých pomocníků**, světců – mučedníků, „univerzálních ochránců“, kteří měli chránit před množstvím různorodých nebezpečí a nemocí. Tradiční sestavu světců tvoří (RUSINA ED. 1993, PFLEIDERER 1998) sv. Vít (atribut: kotel s rozpáleným olejem), biskup sv. Blažej (svíce), diákon sv. Cyriak (děbel, uzdravená dcera císaře Diokleciána), biskup sv. Erasmus (vratidlo), lékař sv. Pantaleon (lékárnická nádoba), opat sv. Jiljí (laň), rytíř sv. Jiří (drak), římský setník sv. Achátius (kříž a trnová větev), římský důstojník sv. Eustach (jelen s křížem mezi parohy), biskup sv. Diviš (s vlastní sřatou hlavou v rukách), sv. Kateřina (kolo a meč), sv. Barbora (kalich s hostií), sv. Markéta (drak) a sv. Kryštof (Ježíšek na ramenou). Skupina světců byla ikonograficky uzavřená, někdy se však k tradičním světcům přidávají další, noví, kteří se stali oblíbenými. Přibíráním nových světců se zároveň rozšiřovala i skupina **zemských patronů**, ochránců krajiny, která sa sformovala ve středověku a postupně se rozšiřovala o další světce na základě uznaných zásluh (RUSINA ED. 1993).² Byli sem zařazeni většinou vládcové, kteří se zasloužili o rozvoj své země i křesťanství. Lidé věřili, že ti, kdo je chránili na zemi, je ochrání i v nebi, a proto je vzývali při všech nebezpečích (RUSINA ED. 1993). Skupinu vládců postupně doplnili i další patroni, významní **církevní administrátoři**, představitelé církve od diákonů, kněží, biskupů až po arcibiskupy, nejvýznamnějším z nich byl přidelen titul apoštol. Patrony Evropy a slovanských národů se stali sv. Cyril a Metoděj – apoštolové Slovanů, patrony Uhorska významní panovníci, sv. Štěpán (Štěpán I. Svatý), jeho syn sv. Imrich a sv. Ladislav, patrony Čech první česká mučednice a světice sv. Ludmila, její vnuk a kníže sv. Václav, ale také biskup sv. Vojtěch – apoštol Čechů, Poláků a Uhrů, sv. Prokop, sv. Jan Nepomucký, patronem Moravy je sv. Jan Sarkander. Významný patronátní úkol byl připisován i Panně Marii; Panna Maria Sedmibolestná se stala patronkou Slovenska. Snaha ustanovit Pannu Marii patronkou země

² Přehled všech významných světců vycházel knižně v jednotlivých zemích: *Bavaria Sancta* (r. 1615, jezuita M. Rader, Bavorsko), *Polonia Sancta*, *Bohemia Sancta* (4 kniha Rozmanitostí z historie Království českého - *Miscellanea historica regni Bohemiae*, r. 1680, Bohuslav Balbín), *Ungaricae sanctitatis indicia* (r. 1692, Gabriel Hevenesi), *Sancta et Beata Austria* (r. 1750, Berthold Rizel Mellicensis).

existovala i v Čechách³, úkol oficiálních zemských patronů však převzali světci. Své patrony měli nejen státy, ale i vládnoucí rody. **Patronem rodu Habsburků** se stal první uherský král sv. Štěpán, oficiální protireformační světec sv. Jan Nepomucký a Panna Marie, které dal celé království pod ochranu již sv. Štěpán a korunoval ji uherskou patronkou.

V období po Tridentském koncilu nastala v katolické církvi obnova, na níž se významnou měrou podílely **řeholní řády**. K tradičním středověkým řeholím benediktínů, dominikánů, františkánů a cisterciáků přibýly nové. Rozsáhlou kazatelskou a misijní činnost rozvíjeli minorité (řád menších bratří), jedna ze tří větví františkánského řádu, která „opustila budovy klášterů a klášterem se jim stal celý svět“. (RUSINA ED. 1993) K významným řeholníkům tohoto řádu, jejichž životní osudy se staly námětem výtvarného umění nejenom období baroka, patřili sv. František z Assisi, sv. Antonín Paduánský, sv. Bonaventura a sv. Klára. K významným světcům dominikánského řádu patřili sv. Dominik, sv. Vincenc Ferrerský a sv. Kateřina Sienská. Benediktíni, nejstarší středověký řád, do aktivního protireformního hnutí moc nezasáhli. Tradičně zobrazovanými světci tohto řádu byli sv. Benedikt, ale i poustevníci sv. Prokop, sv. Vintíř a dvojice sv. Benedikt a sv. Svorad Ondřej. Častým námětem se stala i zakladatelka řádu křižovníků s červenou hvězdou, sv. Anežka Přemyslovna a patron paulánů, sv. Pavel Poustevník. Nejvýznamnějším rekatolizačním řádem bylo Tovarišstvo Ježíšovo, jezuité, založené v r. 1540. Vedle zakladatele, sv. Ignáce z Loyoly, byl oblíbeným výtvarným námětem i sv. František Xaverský (RUSINA ED. 1993).

Střední Evropu proslavily tři **charitativní světice** – sv. Hedviga Polská, sv. Alžběta Uherská a sv. Anežka Česká, které – přestože pocházely ze vznešených rodů – celý život zasvětily službě nemocným a chudým. Jejich uctívání započalo již v období gotiky, k explozi kultu však došlo především v období baroka. V tomto období byli zobrazováni i raně křesťanští charitativní světci sv. Kosma a Damián, sv. Martin z Tours a sv. Jan Almužník, kteří mají vztah i k našim zemím; ostatky Sv. Jana Almužníka, který se narodil na území Uher, jsou uloženy v bratislavském Dóme sv. Martina. Sv. Kosma a Damián se stali patrony Čech na popud císaře Karla IV. (RUSINA ED. 1993).

Ikonografie světců – **poustevníků** čerpá ze středověku, ale zobrazování široké škály výjevů z jejich života umožnila zejména bohatost výrazových forem baroka. Zakladatelé poustevnického života, sv. Pavel Poustevník a sv. Antonín Poustevník, se stali námětem malířských cyklů nejvýznamnějších středoevropských umělců (RUSINA ED. 1993), ikonografie poustevnice sv. Rozálie významně ovlivnila vývoj exteriérových sochařských děl, zejména morových sloupů.

Dramatický svět baroka si přivlastnil i témata martýria a zobrazuje **mučedníky** z dob počátků christianizace až po současnost. Na jedné straně zdůrazňuje brutalitu jejich umučení, na druhé jejich vytrvalost ve víře. Kromě tradičních, „velkých“, „univerzálních“ světců – mučedníků, sv. Barbory, sv. Doroty, sv. Kateřiny apod., se stále častěji objevují mučedníci konkrétního regionu. Uctíváno bylo většinou místo uložení jejich ostatků, které se postupně stalo významným poutním cílem. Nepochybně nejznámějším a nejčastěji zobrazovaným světce především formou exteriérové kamenné sochy se stal **sv. Jan Nepomucký**. Význam tohoto světce přesahuje regionální rámec a s jeho exteriérovými sochami se setkáváme v našich zemích v takovém množství jako s žádným jiným námětem⁴.

³ V Čechách vystupovala Panna Marie spíš jako královna, resp. Panna Marie Vítězná. Mariánská úcta sa zde stala symbolem státní zbožnosti, Pietas Austriaca (ROYT 2006, 121).

⁴ Podle databáze NPÚ ČR (Monumnet 2011) se v České republice nachází 1241 samostatně stojících soch sv. Jana Nepomuckého (z celkového počtu 2583 soch), 94 kaplí, 46 sousoší s jeho sochou a 64 sloupů se sochou.

Kult světců byl nevyhnutně spjat s Kristem, Pannou Marií a těmi světci, kteří byli jejich **rodinnými příslušníky nebo byli s jejich působením spojeni**. **Svatá rodina** je primární námět, který zobrazuje Pannu Marii a sv. Josefa s Ježíškem. Objevuje se již ve středověku, ale jako následováníhodný příklad byl katolickým rodinám doporučen po Tridentském koncilu od 2. poloviny 16. století (ROYT 2006, 273). Velmi oblíbenou a zobrazovanou světicí se stala **sv. Anna**, matka Panny Marie. O jejím životě se nedozvídáme z Písma svatého, je zachycen v apokryfních textech a Zlaté legendě Jakuba de Voragineho (VIDMANOVÁ ED. 1998), která se stala základem i pro její ikonografii. Kult sv. Anny se rozšířil v 15. a 16. století, po jejím přijetí do římského kalendáře papežem Sixtem IV. v r. 1481. Papež Řehoř XIII. nařídil slavení svátku sv. Anny v r. 1584 (RAVIK 2006, 63) a nejoblíbenějšími náměty se staly Sv. Anna Samotřetí (s Pannou Marií zobrazenou jako děvčátko nebo mladá žena s Ježíškem) a Sv. Anna vyučuje Pannu Marii (sedící postava sv. Anny, Panna Marie jako děvčátko s knihou u ní). Oba se výraznou měrou uplatňovaly v exteriérovém výtvarném umění. O **sv. Josefovi**, manželovi Panny Marie, se taktéž nedozvíme na stránkách Písma. Podle apokryfního spisu se dožil 111 let a bývá proto od pozdního středověku zobrazován jako starší muž s Ježíškem na rukou a s lilíí. Slavení jeho svátku nařídil papež Řehoř XV. (1621 – 1623) a jeho kult uctívali významní světci, sv. Bernard Sienský, sv. Terezie z Avily nebo sv. Ignác z Loyoly (RAVIK 2006, 58; REMEŠOVÁ 1991, 34). Předchůdcem Ježíše Krista byl **sv. Jan Křtitel**, který kázal v judské poušti a křtil v řece Jordánu. Ježíše nazval Beránkem Božím (*Agnus Dei*), bývá proto zobrazován s holí a páskou se zmíněným nápisem. **Sv. Marie Magdaléna**, kajícnice, Kristova učednice a jedna z nejvěrnějších postav provázejících Ježíše na Golgotu, byla první, která se dozvěděla o Kristově Zmrtvýchvstání a zvěstovala ho apoštolům. V exteriérovém umění je často průvodní postavou výjevů Kalvárie, spolu s Pannou Marií a apoštolem **sv. Janem Evangelistou**. Sv. Jan byl nejoblíbenějším Kristovým učedníkem, jako jediný z apoštolů provázel Krista na Kalvárii. Ježíš mu při ukřižování svěřil svou matku, Pannu Marii, a údajně oba zemřeli přirozenou smrtí kolem r. 69 v Efezu (RAVIK 2006, 92). Sv. Jan byl bratrem dalšího apoštola, **sv. Jakuba Staršího/Většího** (šp. *Santiago*), jehož hrob je uctíván v jednom z nejvýznamnějších poutních míst, Santiagu de Compostella. Je patronem poutníků a jeho sochy proto spojujeme i s poutními místy. Kníže apoštolů a první papež, **sv. Petr**, bývá zobrazován spolu se **sv. Pavlem**, který sice nepatřil k původním Dvanácti, ale jeho životní pouť a zázrak na cestě do Damašku znamenaly jeho obrácení a hlásání evangelia. Podnikl mnoho misijních cest a stal se Apoštolem pohanů. **Šimon Horlivec** byl svědkem prvního Kristova zázraku v Káni Galilejské a spolu s **Judou Tadeášem** podnikli mnoho misijních cest na Blízký východ. K dalším apoštolům, jejichž všeobecným atributem se stala kniha, patřili sv. Ondřej, sv. Filip, sv. Bartoloměj, sv. Tomáš, sv. Matouš, sv. Jakub Mladší (Alfeův) a sv. Matěj, který po zradě Krista Jidášem Iškariotským nastoupil na jeho místo. K evangelistům patří kromě sv. Jana a sv. Matouše, kteří byli zároveň apoštoly, i sv. Lukáš a sv. Marek. Jsou zobrazováni se svými atributy: Jan – orel, Matouš – člověk/ anděl, Lukáš – býk, Marek – lev. Postavy apoštolů a evangelistů v exteriérovém zobrazení nacházíme u pašiových výjevů výpravných cyklů na svatých horách, poutních místech apod.

Do exteriérů pronikly i **sochy archandělů** Michaela, Rafaela a Gabriela, kteří doplnili především mariánské a trojiční sloupy, ale bývali umísťováni i samostatně. Archandělé jsou poslové Boží, zvěstovatelé, ztotožňování se sedmi bytostmi, které podle Zjevení sv. Apoštola

Jana stojí u posledního soudu před trůnem Božím (ROYT 2006, 22). K nejznámějším patří zmínění archandělů. Nejčastěji zobrazovaným se stal archanděl **Michael** (jeho jméno znamená „ten, kdo je jako Bůh“) kníže nebeského vojska, které bylo ustanoveno k hlídání brány do Ráje⁵. Je zobrazován jako voják s ohnivým mečem a štítem. Zároveň představuje anděla spravedlnosti, k jeho atributům proto patří i váhy. Svým konáním připomíná antického Merkura, proto na místech zasvěcených Merkurovi vznikaly v křesťanství chrámy archanděla Michaela (Monte Gargano/ Monte St. Angelo v Apulii, Mont-Saint-Michel v Normandii). V 17. a 18. století zosobňoval boj proti reformaci (ROYT 2006, 23). Archanděl **Gabriel** (hebr. „Bůh, který ukazuje sílu“) je andělem zvěstování⁶, vzkříšení, milosti. Archanděl **Rafael** (hebr. *rafa* = lékař) je nazývaný také *Medicina Dei* nebo *Medicus*, což odkazuje na jeho léčitelské schopnosti. Ty jsou však jen paralelou k uzdravení samotným Kristem,⁷ (ROYT 2006, 23), na to odkazuje i jeho osobní atribut – ryba, symbol Krista. Stal se ochráncem proti moru, a jeho sochy tak doplnily morové sloupy. Provázel Tobiáše na jeho cestě za Sárrou (BIBLE 2009, Tob 3), je proto patronem poutníků a cestujících.

Oblíbeným námětem v exteriérovém sochařském umění se stal i **Anděl strážný**. Andělé jsou považováni za ochránce lidí i věcí; při obradech svěcení kostela, při požehnání mostů, bran, škol apod., jsou vzýváni ochranní andělé. Typ dospělého anděla s holí a v tunice, častý v exteriérovém sochařství, byl inspirován už podobou antického posla bohů, Merkura, resp. Herma (ROYT 2006, 25). Sochy antických bůžků – hermů, bývaly ve starém Řecku umísťovány na křížovatkách, podobně jako křesťanské drobné sakrální objekty.

Přehled patronací a atributů světců, kteří se dostali do exteriérů v podobě sochařských děl je v příloze II. Patronace a atributy světců. Vedle nejoblíbenějších světců (sv. Jan Nepomucký, sv. Vendelín, sv. Florián) uvádíme i další, především zemědělské patrony a ochránce proti moru.

Mariologická ikonografie

Mariánský kult a rozvinutá mariologie, která zkoumá jeho formy, je projevem silné mariánské úcty v katolické církvi i v církvích ortodoxních. Protestantská věrovyznání zachovávají ke kultu Panny Marie zdrženlivější postoj a to zejména od období reformace počátkem 16. století.

Jméno Panny Marie se odvodzuje od egyptského *Marje* nebo hebrejského *Miriam* (= milovaná). Do konce 18. století bylo překládáno jako *stella maris* (hvězda mořská), což se projevilo v textech mariánských hymnů, loretánských litaní, a také ve výtvarném umění (ROYT 2006, 189). O Panně Marii se dozvídáme zejména z evangelií apoštolů Marka a Lukáše. Vícero událostí z Mariina života opisují apokryfní texty, hlavně Matoušovo

⁵ „Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil (Bůh) cheruby s mihajícím se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.“ (BIBLE 2009, Gn 3, 24). V Písmu se s ním setkáváme jako s ochráncem Izraele (Dan 12,1), jako s bojovníkem, který během jedné noci pobil 185 000 mužů z vojska asýrského krále Sennacheriba (Iz 37), zadržel ruku Abrahámovi, když chtěl obětovat svého syna Izáka (Gn 22), zjevil se Mojžíšovi uprostřed hořícího keře a při jeho smrti vybojoval vítězný zápas se Satanem o jeho duši. Podle Zjevení sv. Apoštola Jana (Zjv12) podstoupí archanděl Michael boj se Satanem a spoutá ho na tisíc let (Zjv 20).

⁶ Manuovi a jeho ženě zvěstoval narození Samsona (Sdc, 12), Abramovi a Agarě narození Ismaele (Gn 16), Jáchymovi a Anně narození Panny Marie, Zachariášovi a Alžbětě narození sv. Jana Křtitele (Lk 1), Panně Marii a sv. Josefovi narození Ježíše (Lk 1), které oznámil i pastýřům (Lk 2). Byl andělem, který oznámil Marii Magdaléně, že Kristus vstal z mrtvých (Mk 16).

⁷ Archanděl Rafael je ústřední postavou starozákonní Knihy Tobiáš: „Byl poslán Refáel, aby oba uzdravil: Tóbíta, aby zbavil jeho bílého zákalu, aby viděl svýma očima světlo Boží, a Sárrou, dceru Reúelovu, aby dal za ženu Tóbítovu synu Tóbijášovi a osvobodil ji od zlého démona Asmodaje.“ (Tob 3, 17). Zobrazován bývá s rybou, jejíž žluč uzdravila Tobiášova otce a vůni spáleného srdce a jater vyhnala zlého ducha ze Sárrou.

a Jakubovo protoevangelium, z nichž vychází i Zlatá legenda Jakuba de Voragine sepsaná v r. 1260 (VIDMANOVÁ ED. 1998).

V raně křesťanském období se mariánský kult intenzivně rozvíjel na místech se silným kultem antických panenských bohyní. Z Efezu, proslaveného kultem Artemidy, se po koncilu v r. 431 rozšířily poutě na místa spojená s Pannou Marií, která byla kultově upřednostňována před světci (ROYT 2006, 194). Koncil v Efezu je zároveň významným přelomem, kdy byla Panna Marie vyhlášena za bohorodičku a stala se tak ústřední postavou křesťanského umění.

Nejstarším mariánským námětem je Panna Marie jako **Madona – Matka Boží**, ikonografický typ zvýrazňující mateřství v reálné i symbolické podobě. Právě toto zobrazení převládalo ve velmi různorodých formách v raně křesťanském i středověkém výtvarném umění. V polovině 16. století, v období po Tridentském koncilu, se už nové typy madon nevyvíjely. Od druhé poloviny 17. století vznikala mariánská bratstva, která šířila obraz Panny Marie jako Matky Boží. Vznikly nové mariánské chrámy a poutní místa a mariánský kult se rozšiřoval i prostřednictvím exteriérových výzdob kaplíček a soch.

Vzývání Panny Marie jako **ochránkyně** má své kořeny v 5. století u Severiána z Gabaly, který ji prosil o ochranu Konstantinopole před nepřáteli (ROYT 2006, 193). Od konce 13. století byl v Evropě rozšířen typ Panny Marie Ochránkyně (bez malého Ježíška) i Madony Ochránkyně (s Ježíškem), která pod svým pláštěm ukrývá a ochraňuje věřící.

Typ **Immaculaty** je interpretací textu Zjevení apoštola Jana.⁸ „Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy“ stojící na hlavě draka/hada byla středověkými exegety ztotožněna s Pannou Marií (ROYT 2006, 189). Pojmenování Immaculata pochází z apokryfního textu *Utrpení apoštola Ondřeje*, kde je Panna Marie nazývána *sine macula* (= bez poškrvny). Ve středověku a novověku se o Neposkvrněném početí Panny Marie vedly četné teologické spory. Jezuité postavili na tomto ideálním obraze čistoty ideotyp, využívaný hlavně v protireformační ideologii (ROYT 2006, 191, PETRI – BEINERT 1996, 624). Ustanovení svátku Immaculaty papežem Klementem XI. v r. 1708 výrazně pomohlo rozšíření tohoto mariánského obrazu. Dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie *Immaculata conceptio Mariae* však bylo vyhlášeno až v r. 1854 papežem Piem IX.

Zobrazování Immaculaty se vyvíjelo už od období středověku. Jeho předobrazem byla Panna Marie Vítězící nad hadem, jež se objevuje už od 12. století: Panna Marie s 12 hvězdami kolem hlavy drží v náruči Ježíška, který může probodávat křížem hada/draka. Z tohoto námětu vycházel zřejmě i španělský malíř Francesco Pacheco, který ve svém díle z r. 1649 doporučoval, aby byla Immaculata zobrazena s atributy apokalyptické ženy. Podle toho Bartolomé Esteban Murillo vytvořil někdy v letech 1650 – 1670 ikonografický typ Panny Marie Neposkvrněného Početí – Immaculaty (ROYT 2006, PETRI – BEINERT 1996, 560): postava Panny Marie s rozpuštěnými vlasy, s rukama zkříženými na prsou, stojící na půlměsíci. Tento typ představoval po období Madon první zobrazení Panny Marie bez malého Ježíše. Během 17. století byl základní koncept obohacen o zeměkouli a hada s jablkem, jemuž Panna Marie šlape na hlavu ve smyslu starozákonního textu Knihy Genezis (BIBLE 2009, Gn 3): „I řekl Hospodin Bůh hadovi: „... Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu,“ ale především ve smyslu Zjevení sv. Apoštola Jana, kde Panna Marie vítězí nad zlem. Námět může být doplněn o

⁸ „A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Tu se ukázalo na nebi jiné znamení: Veliký ohnivý drak ... se postavil před ženu, aby pohltil její dítě, jakmile se narodí. Ona porodila dítě, syna, který má železnou berlou pást všechny národy ... A veliký drak, ten dávný had, zvaný d'ábel a satan, ... byl svržen na zem a s ním i jeho andělé.“ (BIBLE 2009, Zj 12).

postavy andělů s růžemi a liliemi, případně dalšími symboly loretánských litaní. V 17. a 18. století se zobrazení Immaculaty rozšířilo hlavně ve městech, kde se mariánské sloupy staly významnou dominantou náměstí. Na konci 19. a ve 20. století přebírá atributy Immaculaty i nový typ Panny Marie Lurdské a Fatimské (PETRI – BEINERT 1996, 624).

Typ **Panny Marie Vítězné** je složitým ikonografickým typem, který kombinuje prvky ostatních zobrazení (ŠÁŠKY 1987). Ideově vychází z námětu Immaculaty, Panny Marie, která vítězí nad zlem v podobě hada. Typ **Panny Marie Královny nebes** dominuje v období vrcholního a pozního středověku, s královskou korunou na hlavě a žezlem v ruce, s jablkem nebo křížem v podobě ratolesti nebo vinné révy (ROYT 2006, 205). Barokní dramatickosti a patos dosáhly svého vrcholu právě v tomto zobrazení. Panna Marie stojí na zeměkouli obtočené hadem, v náruči drží malého Ježíše, který usmrcuje ďábelského hada křížem (PETRI – BEINERT 1996, 560). Myšlenkový posun od porážky ďábla k vítězství nad morem, hladem a válkou nastává v období konce 17. a začátku 18. století, kdy se do center měst dostávají votivní mariánské sloupy jako poděkování za viditelnou pomoc. Koruna na hlavě zároveň povyšovala Pannu Marii na královnu nebes a patronku Uherska.

Rozšířená byla i vyobrazení Panny Marie Nanebevzaté (**Assunty**, Assumpty). Nejčastěji jde o Madonu korunovanou Nejsv. Trojicí. Toto téma upřednostňuje sienská malířství 13. století (PETRI – BEINERT 1996, 558). Panna Marie s Ježíškem nebo bez něj nesená na oblaku anděly k nebi. Výjev může být doplněn půlměsícem. V r. 1950 definoval papež Pius XII. Dogma o Nanebevzetí Panny Marie bullou *Munificentissimus Deus* (ROYT 2006, 196).

Námět **Piety**, Panny Marie s mrtvým Kristem v náruči, vzniká na přelomu 13. a 14. století a představuje jeden z nejčastěji zastoupených mariánských typů v období vrcholného a pozdního středověku (ROYT 2006, 207). Mariino duševní utrpení pod křížem bylo teologicky 13. století upřednostňováno před tělesným utrpením světců. Marie byla proto nazývána Královnou mučedníků (ROYT 2006, 195). **Bolestná Panna Marie** (*Mater Dolorosa*) je obdobou Bolestného Krista (*Vir Dolorum*) a zobrazuje naplnění Simeonova proroctví: „*Hle, on jest dán k pádu i k povstání mnohých v Izraeli a jako znamení, kterému se budou vzpírat – i tvou vlastní duši pronikne meč – aby vyšlo najevo myšlení mnohých srdcí.*“ (BIBLE, Lk 2,34-35). Její srdce je probodeno jedním mečem a zobrazení tohoto tématu sahá do 14. století (PETRI – BEINERT 1996, 559, ROYT 2006, 207). **Panna Marie Sedmibolestná** je znázorněna se sedmi meči/noži bolesti směřujícími k jejímu srdci. Kořeny tohoto zobrazení nacházíme v 15. století v liturgii k sedmi bolestem (PETRI – BEINERT 1996, 562).

Neposkvrněné Srdce Panny Marie - od 14. století se ve výtvarném umění objevuje motiv Mariina srdce. Jeho odůvodnění nacházíme v evangeliu sv. Lukáše (2,19): „*Ale Maria to všechno v mysli zachovávala a rozvažovala o tom.*“ Zobrazení ukazuje stojící Pannu Marii ukazující si na srdce, obtočené trnovou korunou a doplněné hořícím plamenem, příp. křížem. Jde o námět rozšířený především ve 20. století.

S modlitbou růžence, kterou měl dostat sv. Dominik právě od Panny Marie, souvisí námět **Panny Marie Růžencové**. Šířil se od 15. století a zobrazuje Pannu Marii s růžencem, který drží ona nebo Ježíšek (ROYT 2006, 208).

Kristologická a teofanická ikonografie

Ježíš Kristus (*Jesus Christus*, řecky pomazaný) je ústřední postavou křesťanského učení všech věrovyznání a denominací. Je považován za Mesiáše, předpovídaného proroky Starého zákona a Sibylami, Spasitele (*Salvátor*) a Vykupitele (*Redemptor*). O Kristově životě se dozvídáme z kanonických i apokryfních evangelií, antické historické literatury (Tacitus,

Suetonius, Flavius) i rabínské literatury (tzv. *Josefta*). Podle evangelií byl zázračně počatý z Ducha Svatého v Nazaretu, narodil se v Betlémě kolem r. 4 před n. l., v době, kdy Quirinus, římský správce Judey, prováděl sčítání lidu. Jako očekávanému Mesiáši se mu přišli poklonit tři mudrci. Před Herodesovým pronásledováním se Svatá rodina uchýlila do Egypta. Po návratu přežil Ježíš své dětství v Nazaretu. Jako třicetiletý byl pokřtěn prorokem sv. Janem Křtitelem. Jeho veřejné působení je omezeno na poslední tři roky jeho života, kdy putoval po území Galileje, kázal a konal zázraky. Vyvolil si 12 učedníků, kteří se stali apoštoly. Pro svoje učení byl obžalován a po poslední večeři byl při modlitbě v Getsemanské zahradě zatčen a odsouzen k smrti na kříži. Následovala cesta utrpení a mučení, smrt, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení. Zejména poslední události z Kristova života zobrazující jeho umučení se staly námětem výpravných komplexů kalvárií, křížových cest, ale i samostatnými objektů v podobě sochařských děl. Po sejmutí z kříže následují náměty Oplakávání a Kladení do hrobu. Po třech dnech Kristus vstal z mrtvých, zjevil se Marii Magdaléně a učedníkům v Emauzách. Za jejich přítomnosti vstoupil na nebesa, jeho učedníci, apoštolé, přijali Ducha Svatého a založili církev, společenství křesťanů, jehož středem je Kristus (ROYT 2006).

Kristologická ikonografie se rozvíjí v raně křesťanském období hlavně formou symbolů, které blíže opisuje ROYT (2006), BLAŽÍČEK – KROPÁČEK (1991, 112). Některé z těchto symbolů se staly později atributy světců/archandělů (ryba – sv. Petr, archanděl Rafael, sv. Antonín Paduánský; beránek – sv. Jan Křtitel, Jáchym, sv. Fantišek z Assisi, sv. Anežka Římská).

Kristus je symbolizován **jménem** (hebr. *Jhv*, vyslovovaným Adonaj) nebo konstantinovským **monogramem** (chrismon; iniciály X a R, první písmena ř. *Christos*; písmena Alfa a Omega; IHS = *Iesus Hominum Salvator*, resp. jezuitské *Iesus Habemus Societatem* – Ježíše máme za společníka). Častým raně křesťanským symbolem je **ryba** (ř. *ichthys*), která měla v antice úlohu zachránce; tento význam byl přenesen na Krista. Podoba řeckého slova ICHTHYS je zároveň tvořena počátečními písmeny *Iésús Christos Theú Huiós, Sótér* = Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel. Ve středověku symbolizují Krista některá **zvířata**: orel, pelikán krmící mláďata vlastní krví, fénix, lvíce křísící mláďata k životu apod.

Kristus je přirovnáván i k antickému bohu slunce Héliovi v typu **Sol invictus**. Z typu antické Victorie se zase vyvinul typ **Christus Victor** s triumfálním křížem v ruce.

Rozšířené byly i dva typy vyobrazení: stojící žehnající postava se svitkem a **Kristus na trůně** obklopený postavami 4 evangelistů/andělů, které vzniká ve 4. století. Variantou trůnícího Krista je Kristus ve Slávě, **Maiestas Domini**. Od 6. století byl Kristus zobrazován jako **Pantokrator** – Vševládce, trůnící na oblouku a obklopený mandorlou, pravicí žehná, v levici drží knihu, svitek, zeměkouli nebo žezlo. Pokud je oblečen v liturgickém oděvu, jde o typ **Kristus – Velekněz**. Ikonografie trůnícího Krista byla silně ovlivněna antickou vladařskou a triumfální symbolikou a odpovídá zobrazení antických postav vládců a bohů.

K raně křesťanským námětům patří obraz **Krista – Dobrého Pastýře** vycházející z přirovnání Hospodina k pastýři, který se stará o svoje stádo. Dobrý pastýř (*Pastor Bonus*) má nejčastěji podobu mladého muže, který na ramenou nese ovci, pravicí žehná, přes rameno má pastýřskou mošnu a v ruce hůl/kříž. Tento námět prošel výraznými významovými změnami. V raně křesťanském období symbolizovala ovce duši zesnulého, kterou Kristus přenáší do nebeského království, ale i oslobození člověka, kterého Kristus uzdravuje od hříchu podle podobenství o ztracené ovci (Lk 15). V období reformace se stal motiv pastýře přijímajícího ztracenou ovci aktuálním a zpověď byla chápána jako návrat ovce k pastýři, odpuštěním hříchů.

Středověká ikonografie čerpala z pašiových námětů a výjevy Kristova utrpení a smrti byly v 15. století soustředěny do cyklu křížové cesty.

Častým námětem je **Bičování Krista**, které následovalo po Kristově odsouzení Pilátem. Námět Bičování Krista se ve výtvarném umění objevuje od konce 9. století. Ježíš je oděn jen v bederní roušce, přivázán ke sloupu⁹ a bičován dvěma vojáky, ti se však od 15. století zobrazovali méně a zobrazení se omezilo jen na Krista přivázaného ke sloupu.

Bolestný Kristus (*Muž bolesti, Vir dolorum, Imago pietatis, Misericordia Domini*) patří k nejčastěji používaným středověkým námětům, k čemuž přispělo i rozšíření kultu svatých ran a krve Kristovy. Tento typ vznikl v prostředí východní církve a byl označován jako Král slávy. Význam námětu spočívá v kontrastu mezi pozemským svědectvím pašii a nebeskou boží mocí a v zdánlivém paradoxu tělesné bolesti, smrti a božství Krista (ROYT 2006, 53). Bolestný Kristus vystupuje jako prostředník milostí a symbol milosrdenství. Sochařské zobrazení Bolestného Krista se rozšířilo ve 14. století. Kristus je oblečen do roucha, na hlavě může mít trnovou korunu, ruce má zkřížené ve výšce pasu, na prsou nebo vzpažené. V 15. a 16. století se rozšířil námět tzv. **Piety Pána**, kdy Bůh Otec drží v náručí svého umučeného Syna; typologicky souvisí s Nejsv. Trojicí.

Zobrazení umučeného Krista předcházelo výjevu **Korunování trním**, při němž odvedli vojáci zbičovaného Ježíše do místodržitelského paláce, upletli z trní korunu a vložili ji Spasiteli na hlavu.¹⁰ Přes ramena mu přehodili nachový plášť, do ruky dali žezlo z rákosy a vysmívali se mu. Námět Korunování Krista trním se objevuje již ve 4. století. Od 11. století se rozšířilo zobrazení Krista na trůnu, oblečeného do šarlatového pláště, jemuž dvojice vojáků nasazuje trnovou korunu (ROYT 2006, RUSINA – ZERVAN 2000).

Nezbytnou součástí kristologických cyklů pozdního středověku se stal námět **Ecce Homo** (*Ejhle, člověk!*). Představuje scénu, kdy Pilát, přestože je přesvědčen o Kristově nevině, nechává po bičování Krista oblečeného do šarlatového pláště a s trnovou korunou na hlavě předvést před lid slovy „Ejhle, člověk!“ Na vyobrazeních stojí potupený Ježíš s Pilátem na vyvýšeném místě (terasa, balkon), pod nimi je shromážděn lid. V 15. století se námět Krista s Pilátem osamostatňuje a může být redukován jen na postavu Krista. Námět Ecce Homo se stal součástí kalvárií v rámci tzv. Svatých schodů (Scala Santa), které se podle vzoru římských schodů z Pilátova domu, po nichž sestupoval Ježíš, zřizovaly v období baroka po celé Evropě (ROYT 2006, RUSINA – ZERVAN 2000).

Kristova cesta utrpení od Pilátova domu až na kalvárii je zpodobněna především v křížové cestě. Z tohoto cyklu se však u soch v exteriéru osamostatňují náměty Nesení kříže, Kristus padající pod křížem, Odpočívající Kristus apod. Kompozice **Nesení kříže** se objevuje již v raně křesťanském období, rozvinuta je v období středověku, často s průvodní postavou Šimona Kyrénského, ale i dalšími motivy, které v kanonických evangeliích chybí (RUSINA – ZERVAN 2000).

Odpočívající Kristus patří k devočním námětům, které měly na věřícího působit hlouběji než narativní zobrazení. Objevuje se od 2. poloviny 14. století a je inspirován spisy mystiků, nemá oporu v kanonických evangeliích. Tato scéna bezprostředně souvisí s pašiem, kdy je Kristus po vykonání strasti plné cesty na Golgotu svlečen z šatů a čeká, než ho vojáci přibijí na kříž. Kristus sedící na kameni je zahalen jen bederní rouškou, pravici si podpírá hlavu, na níž má trnovou korunu. Melancholický, bolestný výraz tváře Spasitele

⁹ Sloup, u něhož byl údajně bičován Ježíš, byl uchovávan v kapli sv. Zenona v Římě jako relikvie (ROYT 2006, 51) a spolu s karabáci a lanem, jímž byl Kristus ke sloupu přivázán, patřil k nástrojům Kristova mučení (tzv. *Arma Christi*). Z tvaru tohoto sloupu vychází významově i architektonicky typ Božích muk.

¹⁰ Různé zdroje odkazují na různorodost časové posloupnosti. Blíže ROYT (2006).

a tělo poseté ranami jakoby vyzývalo věřící k meditaci nad smyslem utrpení. Motiv Odpočívajícího Krista bývá někdy chybně zaměňován s Bolestným Kristem (ROYT 2006, 184).

K nejvážnější a nejrozvinutější tématům křesťanské ikonografie patří **Ukřižování**. Vývoj tohoto zobrazení je úzce spojen se změnami v oblasti teologie a s duchovní literaturou.¹¹ Obvyklým předobrazem ukřižovaného Krista – Spasitele je vztyčení měděného hada na poušti Mojžíšem (KOCH 1975, 203; ROYT 2006, 300; ZÍBRT 1931: Citováno podle HÁJEK – BUKAČOVÁ 2001, 59)¹², které vysvětluje novozákonní paralela: „*Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný.*“ (BIBLE 2009, Jn 3,14-15). Vyobrazení Krista ukřižovaného na kříži (tzv. krucifix) se rozvíjelo od 5. století a postupně se z jednoduchého kříže rozvinulo do širší podoby **Kalvárie**. Tento ikonografický typ byl vytvořen už ve středověku a zpravidla situován v prostoru pod triumfálním obloukem kostela. V období baroka se dostal v monumentální podobě do kostelů v komplexech Kalvárie, v komorní podobě do obytných prostor a formou kamenných sousoší do exteriéru (ŠÁŠKY 1987, 182). Právě formou exteriérových sousoší byla prezentována vrcholná scéna pašiového cyklu – Ukřižování na hoře Golgota, a to zejména v rovinatých oblastech, kde terén nedovoloval stavbu komplexu kalvárie. Důležitou úlohu svědků Kristovy smrti plnily doprovodné postavy a tak je většina sousoší s námětem kalvárie troj- až čtyřfigurální. Zahrnuje sochy pod křížem – Panna Marie po Kristově pravici, sv. Jan po levici, socha sv. Marie Magdalény u paty kříže, často s lebkou. U výpravnějších námětů je centrální motiv obohacen o kříže se dvěma ukřižovanými lotry, kajícím lotrem Dismasem po Kristově pravici a Gestasem po levici a také o další postavy, sochy Kristových katů a nepřátel, vojáků, velekněží, zákoníků, z nichž se někteří pod dojmem Kristovy smrti obrátili (vojáci Longinus a Stephaton, setník). Zobrazeny bývají i postavy Kristových příznivců, kromě zmíněných tří i Marie Kleofášova, Salome, Nikodém, Josef z Arimatie, Šimon Kyrénský, Veronika (ROYT 2006, ŠÁŠKY 1987). Scéna Ukřižování může být doplněna anděly, postavami proroků, světců, donátorů.

S námětem Ukřižování souvisí i zobrazení nástrojů umučení, **Arma Christi**, k nimž patří tvář Jidáše, který polibkem zradil Krista, meč, pochodně, svítilna, nůž, měšec se 30 stříbrnými, mísa na umytí rukou (Pilát), trnová koruna, důtky, sloup, lano, rouška, Veroničín šátek, kostky, kohout, kříž, kladivo, tři hřeby, kleště, ruka vojáka, tvář vojáka plivajícího na Krista, tabulka s nápisem INRI, Kristovy ruce s ranami po hřebech, kopí, tyč s houbou, žebřík, plátno, pyxida, hrob. Kult nástrojů Kristova umučení se rozvíjí v raném středověku a nejvíce se šíří ve 13. století. Nástroje Kristova umučení měly věřícím přiblížit Pánovo utrpení a byly zároveň zbraněmi v boji s hříchem. K zobrazení Krista (převážně typu Bolestný Kristus) obklopeného nástroji umučení byli často přidávány nástroje řemeslníků, kteří si tím vyprošovali požehnání pro svou práci (ROYT 2006, 168).

Složitý vývoj prodělalo zobrazování **Krista – dítěte**, které se nejčastěji vyskytovalo jako typ Madony s dítětem, samostatně až od 14. století jako tzv. **Jezulátko**. Sochy Jezulátka byly převážně vyřezány ze dřeva a určeny k oblékání, takže Ježíšek byl zobrazen nahý,

¹¹ Kromě kanonických evangelií se umělci inspirovali řadou apokryfních textů, k nimž patří např. *Nikodémovo protoevangelium*, *Meditationes vitae Christi*, *Relationes de vita et passione Jesu Christi et gloriosae virginis Mariae matris eius*, *Zjevení sv. Brigity Švédské*, mystická literatura popisující Kristovo lidské utrpení, *Dialog Anselma s Pannou Marií* (*Dialogus Beatae Mariae et Anselmi*), mariánské a magdalénské plankty apod. (ROYT 2006, 296).

¹² „Mojžíš se tedy za lid modlil. Hospodin Mojžíšovi řekl: „*Udělej si hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu.*“ Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu.“ (BIBLE 2009, Nm 21,7-9)

případně s rouškou. Jednou rukou žehná, ve druhé se objevují různé atributy (jablko, zeměkoule, ptáček – stehlík, kniha atd.), v baroku šlape po hadovi, od 15. století se objevuje uprostřed nástrojů umučení (Arma Christi), je zobrazen spící na kříži, na lebce, uprostřed srdce. Jako atribut vystupuje Jezulátko u sv. Antonína Paduánského, sv. Felixe z Cantalice a samozřejmě sv. Josefa. „Zázračná“ soška Pražského Jezulátka, vyrobená z vosku modelovaného na dřevěném jádru, je spolu s Jezulátkem ze Salzburgu nejznámější a nejuctívanější v celé Evropě, v jižní Americe a na Filipínách (ROYT 2006, 97).

V období baroka se k přímo i alegoricky zobrazovaným námětům připojuje mystické vyobrazení Krista se světcí. Vzniká též obraz **Krista Salvátora** (*Salvator Mundi* – Spasitel světa) se silným eschatologickým podtextem. Stojící postava Krista s pravou rukou v žehnajícím gestu drží v levé ruce královské jablko symbolizující pozemský svět.

Obraz **Božského srdce** byl oblíben již od 18. století, ale především ve století dvacátém. Postava Krista ukazuje na plamenné srdce obtočené trnovou korunou a doplněné křížem.

Do kristologické ikonografie zahrnujeme i zobrazení **Nejsvětější Trojice** (ve třech hypostázách: Bůh Otec, Syn – Kristus a Duch Svatý), jejíž symbolika je velmi bohatá. K nejjednoduššímu vyjádření patří číslovka 3 a geometrické symboly – rovnostranný trojúhelník, 3 protínající se kružnice a 3 vepsané kružnice. Zobrazování Nejsvětější Trojice prošlo složitým vývojem a do exteriérů se dostává typ tzv. *Trojice Žaltářové*, nejrozšířenější od období středověku. Zobrazuje Krista s křížem v ruce, sedícího po pravici Boha Otce, jež bývá zobrazen jako starší muž, nad nimi se vznáší holubice – Duch Svatý. Pod nohama Syna a Otce je zeměkoule. Tento výjev se stal vrcholovým sousoším trojičních sloupů. Podobně rozšířeným a jednodušším výjevem, který se do exteriérů dostal prostřednictvím soch, je Nejsv. Trojice jako *Trůn milosti* (*Thronus gratiae*), který má podobu Boha Otce držícího v rukou ukřižovaného Krista na kříži. Holubice se vznáší nad křížem nebo nad hlavou Boha Otce, který mívá na hlavě papežskou tiáru. Námět Trůn milosti ukazuje, jak Bůh Otec přijímá do svých rukou ukřižovaného Syna a dává ho lidstvu. Zároveň ukazuje boží milost a lásku k člověku, pro jehož spásu obětoval svého jednorozeného Syna. V lidovém prostředí se objevuje i motiv Boha Otce držícího na rukou Jezulátko a nad nimi se vznáší holubice Ducha Svatého (ROYT 2006). Ve výtvarném umění se rozvinuly i další náměty zobrazující Nejsv. Trojici (tři postavy, tři hlavy, tři obličej apod.), do exteriérového provedení se však nedostaly.

Seznam použité literatury k Příloze I.

- BIBLE 2009. Česká biblická společnost. [online]. Design & aplikace: Daniel Kvasnička ml. Web: www.biblenet.cz
- BLAŽÍČEK, O. J. – KROPÁČEK, J. 1991. Slovník pojmů z dějin umění. Praha: Odeon
- HÁJEK, T. – BUKAČOVÁ, I. 2001. Příběh drobných památek. České Budějovice: Studio JB. 137 s. ISBN 80-900903-9-7
- KOCH, W. 1975. Malý lexikón architektúry. 2. vyd. Bratislava: Tatran
- MONUMNET 2011. Světové dědictví, NKP, chráněná území. © 2003-11 Národní památkový ústav. [online]. [cit. 2011-02-04]. Web: <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/hledani.php>
- PETRI, H. – BEINERT, W. 1996. Učení o Marii. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 631 s.
- PFLEIDERER, R. 1998. Atributy světců. 2. vyd. Praha: Unicornis. 125 s. ISBN 80-901587-5-7
- RAVIK, S. 2006. O světcích a patronech. Praha: Levné knihy KMa. 680 s. ISBN 80-7309-343-X
- REMEŠOVÁ, V. 1991. Ikonografie a atributy svatých. Praha: Zvon. 85 s. ISBN 80-7113-045-1
- ROYT, J. 2006. Slovník biblické ikonografie. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0963-0
- RUSINA, I. ED. 1993. Svätci v strednej Európe: Heilige in Zentraleuropa. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR a Slovenská národná galéria. ISBN 80-85188-11-2
- RUSINA, I. – ZERVAN, M. 2000. Príbehy Nového zákona: Ikonografia. Bratislava: Slovenská národná galéria. 259 s. ISBN 80-8059-043-5
- SCHAUBER, V. – SCHINDLER, H. M. 1994. Rok se svatými. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 702 s. ISBN 80-85527-75-8
- ŠÁŠKY, L. 1987. Príspevok k typológii barokových exteriérových diel na Slovensku. In. Problémy umenia 16. – 18. storočia na Slovensku: Zborník referátov zo sympózia. Bratislava: Veda, s. 180-193
- VIDMANOVÁ, A. ED. 1998. Jakub de Voragine: Legenda aurea. 2. vyd. [Jacobi a Voragine: Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta, rec. Dr. Th. Grässe, 3. vyd., 1890 Vratislav]. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 448 s. ISBN 80-7021-272-1
- ZACHAROVÁ, D. 2000. Votívna exteriérová plastika v mestskom a dedinskom prostredí trnavského regiónu: Diplomová práca. Trnava: Trnavská Univerzita

Příloha II.

Přehled patronací a atributů světců, umísťovaných v exteriéru v podobě sochařských výtvarných děl. Převzato: Matáková, 2011.

Světec	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Anna	Matka Panny Marie	rodiny, manželských párů, vdov, hospodyněk, dělnic, domácnosti, rodinného štěstí, šťastné svatby, šťastného porodu, dětí, zaměstnaných v domácnosti, čeledínů, tkalců, přadlen, truhlářů, obchodníků, kramářů, krejčích, mlynářů, za déšť a proti bouři	důstojná žena v dlouhých přepásaných šatech se závojem na hlavě, v ruce kniha, lilie, přeslice, s děvčátkem Marií (sv. Anna vyučuje Pannu Marii), s dětmi Pannou Marií a Ježíškem (Sv. Anna Samotřetí)
sv. Antonín z Padovy (Paduánský)	* 1195 Lisabon (PR) † 1231 Padova (IT) Kněz, řeholník (františkán), církevní učitel	za nalezení ztracených věcí, milujících, manželství, žen a dětí, chudých, cestujících, pekařů, horníků, františkánů, za šťastný porod, proti neplodnosti, proti horečce, proti nemocem dobytka, proti válečným strastem, proti moru, pomocník v nouzi	mladý františkán v kazatelském postoji, s Ježíškem na rukách; lilie, osel, ryby, hostie, skříňka s pokladem, kříž, kniha
sv. Barbora	* 3. st. Nikomédie † 306 Nikomédie (dnešní Izmid, Turecko) Mučednice, spolu s Markétou a Kateřinou Tři svaté Panny	věží, horníků, sedláků, architektů, stavebníků, zedníků, pokrývačů, zvonářů, kovářů, kameníků, tesařů, hrobařů, kloboučníků, kuchařů, řezníků, děvčat, zajatců, dělostřelectva, pevností, hasičů, umírajících a za dobrou smrt, proti ohni, bouři, horečce, moru, pomocnice v nouzi	opásaná v dlouhém rouchu, často s pokrývkou hlavy; věž se třemi okny, kalich s hostií, meč, pochodeň, hlaveň děla, kniha, paví pera – symbol nesmrtnosti/palmová ratolest – symbol mučednictví
sv. Bartoloměj	* 1. st. Galilea † 1. st. Sýrie (Arménie) Apoštol, mučedník	Frankfurtu nad Mohanem, Maastrichtu, Altenburgu, Plzně, horníků, řezníků, knihvazačů, koželuhů, krejčích, sedláků, vinařů, pekařů, pastýřů, ševců, štukatérů, proti nemocem nervovým, kožním, proti třesu	apoštol (plášť, sandály), kniha, svitek, nůž, poutnická palice, kříž, stojí nad přemoženým ďáblem, se staženou kůží v ruce, se setnutou hlavou v ruce
sv. Bernard z Clairvaux	* 1090 Fontaines-lès-Dijon (FR) † 1153 Clairvaux (FR) Opat, církevní učitel, významný člen nově založeného cisterciáckého řádu	cisterciáků, proti dětským chorobám, proti posedlosti, proti zvířecímu moru, bouři a nečasu, v hodině smrti, včel, včelařů a voskařů	opat/mnich, včelí úl, ďábel na řetězu, kříž, lebka, nástroje mučení, růženec, bílý pes
sv. Blažej	* 3. st. ? † 316 Sebasta (Turecko) Biskup, mučedník	lékařů, obchodníků s vlnou, ševců, krejčích, tkalců, koželuhů, pekařů, zedníků, stavebníků, kloboučníků, hudebníků, ochránců domácích zvířat a koní, proti bolestem krku, měchýře, kašli, kolice, krvácení, vředům, bolestem zubů, proti moru, za dobrou zpověď, dobré počasí, proti větru, bouři, pomocník v nouzi	biskup, stařec, kovové hřeblo na česání vlny, svíčka, kniha, vlk, vepř (vepřová hlava)
sv. Bonifác (Winfrid)	* 672 – 3 Devon (UK) † 754 Dokkum (DE) Benediktinský mnich, arcibiskup, apoštol Němců	Durynska, Německa, Anglie, sládků, krejčích, knihkupců	biskup/mnich, se setnutým dubem u nohou, s postavami pohanských model, kříž, berla, bič, kniha probodaná mečem (dýkou), sekyra, model studny

Světce	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Cyril a Metoděj	* 9. st. Soluň † Cyril 869 Řím † Metoděj 885 Velkomoravská říše Misionáři	Apoštolové Slovanů, patroni slovanských národů, spolupatroni Evropy, proti bouře	biskupové, berla, kniha
sv. Donát (není totožný se sv. Donátem z Arezza – biskupem)	* 140 Řím † 173 (?) Řím Vojenský mučedník, osobní strážce císaře Marka Aurelia	Budapešti (budapeštského Budína), pekařů, vinobraní, před uhozením blesku, před bouřkou, ohněm	římská zbroj, blesky, mučednická palma, vinná réva
sv. Jiljí	* 7. st. Atény (dle legendy) † 720 (?) Gilles (FR) Poustevník, benediktinský mnich	myslivců, pastýřů, žebráků, lukostřelců, malomocných, kojících matek, dobytka, rolníků, proti moru, duševním nemocem, neplodnosti lidí i zvířat, proti suchu, ohni a bouře, o pomoc při dobré zpovědi, při opuštěnosti, pomocník v nouzi	poustevník/benediktin, v jeskyni, s laní u nohou, šíp, kniha, poutnická hůl
sv. Felix z Cantalice	* 1515 Cantalice (IT) † 1587 Řím Řeholník, kapucín	kapucínských laických bratří, matek a dětí	kapucínské roucho, žebrácká mošna (s nápisem „Deo gratias“), s Ježíškem na rukou
sv. Florián (a mučedníci z Lorchu)	* 3. st. u Vídně (AT) † 304 Lorch (AT) Mučedník	Horního Rakouska, Bologne a Krakova, hasičů, kominíků, sladovníků, bednářů, hrnčírů, kovářů, mydlářů, proti nebezpečí ohně a vody, proti suchu, neúrodě polí, bouře, při popáleninách	římský voják s kopím a vojenskou vlajkou, helmou, hořící dům/hrad u nohou hasí vodou z nádoby; mlýnský kámen, orel
sv. František Xaverský	* 1506 Navarra (ES) † 1552 Kanton (Čína) Misionář, kněz, řeholník – jezuita	Indie, misionářů, námořníků, za dobrou smrt, katolického tisku, proti bouře, moru	drží kříž (zaměňuje se někdy s J. Nepomuckým, má ale zvýrazněnou štolu), káže nebo křtí, drží křestní misku, hořící srdce
sv. František z Assisi	* 1181–1182 Assisi (IT) † 1226 Assisi (IT) Zakladatel františkánského řádu	Itálie, Assisi, františkánů, chudých, sociální práce, ochrany přírodního prostředí, kupců, krejčích, soukeníků, tkalců, proti bolestem hlavy, moru	jednoduchý františkánský hábit s kapucí, krucifix, lebka, zeměkoule, říšské jablko, bořící se dům, lilie, jehně a vlk, stigmata
sv. František Saleský	* 1567 Savojsko (FR) † 1622 Lyon (FR) Spoluzakladatel saleziánského řádu, biskup, učitel církve	Saleziánů, katolického tisku, spisovatelů, tiskařů	srdce ovinuté trním
sv. Gotthard (Godehard z Hildesheimu)	* 960 Reichersdorf (DE) † 1038 Hildesheim (DE) Biskup, benediktin	zedníků, proti dně, revmatismu, dětským nemocem, těžkému porodu, proti blesku a kroupám	biskup, kniha, model kostela, s mužem s kladivem, olovnicí a úhelníkem
sv. Hubert (z Maastrichtu, Tongernu, Lutychu)	* 655 Akvitánie (FR) † 727 Tervueren (BE) Biskup	myslivců, hajných, střelců, řezníků, kožešníků, optiků, soustružníků, slévačů, výrobců rolníček, výrobců matematických přístrojů, matematiků, ochránců loveckých psů, proti psímu kousnutí a hadímu uštknutí, psí vzteklině, strachu před vodou	biskup, myslivec se psy a lesním rohem, s jelenem s křížem mezi paroží (také atribut sv. Eustacha, Felixe z Valois, Jana Mathu, Meinolfa), kniha, kříž, jelen u nohou
sv. Ignác z Loyoly	* 1491 Loyola (ES) † 1556 Řím (IT) Zakladatel jezuitského řádu	Jezuitů, exercicií, vojáků, dětí, těhotných, při těžkých porodech, proti moru, horečce, nemocem dobytka, výčitkám svědomí	jezuitský hábit, ornát s monogramem řádu IHS, kříž, hořící srdce, tři hřeby, pochodeň, kniha, drak, kříž na slunci, poutník, spolu se sv. Františkem Xaverským
sv. Isidor (z Madridu)	* 1070 Madrid (ES) † 1130 Madrid (ES) Rolník	Madridu, rolníků, dobré úrody, proti suchu	v oděvu španělského šlechtice, v sedláckém oblečení s rolnickým nářadím, modlí se před obrázkem na stromě (na sloupu) – anděl mu pomáhá orat pole, krucifix, růženec, dítě

Světec	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Jakub Starší (Větší, Zebedeův, Jacobus Maior)	* kolem r. 0 Betsaida (Galilea) † 43–44 (Jeruzalém) Apoštol, mučedník	Španělska, bojovníků, dělníků, lékárníků, kloboučníků, voskařů, kovářů, poutníků, za počasí, jablek a polních plodin, proti revmatu	apoštol s knihou, svítkem, poutník s poutnickou holí, lahví, mošnou a kloboukem, svatojakubskou mušlí
sv. Jan Almužník (Ioannes Eleemosynarius)	* kol. r. (550) 620 Amathonta (Kypr) † (kol. 620) 7. st. Alexandrijský patriarcha	žebráků, chudých, maltézských rytířů	biskupské roucho, měšec s penězi, žebrák u nohou
sv. Jan Evangelista	* 1. st. Betsaida (Galilea) † kol. r. 101 Efez (Turecko) Apoštol, evangelista, mučedník	teologů, úředníků, notářů, sochařů, malířů, písařů, spisovatelů, knihkupců, knihtiskařů, knihvazačů, výrobců papíru a zrcadel, vinařů, řezníků, rytců, svíčkařů, košíkářů, přátelství, proti otrávám, popáleninám, bolestem nohou, krupobití, za dobrou úrodu, patron počasí	stařec nebo mladík, orel, kniha, svitek, psací potřeby, kotel s olejem (nástroj mučení), kalich s vínem a jedem, který mu však neuškodil, had/drak
sv. Jan Křtitel	* pol. 1 st. př. n. l. Izrael † pol. 1. st. (Jeruzalém) Prorok	karmelitánů, tkalců, krejčích, kožešníků, koželuhů, barvířů, vinařů, hospodských, bednářů, kominíků, kovářů, tesařů, architektů, zedníků, kameníků, pastýřů, sedláků, hudebníků, tanečníků, zpěváků, vinné révy, domácích zvířat, ovcí, jehňat, při abstinenci, proti bolestem hlavy, závratím, strachu, krupobití	asketický muž, oblečený v kůži nebo jen s bederní rouškou, s holí ukončenou křížem, nápis „ <i>Agnus Dei</i> “ (Beránek Boží), kniha a na ní sedící beránek, beránek u nohou
sv. Jan Nepomucký	* 1345 Pomuk † 1393 Praha Kněz, generální vikář, mučedník	Čech, Habsburků, Mnichova, Bavorska, jezuitského řádu, kněží a zpovědníků, mostů, lodníků, mlynářů, proti pomluvě, za mlčenlivost, za zpovědní tajemství, proti nebezpečí vody, bezpečného putování a šťastného návratu	Kněz se štolou, na hlavě kněžský biret, svatozář s pěti hvězdami, palma, kříž s korpusem Krista v ruce, kniha, prst přes ústa, jazyk
sv. Josef	* pol. 1. st. př. n. l. Izrael Manžel Panny Marie, pěstoun Ježíše	církev, Čech i jiných zemí, otců rodin, kvestorů, prokurátorů, dělníků, tesařů, truhlářů, dřevorubců, vychovatelů, dobré smrti	s dítětem Ježíšem na rukou, lilie, tesařské nástroje (pila, sekyra, úhelník apod.), rozkvetlá hůl
sv. Juda Tadeáš	* kol. r. 0 Izrael † 1. st. Persie ? Apoštol, mučedník	v těžké nouzi a bezvýchodných situacích, při hledání ztracených věcí	se sv. Šimonem Horlivcem, kniha, svitek, kyj nebo sekyra (nástroj mučení), kameny, halapartna
sv. Jiří	* 3. st. Kappadokie (Turecko) † 305? Nikomédie (Turecko) nebo Lydda-Diospolis (Turecko) Mučedník	Anglie, Janova, rytířských řádů, skautů, rolníků, horníků, kovářů, bednářů, koní a dobytka, pocestných, zajatců, vojáků, jezdců, nemocných, ochránce v boji, proti válečným nebezpečím, proti horečce, moru, pokušením, za počasí, pomocník v nouzi	rytíř na koni nebo bez něj, bojující s drakem kopím/mečem
sv. Kateřina (Alexandrijská)	dle legendy * 3. st. Alexandrie † 307–315 Alexandrie Mučednice, spolu s Markétou a Kateřinou Tři svaté Panny	děvčat, panen a manželek, učitelů, studentů a žáků, teologů a filozofů, knihoven, univerzit, řečníků, nemocnic, všech povolání, které souvisí s kolem a nožem (kolářů, hrnčířů, mlynářů, přadlen, lodníků, koželuhů, kadeřníků, soukeníků, knihtiskařů, ševců), švadlen, advokátů a notářů, při migréně a bolestech jazyka, při hledání utopených, ochránkyně polních plodin, pomocnice v nouzi	kolo, meč, kříž, palmová ratolest, květ, kniha, koruna, lilie, názvy věd, setnutá hlava

Světce	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Karel Boromejský	* 1538 Arona (IT) † 1584 Miláno (IT) Biskup, kardinál	duchovních správců, seminářů, proti moru	biskup/kardinál, na hlavě biret, v ruce kříž, s provazem kolem krku, důtky v ruce (symbol pokání)
sv. Klement (Klement I.)	* 1. st. Řím (IT) † 101 Řím? Krym? Papež, mučedník	kameníků, pracovníků s kamenem, kloboučníků, námořníků, dětí, proti dětským nemocem, nebezpečí vody, při bouře, vichřici	biskup, trojramenný kříž, pálium, jehně, kotva, studna/pramen (záračný objev pramene), kniha
sv. Kryštof	* 2. st. Kanaan – Lýkie? (Turecko) † kol. 250 Lýkie? (Turecko) Mučedník	dopravy, povolání souvisejících s dopravou, poutníků, cestujících, horských cest, horníků tesařů, knihtiskařů, kloboučníků, barvířů, kopáčů pokladů, obchodníků s ovocem, zahradníků, pevností, dětí, proti náhlé smrti (umírajících, kteří nejsou zaopatřeni svátostmi), proti moru, nálezům, nemocem očí, bolestem zubů a ránám, proti nebezpečí ohně a vody, suchu, nečasů, kroupám, pomocník v nouzi	obr s dítětem Ježíšem na ramenou, poutnická hůl s vyrůstajícími listy, jako voják nebo mučedník (stětí)
sv. Leonard (Linhart z Limoges, z Noblatu)	* 5. st. (FR) † 559 u Limoges (FR) Poustevník	sedláků, čeledínů, stájí, dobytka, koní, kovářů, zámečnicků, nosičů břemen, bednářů, obchodníků s ovocem, horníků, zajatců, šestinedělek, za dobrý porod, proti bolestem hlavy a duševním nemocem	mnich, v liturgickém opatském oděvu, berla, kniha, řetěz, podstavec, kůň a vůl nebo kráva
sv. Ludmila (Česká)	* 860 Hrad Pšov † 921 Hrad Tetín Mučednice, první česká světice, babička sv. Václava	vinařů, babiček, matek, křesťanských vychovatelů, česká spolupatronka „matka české země“	v dlouhých našasených šatech, se závojem (knížecí čapkou) na hlavě, stočený závoj/šála kolem krku/provaz v ruce (nástroj umučení), miska s hrozný, staroboleslavské paládium, vyučující malého sv. Václava
sv. Marie Magdalena (Marie Magdalská)	* okolo r. 0 Magdala † 1. st. Kající hříšnice, učednice Kristova	žen, kajících, žáků a studentů, zajatců, svedených, holičů, zahradníků, vinařů, obchodníků s vínem, bednářů, tkalců vlny, dětí, které se těžce učí chodit, proti očním chorobám, dotíravému hmyzu, nečasů	kající, poustevnice, v dlouhém šatu, s rozpuštěnými vlasy, průvodní postava kalvárie; nádoba s masťou, s kadidlem, lebka, kniha, trnová koruna, bič, hlavy čertů, palmová ratolest, růženec, kříž, hudební nástroje
sv. Markéta (Markéta z Antiochie, Marina)	* 3. st. Antiochie (Sýrie) † 305 Antiochie (Sýrie) Mučednice, spolu s Barborou a Kateřinou Tří svaté Panny	sedláků, panen, děvčat, rodiček, kojících, manželů, při těžkém porodu, proti neplodnosti, při onemocněních obličejů, při ránách, pomocnice v nouzi	drak, palmová ratolest, hůl s křížem, koruna, kniha, kovový hřebec, stětí
sv. Martin z Tours	* 316 Savaria (dnes Szombathely, HU) † 397 Candes u Tours (FR) Biskup	vojáků, jezdců, koní, kovářů, zbrojířů, tkalců, koželuhů, krejčích, výrobců pásů, rukavičkářů, kloboučníků, hlasatelů, hoteliérů, mlynářů, bednářů, vinařů, pastýřů, hospodských, cestujících, chudých, žebráků, zajatců, abonentů, domácích zvířat a zvláště hus, proti vyrážce, hadímu uštknutí a růži, za úrodu na polích	biskup, se setnutým stromem u nohou, voják/jezdec na koni rozděluje svůj plášť, kůň u nohou, žebrák

Světce	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Mikuláš	* 280–286 Patras (Řecko) † 345–351 Myra (dnes Demre, Turecko) Biskup, mučedník	Ruska, ministrantů, dětí, panen, poutníků, cestujících, advokátů, obchodníků (s vínem, s obilím a semeny), lékárníků, hospodských, rybářů, mlynářů, pekařů, řezníků, sladovníků, lihovarníků, sedláků, tkalců, kameníků, dělníků v kamenolomech, knihařů, svíčkařů, knoflíkářů, hasičů, zajatců, za šťastnou svatbu, proti nebezpečí vody, k znovuzískání ukradených předmětů, proti zlodějům, pomocník v nouzi	biskup, tři hroudy zlata (tři měšce s penězi, tři zlaté pruty, tři pytlíky, tři zlatá jablka, tři chleby), kniha, tři chlapci v kádi, kotva
sv. Notburga	* 1265 Rattenberg (AT) † 1313 Rottenburg (AT) Služka	služek, sedláků, konce práce, za šťastný porod, při nemocech dobytka, při veškerých starostech v zemědělství	Děvče s džbánem, s chlebem v zástěře, srp, hrábě, klasy, nádoba na pití, klíče
sv. Petr a Pavel	<u>Petr</u> * kol. r. 0 Betsaida (Galilea) † 64 (67?) Řím (IT) <u>Pavel</u> * 10–5 př.n.l. Tars (Turecko) † 67 Řím (IT) Apoštolové, mučedníci	<u>Petr</u> : papežů, řezníků, sklářů, truhlářů, hodinářů, zámečníků, kovářů, hrnčíchů, zedníků, stavitelů mostů, kameníků, soukeníků, rybářů, ztroskotanců, kajcníků, panen, proti hadímu uštknutí, vzteklině, horečce, krádeži, posedlosti, bolesti nohou <u>Pavel</u> : katolického tisku, dělnic, teologů, tkalců, košíkářů, výrobců lan, proti nemocem uší a krku, hadímu uštknutí, strachu, za déšť, úrodu na polích	<u>Petr</u> : apoštol, papež, klíče, berla, kniha, svitek, ryba, loď, kříž, kohout, ukřižovaný hlavou dolů, vyrazí vodu ze skály <u>Pavel</u> : apoštol pohanů, v pravé ruce kniha, v levé meč, se třemi prameny, někdy svitek
sv. Prokop	* 10 st. Chotouň † 1053 Sázava Poustevník, opat, vyznavač	Čech, horníků, rolníků	řeholník, kniha, berla, opat s pontifikáliemi, řetěz se spoutaným ďáblem, kříž, pastýřská hůl, bič, laň, model kostela, plamen na dlani
sv. Rochus (Roch z Montpellieru)	* 1295 Montpellier † 1327 Montpellier Poutník	zajatců, nemocných, nemocnic, lékařů, lékárníků, sedláků, obchodníků s uměleckými předměty, zahradníků, truhlářů, dlaždičů, proti nemocem, moru, vzteklině, nemocem nohou a kolen, proti neštěstí	morový světec, poutník odkrývající morový vřed na stehně, klobouk, poutnická mošna a hůl, láhev, meč/nůž, pes s bochníkem chleba (nebo světec drží v ruce chléb, někdy ve tvaru kříže), anděl léčí světci rány
sv. Rozálie (z Palerma)	* 1100 (1130) Sicílie (IT) † 1160 Monte Pellegrino na Sicílii (IT) Poustevnice	Palerma, proti moru	poustevnice, ležící postava v jeskyni, věnec růží kolem hlavy, kříž na prsou, lebka, řetěz
sv. Šebestián	* 3. st. Miláno (IT) † 288? Řím (IT) Mučedník	umírajících, železničářů, hrnčíchů, zahradníků, koželuhů, vojáků, lukostřelců, válečných invalidů, ochránce studní, proti moru, nemocem dobytka	mladík/voják přivázaný ke stromu, s šípy v těle, mučednická palmová ratolest, římské brnění u nohou
sv. Šimon Horlivec (Kananejský)	* kol. r. 0 † 1. st. Persie? Apoštol, mučedník	barvířů, koželuhů, tkalců, zedníků, dřevorubců	se sv. Judou Tadeášem, pila, kyj, kopí, meč, sekýra (nástroje umučení), kniha, kříž
sv. Štěpán	* kol. r. 0 † 36–40 Jeruzalém Prvomučedník	Říma, kameníků, zedníků, šťastné smrti	jáhén, palmová ratolest, kameny (nástroj mučení)
sv. Teodor	* 4. st. Wallis (CH) † 4.–5. st. (CH) Biskup	počasí, dobytka, zvonů	biskup, s ďáblem u nohou, zvon, hrozen

Světce	Životopisná fakta	Patron / Patronka / Patronátní úkol	Zobrazování / Atributy
sv. Tekla	* 1. st. Konya (Turecko) † 1. st. Konya (Turecko)	umírajících, proti očním nemocem, nebezpečí ohně, deště, krupobití, moru	napůl oblečená, přivázaná k sloupu, k hranici, panna s krucifixem, lilí, palmovou ratolestí, lvem, medvědy, hady
sv. Urban	* 2. st. † 230 Řím (IT) Papež, mučedník?	vinařů, vína, vinohradů, bednářů, proti mrazu, bouře, blesku, proti opilosti	biskup, kniha, hrozen vína
sv. Vavřinec	* 230 Španělsko? † 258 Řím (IT) Mučedník, jáhen	knihovníků, cukrářů, kuchařů, archivářů, hasičů, pivovarníků, hospodských, správců, přadlen, sklářů, studentů, proti očním a kožním nemocem, horečce, moru, nebezpečí ohně, mukám očištění, ochránce vinohradů	mladý jáhen, rošt (nástroj umučení), měšec s penězi, chléb, kniha
sv. Václav	* 907 Stochov (CZ) † 929 Stará Boleslav (CZ) Vévoda, mučedník	Čech, vinařů, sladovníků, šlechty a kléru	zbroj, knížecí čepka/ přilba, meč, kopí se zástavou a štítem se svatováclavskou orlicí, na koni; hrozen, obilné klasy, staroboleslavské paládium
sv. Vendelín	* 550? Skotsko? † 607? 617? Tholey, Sársko (DE) Poustevník, opat	Sedláků, pastýřů, dobytka, proti dobytčímu moru, polí	poutník, mnich, pastýř, poustevník, královský syn, poutnická hůl a mošna, kniha, růženec, lopata, kyj, koruna, u nohou beránek a býk
sv. Vojtěch	* 956 Libice † 997 Prusko (DE) Biskup, benediktin	Čech, Polska, Uherska, českých kněží, pražské arcidiecéze	biskup s mitrou, berlou, knihou, veslo, oštěp, kopí, svazek šípů, orel
Gabriel – archanděl	Archanděl zvěstování	poštovních úředníků, pošty, telekomunikací, televize a rozhlasu, poslů, sběratelů známek, proti manželské neplodnosti	anděl, v ruce s lilí, někdy se zeměkoulí
Michael – archanděl	Archanděl Kníže andělů, kníže duší, anděl spravedlnosti, strážce Ráje, ochránce Církve Kristovy, důvěrník Boží	katolické církve, Němců, vojáků, bezpečnostních sil, lékárníků, krejčích, sklářů, malířů, soustružníků, pekařů, kupců, výrobců vah, slévačů olova, pozlacovačů, bankovních úředníků, radiomechaniků; umírajících a za dobrou smrt, duší v očištění, hřbitovů, proti blesku a nečasů	anděl, v rytířském brnění, s přilbou, mečem, kopím a štítem, v boji s drakem, s ďáblem, váhy, žezlo, zeměkoule
Rafael – archanděl	Archanděl	lékárníků, horníků, pokrývačů, lodníků, poutníků, cestujících, vystěhovalců, nemocných, proti očním nemocem, proti moru	anděl, v poutnickém oděvu, s poutnickou holí a láhví, často s mladým Tobášem (Starý zákon), ryba

Příloha III. Evidenční listy kulturních artefaktů.

III/1 Evidenční list existujícího kulturního artefaktu

III/2 Evidenční list zaniklého/ přemístěného kulturního artefaktu

III/3 Evidenční list souboru kulturních artefaktů

EVIDENČNÍ LIST existujícího kulturního artefaktu		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní začlenění objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

4. Ochranný režim objektu		foto
KP/PO/ÚO/N		
5. Poloha objektu		
Bližší určení umístění objektu, místní část, ulice		
Souřadnice		
Číslo parcely		
6. Vlastník/Správce objektu		
7. Vznik a historie objektu		
Datování vzniku/obnovy		
Autor/Objednatel objektu		
Popis historického vývoje objektu		
8. Popis objektu		
Stručný popis objektu		
Materiálové a technické zhotovení objektu		
9. Technický stav objektu		
dobrý/vyhovující/narušený/dezolátní/zaniklý		

EVIDENČNÍ LIST existujícího kulturního artefaktu		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní zařazení objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

10. Kontext objektu v prostoru	
Zařazení objektu	Lokalizace
samostatný/součást většího celku	intravilán/extravilán/hranice intravilánu a extravilánu
11. Literatura a prameny	
12. Přílohy	
13. Závěrečné údaje	
Poznámky	
Jméno zpracovatele:	
Datum:	

EVIDENČNÍ LIST zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní začlenění objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

4. Ochranný režim objektu		foto
KP/PO/ÚO/N		
5. Poloha objektu		
Bližší určení umístění objektu, místní část, ulice		
Souřadnice		
Číslo parcely		
6. Vlastník/Správce objektu		
7. Vznik a historie objektu		
Datování vzniku/obnovy		
Autor/Objednatel objektu		
Popis historického vývoje objektu		
8. Popis objektu		
Stručný popis objektu		
Materiálové a technické zhotovení objektu		
9. Technický stav objektu		
dobrý/vyhovující/narušený/dezolátní/zaniklý		

EVIDENČNÍ LIST zaniklého/přemístěného kulturního artefaktu		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní zařazení objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

10. Kontext objektu v prostoru	
Zařazení objektu	Lokalizace
samostatný/součást většího celku	intravilán/extravilán/hranice intravilánu a extravilánu
11. Literatura a prameny	
12. Přílohy	
13. Závěrečné údaje	
Poznámky	
Jméno zpracovatele:	
Datum:	

EVIDENČNÍ LIST souboru kulturních artefaktů		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní začlenění objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

4. Ochranný režim objektu		foto
KP/PO/ÚO/N		
5. Poloha objektu		
Bližší určení umístění objektu, místní část, ulice		
Souřadnice		
Číslo parcely		
6. Vlastník/Správce objektu		
7. Vznik a historie objektu		
Datování vzniku/obnovy		
Autor/Objednatel objektu		
Popis historického vývoje objektu		
8. Popis objektu		
Stručný popis objektu		
Materiálové a technické zhotovení objektu		
9. Technický stav objektu		
dobrý/vyhovující/narušený/dezolátní/zaniklý		

EVIDENČNÍ LIST souboru kulturních artefaktů		
1. Číslo a název objektu		
2. Číslo a název typologické skupiny, kategorie a typ objektu		
3. Administrativní začlenění objektu		
Kraj	Město (obec)	Katastrální území

10. Kontext objektu v prostoru	
Začlenění objektu	Lokalizace
samostatný/součást většího celku	intravilán/extravilán/hranice intravilánu a extravilánu
11. Objekty souboru	
Číslo a název kategorie/typu souboru	
Číslo objektů souboru	
Číslo a název kategorie/typu objektů souboru	
Počet objektů	
12. Literatura a prameny	
13. Přílohy	
14. Závěrečné údaje	
Poznámky	
Jméno zpracovatele:	
Datum:	

Příloha IV.

Příklad seznamu kulturních artefaktů pro obec Lednice, katastrální území Lednice na Moravě, číselný kód k. ú. 679828. Seznam zcela jistě nezahrnuje všechny kulturní artefakty v k. ú., slouží jenom jako ukázka. Objekty prohlášené za nemovité kulturní památky a součásti národní kulturní památky Zámek Lednice jsou podbarveny (dle databáze Národního památkového ústavu <http://www.monumnet.npu.cz>).

Číselný kód katastrálního území/číselný kód typologické skupiny/pořadové číslo objektu	Název objektu	Číslo kategorie/typu	Název kategorie	Číslo fotografie
Sakrální kulturní artefakty, č. typologické skupiny 100				
679828/100/01	Kříž na křižovatce ul. Čechova – Cihlářská	110/ 113	Kříž u cesty	1
679828/100/02	Kříž na křižovatce ul. Mikulovská – Nejdecká	110/ 113	Kříž u cesty	2
679828/100/03	Kříž na křižovatce ul. Břeclavská – Slovácká	110/ 113	Kříž u cesty	3
679828/100/04	Kříž v Novodvorské (ořešákové) aleji	110/ 113	Kříž u cesty	4
679828/100/05	Socha sv. Jana Nepomuckého	150/ 151	Socha na podstavci	5
679828/100/08	Výklenek se soškou P. Marie	160/162	Výklenek se sakrálním obj.	6
679828/100/06	Kříž Na Lednickém	110/ 113	Kříž u cesty	7
679828/100/07	Kříž na hřbitově	110/ 115	Centrální kříž	8
Sepulkrální kulturní artefakty, č. typologické skupiny 200				
679828/200/01	Zaniklý židovský hřbitov	290	Místo zaniklého sepulkrálního artefaktu	9
679828/200/02	Zaniklý hřbitov	290	Místo zaniklého sepulkrálního artefaktu	10
679828/200/02	Hřbitov	250	Hřbitov	11
Memoriální kulturní artefakty, č. typologické skupiny 300				
679828/300/01	Pomníček u Mlýnského rybníka († Adam Sláma)	330	Pietní spojené se smrtí	
679828/300/02	Pamětní tabule na zdi ul. Břeclavská († Zbyněk Pixa)	330	Pietní spojené se smrtí	12
679828/300/03	Pomníček u mostu ul. 21. dubna	330	Pietní spojené se smrtí	13
679828/300/04	Pomníček u mostku U Hubertky	330	Pietní spojené se smrtí	14
679828/300/05	Pomníček u lázní	330	Pietní spojené se smrtí	15
679828/300/06	Bílý kříž u silnice Lednice–Valtice	330	Pietní spojené se smrtí	
679828/300/07	Pomník obětem I. sv. války na hřbitově	330	Pietní spojené se smrtí	16

679828/300/08	Pomník Osvoboditelům – Rudé armádě	320	Oslavné	17
679828/300/09	Jubilejní kašna	320	Oslavné	18
679828/300/10	Objekt „Bezručova alej“	320	Oslavné	19
Topografické kulturní artefakty, č. typologické skupiny 400				
679828/400/01	Pozůstatek rozcestníku (ul. Mikulovská), později bodu výškového značení	430	U cest	20
679828/400/02	Soubor patníků na hrázi mezi Mlýnským a Prostředním rybníkem	430	U cest	21
Umělecké kulturní artefakty, č. typologické skupiny 500				
679828/500/01	Dřevěný objekt „Zahradnická fakulta“	---	---	22
679828/500/02	Obelisk	---	---	23
679828/500/03	Akvadukt a jeskyně Peklo	---	---	24
679828/500/04	Kašna v zámeckém parku	---	---	25
679828/500/05	Socha Héry v zámeckém parku	---	---	26
679828/500/06	Socha Dia v zámeckém parku	---	---	27
679828/500/07	Socha Stavitelství v zámeckém parku	---	---	
679828/500/08	Socha Sochařství v zámeckém parku	---	---	
679828/500/09	Socha Zahradnictví v zámeckém parku	---	---	28
679828/500/10	Kamenná váza v zámeckém parku	---	---	29
679828/500/11	Kamenná váza v zámeckém parku	---	---	
679828/500/12	Kamenná váza v zámeckém parku	---	---	
679828/500/13	Kamenná váza v zámeckém parku	---	---	
679828/500/14	Socha lva u zámeckého skleníku	---	---	
679828/500/15	Socha vlka u zámeckého skleníku	---	---	30
679828/500/16	Socha lva – vodní prvek u Růžového rybníka	---	---	31
679828/500/17	Dřevěný objekt u lázní	---	---	32
679828/500/18	Dřevěný objekt u lázní	---	---	
679828/500/19	Socha flétnisty na lázeňské kolonádě	---	---	33
679828/500/20	Socha s vodním prvkem na lázeňské kolonádě	---	---	
679828/500/21	Socha s vodním prvkem na lázeňské kolonádě	---	---	34
679828/500/22	Altán na ostrově v Růžovém rybníku	---	---	35
679828/500/23	Místo zaniklého Čínského pavilonu	590	Místo zaniklého uměleckého artefaktu	
679828/500/24	Místo zaniklého Chrámu slunce	590	Místo zaniklého uměleckého artefaktu	36
Umělecko-řemeslné kulturní artefakty, č. typologické skupiny 600				
679828/600/01	Pumpa u školy (I. stupeň)	---	---	37
679828/600/02	Pumpa u penzionu ul. Cihlářská	---	---	38
679828/600/03	Pozůstatky plotů v parku a v obci	---	---	39

679828/600/04	Cihlová zídka u školy (I. stupeň)	---	---	40
679828/600/05	Cihlová zeď ul. Valtická č.p. 350–357	---	---	
679828/600/06	Cihlová zeď s bránou ul. Slovácká	---	---	41
679828/600/07	Plot se sloupky ul. Břeclavská 364	---	---	42
Reliktní kulturní artefakty, č. typologické skupiny 700				
679828/700/01	Ovčárna na Hubertce	710	Samostatné objekty	43
679828/700/02	Pozůstatky zdí domů židovské čtvrti	720	Skupiny objektů	44
Technické kulturní artefakty, č. typologické skupiny 800				
679828/800/01	Rozhledna na kolonádě	850	Ostatní	
679828/800/02	Mostek v parku	820	Komunikační	45
679828/800/03	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/04	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/05	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/06	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/07	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/08	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/09	Mostek v parku	820	Komunikační	
679828/800/10	Rezervoár vody v Novodvorské aleji	810	Vodohospodářské	
679828/800/11	Zavlažovací nádrž pro zámecký park – torzo	810	Vodohospodářské	46
679828/800/12	Zavlažovací nádrž pro zámecký park – torzo	810	Vodohospodářské	
679828/800/13	Stavidlo v zámeckém parku	810	Vodohospodářské	
679828/800/14	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2641	840	Obranné	
679828/800/15	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2619/2	840	Obranné	
679828/800/16	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2524/4	840	Obranné	
679828/800/17	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2524/5	840	Obranné	
679828/800/18	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2551/3	840	Obranné	
679828/800/19	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2525/1	840	Obranné	
679828/800/20	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2498/4	840	Obranné	
679828/800/21	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2511/1	840	Obranné	
679828/800/22	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2511/8	840	Obranné	
679828/800/23	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2511/9	840	Obranné	
679828/800/24	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2498/3	840	Obranné	
679828/800/25	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2507/2	840	Obranné	
679828/800/26	Pevňůstka lehkého opevnění, č. parcely 2509/4	840	Obranné	

679828/800/27	Pevnůstka lehkého opevnění, č. parcely 2406/74	840	Obranné	
679828/800/28	Pevnůstka lehkého opevnění, č. parcely 2381/3	840	Obranné	
679828/800/29	Pevnůstka lehkého opevnění, č. parcely 2376/2	840	Obranné	
679828/800/30	Pevnůstka lehkého opevnění, č. parcely 2396/4	840	Obranné	

1 Kříž na křižovatce ul. Čechova – Cihlářská.

2 Kříž na křižovatce ul. Mikulovská – Nejdecká.

3 Kříž na křižovatce ul. Břeclavská – Slovacká.

4 Kříž v Novodvorské (ořešákové) aleji.

5 Socha sv. Jana Nepomuckého na podstavci je již podruhé přemístěna na jiné místo.

6 Výklenek se soškou Panny Marie na fasádě domu v ul. Mikulovské se nachází v místě, kde dříve stála zděná boží muka na křižovatce cest.

7 Kříž Na Lednickém.

8 Kříž na hřbitově.

9 Zaniklý židovský hřbitov.

10 Zaniklý hřbitov.

11 Hřbitov.

12 Pamětní tabule na zdi ul. Břeclavská.

12

13 Pomníček u mostu ul. 21. dubna.

13

14

15

16 Pomník obětem I. sv. války na hřbitově.

17 Pomník Osvoboditelům – Rudé armádě.

18 Jubilejní kašna.

19 Objekt „Bezručova alej“.

16

17

18

19

20 Pozůstatek rozcestníku na křižovatce ul. Mikulovské a Nejdecké, později bodu výškového značení.

21 Betonové patníky na hrázi mezi Mlýnským a Prostředním rybníkem.

20

21

22 Dřevěný objekt „Zahradnická fakulta“.

24 Akvadukt a jeskyně Peklo.

23 Obelisk.

25 Kašna v zámeckém parku.

26 Socha Héry v zámeckém parku.

27 Socha Dia v zámeckém parku.

28 Socha Zahradnictví v zámeckém parku.

29 Kamenná váza v zámeckém parku.

31 Socha lva – vodní prvek u Růžového rybníka.

30 Socha vlka u zámeckého skleníku.

32 Dřevěný objekt u lázní.

33 Socha flétnisty na lázeňské kolonádě.

34 Socha s vodním prvkem na lázeňské kolonádě.

35 Altán na ostrově v Růžovém rybníku.

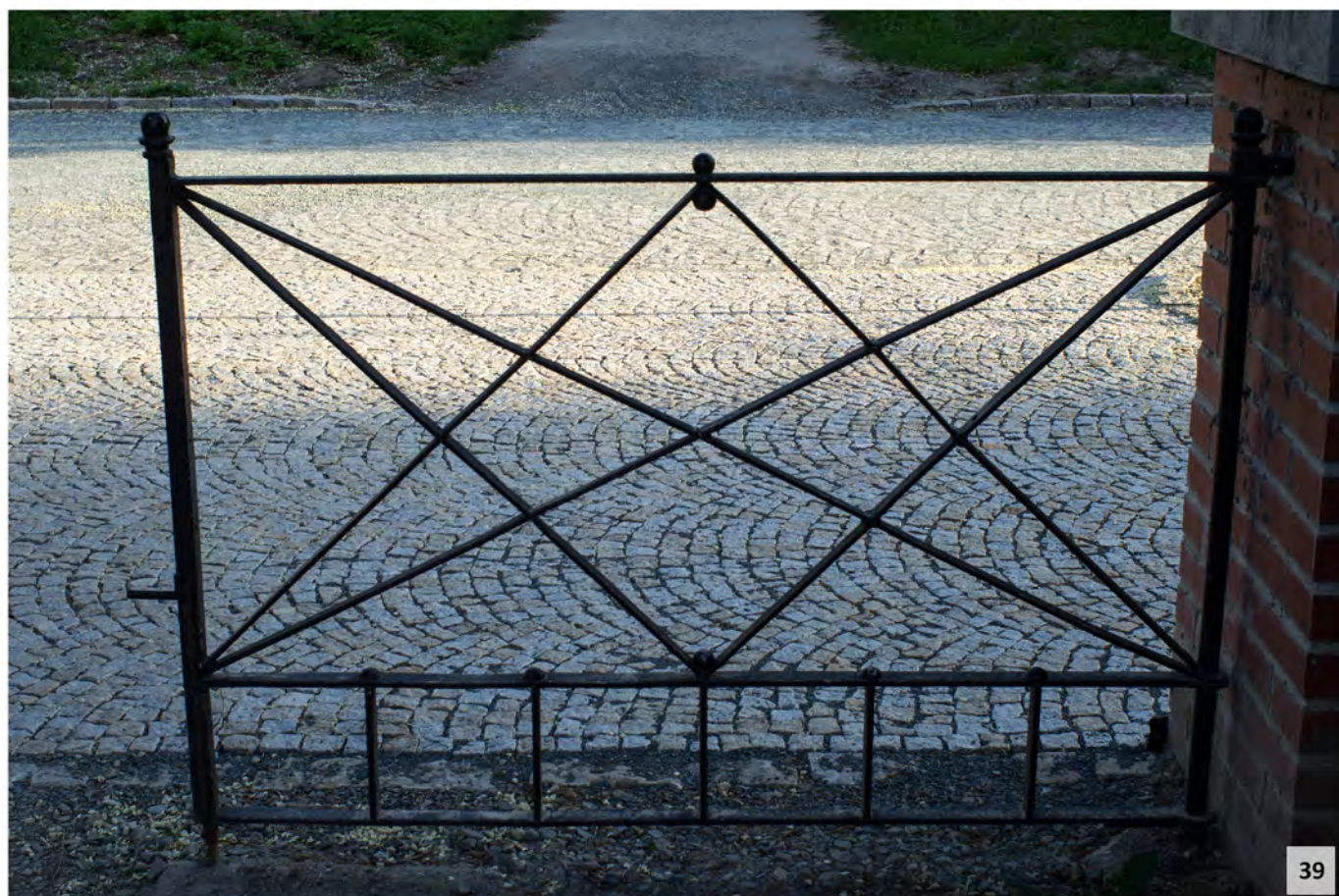
36 Místo zaniklého Chrámu Slunce.

37 Pumpa u školy (I. stupeň).

38 Pumpa u penzionu ul. Cihlářská.

39 Pozůstatky plotů v parku a v obci.

40 Cihlová zídka u školy (I. stupeň).

42 Cihlová zeď s bránou ul. Slovácká.

41 Kamenný plot se sloupky ul. Břeclavská č.p. 364.

43 Ovčárna na Hubertce.

44 Pozůstatky zdí domů židovské čtvrti.

45 Mostek v parku.

46 Pozůstatek zavlažovací nádrže pro zelinářskou zahradu v zámeckém parku.

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině

Autorský kolektiv:	Ing. Barbora Dohnalová, Ph.D. Ing. Barbora Fiřtová doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D. Ing. Jiří Dohnal, DiS. Ing. Katarína Pavlačková
Odborní oponenti:	prof. Ing. Ján Supuka, DrSc. PhDr. Michal Tryml
Vydavatel:	Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno
Vydání:	první, 2015
Grafický design, Úprava fotografií:	Ing. Jiří Dohnal, DiS.
Tisk:	ASTRON studio CZ, a. s., Veselská 699, 199 00 Praha 9
Náklad:	420 ks
Počet stran:	296 stran (83 stran textu, 168 stran obrazových příloh v textu, 45 stran závěrečných příloh I.–IV.)
ISBN:	978-80-7509-382-0

Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině vznikla na základě podpory při řešení projektu DF - 11P01OVV019, Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, který naplňuje tematickou prioritu TP 1.4. Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, financovaného Ministerstvem kultury ČR.

Ministerstvo kultury, Maltézské náměstí 1, Praha 1,
Odbor výzkumu a vývoje

Č.j. MK 21420/2016 OVV
Sp. Zn. MK-S 1293/2016 OVV

v y d á v á

OSVĚDČENÍ

č. 114

o uznání uplatněné Certifikované metodiky
v souladu s podmínkami „Metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje“

Název metodiky: *Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině*

Autorský kolektiv: *Ing. Barbora Dohnalová, Ph.D, Ing. Barbora Fiřtová, doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D., Ing. Jiří Dohnal, DiS., Ing. Katarína Pavlačková*

Příjemce podpory, na jehož základě byla metodika vytvořena: *Mendelova univerzita v Brně*

Dedikace : *Projekt Programu NAKI „Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území“*
Identifikační kód DF11P01OVV019

Uživatelé metodiky v praxi:

- *orgány státní památkové péče při hledání a stanovení formy ochrany předmětného artefaktu*
- *oblast územního či krajinného plánování*
- *majitelé pozemků, odborníci i laici*
- *obyvatelé obcí a měst*
- *zájmové skupiny*

V Praze dne 29. 03. 2016

.....
Ing. Martina Dvořáková
ředitelka Oboru výzkumu a vývoje

